

Régis Debray

Kritik av vapnen 1

Franskt original 1974, svensk utgåva 1975

Översättning: Erik Nyblom

Anmärkning: Denna bok (och dess efterföljare [Eldprovet – Kritik av vapnen 2](#)) fick relativt litet genomslag i vänsterdebatten när den kom ut. Den revolutionära vänstern kommenterade den knappt. Den är dock betydligt intressantare än man kan tro och förtjänar mycket större uppmärksamhet än den fick. För en diskussion av dessa böcker, deras förtjänster och brister, se [Martin Fahlgren: Régis Debray och den latinamerikanska gerillan. Om Debrays Kritik av vapnen](#) / MF

Innehåll

Inledning.....	1
1. Vilket slags revolution?.....	9
1. Ordens innebörd: ett grundproblem	10
2. Den borgerliga vokabulären	13
3. Den marxistiska vokabulären	16
4. Motsägelsen.....	25
5. Varför Cuba?	27
6. ”Inte längre” och ”inte än”	35
II. Avantgardekrig och folkkrig	40
1. Skillnaderna.....	40
2. Hur man från början tar för givet det som skulle bevisas	49
3. Proberstenen	53
III. Det grundläggande strategiska problemet	59
1. De tillförlitliga huvudreglerna.....	59
2. De bedrägliga undantagen	62
3. De praktiska konsekvenserna	69
IV. Vad slags avantgarde?.....	82
1. Ett underordnande som ingenstans leder, eller renlärighetens faror	82
2. Parti eller gerilla: om uppkomsten av en falsk problemställning	88
3. En smärtsam brist: organisationsteorin	93
4. Klassen kommenderar geväret	97
5. Avantgardets metafysik.....	102
6. I vad slags bad härdar man stålet?	105
V. <i>Revolution i revolutionen?</i> Kritik från en filosof	118
1. Uthållighet och teoretisk varaktighet	118
2. Ett uttryck för ett tidsskede	119
3. En tidsskedets motsägelse: Che och historien.....	126
4. Stötar och riposter i den ideologiska kampen	134
Appendix: Brev från Louis Althusser med anledning av <i>Revolution i revolutionen?</i>	138
VI. Det chilenska sållet	144
1. Ches återkomst	144
2. Vilken var Chiles väg?	145
3. Tre lektioner i en	147
4. Beväpningen av proletariatet eller cirkelns kvadratur.....	157
5. Myterna som dödar.....	164

Inledning

Den revolutionära våg som sköljde över Europa i februari 1848 lämnade inga av de etablerade monarkierna i fred, förutom den spanska och den portugisiska. Det var en flodvåg som spontant reste sig och bröt fram över hela världsdelen, och dess utbredning i rummet sammanfaller med dess utsträckning i tiden: den varade så länge att den hann nå huvudstäderna den ena efter den andra. Från Paris till Wien, från Wien till Berlin och Milano och från Milano till Rom ser man den svepa fram över ena staden efter den andra, med samma hastighet som den elektriska telegrafan, som de splitter nya järnvägarna, eller som postdiligenser på usla vägar. Som alltid var det i Paris som vågen reste sig högst, och det var också där som den efterföljande vågdalen nådde skräckens botten: mellan februari och juni återgav Andra republiken den europeiska revolutionen i sammandrag. På andra håll räckte folkens vår inte över vintern; i Paris dog den i junis blodbad. Genom att sammanfatta dessa månader sammanfattade Marx året 1848.

Den revolutionära våg som den kubanska segern inledde på den latinamerikanska kontinenten efter 1960 förbigick knappast något enda land, men den följde inga enhetliga, raka eller definierade linjer. Den kan inte sammanfattas på något sätt: inget av alla dessa misslyckanden framstår som ett mönster. Den bröt fram nedifrån, framdriven av lokala, ständigt skiftande faktorer, och utformades efter skilda nationella stöpformer och modeller. Den kännetecknas inte av symboliska bedrifter, segerrika uppror eller en gång för alla krossade folkresningar, den bryter sig i perioder av lugn omväxlande med perioder av upphetsning och lidelse, i avskilda och fragmentariska, men ändå sammanvävda episoder. Och ändå känns det naturligt att, efter nära femton års oavbruten kamp, erinra om den bittra optimism som Marx kände efter två år av europeiska fiaskon.

Utom några få kapitel bär varje mera betydande avsnitt av 1848-1850 års revolutionshistoria överskriften: *"Nederlag för revolutionen!"*

Det som gick under i dessa nederlag var inte revolutionen. Det var de förrevolutionära, traditionsbundna kvarlevorna, resultatet av samhällsförhållanden som ännu inte hade tillspetsats i skarpa klassmotsättningar, – personer, illusioner, föreställningar, projekt från vilka det revolutionära partiet före februarirevolutionen inte var fritt, från vilka inte en *februariseger* utan endast en rad *nederlag* kunde befria det.¹

Under de år som följde på det kubanska upproret hade de första gerillaförsöken bara sin egen spontanism som kännetecken. Den blev förödande. All denna entusiasm och hängivelse utmynnade i ett fruktansvärt slöseri med energi, människoliv och materiel. Det fanns ingen "drivande kraft" eller någon underjordisk "hjärntrust" som dirigerade denna explosion, såsom den gamla reaktionära propagandan ville låta påskina. Den kubanska revolutionen begåvades av sina fiender med en rent orimlig roll: den kontrollerade det okontrollerbara, den bringade ordning i virrvarret. Slutligen kom emellertid det ögonblick då man, för att sätta en gräns för detta slöseri och undvika ytterligare onödigt blodsutgjutelse, blev tvingad att inte bara rent symboliskt binda ihop denna kvast av nationella initiativ, att ge dem ett minimum av koordinering och enhetlighet. Det var aldrig fråga om att åstadkomma en konstlad samordning av alla dessa av naturnödvändighet oförenliga nationella politiska rörelser och inte heller om att tämja dem i en på förhand tillverkad tvångströja, utan bara om att inordna dem under en enda, allt överskuggande uppgift: den väpnade kampen för att erövra regeringsmakten.

Att söka en syntes i stället för att stapla olika enheter ovanpå varandra, att ur de ursprungliga olikheterna söka nå fram till en framtida sammansmältning, det var det förslag som den aktive socialisten och chilenske senatör Salvador Allende framförde vid slutet av Trikontinental-konferensen i Havanna 1965, då de latinamerikanska delegaterna höll en enskild

¹ K. Marx: *Klasstriderna i Frankrike 1848-1850*, sv övers Gidlunds förlag, 1971, s. 63. Ö.a.

överläggning. Det var ur detta förslag som OLAS, den latinamerikanska solidaritetsorganisationen, föddes.

Då den första OLAS-konferensen sammanträdde i Havanna i augusti 1967 uppfattades den som höjdpunkten på detta försök till praktisk koordinering och teoretisk systematisering av de lokala revolutionära målsättningarna. Detta slags sammankomster förutsätter en viss form av representation, där frasmakeri och festligheter ställs i förgrunden. Man kan förhåna detta utvecklande av symbolisk högtidlighet och betvivla ritualernas effektivitet, men de var de oundvikliga växelmynten som gavs i utbyte mot ett djupare och mer konkret värde: att utvidga Ches basområde. För de oinvigda var OLAS-konferensen höjdpunkten på ett långsiktigt företag som sedan länge bedrivits i skymundan, avsett att stimulera eller återuppliva gerillan i de områden där den redan verkade (Guatemala, Venezuela, Colombia, Bolivia) och att vinna stöd, eller åtminstone förståelse, från de politiska krafterna i de länder där vapnen ännu inte talade. Men dess verkliga målsättning var inriktad på att uppnå en omedelbar fördel, även om denna inte kunde uttalas eller för det övervägande antalet deltagare ens uppfattas: att ge Che en politisk, militär och psykologisk stödorganisation, bryta hans politiska isolering genom att i den mån det var möjligt isolera motståndarpartierna, säkra hans rygg i de angränsande länderna och därigenom också överallt där det var möjligt skapa förutsättningar för ett utbredande av den väpnade kampen med utgångspunkt från den bolivianska kärnan.

OLAS eftersträvade alltså inte någon meningslös polemik eller någon sorts prestigevinst, vilket alla de som bara glädde sig åt utsikten till ännu en splittring i den internationella revolutionära rörelsen inbillade sig. Dess framgångar bland stora delar av den europeiska och nordamerikanska intelligentian vilade, som vanligt, på ett missförstånd: dessa ville utnyttja de frågor som debatterades vid konferensen för att odla sin ständiga bitterhet; de som organiserat konferensen försökte genom en principiell framstöt rädda en pågående aktion med avgörande räckvidd. Det var kort sagt det faktum att Che och hans kamrater vid denna tid befann sig i Nancahuazú som var den egentliga anledningen till konferensen och gav den dess mening, det var Che som var dess centrum, det osynliga nav kring vilket den kretsade. Då Che försvann kunde OLAS endast dö av sig själv, eftersom det omedelbara motivet för dess tillkomst inte längre fanns.

OLAS's allmänna inriktning dog emellertid inte med organisationen. Sig själv ovetande vidarebefordrade den en impuls som historiskt sett getts i Venezuela, i Guatemala, i Colombia — där gerillan hamnat i en återvändsgränd — vidare till de grupper och organisationer som i Brasilien, i Uruguay och i Argentina utlöste den väpnade kampen i form av stadsgerilla. Utan OLAS hade vare sig MLN i Uruguay (såsom framgår av de första Tupamarosdokumenten från 1968), MIR i Chile eller den argentinska gerillan blivit vad de blev; de och Marighela i Brasilien hade aldrig grundat ALN. OLAS uppträdde vid en tidpunkt, då tyngdpunkten i den revolutionära kampen försköts från norr till söder, från det karibiska området (Guatemala, Venezuela, Santo Domingo, Colombia) till ”sydspetsen” (Chile, Argentina, Uruguay); organisationen var ett uttryck för tendenserna i det förflutna samtidigt som den gav sin karaktär åt de kommande. Historiskt och geografiskt tjänade Bolivia som en föreningslänk mellan såväl de båda tidsperioderna som mellan de båda områdena, som infartsled för den revolutionära vågen. Det är aldrig de medvetna mål som historiens aktörer uppställer för sig som realiserats, men det betyder inte att deras målsättningar förkastats av deras efterföljare. Det var av England som Marx väntade sig bildandet av denna arbetarnas stora socialdemokratiska rörelse som förverkligades i Tyskland; från samma land förväntade sig Lenin den verkliga socialistiska revolutionen, vilken mot all förväntan slog rot i det efterblivna Ryssland; och medan alla, ända fram till 1933, hade sina ögon riktade mot Berlin var det i Yenan, i Kina, som en ny epok bröt fram bakom ryggen på alla människor, inklusive Tredje internationalen. Till dags dato har denna överraskningarnas lag om och om igen tagit oss på sängen, med sina ömsom pikanta, ömsom tragiska följder. Den enda lag som historien aldrig bryter mot är den

att den aldrig infriar vad man väntar sig av den.

OLAS-konferensen markerar det stora ögonblick då för första gången sedan Bolivar politiken åter knyter an till historien, då man återupprättar förbindelsen mellan 1800-talets befrielsekrig och dagens revolutionära kamp: då nutiden upptäckte sina rötter i det förgångna. För första gången fick latinamerikanska patrioter mod att gräva fram de dittills undgängda rötter ur vilka nationerna historiskt vuxit fram, men som förtvinat under den trånga provinsialism som oligarkierna kallar nationalkänsla — och de gjorde det genom att framhäva den roll som de utländska frivilliga, inklusive de europeiska, spelade för de segrar som hemfördes av ”los Libertadores”, och den solidaritet mellan revolutionärer från olika länder som för en kort tid suddade ut de gränser som den spanska kungamakten utstakat. Genom att på detta sätt erinra om ett grundläggande förflutet föregrep OLAS-konferensens organisatörer också framtiden. Liksom varje banbrytare låg medvetenheten hos de latinamerikanska revolutionärerna vid den tiden långt framom revolutionen i sig själv. Men i det ögonblick då gapet mellan kallelsen och svaret, mellan föresatserna och realiteterna överbryggats, då kommer historien säkerligen att ha fyllt många tomrum som ännu står öppna och givit ett innehåll åt många ännu innehållslösa fraser.

Visserligen utmärks den allmänna historiska tendensen av en dragning mot enighet, mot en sammandrabbning med imperialismen, mot socialismen. Men denna allmänna tendens var inte i sig själv ett kännetecken på de förhandenvarande situationerna inom de olika nationerna — och det är dessa som utgör grundvalen för möjligheterna att föra en verklig politik. Det porträtt av Bolivar som i sessionssalen hängde mitt emot Che Guevaras var en påtaglig illustration till denna sammansmältning i tid och rum av två epoker. Genom det förflutnas epos betraktade man morgondagens, framtiden upplevdes som samtid, som närvarande. Men det var nutiden som i själva verket var det minst närvarande, i perspektivet mellan det bolivarska förflutna och den socialistiska framtiden blev den liksom utsuddad, den historiska dimensionen kom att överskugga de omedelbara politiska realiteterna.

Latinamerika upplevde sin enhet i denna plan för kontinental frigörelse. Men i de faktiskt pågående, nationella frigörelseprocesserna upplever det i dag en fasettering. Det är på en gång solidariskt och balkaniserat, det tvingas till skilda taktiska metoder allt efter skilda nationella traditioner och maktförhållanden men måste samtidigt tillägna sig en viss enhetlig strategi för att med framgång kunna bjuda den gemensamma fienden spetsen: det är på en gång denna enhet och denna inbördes olikhet, denna homogena kontinent och detta tjugotal heterogena nationer. Mellan dagspolitiken och det stora historiska målet ligger nödvändigtvis etapper, trappsteg, uppehållsstationer. Vid tiden för OLAS-konferensen upplevdes denna delarnas samband med helheten, de nationella realiteternas samband med den kontinentala enheten, de olika taktiska metodernas samband med den gemensamma strategin, direkt och *oförmedlat*: helheten fanns närvarande i delarna och uppfattades som ett fullbordat faktum i stället för som en uppgift som måste förverkligas — detta endast därför att förutsättningarna för planens förverkligande ännu inte var för handen, att de, om man så vill, var på efterkälken i förhållande till projektet i sig självt. Det var i den meningen som ”OLAS-teserna” förblev abstrakta. Vad som saknades var de kugghjul som var nödvändiga för att sätta i gång maskineriet och hålla det gående, de drivremmar som kunde *koordinera* strategi och taktik, kontinental enhet och nationella särdrag, framtiden och det nuvarande: *nationell koordinering* först och främst - samma kampmetoder duger inte i alla länder — vidare *organisationskoordinering* — vilka organisationer hade möjligheter att föra något sådant som ett befrielsekrig, och hur skulle de byggas upp respektive byggas ut? — och, till sist, *politisk koordinering* — vilka etapper måste en revolutionär utveckling genomgå innan den kan kallas socialistisk? OLAS:s svaghet låg inte, vill det synas, i den inspiration som var dess bakomliggande drivfjäder, utan i det sätt varpå planen konkret sattes i verket, inte i målsättningen men i det sätt man valde för att nå sitt mål.

Beträffande målsättningen förelåg ingen tvekan: den hade uttalats av Fidel Castro i Buenos Aires i maj 1959, då han uppfordrade de sydamerikanska folken att ena sig för att komma till rätta med sin nöd och sin snedvridna ekonomi. Argentinaren Ernesto Guevara tog upp den kastade handsken. Då började den kontinentala revolutionens enhet ta form i kött och blod: allt vad den stod för kunde uttryckas i Ches levande gestalt och i allt vad den inkarnerade. OLAS-konferensen markerar den tidpunkt då en hel kontinent anfäktades av hotet om den väpnade revolutionen, inte som ett spöke men som en skugga, ogripbar men allstädes närvarande. Den ena dagen i Santo Domingo, nästa i Venezuela, kanske i Uruguay eller i Bolivia, gled denna fantom från land till land, mångfaldigad av den av rykten underblåsta skräcken hos dem för vilka den blivit till en fix idé och överallt jagad av den nya Heliga Alliansen mellan ”yankee”-generaler och indianska poliser, socialdemokrater och pseudopatrioter i alla läger. Ches namn var inte bara ett lösenord och ett fältrop för alla de avantgarden i vardande som ännu sökte sin egen väg. Genom att identifiera sig med major Guevaras gestalt kunde faktiskt den latinamerikanska revolutionen bli samtida med sin framtid, föreställa sig den enhet som inte fanns — drömmen blev verklighet. Men den fann genom honom en än djupare enhet: efter att så länge — ända fram till den kubanska revolutionen — ha gått på kryckor, stapplande mellan en teori utan praktik och en praktik utan teori, mellan *tal och handling*, dessa gamla kumpaner, dessa motverkande och varandra upphävande krafter, återfann den äntligen — ehuru genom ombud — det förlorade sambandet mellan tanke och handling, mellan de generella tolkningarna och den individuella offerviljan. *Kritikens tomma vapen* och den blinda kritiken av vapnen förenades till sist i ett blixtsken av fulltonig enhet. I och genom den man som i sig förkroppsligade den mest stålblanka revolutionära helheten såg sig ”teoretikerna” upphöjda till *gerillasoldater*, och gerilla-soldaterna till ”teoretiker”. Che förlänade åt alla revolutionärer i Latinamerika den dimension de saknade. På nytt återvändande den tid då de revolutionära ledarna själva kunde ”smida sin tankes vapen i glöden av dagens strider”. Marxismen var på väg igen. Revolutionen hade återupptagits.

Det var en inlevelse som var lika farlig som den var förledande: efter mordet på Che svämmade världen plötsligt över av ett myller av postuma lärjungar, vilka dittills inte gjort särskilt mycket väsen av sig — och vilka Che för övrigt icke skulle ha tolererat för ett ögonblick. Man sålde en inträdesbiljett — ”guevarismen” — som Che skulle varit den förste att riva sönder. Så snart man i byn Higuera, i hjärtat av Latinamerika, huggit händerna av den avväpnade majoren Guevara uppträdde i alla Europas huvudstäder stora andar — vilka aldrig gjort något annat i sitt liv än hållit med båda händerna i en penna — som knäböjde inför hans minne som vore han deras egen familjeklenod. Att åberopa sig på Che blev för sysslösa revolutionärer ett fashionabelt sätt att klandra den orimliga principfastheten hos den proletära socialism åt vilken Che, på Cuba liksom annorstädes, hade vikt sitt liv.

Fullkomligheten kan vara ett alibi. Hur skall man i denna världsomfattande beundran för Che Guevara kunna skilja ut vad som bara är personligt kompensationsbehov från vad som är verklig inspiration och kraftsamling? De som gjorde ett politiskt program av att bara hänvisa till hans namn trodde kanske att de tänkte som han i och med att de identifierade sig med honom och inbillade sig känna varandra, eftersom de försökte känna igen sig själva i honom. Sökte de inte befria sig från sina egna praktiska plikter genom att åt honom delegera det politiska kraftutövandet? Var det inte så att den väpnade latinamerikanska revolutionen genom att låta Ches aktion stå för allt det som den själv ville vara — enig, stridande, internationalistisk — försökte svära sig fri från vad den i själva verket var — splittrad, obestämd, osammanhängande? Den övervann sina egna motgångar, men bara i tanken.

Man såg det tydligt efter Ches död, då så många av dem som hade bekänt sig till honom visade sig vara precis vad de var, borgerliga liberaler, mera romantiker än socialister, eller i värsta fall mera antikommunister än revolutionärer. Ty det som var styrkan hos alla dem som

upplevde dessa historiska ögonblick då de kunde hävda sitt existensberättigande genom att hänvisa till Che — var också deras svaghet: att mer eller mindre för formens skull, mer eller mindre helhjärtat identifiera sig med en förebildlig revolutionär är inte tillräckligt för att skapa en verklig ideologisk identitet, en egen sammanhängande världsbild. Vad som förenade dem kunde inte undanskymma vad som i själva verket skilde dem åt: då Che var borta kunde man se att alla människor i Amerika på ett eller annat sätt var ”guevarister”, men att ingen kunde komma överens med någon annan om vad ”guevarismen” egentligen innebar.

En tillfällig gemenskap grundad på solidaritetskänsla och på förhoppningar skapar ingen organisation. Med andra ord, och för att travestera *Kommunistiska Manifestet*: legenden om spöket efterföljdes inte av något partimanifest. Även om OLAS-konferensens allmänna deklaration var vad som närmast kunde tänkas motsvara ett sådant manifest kom den för sent — eller för tidigt till en kontinent som var splittrad sedan alltför lång tid tillbaka. Och eftersom det visade sig alltför besvärligt att penetrera de grundläggande principerna blev det metodfrågorna — dvs den väpnade kampen och i synnerhet landsbygdsgerillan — som över-skuggade programmet, och de tekniska hjälpmedlen blev ett mål i sig. Imperativet — vi måste kämpa — förbands aldrig med indikativet — eftersom situationen nu en gång är som den är, *hur* skall vi kämpa? De patetiska maningarna trädde i stället för den kalla, neutrala analysen av konkreta fakta. Hos alla dem som fascinerat lyssnade till dessa appeller sköts allt det som den väpnade kampens strategi erfordrade i fråga om moral i förgrunden, på bekostnad av vad den erfordrade i fråga om vetande för att kunna materialiseras i form av taktisk, effektiv vägledning, anpassad till de givna nationella situationerna.

Den ”kontinentala revolutionen” är ännu bara ett *ideal* som inte motsvaras av någon historisk *realitet*: hur skulle den då kunna användas som analytiskt instrument eller som verktyg? Begreppet kontinental revolution är en eggande metafor eller en sammansvetsande myt (vad man med Kant skulle vilja kalla en det rena förnuftets ide och icke ett förståndsmässigt begrepp), och utgör bara en begreppsmässig sammanfattning av naturnödvändigt olikartade och ojämbördiga nationella vägar till socialismen. Om man inte vill söka göra ett kriterium på långsiktig historisk insikt till ett kriterium för politisk aktion på kort sikt, är det följaktligen fruktlöst att begära av ett så abstrakt och bestämningsfattigt begrepp att det skall utgöra grunden för en revolutionär strategi som kan översättas till effektiv taktik. Den latinamerikanska revolutionen har en plats i de latinamerikanska aktivisternas anda och vilja, men idealister — allt annat än revolutionärer, alltså — vore de om de därav droge slutsatsen att den existerade i verkligheten. Visserligen härledde Hegel, tack vare ”begreppets självalstring” ur fruktens Ide den påtagliga realiteten av detta äpple eller denna mandarin, men den absoluta idealismen glömmer att tillfoga att han först härledde fruktens Ide ur dessa äpplen och dessa mandariner som även filosofer ibland begärligt sätter i sig.

Denna teoretiska trollkonst är vanligare än man tror. Gjorde inte till exempel Trotskij, vars läggning gjorde honom fallen för grubblrier, till slut iden om världsrevolutionen till ett centralt och allsmäktigt väsen som på ett mystiskt sätt strålade ut över världen och åstadkom sina empiriskt konstaterbara ”effekter”? Det var en illusion som med tiden blev till en mani och som än i dag gör det möjligt för många av hans lärjungar att som en och samma nödvändighet ”förstå” en poststrejk i Chicago, ett bondeuppror i Kashmir, en studentdemonstration i Paris och en religiös schism i Afghanistan — dvs att inte förstå någonting alls av vad som ger var och en av dessa företeelser deras särdrag.

Man kommer inte ifrån de lagar för den materialistiska dialektiken enligt vilka ”intet på jorden utvecklas på samma sätt”. Lagen om den ojämna utvecklingen behärskar den kapitalistiska utvecklingens förlopp; den behärskar likaledes, och av samma skäl, utvecklingen av kapitalismens underminering, utvecklingen av dess störtande genom socialismen.

Om den socialistiska revolutionen i ”de tjugo Latinamerika” sålunda inte kan vara ”konti-

mental”, så kan inte heller dess tidtabell vara det. Den nationella splittringen av den latin-amerikanska revolutionen motsvaras av en splittring av dess politiska tideräkning. Varje nations utveckling har sin egen klocka: vare sig den är väpnad eller ej visar klasskampens klocka inte samma tid i Buenos Aires som i Caracas eller i Guatemala City. Avantgardenas synfält är vidsträckt: vad som just gör dem till avantgarden är deras förmåga att höja sig till förståelsen av de allmänna lagar som styr de aktuella händelseförloppen, exempelvis de världsmarknadslagar som styr de lokala ekonomierna eller den internationella maktbalans inom vars ramar de nationella klassmotsättningarna rör sig. Avantgardena anpassar dagens aktioner efter de ”långsiktiga socialistiska idealen”, som de genom teoretiskt föregripande gör sig till samtida med. Förgäves skulle de emellertid i Buenos Aires försöka ställa sina klockor efter Caracas-tid (eller efter Hanoi-tid i San Francisco), ty de folk som skapar historien lever inte i den kontinentala revolutionens (eller världsrevolutionens) timme, utan i den tid som motsvarar deras materiella existensvillkor — deras jordbits, deras stads, deras lands — vilka begränsar deras horisont. Revolutionen låter sig inte exporteras, lika litet som tiden för en viss revolution kan flyttas från en huvudstad till en annan. Allt kommer i sin tid till den som vet att rätta sig efter sin egen klocka och inte efter grannens. Det existerar alltså ingen samstämd kronologi för den revolutionära utvecklingsprocessen i Latinamerika, och endast en metafysiker skulle kunna inordna alla episoder i den latinamerikanska revolutionära kampen under en och samma periodindelning och samla ihop dem under den geografiska (och således abstrakta) enhetsbeteckningen för en kontinent omfattande landmassorna mellan Rio Bravo och Kap Horn.

Det är svårt att finna ett bättre — eller sämre, i betydelsen mera avskräckande — exempel på denna brist på samstämdhet än historien om gerillan i Brasilien, denna kontinent i kontinenten. De brasilianska aktivisterna upptäckte 1960 såsom nyheter de erfarenheter och rön som då redan tillhörde Latinamerikas förflutna. I detta land, som låg i täten när det gällde de kapitalistiska ”framstegen”, släpade de revolutionära idéerna efter, liksom om Brasiliens gigantiska dimensioner gjorde det till ett område för sig och hade stängt in aktivisterna i en illusion av självtillräcklighet. De hade alltså ännu inte ens börjat tillägna sig resultaten av gerillastriderna på kontinenten när de grep sig an med att upprepa dem. ”Fokismen” blev dagens lösen för dem samtidigt med att den upphörde att vara det överallt annorstädes. En del skrifter (bland dem [Revolution i revolutionen](#)?)², snabböversatta och snabbdistribuerade, och slukade med så mycket större glupskhet som informationerna utifrån dittills varit så sparsamma, vilka i själva verket markerade den teoretiska slutpunkten på en gången period, fick där tjänstgöra som introduktion till ett helt nytt skede.

Till och med inom det spansktalande Amerika är det fortfarande svårt att sprida kännedom om gjorda erfarenheter. Visserligen är det sant att ”historiens lärdomar” inte existerar annat än i historieböckerna, och att var och en måste bana sig väg här i livet på egna ben även om hundra föregångare redan trampat upp stigen före honom. Men hade en Genaro Vásquez i Mexico begått de misstag som kostade honom livet om han vetat vad som hände med FAR i Guatemala 1967? Och skulle de bolivianska studenter, som 1970 med entusiasm drog upp i Teopontes berg, vinnlagt sig så om att upprepa det ena efter det andra av de fel som begicks av de venezolanska studenterna, vilka 1962 från den ena dagen till en annan ville improvisera en gerilla uppe i Andernas utlöpare — om de hade studerat den venezolanska gerillans erfarenheter? Bristen på historisk samtidighet blir katastrofal först när den leder till upprättandet av avbalkningar och vattentäta skott: för att kunna tillgodogöra sig de förra måste man bryta ner de senare. Det är just den oundvikliga uppsplittringen i tiden av den revolutionära utvecklingsprocessen som gör det nödvändigt att sträva efter syntes och erfarenhetsutbyte, att mångdubbla redogörelserna för de gjorda rönen och att sprida dem

² Sv övers i Régis Debray, ”Che” Guevara m fl: *Kontinent i uppror*, TEMA/Rabén & Sjögren 1967. Ö.a. [På marxistarkivet: dem [Revolution i revolutionen](#)]

utöver gränserna.

Alltsedan den proletära internationalismen för något mer än ett århundrade sedan skaffade sig en teoretisk grundval och en organisation har Internationaler och revolutioner ägnat sig åt att leka kurragömma med varandra. Naturligtvis: eftersom varje äkta folklig revolution genom själva sin definition är nationell. Visserligen utgav sig OLAS aldrig för att vilja upprätta något i stil med ett den kontinentala revolutionens Parti: organisationens stadgar innehöll inga tvingande paragrafer, dess resolutioner var enbart rådgivande, utan verkställande kraft, och de nationella kommittéer som förutsågs hade långt kvar innan det kunde bli tal om att förvandla dem till "sektioner" med uppgift att verkställa den centrala ledningens direktiv.

Några ryktbara paralleller faller en dock i minnet. Pariskommunen uppstod utanför och tvärt emot de uttryckliga rekommendationerna från Första internationalen, vilken man för övrigt aldrig ens tänkt på att tillfråga; ryska revolutionen utanför och tvärt emot en våldsam, till och med krigshotande, opposition från Andra internationalen; den kinesiska revolutionen struntade fullständigt, liksom den vietnamesiska, i Tredje internationalen (i det fallet var det helt ömsesidigt!) och den kubanska revolutionen, som i dag är medlem av den internationella arbetarrörelsen, uppstod och utvecklades helt oberoende av denna.

Någon dag borde man allvarligt undersöka denna löjeväckande orimlighet: ingen socialistisk eller kommunistisk international har någonsin, någonstans, lyckats uppnå sin egen deklarerade målsättning — att främja revolutionen på det nationella planet även om en och annan ofta har bidragit till att skapa och utbilda de organisationer och de män som genomförde den. Skall vi därav dra slutsatsen att internationalismen bara är munväder, litet bomull kring det sjuka samvetet? Och är OLAS ett slags meningslös hyllning från Nya världen åt en gammal föråldrad vana, åt denna ingrodda form som Gamla världen givit åt sina samhällsomstörtande drömmar under mer än ett århundrade?

Definitivt inte. Det vore självmord att förbise betydelsen av samverkan mellan de nationella revolutionära rörelserna, det objektiva ömsesidiga beroendet mellan alla dessa strider för nationellt oberoende. Vilka vägar de än tar sig, vare sig de är medvetna om det eller ej, finns där en djup solidaritet som förenar alla självständighets- och befrielserörelser i Amerika. Vad som inifrån förenar dem befinner sig utanför, norr om Rio Grande. Alla är de vänner och solidariska, ty en enda fundamental fiende har de gemensamt: det amerikanska monopolkapitalet och dess polisiära, diplomatiska och kulturella härskarapparat. Att de geografiskt är grannar, att de har ett gemensamt kulturellt arv och att de tänker på samma språk är bara ett ytterligare bidrag. Vad som svetsar alla dessa revolutionära rörelser samman är det historiskt betingade, förenade motstånd som driver dem. Därför närmar sig den tid då de latinamerikanska revolutionärerna på nytt tvingas utbyta sina erfarenheter, samordna sina metoder och direkt hjälpa varandra — att skapa och tillämpa en ny form för "enhet i mångfalden". Var det den tiden som en av den första latinamerikanska solidaritetsorganisationens grundare, Chiles författningsenligt valde president, Salvador Allen-de, hade en förkänsla av och ville frambesvärja då han ögonblicken före sin död ropade till sina kamrater: "Så här skriver vi den första sidan i den här historien. Mitt folk *och Amerika* skall skriva resten"?

Som vi kommer att se, i Chile och annorstädes, har den väpnade revolutionära kampen gjort betydande framsteg under dessa tio år av misräkningar. Sannolikt var det nödvändigt att genomgå denna långa skärseld för att undermineringsverksamheten skulle övergå i revolution, rörelsen i Partiet, den lokala upprorskärnan i nationell och folklig motståndsrörelse. Men för att revolutionen skall ha en framtid måste den ta till sig lärdomarna av det förflutna, alla dessa händelser måste förvandlas till erfarenheter. I går liksom i dag, i Amerika liksom i Europa, är det bara genom att "lugnt och sansat tillägna sig resultaten av den stormiga tiden" som den revolutionära rörelsen på rätt sätt kan möta de kommande ovädren. Att hålla tyst om de begångna misstagen vore enda sättet att se dem upprepas åter och återigen. Det är endast

genom att dissekera dem som man kan överkomma dem.

Vad tjänar det då till, kan man svara, att skjuta in sig på ”vänsterns” misstag, just i det ögonblick då det är ”högerens” som visat sig vara de ojämförligt mycket mer katastrofala? Vem kan nu ha nytta av en ”fokismens” självkritik? Spolar vi inte bara ut barnet med badvattnet, kritisera ”avvikelserna”, är inte det detsamma som att smutskasta principen om den väpnade kampen just när tvärtom den stora katastrofen drabbat reformis-tema och det tvärtom är deras felgrepp som borde stå överst på dagordningen? Och hur går det med aktivisternas moral, mitt i allt detta ältande av fiaskon?

Kritiken av högerens missgrepp överflödar, och vi känner den, det går tretton på dussinet av sådana kritiker vid första tillfälle: dess uppgift kan aldrig vara annat än eftertruppens. Mer angeläget är att se framåt, mot en framtid som gör upp räkenskapen utifrån det förflutna — ett förflutet som måste granskas noggrant och tålmodigt, under förstoringsglas. Ty det är genom gårdagens problem som morgondagens lösningar mognar. Om det är så, att folkkriget är den enda lösningen på reformismens nuvarande dilemma, om dagens flaskhalsar och återvändsgränder endast leder dit — då kan man aldrig tillräckligt noga skärsåda dess exakta utsikter och man kan aldrig tillräckligt förfina sina mätinstrument — ty seger eller nederlag kan bero av en enda liten nyans i uppfattningen, ett enda litet felsteg i genomförandet.

Det är därför ingen sjuklig bysantinism att försöka sammanfatta de insikter som vunnits under den gångna gerillaperioden: det är ett av många sätt — utan tvekan mindre betydelsefullt än andra, mera praktiskt inriktade, men på sitt blygsamma sätt också det nödvändigt — att förbereda framtiden, utan vare sig smicker eller retorik. Den moderna historiens strävsamma proletärrevolutioner skiljer sig, som vi bör erinra oss, från de stålblänkande borgerliga revolutionerna i det förgångna i det att de ”ständigt kritiserar sig själva, ständigt avbryter sin egen frammarsch, går tillbaka till vad man redan tycks ha uppnått för att ta om det från början igen, obarmhärtigt förhånar tveksamheten, svagheten och misstagen i sina egna aktioner” (Marx). Ivern att glömma, att stryka över, att ”se framåt”, som det heter, är naturligtvis att följa med strömmen, och med livet — men på samma sätt som livet leder till döden och strömmen mynnar ut i dammens orörlighet. Om såret blivit infekterat, om fixeringen till det förgångna blivit till repetitionsnevros och katatoni, skulle då tystnaden vara ett läkemedel?

För det fall att den nuvarande strömningen, enligt den ödesdigra men välkända pendelns lag, för att undgå högerens misstag skulle bringa oss att återfalla i vänsterns motsvarande misstag och söka inbilla oss att kulsprutepistolen är universalmedlet, eftersom valurnorna är stängda eller förfalskade — då kan det ha sina fördelar att gå mot strömmen. I går hade många förutvarande gerillakämpar efter en lång vandring i den pragmatiska och ”småborgerliga” öknen funnit en bekväm, men schematisk och ofruktbar handboks-marxism, som bara ledde dem till ännu en hägring, ”arbetarkulten”, i stället för till den oas de väntade sig. I dag löper många unga aktivister, som stött sina pannor blodiga mot det chilenska misslyckandets vägg och som inte haft någon erfarenhet av de tidigare gerillastriderna, risken att på egen bekostnad dra ut för att utforska en fascinerande ”jungfrulig mark” som tusentals trampat före dem.

De kommer inte att kunna åberopa oskulden som sin ursäkt. Ett återupplivande av de militaristiska, avantgardistiska och omogna metoderna skulle, i stället för att föra den väpnade kampen i hamn, tvärtom förstöra alla dess chanser. Och dessa chanser har aldrig, sedan den kubanska revolutionen, varit så stora. Ty om 1973, tio år efteråt, kan ses som en parallell eller en pendang till den reformismens kris och det sammanbrott för alla illusioner om ”demokratin”, som hela Amerika var vittne till under åren 1963 och 1964, då är den stora skillnaden att den klyfta, som då, genom omständigheternas makt, hade uppstått mellan den väpnade kampen och massornas kamp, i dag på intet sätt är oundviklig. Däri ligger det nya: ett bevis för att, om än historien upprepar sig, så är det ibland i form av en uppåtstigande spiral och inte i form av en ond cirkel.

De objektiva förutsättningarna är alltså i dag bättre. Den fascistiska statskuppen i Chile kom som en överraskning för en arbetarklass, som visserligen tekniskt sett var vapenlös, men på intet sätt var i upplösning utan tvärtom på väg att mobiliseras. Diktaturen har själv tagit på sitt ansvar att förklara alla möjligheter till legal kamp uteslutna, och därigenom ytterligare understrukt vikten av Ches varnande ord: ”I de fall då en regering kommit till makten genom allmänna val, förfalskade eller ej, och om den upprätthåller åtminstone ett sken av konstitutionell legitimitet, då har gerillan inga möjligheter.”

Det kan ta årtal innan motståndsrörelsen hunnit organisera sig. Men den kan numera räkna med att ha en bas, en sammansvetsad klass, en helgjuten arbetarrörelse som mognat och hårdnat genom provningarna. Och den har en förebild att efterlikna den förste i historien, så långt vi känner den, som kommit till makten genom folkets eget val, och som stupade för sitt folk. Folket utan vapen blev alltså tillfälligt besegrat. Likaså vapnen utan folket. Låt oss hoppas att en konstruktiv kritik inte kommer att bli till förfång för ett folk i vapen.

1. Vilket slags revolution?

”... vi borde inte ha gripit till vapen.” Tvärtom, vi borde ha gripit till vapen mycket mer beslutsamt, mycket mer energiskt, mer aggressivt; vi skulle ha övertygat massorna om hur omöjligt det var att inskränka sig till en fredlig strejk och i stället förklarat för dem nödvändigheten av väpnad, oförsonlig kamp. I dag kan vi äntligen öppet erkänna och proklamera det otillräckliga i de politiska strejkerna; vi måste agitera bland de djupa massorna för nödvändigheten av det väpnade upproret, utan att smussla undan problemet med tal om ”förberedande faser”. Att för massorna dölja nödvändigheten av ett blodigt utrotningskrig såsom det omedelbara målet vore att bedra oss själva och att bedra folket.”

Lenin: *Erfarenheterna av Moskvaupproret* (1906).

Ja. Man skulle ha gripit till vapen, med än större kraft, än större beslutsamhet, än större lidelse och ursinne. Men varför har den väpnade rörelsen hittills inte kunnat göra det som skulle göras? Varför stod den inte i nivå med ögonblickets historiska nödvändighet, just i detta historiska ögonblick — under den tid som gått mellan den kubanska revolutionen och i dag? Därför att den har hindrats, därför att elaka reformister har torpederat den väpnade kampen, därför att förespråkarna för en vanärande fredlig samlevnad har saboterat den väpnade kampen och förföljt dess förespråkare? Men varför har i så fall den väpnade kampens förespråkare inte rätt med att i sin tur torpedera torpederna, sabotera sabotörerna? Varför har man inte lyckats etablera kriget som ett *fait accompli* inför dem som vägrade att foga sig?

Överallt, och varje gång, där en nationell revolution segrat, har den tvingats bana sig sin väg mot, över och tvärs igenom alla de avvaktande. Bolsjevikerna, som från början var i minoritet, tog till slut loven av den mensjevikiska och socialistrevolutionära majoriteten av arbetarrörelsen som inte ville veta av en socialistisk revolution eftersom de ansåg att situationen i 1917 års Ryssland inte var mogen för någonting annat än en borgerlig revolution. Ingen uppmuntrade efter 1934 de kinesiska kommunisterna — ”de där margarinkommunisterna”, som Stalin sade till Roosevelt under Jaltakonferensen — men Folkets befrielsearmé nådde ändå sitt mål. För stora delar av den demokratiska och kommunistiska rörelsen på Cuba var Fidel Castro och hans rebeller, åtminstone intill slutet av 1957, bara en handfull kuppmakare och utopister, isolerade uppe i bergen.

Och när de vietnamesiska patrioterna i början av 1960 beslöt att med vapenmakt motsätta sig Diem-regimens terror var det ”den internationella arbetarrörelsens högsta organ” som förklarade för dem att deras beslut ansågs vanvettigt och farligt för världsfreden — vilket inte hindrade FNL från att fortsätta sin kamp, envist, hängivet, mot alla odds, till dess den, sent omsider vann solidaritet och aktivt stöd även av dem som några år tidigare aktivt hade motarbetat den.

Vi kan ju för ett ögonblick godta den ekvation som gällde då: "Revolution = väpnad kamp; reformism = fredlig strävan" (naturligtvis ett litet järnvägsmissigt sätt att nalkas problemet: till att börja med bortser man från resans pris och i viss mån från räntabiliteten i förhållande till den tillryggalagda sträckan, men till yttermera visso smiter man ifrån själva kärnfrågan: till vilken sorts revolution leder den föreslagna färdvägen, och i vilket samhälle kommer man att befinna sig vid ändstationen?). Det är fullständigt meningslöst att försöka anklaga "reformismen" för de fiaskon som de väpnade upproren lidit under det senaste årtiondet. För försvararna av en viss maktbalans eller ett visst internationellt *status quo* är det ju helt naturligt och i själva verket ett livsvillkor att motsätta sig dem som vill ändra spelreglerna genom revolutionärt våld, och det är en ren tautologi att hävda att revolutionen inte ägde rum därför att reformisterna motsatte sig den. Det gör de alltid — det är ju därav de fått, och givit sig själva, sitt namn. Frågan är varför gerillakrigets förespråkare inte kunde genomdriva sin vilja gentemot förespråkarna för den s k fredliga vägen eller för icke-våldet (två begrepp som ingalunda sammanfaller!). Det var säkerligen inte viljekraften som fattades dem, inte heller heroismen. Sällan har vi sett en hel generations politiska elit, i en hel världsdel, så föga spara på sitt blod som den som offrade sig i gerillakampen. Det är följaktligen en historisk fråga snarare än en politisk, objektiv snarare än subjektiv, som skall besvaras, och besvaras i samma anda.

Och, först och främst, vad slags revolution är det fråga om att genomföra i dag? Och i vilket slags land?

1. Ordens innebörd: ett grundproblem

Ingenting är så likt skolastikens språk som den vetenskapliga jargongen, ingenting liknar mera syllogismens formella logik än rationaliteten hos en typologisk modell. Om den vetenskapliga strikthet som framtvingar en exakt terminologi inte då och då måste ikläda sig en formalistisk dräkt skulle de inte så lätt ha kunnat förväxlas; sociologin skulle för länge sedan blivit avslöjad för vad den är: en terminologi som bara syftar tillbaka på sig själv, en samling kodifierade formler som alkemins eller den medeltida teologins, med ett ord en pseudovetenskap. I det marxistiska arvet befinner sig frågan om revolutionens karaktär i detta diffusa och tvetydiga område där experimentell analys kan ersättas med cirkelbevisning om "essentiella kvaliteter". I nära femtio år har man inom och i utkanten av den kommunistiska rörelsen diskuterat om revolutionens karaktär och klassinnehåll i Latinamerika. Revolutionen har gått starkt framåt under denna tid, men analysen har halkat efter. Varför?

Alla teser som logiskt kan försvaras eller formellt kan utarbetas har framförts — antifeodal och antiimperialistisk, borgerligt-demokratisk, liberalt-nationalistisk, antikapitalistisk och proletär, etc.: de flesta framställer sig som helt fristående från alla andra. Eftersom det är jag som har rätt, säger alla dessa definitioner, är detta beviset för att alla de andra är felaktiga, fördärvbringande och kontrarevolutionära. Man måste tro dem på deras ord, för ingen kan någonsin skilja dem åt utan att använda deras egna tvetydiga terminologier.

Men vem skall man tro? Om bara ett enda ovedersägligt argument hade framförts till stöd för någon av dem skulle man inte fortfarande överallt, och i alla länder, alltjämt fortsätta dispyterna mellan olika marxistiska partier och rörelser. Egendomligt nog har ledarna och förespråkarna för den första socialistiska revolutionen på kontinenten aldrig brytt sig om att ta del i dessa diskussioner, och den kubanska revolutionen kom fram till socialismen alldeles av sig själv, rätt så ohövligen förresten, eftersom ingen doktor i marxism var tillgänglig för att konsulteras i frågan om huruvida denna övergång till socialismen var korrekt, överensstämmande med texterna, eller ens över huvud taget möjlig. Experterna tog sin revansch i efterhand: lite för sent kom yttervärldens varningar, men då allesammans på en gång, som en liten stormflod. Genomförandet av och tidsintervallen för etapperna i den kubanska revolutionära processen har varit föremål för många gräl, och vi andra seminarieelever är ännu långt från att kunna enas om gränsdragningarna mellan de olika perioderna i denna "övergång".

Det finns ingen enskild händelse, inget enskilt faktum, som kan tas till intäkt som bevis, ty själva urvalet av fakta är ju från början en tolkning, och fakta blir endast betydelsefulla utifrån en redan intagen ideologisk position. Samma historiska faktum kan lika väl, och av exakt samma skäl, tjäna som bevis för två motsatta och varandra uteslutande tolkningar, vilka således inte än åberopa sig på någonting annat än var och en sin egen föregivna följdriktighet. Sålunda innebär de brasilianska militärernas statskupp 1964 *samtidigt*: å ena sidan för det brasilianska kommunistpartiet det välförtjänta straffet för, och det oemotsägliga beviset på, en vänsteravvikelse (Goularts regering hade låtit sig överflyglas av en oansvarig ultravänster som, utan att ta hänsyn till det reella maktläget, förmått den att i förtid provocera den militära hierarkin genom att understödja matrosernas och underbefälets uppror i Rio) — och å andra sidan för resten av den brasilianska vänstern det välförtjänta straffet och det oemotsägliga beviset för kommunistpartiets högeravvikelse (som moraliskt och materiellt avvärjande folket genom att överlåta ledningen av den fackliga och politiska rörelsen till en genom själva sin natur förrädisk och kraftlös "nationell bourgeois").

Exakt samma dialog å la "Goddag yxskaft" utspelade sig i precis samma terminologi och mellan samma motståndare omedelbart efter den bolivianska statskupp som i augusti 1971 störtade Torres' folkvalda regering. Och redan långt innan septemberdramat i Chile var den polemik som fördes mellan Unidad Popular och den extrema vänstern och där båda parter anklagade varandra för fiaskot, känd i sin helhet för vem som helst och till och med publicerad i skrift.

Vad som gör att dessa dispyter kan fortsätta att pågå utan att komma till något slut, att föröka sig utan att komma någonstans, är att de föder sig själva genom att till debattens föremål (en given samhällssituation, en politisk utveckling under en given period) inta en rent *extern* och *indifferent* hållning. Faktaanalysen ersätts sålunda vanligen av en (föränderlig) kombination av formler eller av en serie färdiggjorda uttalanden hämtade från ett grundlexikon (oföränderligt). Inom detta semantiska fält grundar sig associationerna ingalunda på iakttagelser av historiska realiteter, utan snarare på den politiska tillhörigheten hos den som yttrar sig: för att rättfärdiga de uppställda relationerna mellan olika begrepp (demokratisk, nationell, borgerlig, socialistisk etc.) behövs bara de subjektiva eller partigångse kriterierna. När någon talar om "nationell demokrati av ett nytt slag" eller om en "allians mellan de fyra klasserna" betyder det inte alls att vederbörande efter undersökning konstaterat att dessa fyra klasser existerar i det peruanska eller brasilianska samhället av i dag, utan bara att han betecknar sig själv som maoist. Den som hävdar nödvändigheten av en omedelbar proletär och socialistisk revolution utan att göra någon åtskillnad mellan revolutionens historiska karaktär och dess politiska program meddelar bara att han är medlem av IV:e Internationalen; om det över huvud taget finns något industriellt proletariat i det land om vilket han talar spelar ingen roll. Och den som i alla lägen försvarar tesen om den demokratiska revolutionen i förening med den nationella bourgeoisin utan att bry sig om varken huruvida denna senare existerar eller inte, vilka nationella näringsgrenar det inländska kapitalet är investerat i, eller ens vad begreppet "nationell" innebär, förklarar sig som en trogen gammal anhängare av den III:e.

Kort sagt, dessa diskussioner inskränker sig till ett utbyte av visitkort. När presentationerna väl är överstökade så står man där. Det godtyckliga valet av utgångspunkt, den förintande logiken i slutledningarna, intoleransen gentemot varje avvikande mening jämte den oundvikliga hänvisningen till ett citat av Lenin (med vars 40 volymer samlade verk man kan hävda precis vad som helst samtidigt som dess motsats, vilket bevisas av alla dem som stöder sig på samma historiska episoder i hans liv och till och med på samma textavsnitt för att driva diametralt motsatta ståndpunkter) gör dessa dispyter metodmässigt jämförbara med grälen mellan universalisterna eller anhängarna av den Oändliga Nåden — där Lenin får träda i

stället för såväl Aristoteles som Jansen.³

Men ändå: lika väl som vi omöjligt kan nöja oss med en skolastisk behandling av frågan om revolutionens karaktär under förevändning att den är ett vitalt vetenskapligt problem, vars rätta lösning är avgörande för effektiviteten hos varje revolutionär aktion, lika omöjligt är det att förneka den livsviktiga och brådskande nödvändigheten av en vetenskaplig behandling av problemet under förevändning att den så lätt kan slå över i skolastik. Trots alla dess medeltidsmässiga eller jesuitiska övertoner är det i denna diskussion frågan om ett vitalt problem för den sociala och nationella revolutionens framtida öde. Och alltsammans handlar verkligen om terminologi. Avgörande politiska meningsskiljaktigheter tolkas helt enkelt i små terminologiska nyanser. För att utöva en praktisk revolutionär politik måste man upprätta en gränsdragning mellan allierade och motståndare, mellan revolutionens anhängare och dess fiender. Givetvis förändras gränsens sträckning under utvecklingens förlopp, den skiftar med revolutionens olika etapper. Men i varje etapp är den avgörande fråga som bestämmer gränsdragningen att veta på vilken sida man skall placera den ena eller den andra samhällsklassen eller samhällsskiktet, det ena eller det andra politiska partiet, den och den politiske ledaren. Vilket innebär att de måste korrekt karakteriseras och klassificeras. Vara politiker är att bedöma kraftfält och krafter. Klassificeringsformerna, kategorierna, uttrycker allmänna politiska föreställningar som skiljer sig från varandra genom *ord*. Det är inte stor skillnad mellan en nationalreformist och en nationalrevolutionär, mellan en borgerlig liberal och en borgerlig demokrat, mellan en borgerlig demokrat och en demokratisk nationalist, men det är genom de små, ibland tvivelaktiga och ofta dubbelbottnade, nyanser som skiljer dem, som den rätta politiska linjen kan fastställas. Varje politisk kamp förutsätter en strid om ord, även om inte varje strid om ord utmynnar i klasskamp.⁴ Valet av huvudmotståndare, fastställandet av revolutionens målsättning, dess militanta förkämpar och dess ledarskap, beror av hur man definierar revolutionens karaktär under en viss etapp av dess utveckling. Därav beror också valet av de bundsförvanter man bör söka.

Varje politiskt avantgarde måste själv göra den *aktuella* gränsdragningen *inom den egna nationen*. Men för att bestämma karaktären hos de samhällsklasser som i ett visst land och i ett visst givet ögonblick kämpar om makten måste man känna till just detta lands samhällsstruktur; och det finns ingen socio-ekonomisk överbyggnad i Latinamerika som kan påstås vara oavhängig av världsdelen givna plats i den internationella klasstrukturen.

Det är denna stora kontinentala bildning som jag tänker successivt ringa in genom en rad generaliseringar: det synes vara det enda sättet att rätt behandla de aktuella problem som den revolutionära kampen i Latinamerika ställts inför. Det är inte frågan om att här studera alla de olika latinamerikanska samhällsformerna, varken om att katalogisera deras eventuella originella drag eller om att redogöra för de olika produktionssätt som givit dem deras kännetecken, alla under kapitalismens herravälde. Ett dylikt ofantligt, kollektivt arbete kan bara utträttas utifrån, och inte ens de grundläggande utvecklingslinjerna skulle kunna dras upp annat än genom ingående *historiska* studier inom varje enskilt land för sig. Och där befinner vi oss: inför risken att en sådan studie utmynnar i någon teori eller något program som kastar oss tillbaka i det dilemma som jag nyss skildrat.

Vi fick lära oss, i blod och svett, att en politisk handlingslinje som inte tar hänsyn till det

³ Cornelius Jansen, även kallad Jansenius, holl. teolog, biskop av Ypres (1585-1638). Hans främsta verk, Augustinus, (1640), där han framlade sin syn på Augustinus' uppfattning om nåden, den fria viljan och determinismen, gav upphov till den kyrkliga sekt som kallas jansenismen. Ö.a.

⁴ Carlos Rafael Rodríguez har i förbigående givit ett exempel på denna fina men viktiga distinktion: "Då Komintern 1934 rekommenderade de kubanska kommunisterna att skilja mellan den 'nationalreformistiske' Grau San Martín och den 'nationalrevolutionäre' Guiteras hade den rätt, och det var bara kubanernas sektaristiska inställning – vilken även den var ett resultat av den politik som Komintern fört strax dessförinnan – som hindrat dem från att begripa denna uppenbara skillnad" (C. R. Rodríguez: *Lenin y la cuestión colonial*).

verkliga läget inom landet och vid den aktuella tidpunkten inte bara är meningslös, utan livsfarlig. Därför kommer i framtiden en ändamålsenlig tillämpning av det revolutionära våldet inte att byggas på någon handbok i gerillakrigföring, vare sig ”mini” eller ”maxi” (båda delarna pryder hyllorna i alla stora bibliotek världen över, men såvitt jag vet tar ingen gerilla-soldat någon notis om dem, och det med rätta eftersom de inte flyttar något till), utan i stället på en konstruktiv kritik av den väpnade rörelsens tidigare och nuvarande erfarenheter i ifrågasatt land. ”Sociologer” och ekonomer kan i sina teorier studera de latinamerikanska samhällena. Vi aktivister kan använda deras resultat och omsätta dem i den praktik som passar för de villkor som råder i våra egna samhällen.

Följaktligen kommer vi inte här att ägna oss åt frågan om den latinamerikanska revolutionens karaktär i sig, annat än i den mån den kan hjälpa oss att belysa och klarlägga den revolutionära kampens art och metoder. De mer eller mindre snusförnuftiga kommentarerna, mestadels negativa, syftar bara till att varna för falska analogier som går ut på att sammanjämka den latinamerikanska gerillan med väpnade aktioner i andra världsdelar, till skenet likartade men i grunden radikalt annorlunda.

2. Den borgerliga vokabulären

Hur skall man klassificera Latinamerika? Till vilken ”sociologisk” (historisk) kategori skall man hänföra alla de olika latinamerikanska samhällena? Vad skiljer denna kontinent från Asien eller Afrika, och vad förenar dem? Att definiera är att inordna en företeelse i en enhet, eller underordna den ett vidare begrepp. Varje definition förutsätter en terminologi, varje terminologi förutsätter en ideologi.

Eftersom det förhärskande språket i världen är det språk som talas i och av de länder och klasser som fortfarande behärskar världen, brukar man vanligen beteckna Latinamerika som en del av begreppet ”Tredje världen” eller som en variant av de ”underutvecklade länderna”. Vilket är nonsens.

Uppfinningen av begreppet ”Tredje världen”, denna fantastiska projektion av det franska Tredje ståndet före 1789 på den moderna kapitalistiska världen, är en den borgerliga ideologins snilleblix. Den gode Alfred Sauvy, som uppfann beteckningen 1956, borde ha belönats med en orden. Det geniala infallet överlevde uppståndelsen kring Bandungkonferensen (1955) och vann burskap, ett bevis så gott som något på att den förhärskande ideologin mår utmärkt. Mitt uppe i femtitalets politiska avkolonisering gjorde de förtryckta själva detta uttryck till sitt; de före detta slaverna bragtes att betrakta sin egen enhet och sin ställning i den moderna världen utifrån denna renodlade produkt av den kolonialistiska tankevärlden. Tala om historiens ironi! Den rörelse genom vilken offren för den västerländska kapitalismen frigjorde sig från de gamla ”moderländerna” och skapade sig sin egen identitet betecknar sig själv som ”Tredje världen”, denna så grundligt alienerande och Europacentrerade slogan!

Men tiden har denna ideologiskt laddade term säkert kommit att bli en politisk tillgång, men det löjliga, eller det bittra, är att den inte har och aldrig har haft någon reell, geografisk eller historisk motsvarighet. Den är en rent språklig konstruktion som pekar rakt ut i tomma intet, helt enkelt ett *flatus vocis*, ett flåsljud, som — tillsammans med andra likartade termer (”underutveckling”, ”konsumtionssamhälle”, ”industrisamhälle” etc) — utgör ett av vår tids vackraste exempel på lurendrejeri, säkerligen helt omedvetet. Dess framgång bör hyllas efter dess förtjänst . . . Vetenskapen har otaliga gånger vederlagt dessa pseudobegrepp, utan att de fördenskull blivit en bit mindre gångbara på den kulturella marknaden.

Denna föraktets bakgård, denna oformliga säck, där man stjälpur av folk, klasser, raser, civilisationer, kontinenter, huller om buller för att bli av med dem så lättvindigt som möjligt, liksom vore man rädd att nämna dem vid namn, det vill säga urskilja dem, är den moderna versionen av hellenernas ”Barbaros”, som i ett ord sammanfattade alla som inte talade

grekiska. Om man toge uttrycket på allvar, alltså som ett begrepp avsett att vara ett redskap för att förstå verkligheten, borde man kunna ge det ett innehåll och en avgränsning. Vid ett första ögonkast skulle det kunna avgränsas åtminstone geografiskt: ”Tredje världen” avses omfatta Asien, Afrika och Latinamerika. Men vad finns det som förenar Saudiarabien med den Demokratiska republiken Viet-Nam, Israel med Syd-Jemen, Cuba med Brasilien? Och var placerar vi Australien och Nya Zeeland? Det är uppenbart att termen ”Tredje världen” är helt omöjlig som referensram om man vill söka tolka alla de olikheter och motsättningar som den söker sammanfatta. Termen har ingen bestämbar avgränsning, eftersom den inte heller har något *omfång*, som det heter på logikernas språk. Möjligen skulle den kunna beteckna en viss ”efterblivenhet” i den ekonomiska och sociala utvecklingen. Men vadan denna ”efterblivenhet”, och efterblivenhet i förhållande till vem eller vad? Vi behöver inte ens gå in på dessa frågor för att konstatera att uttrycket är oanvändbart för att beskriva vad som i verkligheten förenar de länder som domineras av imperialismen; dess vaghet beror på avsaknaden av positiva bestämmningar.

Denna tomhet på innehåll är ingalunda ett ”formfel”. I stället återspeglar den en alltför stor meningsfylldhet. Begreppet ”Tredje världen” har sin egentliga betydelse däri att det framställer alla de ”underutvecklade” länderna som en värld för sig, lika avskild från den ”första”, kapitalistiska världen som från den ”andra”, socialistiska, en värld med sina egna förutsättningar för sin egen utveckling. Det vill låta påskina att vad som i själva verket är en integrerad del av ett världsomspännande system, en sammansvetsning av de beroende och underkuvade länderna med de imperialistiska staterna, är en självständig enhet utanför detta system. Det döljer — och däri ligger både dess existensberättigande och dess användbarhet — den motsägelsefulla enheten inom det globala kapitalistiska produktionssättet, denna bipolära struktur i vilken ”underutvecklingen” vid den undre polen vidmakthålls och fortplantas av ”utvecklingen” i den övre polen. Genom att underförstått framställa den förras ”underutveckling” som en eftersläpning eller en brist på den senares väg till utveckling (i stället för som dess konsekvens eller dess ofrånkomliga pris), upphöjer den till den enda och universella modellen denna kapitalistiska väg till utveckling som den kallar ”industrialisering”.

Analysen av ”underutvecklingen” är i själva verket bara ett specialfall av analysen av ”utvecklingen”. ”Tredje världen” är en utväxt av den ”första” världen, en enklav i det internationella handelssystemet. Vad den verkligen är — undernärdd, eller uthungrad, utan läkare, utan skolor, utan kommunikationer, utan ingenjörer, utan kapitalvaror, och så vidare — det är vad den *gjorts till* genom profitlagen, det som fortfarande kallas ”marknadsekonomin”. Eftersom den är det imperialistiska och kristna västerlandets smutsiga bakgård är det förklarligt att man i väst tycker det är lämpligt att behandla den just som ”tredje man”, som främling, som inkräktare.

Det är egentligen rätt så listigt att framställa en missbildning, ett lyte, hos själva samhällets uppbyggnad — som för att botas kräver ett *politiskt* ifrågasättande av det världsomspännande monopolkapitalets struktur — helt enkelt som en anhopning av kvantitativa *ekonomiska* variabler; att med andra ord maskera resultatet av ett internationellt och *nationellt* utsugningssystem till blott och bart en statistisk gradskillnad. Om motsättningen ”rika och fattiga länder”, agrara och industrialiserade samhällen (kapitalistiska och socialistiska om vartannat), utgör samtidens dominerande motsättning, då är alla i de fattiga länderna fattiga, även de rika, och alla är rika i de rika länderna, även de fattiga. De fundamentala klassgränserna går inte längre inom de härskande länderna eller inom de behärskade, de går mellan dem. Begreppet ”proletärländerna”, som ligger underförstått i begreppet ”tredje världen”, har den enorma fördelen att proletarisera bourgeoisin i de ”fattiga” länderna, den som är allierad med och medhjälpare till bourgeoisin i industriländerna, samtidigt som det proletariat som i sina egna länder sugts ut av den industriella bourgeoisin förmås att självt uppfatta sig som bourgeois. Den ideologiska framgång som begreppen Tredje världen och ”de fattiga länderna” har fått

kommer sig av att de tillfredsställer alla på samma gång: den monopolistiska bourgeoisin i "centrum" lika väl som den byråkratiska bourgeoisin och affärsbourgeoisin i "periferin". På det sättet utplånar man ända intill de sista spåren av skiljelinjen mellan å ena sidan arbetarna i alla länder, i väst och i öst, agrara och industrialiserade, fattiga och rika, och å den andra ett internationellt utsugningssystem, solidariskt utöver alla nationella gränser. Även om det investerade kapitalets profitkvot är högre i "tredje världen" bör vi inte glömma att arbetskraftens exploateringskvot (förhållandet mellan det ackumulerade mervärdet och den ackumulerade lönemängden) är större i Europa och i de utvecklade kapitalistiska länderna än annorstädes, beroende på arbetets högre produktivitet och på arbetarnas bättre fackutbildning.⁵

Denna teknokratiska och produktivistiska syn på den "ekonomiska eftersläpningen" som myten om Tredje världen frambringat tjänar i själva verket till att förneka eller kringgå alternativet kapitalism/socialism; den är praktiskt ändamålsenlig just därför att den tjänar till att framställa detta alternativ som enbart "ideologiskt". Men det är inte genom att producera mera som denna "eftersläpning" kommer att undanröjas, utan genom att producera annorlunda, det vill säga omvandla produktionsförhållandena genom att förändra statens klasstruktur. Den ekonomiska uppbyggnaden, eller återuppbyggnaden, kan bara ske genom en nationell politisk revolution, vilken givetvis får internationella återverkningar. Den som talar om Tredje världen talar, för att säga det i klartext, i grund och botten om den "Tredje Vägen". Och den som talar om Tredje vägen söker — medvetet eller omedvetet — *isolera* den "nationella befrielse rörelsen" från den internationella socialistiska rörelsen. Vilket står i motsättning till den Tredje Vägens egna uttalade målsättningar, ty hur ska en nationell frihetsrörelse i ett sedan generationer underkuvat och utsuget land kunna nå sitt mål utan de socialistiska ländernas solidaritet och materiella hjälp?

Det är visserligen sant att de "tre kontinenterna" har en särskild solidaritet gemensam, men den kommer inte inifrån, den riktar sig bara mot yttervärlden: vad de har gemensamt är samma ekonomiska utsugare, samma politiska motståndare: imperialismen (kapitalexportören). Den från Cuba inspirerade organisationen Tricontinental trodde sig däri kunna finna en grundtanke för enighet, och lyckades också till en viss tid med det. Det var en ihålig enighet, en *negativ* gemenskap. Denna solidaritet, som var ett uttryck för en känsla eller ett gemensamt krav, kunde aldrig överföras från det teoretiska till det praktiska planet, eftersom det fattades tillräckligt konkreta och positiva inslag av verklig samhörighet för att fylla den strikt geografiska ramen. För att en gemensam fiende skall kunna fungera som en positiv grundval för enighet fordras ett reellt historiskt underlag. Islam är till exempel en sådan möjlig grundval för en självständig historisk aktivitet, i den mån som det existerar en islamisk civilisation och en egen språklig och religiös enhet — ett minimum för att upp till en viss nivå (vilken som vi vet inte är särskilt hög) överbrygga motsättningarna mellan de sociala och politiska regimerna: hur formell och imaginär denna enhetsgrund än är har den dock visat sig tillräcklig för att Arabförbundet, eller åtminstone en organisation som kallar sig så, har kunnat fortleva sedan 1945.

Men där det inte finns någon grundval för enighet, där finns det heller ingen grundval för överlevande. Där förtvinar följaktligen organismen oundvikligen, som Tricontinentals öde visar: en organism med egen livskraft överlever så snart fröet grott; en politisk konstprodukt lever bara så länge som det fördelaktiga ögonblick varar, som väckt den till liv. En rent ideologisk samstämmighet som inte vilar på en nationell, social, språklig eller religiös samhörighet skapar ingen enhetskänsla hos sina anhängare, än mindre en gemensam politisk

⁵ Se diskussionen mellan Emmanuel och Charles Bettelheim i Arghiri Emmanuel: *L'échange inégal* (Maspero 1972). Det faller av sig självt att den kortfattade och formella kritik som här görs av begreppet Tredje världen inte kan belysa de svåra teoretiska problem som sammanhänger med nationernas sinsemellan ojämna utveckling, problem, vilka vi brist på tid, kompetens och utrymme inte ens vidrör här, utan föredrar att lämna åt författare som kan sin sak.

eller diplomatisk handlingslinje. Den dalande kurva som intresset för de afro-asiatiska konferenserna uppvisat — och för deras trikontinentala avläggare sedan Latinamerika kom in i bilden — är en påminnelse för de otåliga att stjärnskotten på den internationella himlen inte lämnar några spår efter sig.

Den latinamerikanska solidariteten är däremot ingen utopi, eftersom den också har en historisk grundval, som vilar på ett gemensamt förflutet, en gemensam civilisation, ett gemensamt språk och en gemensam religion. Den är sålunda en politiskt bärkraftig tanke, så länge som denna redan förefintliga samklang kan kompletteras med på kortare eller längre sikt gemensamma ekonomiska intressen hos en grupp stater som alla exploateras och korrumperas av samma imperium, inklusive dess inter- och multinationella förgreningar. Det är inte av en händelse som det finns en latent gemensamhetskänsla mellan latinamerikaner, medan däremot ingenting liknande kan upptäckas mellan folken i Tredje världen. (Kalla en argentinare från Buenos Aires för kongoles, eller till och med för bolivian, så får ni se . . .) Ingen politik går till historien om den inte tar hänsyn till känslorna. Ty de massor som skapar historien sätter sig inte i rörelse utan den viljekraft som formas av en lidelse eller av en idé, förankrad i deras eget förflutna.

För att sammanfatta: vad som gör den latinamerikanska situationen besläktad med Afrikas och Asiens är bara en skenbar ekonomisk och social "eftersläpning", som för övrigt är mycket olika i olika länder, vilket bevisas av vilken statistisk sammanställning som helst. Denna eftersläpning är bara ett annat namn för den utsugning de alla utsatts för genom de utvecklade kapitalistländerna, och i första hand av det mäktigaste bland dem — det brittiska finanskapitalet, vilket under mellankrigstiden efterträdde i sin dominerande roll av det nordamerikanska monopolkapitalet. Men å ena sidan är det omöjligt att jämföra Latinamerikas problem med dem som resten av "Tredje världen" brottas med. Och å den andra visar alla kvantitativa beräkningar, även inom den bedrägliga borgerliga statistikens ramar (bruttonationalprodukt, produktion per capita, den aktiva befolkningens uppdelning på primära, sekundära och tertiära sektorer, de utländska investeringarnas omfattning och inriktning, etc) att Latinamerika som helhet befinner sig i ett *mellanstadium* i den kapitalistiska utvecklingen, lika långt från de industriella avancerade kapitalistländerna som från de så kallade underutvecklade länderna; i varje fall är de latinamerikanska länderna mycket mer jämförbara med Portugal och Grekland eller med vissa Balkanländer under mellankrigstiden än med exempelvis Dahomey eller Bangladesh. Dessa kvantitativa skillnader är givetvis ett tecken på kvalitativa olikheter i den historiska utvecklingen.

Alla dessa karakteristika täcks ju ingalunda av det innehållsfattiga begreppet Tredje världen. När marxisterna förkastar uttrycket, tillsammans med en lång rad andra som uppstått omkring det, och i stället håller sig till ett annat, mer pregnant, har de rätt. Men det är omöjligt att gå in på denna marxist-leninistiska terminologi utan att återknyta till den långa historia ur vilken den framsprungit. Ty i denna vokabulär återspeglas alla de förgångna och näraliggande omvandlingarna inom det som vi ännu inte utan en viss melankolisk saknad kallar den internationella arbetarrörelsen.

3. Den marxistiska vokabulären

Karl Marx' suveräna likgiltighet för Latinamerika har fått bittra följder för kontinenten i den teoretiska socialistiska traditionen. Hans okunniga pamflett mot Bolivar och hans något förhastade lovtal över nordamerikanernas invasion i Mexico gav knappast hans lärjungar några mera tillförlitliga ledtrådar om de ville sätta sig in i den latinamerikanska nationella verkligheten. De argentinska och chilenska socialistpartierna — ingen tillfällighet att det var i kontinentens mest "europeiserade" länder — inträdde mycket sent, 1908, i Andra Internationalen. Även om de latinamerikanska ländernas särskilda plats i det världskapitalistiska systemet berördes i diskussionerna om imperialismen under 1900-talets första årtionden (Hobson, Rosa

Luxemburg, Lenin, Kautsky, etc) nämndes den bara vid sidan av, i andra hand. Att den på det sättet knuffades ut till diskussionens dikeskant hade sina skäl. De första teoretikerna som behandlade kolonialismens uppdelning av världen angrep aldrig resolut problemet om hur Latinamerika skulle karakteriseras, eftersom de hade konstaterat att Latinamerika fanns vid sidan av imperialismens kolonialsystem utan att självt vara en del av det. I det avseendet var Lenin den mest skarpsynte, och inte den minst paradoxale: han jämställde hela tiden Latinamerika med de östeuropeiska staterna i stället för med Asien och Afrika. I *Anteckningar om imperialismen* (personliga noteringar sammanställda i Zürich 1916) ger han flera olika varianter på hur världen bör indelas. Den mest utarbetade skiljer mellan tre huvudkategorier: en första grupp, bestående av tre undergrupper (Europa, Förenta staterna, Japan); en andra, mellangrupp, med en första underavdelning som grupperar Östeuropa och nio asiatiska länder samt en andra avdelning som omfattar Syd- och Centralamerikas 20 länder; och den tredje gruppen omfattar kolonier och halvkolonier (i allt 70 länder). I den klassiska översikten över världens uppdelning i *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium* (kap 6) upptas Latinamerika under den obestämbara rubriken ”övriga länder”, utanför imperialistländerna och utanför gruppen kolonier och ”halvkolonier”. Argentina, Brasilien och Chile inrangeras bland de länder som är finansiellt (och diplomatiskt) beroende av Storbritannien och Tyskland, men deras status som ”politiskt oberoende” länder medför att de formellt inte kan upptas som kolonier eller halvkolonier. Ytterligare påpekar Lenin en viss samtidighet mellan uppkomsten av de nationella och demokratiska rörelserna i Latinamerika (alltifrån befrielsekrigen) och i Östeuropa (från 1848 och framöver ända till efter 1905); vilket, tillsammans med en viss likformighet i de ekonomiska och sociala utvecklingsfaserna, föranleder honom till att bestämt gruppera de latinamerikanska länderna tillsammans med de östeuropeiska, nära nog i paritet med Österrike-Ungern och Ryssland (även dessa efterblivna, finansiellt beroende av de västliga stormakterna, med sinsemellan splittrade nationaliteter inom sina gränser och med förkapitalistiska samhällsstrukturer kvardröjande på landsbygden). Skärpan och precisionen i Lenins skissering av uppdelningen är så mycket mer anmärkningsvärd eftersom alltsammans försvann med Lenin, frystes ner i den teoretiska istid som bredde ut sig efter hans död. Genom att poängtera nödvändigheten av att analysera de latinamerikanska ländernas speciella form av beroende gjorde Lenin en hel del för att skilja ut Latinamerika från den koloniala sfären; efter honom gjorde Tredje Internationalen vad som stod i dess makt för att återföra kontinenten dit. Sedan dess har Latinamerikas historiska särprägel sugits upp av generaliseringen ”imperialismens kolonialsfär” som av ett läskapper.

Ännu existerar inte den handbok som skulle kunna förklara alltsammans: den bok som klart och korrekt skildrar hur efter Oktoberrevolutionen Latinamerika inträdde i den internationella arbetarrörelsen, eller omvänt hur den internationella arbetarrörelsen bragtes att praktiskt och teoretiskt tränga in i Latinamerika. Beror detta på politiska tabun, personlig blygsamhet eller administrativ mörkläggning av arkiven? Faktum är att Latinamerikas roll inom den Kommunistiska Internationalen ännu är höljdd i dunkel (trots vissa spridda, intressanta notiser, framför allt Saverio Tutinos uppseendeväckande uppgifter i andra och tredje kapitlet av [Den kubanska oktoberrevolutionen](#) (Sv. övers. TEMA/Rabén & Sjögren 1971).

Det var först tämligen sent som den internationella kommunismen började intressera sig för Latinamerika, och först Internationalens VI:e kongress (1928) nämnde uttryckligen kontinenten i en av sina teser. Den borgerliga revolutionen 1910 i Mexico och det långa inbördeskriget som följde undanskymdes i Europa helt av Första världskriget. Dock var det i Mexico som det första kommunistiska partiet utanför Ryssland bildades (1919), och det var där som den legendariske Borodin, hjälten i Malraux' roman [Erövrarna](#),⁶ senare rådgivare åt Kuomintang och mannen bakom Kommunen i Shanghai, tillsammans med indiern Roy⁷ gjorde sina

⁶ André Malraux: *Les conquérants*, sv övers [Erövrarna](#), TEMA/Rabén & Sjögren 1966. Ö.a.

⁷ Roy, Manabendra Nath (1890-1954), indisk revolutionär teoretiker. R. är en av de mest betydande gestalterna

lärospån i egenskap av Kominterns agent i Amerika. Inte heller Universitetsreformrörelsen, som inleddes i Córdoba (Argentina) 1918 och tände en revolutionär brasa i alla kontinentens huvudstäder som varade ända till 1923 och därutöver, väckte någon nämnvärd genklang i Europa. Ändå var detta det första tecknet på den avgörande roll som en radikaliserad småbourgeoisi skulle komma att spela genom sitt krav på universitetens självbestämmanderätt, inte som ett socialt privilegium utan tvärtom som ett medel att delta i folkets kamp.

Varav kom sig denna likgiltighet, denna eftersläpning? Redan 1920, under Kominterns Andra kongress, då drömmarna om en revolution i Europa hade förflyktigats, stod det klart att den revolutionära kampen i de efterblivna länderna måste sättas i förgrunden, inom ramen för ”den nationella och koloniala frågan”. Men det var just i detta schema som Latinamerika inte fick plats, eftersom den dynamiska, explosiva motsättningen mellan utvecklade och efterblivna länder, mellan imperialisterna och de koloniserade, helt överensstämde med motsättningen mellan Väst och Öst, eftersom *den koloniala och halvkoloniala frågan framstod som Frågan om Östern: Bakukongressen 1920 kallas ortfarande Kongressen för Österns folk*.

Antingen revolutionen i Östern är beroende av den socialistiska revolutionen i väst som ett rent orsakssammanhang (den klassiska uppfattningen hos Marx som är förhärskande fram till 1922) eller den bör avlösa och till och med ersätta den revolution som gått förlorad i Väst (såsom Lenin antyder i sin sista text) talas det hela tiden om ett samband och en avvägning mellan öst och väst. När Columbus och hans efterföljare kallade Antillerna för Västindien gjorde de ett misstag som avslöjade ett glapp i västerlandets tankevärld som inte hade fyllts ut ännu i vårt sekels början — var placera denna kontinent som på visst sätt ser orientalisk ut men som ligger västerut, eller med andra ord dessa västländer som i så förvillande hög grad liknar Östern?

Det var en obekväm frågeställning. Men eftersom det bästa sättet att göra sig av med ett problem är att låtsas som om det inte existerar, förbigick Internationalen, som hade fullt med andra trasor i sin byk, helt enkelt Latinamerika i sina dokument, utan ett ord. Kominterns manifest ”Till proletärer i hela världen” (1919) riktar sig uppenbarligen främst till proletärerna i Europa och i viss mån Nordamerika, och därutöver till de koloniserade folken (”Koloniernas slavar i Afrika och Asien: diktaturens timme slår i Europa för er, för er befrielse”) — men om Latinamerika inte ett ljud. För Latinamerika fanns det helt enkelt inte plats inom ramen för en världsuppfattning som framför allt var i behov av enkla, eggande och stålsättande formler som gick att omsätta i masspropaganda. Lenins sociologiska modeller var alltför komplicerade för att kunna tjäna som politisk plattform. För de latinamerikanska kommunistpartiernas delegater vid den Andra kongressen var det inte mycket mening med att vägra att låta sina respektive länder ingå i ”imperialismens koloniala system” (särskilt som de ju själva representerade de mest utvecklade staterna på kontinenten): frestelsen att plocka in denna besvärliga världsdel i samma fack som Afrika och Asien var för stor. För att kunna erkänna existensen av något sådant som en latinamerikansk egenart hade det varit nödvändigt att vidmakthålla Lenins analys, skilja mellan olika former av imperialistiskt beroende, hålla isär de antiimperialistiska appellerna och de antikoloniala.

I vilket fall som helst borde man ha låtit latinamerikanerna själva säga sin mening. Men de beroende ländernas beroende slog paradoxalt nog igenom även här: de som i första hand var ansvariga för de latinamerikanska frågorna var schweizare, först Stirner och därefter

inom den revolutionära rörelsen i den Tredje världen, kanske mest bekant genom sin berömda polemik med Lenin under den Andra Kominternkongressen i Baku 1920, där han mot Lenin hävdade att de borgerliga nationaliströrelserna i de koloniserade länderna var lierade med den gamla feodala ordningen och därför objektivt sett var reaktionära och måste bekämpas. Lenin övertygades efter hand om bärkraftigheten i R:s teser, och de bekräftades också, med förödande resultat, i Kina 1927 (då R. befann sig i Hangchow). Än mer intressant i föreliggande sammanhang är kanske dock att R. var *grundläggaren av det första kommunistiska partiet utanför Sovjetunionen* – det mexikanska (1919)! Ö.a.

Humbert-Droz, båda två till yttermera visso i avsaknad av varje förstahandskännedom om de länder som hörde till deras ansvarsområde. Och när ett latinamerikanskt sekretariat upprättades till den V:e kongressen 1924 fick den ende latinamerikanske representanten, argentinarerna Codovilla från Argentina, helt omgiven av letter, schweizare och italienare, bara en undanskymd post som kassör. Arbetsfördelningen skulle förbli karakteristisk: när sekretariatet 1928 uppdelades i två sektioner fick den ena, den karibiska, sitt säte i New York och den andra, sydamerikanska, förlades till Buenos Aires. Således hade Förenta staternas kommunistparti överinseende över det karibiska området (det var nordamerikanen Kornforder som mitt under Gómez' diktatur grundade det venezolanska kommunistpartiet) och de italienska immigranterna i Buenos Aires över quechua-indianerna uppe i Anderna. Denna uppdelning i inflytelsesfärer förklarar i någon mån varför "browderismen"⁸ fick ett så stort inflytande på de karibiska och centralamerikanska kommunistpartierna under de första efterkrigsåren, och den förklarar också varför kommunistpartierna haft så svårt att göra sig gällande i de indianska delarna av kontinenten och deras brist på förståelse för "den agrara frågan" — Mariátegui givetvis undantagen. Ty denna europeiska fixering i såväl tänkande som organisation gav naturligtvis upphov till och rättfärdigade den intensiva våg av indianförhärlikande, som Haya de la Torre och hans anhängare inom APRA sökte väcka när de under förevändning att det var en helt amerikansk uppfinning prånglade ut en sockrad marxism, som Mariátegui och Mella⁹ hade all möda att bekämpa.

Nycklarna till samtiden är gömda i det förgångna; en redogörelse för detta förgångna skulle kasta ett obarmhärtigt ljus över dagens mest brännande aktualiteter. De första och enda latinamerikanska kommunistpartier som omtalas i en av Kominterns interna rapporter, under dess sjätte plenum 1925 — de berörs visserligen bara för att göras till föremål för skarp kritik, men det hör inte hit — är just det kubanska (som bildades samma år) och det chilenska: den rangordningen har den latinamerikanska socialismen respekterat intill den dag som idag är. Och det första officiella dokument som Komintern ägnade Latinamerika föranleddes av början till ett gerillakrig, upproret i Nicaragua som leddes av Sandino¹⁰ — han som Barbusse kallade "de fria människens general": dokumentet var en protest mot "yankee"-invasionen i Centralamerika. Så kom det sig att vid den VI:e kongressen 1928 teserna om "den revolutionära rörelsen i de koloniala och halvkoloniala länderna" för första gången innehöll en officiell referens till de latinamerikanska länderna. Eftersom Kina vid denna tid — efter katastrofen i Shanghai 1927 och Chiangs avståndstagande från kommunistpartiet — stod i centrum för debatterna och för polemiken, blev det den kinesiska typen av halvkoloni som fick bilda modell för alla de beroende länderna, alltså även Latinamerika. Och med den grundinställningen reste schweizaren Humbert-Droz, chef för det sydamerikanska sekretariatet, till Latinamerikas revolutionära fackföreningars första kongress i Montevideo och därifrån till kontinentens första kommunistpartikonferens i Buenos Aires i början av 1929.

Den latinamerikanska kommuniströrelsens olyckor och misslyckanden under denna period, som började 1928 och slutade trettio år senare i och med den första socialistiska revolutionen i Amerika — den första som talade sitt eget modersmål, spanska: den kubanska revolutionen

⁸ Efter Earl Browder, det amerikanska kommunistpartiets generalsekreterare, vilken i maj 1944, strax efter Teheran-konferensen, upplöste partiet, icke i avsikten att befordra den nationella enigheten gentemot en utländsk fiende utan för att bevara freden mellan samhällsklasserna inom Förenta staterna. Denna självförnekande inställning kritiserades skarpt inom det kommunistiska lägret, bl a av den franske kommunistledaren Jacques Duclos i april 1945. Ö.a.

⁹ Mella, Julio Antonio (1903-1929), grundare av det (första) kubanska kommunistpartiet (1925). Mariátegui, José Carlos (1895-1930), peruansk socialistisk författare och samhällskritiker, internationellt känd bl a genom sin essäsamling *Siete ensayos de interpretación de la realidad peruana* (1928). Ö.a.

¹⁰ Sandino, César Augusto (1893-1934), legendarisk nicaraguansk upprorsledare och folkhjärte. Förde under åren 1926-1933 ett framgångsrikt gerillakrig mot dåvarande presidenten Díaz' regim, i protest mot Förenta staternas egenmäktiga ockupation av landet. Försoningen i Tipicaca 1933 hindrade dock inte att han mördades året därpå. Ö.a.

— var av alla upptänkliga slag. De berodde emellertid varken på någon brist i politisk logik eller på ödets nycker; de var en logisk följd av att den latinamerikanska rörelsen underordnades en världsomfattande strategi, vars intressesfär och centrum låg långt borta från Amerika. Som en senkommen medlem i familjen, en fattig släkting eller en avlägsen syssling som aldrig lyckades hävda sig, tvingades den latinamerikanska kommuniströrelsen finna sig i och böja sig inför Kominterns alla invecklade politiska turer. Men dessa turer utfördes med hänsyn till situationsförändringar och modifieringar i den internationella maktbalansen som försiggick i Asien eller Europa. Latinamerika följde efter, antingen för tidigt eller för sent: varje förändring i det världspolitiska läget utvecklades i motsatt riktning mot den kontinentala eller regionala situationen — varje gång som kommunistpartierna troget följde Kominterns direktiv fann de sig stå i motsättning till den egna kontinentens utveckling och kom därigenom att motarbeta sina egna regionala syften.

Latinamerika drogs in i den internationella kampen omkring 1927-1928, just då Komintern, inför det kinesiska proletariats nederlag och den allt klarare bilden av en socialdemokratisk dominans inom det europeiska proletariats förändrades anta den sekteristiska taktik som kom att kallas den. Tredje perioden. En högeravvikelse (alliansen med Kuomintang under dess ledning) följdes av en vänstervridning som skulle bestå intill 1935 ("klass mot klass"). Från en ytterlighet i fråga om klassarbete svängde man över till den motsatta ytterligheten: avvisande av varje form av allians. Detta var anledningen till att de latinamerikanska kommunistpartierna vid denna tid under åberopande av parollen om arbetarklassens enhetsfront förhöll sig ytterst avvaktande till småbourgeoisin — och detta just vid den tidpunkt då krisen 1929 höll på att radikalisera ett betydande skikt av den upplysta småborgerligheten, mot imperialismen. Och det var också anledningen till att ingen enighet kunde åvägabringas på Cuba mellan arbetarrörelsen och den antiimperialistiska rörelsen, som under revolutionen 1933 leddes och symboliserades av Guiteras.

Senare faller den VII:e kongressen 1935 under inflytande av nazismens tillväxt och det tyska kommunistpartiets nederlag (som hade sin grund i dess isolering och dess brytning med socialdemokraterna) tillbaka på en motsatt linje: nationell enhet och folkfrontspolitik (som blev till nytta i den chilenska situationen). Men undan för undan *ersätts den antiimperialistiska strategin med den antifascistiska*, till den grad att man vid slutet av andra världskriget kan fråga sig om inte imperialismen helt enkelt har raderats ut från världskartan (som Browder, det nordamerikanska partiets sekreterare, hävdar). Nödvändigheten av den anti-hitlerska koalitionen upphäver nödvändigheten av den antiimperialistiska kampen: därav en i Centralamerika och den karibiska övärlden förhärskande politik av samförstånd med antinazistiska men proimperialistiska regimer (eftersom Förenta staterna är Sovjetunionens främsta allierade inom den europeiska koalitionen); därav också det företräde man gav Braden (den amerikanske ambassadören i Buenos Aires) i dennes konflikt med Perón, som vid den tiden av det argentinska kommunistpartiet klassificerades som fascist. Även där ligger förklaringen till dagens situation: om en överväldigande majoritet av den argentinska arbetarklassen i dag är peronistisk beror det i stor utsträckning på denna felsyn.

Och när sedan det kalla krigets epok inleddes, med fredsrelsens och Stockholmsappellens tid på femtiotalet, tog en tvetydig pacifism överhanden över alla andra lokala överväganden och hindrade många partier från att praktiskt förbereda sig för väpnad kamp, även i de fall då de erkände möjligheten och till och med nödvändigheten av den: Blas Rocas självkritik efter den kubanska revolutionens seger är obegriplig annat än ur denna synvinkel.¹¹ Man hade otur i spel, men denna otursförföljelse var den logiska följden av och det pris man fick betala för detta hävdande av centraliseringen i världsmåttstock.

Denna långa historia har lämnat många sår efter sig. Och också många spår i dagens

¹¹ Under PSP:s (Partido Socialista Popular, Kubas kommunistiska parti) sjunde nationalkongress.

terminologi, där serier av ungefärliga och tvetydiga uttryck i vårt språkbruk vittnar om dessa förflutna lingvistiska avdrifter. Sedan dess har olika marxister, Sergej Semjonov, Sovjet, Volodja Teitelboim, Chile, Francisco Mières, Venezuela, korrigerat kursen. Men om termerna har ändrats är dagens problem alltså desamma som gårdagens. Det handlar fortfarande om att hitta den rätta hyllan, den rätta kategorin, där man kan placera Latinamerika och därmed särskilja kontinenten från andra historiska entiteter. Och det som kan förefalla som de kammarlärda sjukliga klassificeringsbehov maskerar i själva verket en oförmedlad politisk motsättning, så politisk och så oförmedlad att man under lång tid mörklagt problemet, kringgått det eller uppskjutit en objektiv och klarläggande utredning av det.

Om det förhåller sig så att Latinamerika tillhör ”kolonierna” måste man instinktivt dra slutsatsen att dess program bör vara en borgerligt-demokratisk, agrar och nationell revolution, genomförd i förbund med den ”nationella bourgeoisin” — eventuellt under dess ledning — som det vanligtvis brukar vara i de underutvecklade länder som kämpar för politisk frigörelse. Om det å andra sidan inte tillhör kolonierna bör det, liksom de avancerade kapitalistländerna, kämpa för en socialistisk, proletär och antikapitalistisk revolution, vilket utesluter varje meningsfylld allians med det inhemska kapitalet. Sådant är i varje fall textbäckernas alternativ, det som mer eller mindre blivit till en reflex som från början föregriper all analys, och som i den ”ideologiska kampen” namn saboterar varje försök till självständig eftertanke.

Låt oss, i varje fall på denna punkt, återvända till Lenin. För att ett land — eller en grupp länder — skall innefattas i kategorin ”imperialismens kolonialvärld” skall det eller de kunna karakteriseras som kolonialt, halvkolonialt eller neokolonialt.

Koloniala. Uttrycket hänför sig strängt taget till Puerto Rico, till de av öarna i den Karibiska övärlden som står under ett europeiskt moderlands jurisdiktion (Frankrike, Holland eller Storbritannien), till franska och holländska Guyana, Islas Malvinas, som den brittiska kolonisatören döpt om till Falklandöarna fastän de rätteligen tillhör Argentina, och till Brittiska Honduras, som av anständighetsskäl döpts om till Belize. Dessa isolerade fall kan man inte dra några allmänna slutsatser av.

Halvkoloniala. Förstavelsen ”halv-” har den stora fördelen att den kan appliceras på ett objekt utan att det uttryckligen nämns vid namn, dvs. betecknar ett problem som man inte har lyckats lösa, liksom ”halvfeodal”, ”halvproletär” och andra halvdana uttryck som mera understryker bristen på en adekvat beteckning än ger någon positiv sådan. I dess ursprungliga betydelse betecknade denna term i det leninistiska språkbruket Österns länder, såsom Persien, Turkiet före Kemal Atatürk, Kina efter Opiumkriget och framför allt efter Boxarupproret. ”Halvkolonial” förutsätter alltså en förening av flera väl definierade kännetecken: en uppdelning av landet i ett flertal inflytelsesfärer mellan olika imperialistiska metropoler; utländsk kontroll över landets finanser (genom kapitulationsprotokoll eller kontroll över tullväsendet); utpräglad svaghet hos statsförvaltningen (som följd av ekonomins ännu feodala karaktär); en *ofullständig nationell enhet* (antingen som följd av inre upplösning eller av att nationell enhet ännu inte uppnåtts). Termen halvkoloni skulle alltså vara en träffande beteckning för Haiti (1915-1934: ockupation av landet och kontroll över dess tullväsen), för Mexico 1914 och 1917 (ockupation av Vera Cruz), för de regelbundet invaderade och ockuperade centralamerikanska republikerna, för Santo Domingo, i mer begränsad utsträckning för det gamla Cuba, än mer typiskt för Panama. I övrigt förefaller användandet av termen efter andra världskriget oegentligt och överdrivet: i och med upprättandet av centraliserade statsmakter med inhemska förvaltning, inhemska politiska ledare och formellt ”representativa” institutioner samtidigt som de imperialistiska ingripandena antagit en indirekt och ickemilitär form kan beteckningen halvkolonier sägas ha blivit föråldrad.

Härutöver kan man konstatera en grundläggande artskillnad även då det gäller tidpunkterna för de imperialistiska ingripandena. I alla de asiatiska halvkolonierna, Kina, Turkiet, Persien,

trängde den västerländska kapitalismen in i redan för länge sedan utvecklade andliga och samhälleliga strukturer, vilkas självständiga fortlevnad de bröt sönder. Men Latinamerika växte fram inom den västerländska kulturkretsen, samtidigt som dess precolombianska underlag tillintetgjordes och som en integrerande del i Europas köpmannakapitalism och senare industrikapitalism. Latinamerika och det kapitalistiska Västerlandet kommer från samma historiska stöpslev, de är skurna i samma trä, arvtagare till samma kristna och hellenska föregångare. Ett underkuvat Asien kan — och har också kunnat — som ett sista inre försvarsverk då alla andra försvarslinjer fallit ställa upp en egen civilisation (även Islam) mot den europeiska anstormningen, eller som stödjepunkt för att återerövra en egen identitet och ett politiskt oberoende. Men Latinamerika har, trots sina indianska minnesmärken och trots sitt afrikanska inslag, ingenting liknande att ta till som försvarsmedel gentemot det kapitalistiska västerlandet: dess civilisation är densamma, det är dess dotter. Latinamerika tänker på västerlandets språk, skriver med samma alfabet, dyrkar samma Gud och samma Heliga jungfru, använder samma tideräkning, dömer i sin rättskipning efter samma napoleonska *Code civil* och uppfostrar sina barn i samma slags familjegemenskap. Dess styrka — dvs. dess ungdomlighet som senkommen släkting i västerlandets historia — är samtidigt dess svaghet: alla dessa omedvetna band medför att Latinamerika upplever angreppen och våldtakterna som ett fritt äktenskap mellan jämlikar.

Det var inte av en tillfällighet som alla de *halvkolonier* som Lenin talade om i *Imperialismen* . . . var att finna i detta mystiska "Orient" — detta ogripbart och obetvingligt annorlunda.

Neokoloniala. Denna term används om de afro-asiatiska stater som *nyligen* (efter andra världskriget) och *formellt* (genom förhandlingar eller diplomatiska kompromisser men utan folklig befrielsekamp) lösgjorts från kolonialismens politiska överhöghet. Här får bourgeoisin, i huvudsak byråkratisk och utan inhemsk industriell förankring, sitt oberoende som en skänk från himlen, som en julklapp av metropolens gode familjefader, utan att i ett befrielsekrig behöva liera sig med massorna.

En lång rad omständigheter gör det omöjligt att jämföra den överväldigande majoriteten av Latinamerikas stater med exempelvis de fransktalande republikerna i Svarta Afrika eller Sydöstasiens marionettrepubliker: etthundrafemtio år av politiskt oberoende, erövrat med vapenmakt; den ständiga eller åtminstone tidvisa förefintligheten av nationellt demokratiska rörelser (som ju just representerade ett samgående mellan bourgeoisin och de arbetande massorna på landsbygden) under hela denna tid; den väl utarbetade ideologiska och politiska organisationen hos flera av dessa latinamerikanska bourgeoisier (t ex den chilenska, eller, på ett mer traditionellt plan, den colombianska); den ekonomiska utvecklingens sedan lång tid uppenbart kapitalistiska karaktär; och, sist men inte minst, den sociala och kulturella standarden.¹²

¹² Det hör till Lenins stora förtjänster att han, gentemot Rosa Luxemburg och de vänsterorienterade ekonomisterna, vidhöll skillnaden mellan ekonomiskt och finansiellt beroende å ena sidan och politiskt eller diplomatiskt undertryckande å den andra. Det är visserligen sant att Argentina ekonomiskt sett är en av Englands kolonier, men därmed följer inte att det också politiskt sett skulle vara en koloni: "Ett lands finansiella storkapital har alltid möjlighet att köpa upp konkurrenterna i ett annat, politiskt oberoende land, vilket är precis vad det alltid gör. Den ekonomiska 'annekteringen' är helt och fullt möjlig utan någon politisk annektering, och den tillgrips också mycket ofta ..." (*Samlade verk*, del 23). Med andra ord vägrar Lenin att sudda ut gränserna mellan staterna för att låta dem alla gå upp i den kapitalistiska världsmarknaden, han bibehåller föreställningen om de nationella politiska institutionernas självständighet, mot vänsterfalangens idé om "den ekonomiska imperialismen" som vill reducera alla samhällsbildningar till blott och bart uttryck för ekonomiska enheter och kapitalismens historia till en schematisk relation "periferi/centrum" eller "kolonier/s k moderländer". Samma skäl som drev Lenin, och många andra med honom, till att i revolutionens namn försvara de förtryckta folkens rätt till nationellt självbestämmande, drev honom också att förorda alla tillgängliga demokratiska vägar för att nå ut med appellerna för den socialistiska revolutionen. Vi vet att denna rekommendation inte är acceptabel för Rosa Luxemburgs andliga barnbarn, dessa som i dag talar om den "ekonomistiska imperialismen", eftersom den enligt dem skulle fjärma massorna från den socialistiska revolutionen. Men självbestämmanderätten är ett begrepp som inte kan avvisas under förevändningen att ekonomiskt självstyre eller oberoende är omöjligt under

Latinamerika intar således i sitt förhållande till imperialismen en särställning; det står för en alldeles egen lucka i den traditionella vokabulärens korsordsmönster, en lucka som man ännu inte riktigt vet hur man skall fylla i. Därav denna flytande terminologi, och därav kontinentens egendomliga kryssande i en svårbestämbar position någonstans mitt emellan gruppen ”utvecklade kapitalistländer” och den ”afro-asiatiska” gruppen — vilket klart framgår då man läser kommunistpartiernas Moskvadeklaration från maj -69, som ändå ger Latinamerika en egen, betydelsefull ställning. De termer som, hur ungefärliga de än är, förefaller mest realistiska torde vara ”beroende länder” eller ”avhängig kapitalism”.

Denna särställning i den kapitalistiska världen motiverar i sin tur en särställning vid klassificeringen av vår tids revolutionära krig:

1. Den revolutionära kampen i Latinamerika ingår inte i vad man inom kommunismen traditionellt kallar ”den nationella och koloniala frågan”. Den behöver därför inte utan vidare underordna sig teorins föreskrifter. Den skiljer sig fundamentalt från den kamp som pågår i Asien och i Afrika. De revolutionära rörelserna i Latinamerika är *objektivt sett icke nationella befrielseörelser*. Deras mål är inte ett visst lands politiska oavhängighet eller upprättandet av en oberoende nationalstat. Den som använder termen nationell befrielseörelse gör sig strängt taget skyldig till ett språkmissbruk, eller också talar han bildligt. De väpnade organisationer som tar sin benämning Nationella Befrielsearmén (ELN) alltför mycket på allvar hamnar i en villfarelse som de själva är, och har varit, de första offren för. Det är ett misstag där man riskerar livet.

2. De är inte heller ett led i de utvecklade ländernas kamp mot kapitalismen. De deltar egentligen inte i den västerländska arbetarrörelsen, i de västerländska arbetarnas kamp mot det statsmonopolistiska systemet. I de större länderna i Latinamerika har massornas kamp, trots medverkan av ett stort, ungt och allt mer stridbart proletariat, ett eget, nationellt innehåll. Det är detta nationella element (och denna nationalkänsla) som skiljer dem från motsvarande rörelser i det industrialiserade västerlandet, där det nationella elementet håller på att försvinna. Patriotismen, antiimperialismen och kravet på ett verkligt nationellt oberoende ger de arbetande massornas kamp i Latinamerika en egen framtoning, som saknas hos arbetarorganisationerna och de demokratiska organisationerna i Europa.

Men trots att dessa rörelser alltså inte kan hänföras vare sig till den ena eller den andra typen befinner de sig i skärningspunkten mellan dem och deltar i dem båda i ett ständigt skiftande samarbete, än på den ena kanten, än på den andra. Vad vi ser i Latinamerika är en egendomlig och karakteristisk överlappning av den nationella kampen och klasskampen, en sammansmältning av borgerligt demokratiska idéer om nationellt oberoende och socialistiska idéer om lantarbetarnas och industriarbetarnas gemensamma kamp mot kapitalets herravälde. Det är denna blandning som ger dagens latinamerikanska kamp dess särprägel. Och det är denna särprägel som gäcker varje form av dogmatism; det krävs inte bara en utomordentlig smidighet utan samtidigt också stor djärvhet och konsekvens av den som vill nå fram till dels en utgångspunkt för att rätt tolka den föreliggande situationen, dels en korrekt politisk handlingslinje. Detta förklarar också att allt slags dogmatism, allt teoretiserande med utgångspunkt från vare sig den västerländska arbetarrörelsens eller kolonialvärldens nationella befrielseörelser

imperialismen, så länge som världsmarknadens lagar råder. ”Inga politiska åtgärder kan hindra ekonomin från att fungera”, sade redan Lenin till sina dåvarande motståndare under en diskussion som idag förefaller egendomligt aktuell. Men att förkasta det mindre goda i namn av det större är en betingad reflex som sedan femtio år tillbaka utgör den politiska linjen för många som inbillar sig vara radikala därför att de ser allting enbart utifrån en abstrakt synpunkt. Man kan också mycket väl förkasta alla demokratiska krav och allt försvar för ”fri- och rättigheter” under förevändningen att den borgerliga demokratin är ett tomt skal i jämförelse med vad en proletär demokrati skulle kunna vara — och det är inte ägnat att förvåna att de som struntar i alla appeller för nationellt oberoende är desamma som struntar i ”demokratin”. Deras inställning är logisk. Och lika logisk är deras motståndares.

erfarenheter leder vilse då de appliceras på konkreta latinamerikanska situationer. Det gäller även dogmer som kommit att bli så allmänt omfattade att de kommit att ingå i det vanliga tankegodset och språkbruket. Den förlägenhet som såväl borgerliga liberaler som renlärliga marxister hamnar i inför sådana fenomen som peronismen i Argentina (eller, tidigare, Getulio Vargas' arbetarrörelse i Brasilien), deras svårigheter att finna de rätta orden för att karakterisera dem och placera dem på deras rätta plats i det historiska spektret kan väl sägas vara bara ett särfall av denna allmänna vilshenhet.

Det revolutionära kriget i Latinamerika förs samtidigt enligt två olika klassiska recept och blir därmed ett besvärligt konststycke: som det lånat vissa drag av "det revolutionära inbördeskriget" och vissa av "folkets befrielsekrig" måste det förena det korta och det långa perspektivet, massupproren i de stora industricentra (revolutionära generalstrejker) och upprättandet av folkarméer på landsbygden, verksamheten inom den reguljära armén (som i Ryssland) och bildandet av ett nytt slags armé (som i Kina). Och om man inte gör den absolut rätta avvägningen och finner de rätta anknytningspunkterna tvekar man och famlar mellan de båda kategorierna och kastas ibland helt omotiverat från den ena ytterligheten till den andra — ännu ett omedvetet uttryck för dess oortodoxa — eller romantiska, eller barocka (eller helt enkelt moderna?) — situation i samhällshistorien.

De som talar enbart om *nationell befrielse* förbiser det ömsesidiga beroende som förenar den utländska imperialismens nationella (politiska och polisiära) förtryck med den ekonomiska ut-sugningen av arbetarna genom det dominerande monopolkapitalet i allians med det underordnade inhemska kapitalet. De har en benägenhet att ställa sig över klasskampen och arbetarnas konkreta krav, för att i stället framhäva abstrakta eller verkningslösa patriotiska fraser — vilket får till följd att de ständigt löper risken att överlåta rörelsens ledning på den "nationella bourgeoisin". Då de sätter det proletära och socialistiska målet för kampen inom parentes avhänder de sig möjligheten att uppskatta den verkliga maktbalansen, och framför allt hur långt deras egen makt sträcker sig. Om de latinamerikanska rörelser som kallar sig "nationella befrielseörelser" i själva verket vore sådana, skulle gerillan i sina led eller vid sin sida kunna räkna med stora delar av den lokala småbourgeoisin, en del av jordbrukarna och vissa skikt inom städernas medelklass, såsom fallet är med FNL i Sydvietnam. Mot dem skulle också stå utländska trupper eller legosoldater, som marionetterna i Sydvietnam eller portugiserna i Guinea-Bissau. Men i stället har de emot sig en inhemsk armé som representerar en oberoende stat, och de flygplan som napalmbombar dem har inte Förenta staternas stjärnor under vingarna utan det egna landets beteckningar — även om planen mycket väl kan ha byggts i Frankrike eller i Sverige.

"Nationella befrielseörelser" är vad dessa revolutionära rörelser skulle vilja vara, eller vad de inbillar sig vara. I själva verket är det ett inbördeskrig de för. Utan att veta om det, underordnar de sig därmed alla de förutsättningar som gällt för de mest slaviskt traditionsbundna kommunistpartierna, vilkas taktik de inkonsekvent nog misstänkliggör samtidigt som de blint anammar deras strategi. Även de förutsätter en "antifeodal" och "strikt" antiimperialistisk revolution; också de för underförstått en "nationell enhetspolitik" (som det venezolanska KP 1958) som ofta urartar till klassarbetspolitik (som i Venezuela 1958). När man begär av massorna att de skall offra sig för intressen som inte är deras, bör man inte förvåna sig över att de inte ställer upp — inte heller över att man rätt vad det är finner sig stå ensam mot fienden.

De som å andra sidan först och främst talar om *kampen mot kapitalismen*, de som vill ut-nämna bourgeoisin till "den omedelbara fienden" (utan åtskillnad, som en metafysisk kategori som i sig innefattar varje mer konkret bestämning) gör i själva verket imperialismen en stor tjänst. De fattar inte att den genväg de föreslår leder bort från det mål de föresätter sig: i politiken är de kortaste vägarna inte de snabbaste. De försvagar *från början* den revolutionära fronten, utan att ens försöka vinna småbourgeoisin och de eftersatta skikten av befolkningen. Så isolerar de proletariatet (från vilket de oftast själva är isolerade) och ger fienden värdefulla

allierade i present. Under förevändning att vägra allt klassamarbete avböjer de i verkligheten alla koalitioner mellan klasser, som om varje form av allians med en eller annan sektor inom bourgeoisin vore detsamma som att överlåta hela makten till denna. De fattar inte att den beroende kapitalismens svaga punkt just är det politiska beroende den medför för nationen, ty även om inte utsugningens mekanismer omedelbart är fattbara för de utsugna själva är beroendet av utlänningar betydligt svårare att dölja för folket. Genom att ignorera revolutionens övergångsperioder, genom att klamra sig fast vid dess "oavbrutna" karaktär och slingra sig då de hör talas om dess "etappvisa" förlopp begår de motsatsen till reformisternas och revisionisternas misstag. Man känner igen trotskismen i alla dess varianter, dess sjukliga misstänksamhet mot nationalkänslan, dess oförmåga att se det utmärkande för en viss given konkret situation. Denna Trotskijs gamla likgiltighet för den nationella och koloniala frågan har stått hans efterföljare dyrt. Den var naturlig hos en "klassisk" — dvs. europeisk — revolutionär, vilsegången i en värld som undan för undan blev allt mindre "klassisk" — dvs. där Europa i allt mindre grad förblev i centrum, vilket klart framgick av dess konformistiska och förlegade inställning till revolutionens framtidsutsikter i Kina under 30-talet — hos en man vars teoretiska horisont faktiskt knappast nådde utöver det industrialiserade västerlandets gränser (inom vilka han dock kunde ge prov på stort skarpsinne, vilket visades av hans klarsynta bedömning av den framväxande nazismen under dessa samma år). Dylika män löper stora risker att isoleras från massorna: i stället för att föra dem framåt inifrån blockerar och befäster de dem i utgångsläget genom att systematiskt motarbeta dem — intill dess massorna slutar att betrakta dem som främlingar och övergår till att behandla dem som motståndare.

Det återstår att förstå, acceptera och arbeta inom en helt paradoxal historisk strömning, där antiimperialismen är den förhärskande idén och den axel kring vilken hela rörelsen vrider sig, men som ändå inte är en nationell befrielse-rörelse; en rörelse där kravet på oberoende och nationell suveränitet stöder och även förutsätter den medvetna arbetarklassens krav på ett socialistiskt samhälle. Drivfjädern är beroendet, men den enda möjligheten att upphäva det politiska beroendet är att avskaffa dess egentliga orsak, den kapitalistiska produktionsformen. För de s k "underutvecklade" länderna, som först på ett sent stadium inträtt i sin industriella fas och i en fri världsmarknad som redan delats upp mellan de avancerade kapitalistländerna, finns det i vår tid ingen *nationell och kapitalistisk* väg till utveckling. Det bästa beviset är Brasilien, vars tillväxttakt bara är som vattenspegeln, som döljer den allt snabbare utvecklingen av underutvecklingen, som är förhärskande i landets eftersatta delar, där folket blir alltmer utarmat och nationen grips av allt större främlingskap inför sig själv — desto mer som de utländska investeringarna och centralbankens valutaserv och guldinnehav ökar. Endast arbetarna kan göra rent hus med förtrycket på alla plan (penningpolitiskt, kommersiellt, skattemässigt, teknologiskt) och det militära och politiska förmynderskapet. Ty ingen intressegemenskap binder dem vid imperialismen.

4. Motsägelsen

En ideolog kan ta ett politiskt program eller en politisk ideologi som de är, enligt ordalydelsen. Men en historiker måste först och främst fråga sig vem eller vilka som är ideologins bärare, ty dess växtkraft beror av dem som står för den. En idé blir ett påtagligt maktmedel först då den materialiseras i ett parti, en rörelse, ett samhällsskikt. Förespråkarna för tanken på väpnad kamp i Latinamerika kom, efter den kubanska revolutionen, nästan uteslutande ur bourgeoisins och småbourgeoisins led. I den mån det rör sig om väpnad kamp för de exploaterades maktövertagande är det arbetarklassens, "den enda kompromisslöst revolutionära klassens", sak att genomföra denna socialistiska revolution. Gerillans ledare, soldater och sympatisörer borde således logiskt sett ha uppgått i eller sökt samarbete med den samhällsklass som motsvarade arten av den revolution som de igångsatte. De som kämpade *för arbetarnas sak* hade emellertid inte själva sitt ursprung i arbetarnas led (möjligen med undantag för de argentinska gerillarörelserna). Det föreligger alltså en *motsägelse* mellan å

ena sidan (den proletära) revolutionens klassinnehåll och å den andra (den småborgerliga) klasstillhörigheten hos dess mest beslutsamma förespråkare.

I början av den kubanska revolutionen fanns en överensstämmelse och en samklang mellan den revolutionära ideologins bärare och själva ideologin: de framstegsvänliga krafterna inom den nationalistiska småbourgeoisin, representerade av 26 juli-rörelsen, genomförde en ”vänsternationalistisk” revolution, som intill 1961 överensstämde med sin egen målsättning. Där fanns alltså samklang mellan revolutionens program — det den ville eller trodde sig vara, nämligen folkligt nationell eller en nationell befrielse — och dess verkliga karaktär — det den var i realiteten.

Men när en gerillarörelse på kontinenten efter 1961 antar ett demokratiskt, nationalistiskt program för en enhetsfront och omsorgsfullt förkastar alla äventyrligheter i riktning mot socialisering kan det likväl inte hjälpas att gerillans karaktär radikalt förändrats: antingen den vill det eller inte går den fram under den revolutionära socialismens baner. Klyftan mellan å ena sidan revolutionärernas ursprung och ibland till och med (som vi sett i Venezuela) deras klasstillhörighet och å den andra kampens historiska klassinnehåll får därmed en helt ny innebörd.¹³

Det är omöjligt att vägra inse det faktum att upprorsmännens metoder aldrig väckt verklig genklang inom arbetarklassen, utom rent tillfälligtvis i Argentina. I Venezuela, i Colombia, i Bolivia, i Brasilien, var det den högskoleutbildade småbourgeoisin som utgjorde huvuddelen av gerillatrupperna i de olika befrielseörelserna. I Bolivia t ex entusiasmerades den intellektuella småbourgeoisin i betydligt högre grad av gerillastriderna än arbetarna själva. Universitetet i La Paz, som traditionellt behärskats av falangisterna, gled efter Ches död för första gången i sin historia och ställde sig fysiskt och moraliskt på gerillans sida. Något liknande förekom ingalunda bland fackföreningarna (en avslöjande lapsus: då den inbjudne representanten för Bolivias LO skulle hålla tal till det kubanska folket på Revolutionsplatsen i Havanna den 26 juli 1971 glömde han sig till den grad att han inte ens nämnde Ches namn; det är ett faktum, trots de övriga bolivianska delegaternas besvärade rättelser). De ideologiska motståndarna till gerillan försummar aldrig att understryka dess klasstillhörighet. För dem är den ett uttryck för småborgerlig radikalism eller medelklassextremism, en självuppgivelsens avledningsmanöver i meningslösa våldshandlingar. Dessa smädelser kan i själva verket sammanfattas så här: en till antalet obetydlig men högljudd fraktion inom den revolutionära intelligentsian, som i teorin hävdar arbetarklassens avantgardistiska roll men som i praktiken inte har några som helst förbindelser med denna klass, brännmärker och underkänner en annan fraktion inom denna samma intelligentsia därför att den saknar proletär anknytning. Förebråelsen visar emellertid på ett verkligt problem.

Amílcar Cabral tog itu med det i sitt tal vid Tricontinentalkonferensen 1965. Han underströk därvid den enastående revolutionära roll som kommit på småbourgeoisins lott i den koloniala världen (där den intellektuelle är den naturlige partiorganisatören och bäraren av klassmedvetenheten) och i vad han kallade de neokoloniala länderna. Även om Latinamerika egentligen inte kan räknas dit förtjänar den framlidne PAIGC-ledarens uttalanden att återges. Hur skall man uppnå proletariatets hegemoni, frågade Cabral, i ett land där frånvaron av industri logiskt innebär frånvaron av ett industriellt proletariat? Amílcar utgick från sina erfarenheter i Guinea-Bissau och såg i detta problem ett ”öde” som var oupplösligt förenat med den koloniala situationen och likaså en svaghet hos de nationella befrielseörelserna. Han utsträckte sitt resonemang till att gälla även kampen i de neokoloniala länderna och hävdade:

”Den roll som spelas av den del av småbourgeoisin som deltar i kampens ledning blir desto viktigare som den är bäst ägnad att fylla dessa funktioner . . ., antingen på grund av det arbetande

¹³ João Quartim har medvetet och självständigt utnyttjat denna skillnad mellan revolutionens program och dess karaktär i sitt arbete *Projet de plate-forme politique pour le Brésil actuel*, Paris 1973.

folkets ekonomiska och kulturella begränsningar eller på grund av ideologiska komplex och begränsningar hos den sektor av den nationella pseudobourgeoisin som stöder kampen.”

Och han slutade:

”Det innebär att den revolutionära småbourgeoisin, för att fullständigt spela den roll som tillkommer den i den nationella befrielsekampen, måste kunna begå självmord som klass, för att återuppstå som revolutionära arbetare, helt identifierade med de djupaste strävandena hos sitt folk. Dessa alternativ — att förråda revolutionen eller att begå självmord som klass — utgör småbourgeoisins dilemma i den nationella befrielsekampen”.¹⁴

Klyftan mellan den professionelle revolutionärens klassursprung och hans klassinställning, mellan de revolutionära ledarnas och aktivisternas sociala och ideologiska tillhörighet, är en outslitlig trivialitet som i oändlighet ältas i journalistiska beskrivningar av Fidel-Castro-jesuitelev-och-storgodsägarson eller av den och den aktivisten av god familj (som, för övrigt, den europeiska vänsterungdomen). Det rör sig här inte om någon avvikelse från renlärigheten, som dessa pundhuvuden försöker inbilla oss, tvärtom. Slutsatserna i *Vad bör göras?* är måhända äventyrliga, men det hindrar inte att Lenin beskrev en erfarenhetsmässig iakttagelse då han förutsatte att arbetarnas kamp och den revolutionära medvetenheten måste gå hand i hand. Det verkliga problemet är att avgöra när och under vilka förhållanden de två kan löpa samman, mötas och förenas. Fidel, godsägarsonen, blir ledaren för lantarbetarna som tar emot honom som sin egen son i sierran, men den europeiska vänstern som talar i folkets namn kastas förr eller senare ut av den organiserade arbetarrörelsen som utbölingar eller till och med som onyttiga parasiter. Varför inträffade i det ena fallet en sammansmältning och i det andra ett bortstötande? Det är den skillnaden som måste förklaras.

5. Varför Cuba?

”Att genomföra en socialistisk revolution utan socialister” är ett vågspel och ett konststycke. På sitt sätt — som man inte får ta alltför bokstavligt — antyder detta skämt, som påstås ha kommit från Fidel i början av 60-talet, det *originella* i den kubanska revolutionen: det sätt varpå den brutit mot den marxistiska teorins normer och de socialistiska revolutionernas praxis.

Teorin lär att ”övergången till socialismen” genomförs under proletariatets hegemoni, som utövas genom klassens utsedda representant — arbetarpartiet — i kraft av dess egen ideologi, marxismen-leninismen. Proletariatets politiska hegemoni och fysiska herravälde skall vara en enda helhet: de sammansmälter i och grundar sig på ”kommunistpartiets ledande roll”.

Samtidens händelser visar att det, inom den krets av beroende länder där ”jordproblemet” är viktigare än ”den sociala frågan” och den nationella bourgeoisin är betydelselös eller köpt av utländskt kapital, kan inträffa att ett kommunistiskt parti segerrikt genomför den nationella befrielsekampen och/eller den ”antifeodala och antiimperialistiska revolutionen” innan det går in för den socialistiska revolutionen. Det var fallet i Kina och i Vietnam. Men erfarenheterna från Svarta Afrika, från Nordafrika, från Indonesien och från många länder i Västasien gör det samtidigt fullständigt klart att, där den nationalistiska småbourgeoisin leder befrielsekampen eller den ”demokratiska” revolutionen, där hejdas processen i sitt inledningsskede, stagnerar eller går tillbaka, även om den får etiketten ”nationell socialism” av ett eller annat slag.

Teorin och historien tilldelade således Fidel Castro, efter hans intåg i Havanna i januari 1959, i bästa fall rollen av en Nasser eller en Kassem, i sämsta fall en Sukarno eller en Arbenz.¹⁵

¹⁴ Amílcar Cabral: *Vår kamp, er kamp*, PAN/Norstedt 1971, s 55 f.

¹⁵ Jacobo Arbenz Guzmán, oberoende socialist, efterträdde 1951 den mördade Juan José Arévalo på presidentposten i Guatemala. Avgick frivilligt från sitt ämbete efter det att en konflikt beträffande nationalisering av vissa av United Fruit ägda men icke utnyttjade egendomar fått till följd att USA:s State Department iscensatte och finansierade en militärrevolt, ledd av överste Castillo Armas. Ö.a.

Enligt mönstret fick han visserligen göra en ”nationell befrielserevolution, men därefter skulle han dra sig tillbaka och lämna plats för det traditionella ledarskapet, bestående av ”marxister och arbetare”, som skulle genomföra socialismen. I stället blev Fidel för sitt land både Nasser och Ho Chi Minh.

Att ett arbetarparti ersätter en vacklande nationell bourgeoisie i syfte att fullfölja den borgerliga revolutionens historiska uppgifter, det står i regelboken. Men att en liten elit av småborgare ersätter proletariatet för att fullfölja den proletära revolutionens historiska uppgift, det är tämligen uppseendeväckande. Det förbryllande i den kubanska revolutionen — från den marxistiska ortodoxins synpunkt — är det sätt varpå den proletära hegemonin undan för undan har stärkts genom åtgärder av en politisk ledning som från början inte var ett dugg ”proletär”, vare sig i sin ideologi eller genom sin klasstillhörighet. Hur kunde bärarna av den revolutionära medvetenheten smälta samman med den bärande och framdrivande klassen, gerillakämparna i sierran med arbetaraktivisterna på slätten — eller, för att säga det i politiska termer, det bästa i 26 juli-rörelsen och i ”Direktoratet”¹⁶ med det bästa inom PSP (Partido Socialista Popular) och inom fackföreningarna? Hur hittade revolutionens huvud sina ben, toppen sin bas, den revolutionära idén sin objektiva samhällseliga grund?

Däri ligger det verkliga kubanska ”undret” — som givetvis varken var något under eller något ögonblickets verk. Detta närmande — en legering i revolutionens smältdegel av två politiska kraftfält som från början var helt olikartade, men som båda omvandlades under processen — möjliggjordes genom Fidels ihärdiga och målmedvetna arbete: hans handlingslinje och hans målsättning har alltid varit att ständigt och i alla lägen säkra maximal enighet mellan alla de revolutionära krafterna. Med hans egna ord: ”Allt som splittrar folket är kontrarevolutionärt” och ”Konsten att göra revolution är konsten att summera ihop tillgångarna”.

Denna ständiga strävan att bevara sammanhållningen inom den revolutionära lägret utan sekterism, att tänja ut partigränserna så långt som möjligt men inte till varje pris, gav honom tillfälle att förena fasthet med smidighet. Därför har den socialistiska övergången på Cuba kunnat ske utan dessa våldsamma slitningar, dessa blodiga utrensningar inom den politiska ledningen, som vi sett på andra håll — och därav den oförlikneliga kubanska egenarten i förhållande till andra revolutioner i vår tid.

Vilka är då de historiska omständigheter som gjort det möjligt för Fidel att så framgångsrikt spela sammanjämkarens roll? Det är den frågan, ställd i marxistiska termer, som den kubanska framgången utmanar till, och som lärda marxister sökt besvara.¹⁷ Diskussionen angår inte bara historikerna; den är av avgörande betydelse för oss alla som famlar oss fram för att orientera oss i vår egen tids historia. Om vi kan i deras huvuddrag klarlägga de historiska villkor som möjliggjort det kubanska genombrottet bör vi — som på ett negativt — kunna uppfatta vad som skiljer dem från de historiska villkor som är förhärskande i de olika länder där gerillarörelser sedermera har uppstått. En sådan kort översikt kan samtidigt hjälpa oss att få en bättre överblick över dagens perspektiv.

Det förrevolutionära Cuba var mer än något annat latinamerikanskt land (med undantag för Puerto Rico, systerön som José Martí ville befria), en stat med i klassisk mening neokolonial ställning (till den grad att det, som ett undantagsfall, motsäger mina tidigare slutsatser). Närhet i rummet: härskarmakten, metropolen, på bara 150 kilometers avstånd. Närhet i tiden: Cuba befriade sig från det spanska oket tre kvarts sekel senare än länderna på den

¹⁶ Direktoratet: *Directorio Estudiantil Revolucionario*, DER, bröt sig 1954 ut ur det sedan 1920-talet politiskt inflytelserika studentförbundet vid Havannauniversitetet. Dess ledare var då José Antonio Echevarría, vilken dödades vid ett misslyckat attentat mot diktatorn Batista den 13 mars 1957. DER antog sedermera namnet ”13 mars-rörelsen” och upprättade även en egen, med Fidel Castro samarbetande, gerillafront i Santa Clara. Ö.a.

¹⁷ Carlos Rafael Rodríguez, själv en av de mest framträdande ledarna, har sökt besvara frågan i *La revolución cubana y el período de transición* (Havannauniversitetet 1966, stencil).

latinamerikanska kontinenten. Denna senkomna politiska oavhängighet (1899-1902), som dessutom just i det ögonblick den uppnåddes rumphöggs och konfiskerades genom Förenta staternas militära intervention med dess konsekvens, Platt Amendment,¹⁸ förklarar i viss mån *de statliga myndigheternas svaghet*. Det fanns inte tid till, och ingen ekonomisk bas för skapandet av en någotsånär stabil politisk-administrativ överbyggnad. Genomströmningen till den högre utbildningen och därifrån till administrationen var den tunnast tänkbara — den kunde inte jämföras med den i Chile t ex, inte ens med den i Colombia. Den borgerliga statsapparaten var desorganiserad, administrationen bräcklig, de parlamentariska, rättsliga och finansiella institutionerna hade en legitimitet av ytterst tvivelaktigt slag, liksom även de politiska partierna och deras företrädare. De hade föga auktoritet ens hos de mest efterblivna befolkningsskikten.

Vilken övertygande eller avskräckande ideologisk effekt kunde väl argumenten om den ”demokratiska legaliteten” få, då de åberopades av en härskande klass som själv ständigt varit den första att bryta mot den eller ignorera den utan några som helst påföljder? Det räcker med att kasta en blick på ett ordnat borgerligt samhälle, en gammal ”rättsstat” som gårdagens Chile, för att se vilken avgrund som skilde Chile från Batistas Cuba.

På samma sätt som den borgerliga kubanska staten i än mindre grad än annorstädes var en ”nationalstat” (att den kubanska armén inte var en värnpliktsarmé utan en yrkeskår visar avståndet mellan den politiska makten och samhället i övrigt), var den härskande klassen i mindre grad än annorstädes en nationell klass (dvs. en klass som kan inbilla sig att dess egna intressen överensstämmer med hela nationens). Innan bläcket ens hade torkat på dess födelseattest integrerades den kubanska republiken i Förenta staternas ekonomiska maktsfär såsom dess enda och uteslutande sockerleverantör. Motprestationen: öppnandet av gränserna för Förenta staternas industriprodukter (preferenstillar) och Förenta staternas monopol på utrikeshandeln (genom kvoteringsystemet), som bekräftades i handelsavtalet 1903. Avsaknaden av ett inhemskt bankväsen, den enorma tillströmningen av nordamerikanskt kapital och frånvaron av industrier, med undantag för viss lätt industri som textil- och skoindustri, livsmedels-, tobaks- och spritfabriker etc. — allt detta samverkade till framväxten av en härskande klass (enligt Carlos Rafael Rodríguez bestående av tre komponenter: storgods-ägare, exportörer samt ägare av sockerraffinaderier), vilken var praktiskt taget helt beroende av och underordnad metropolens bourgeoisi. En industriell borgerlig medelklass kan visserligen ha haft andra intressen än sockerbaronerna och den affärsdrivande högborgerligheten, men till följd av de obefintliga ekonomiska förutsättningarna stannade dess försök att hävda dessa motsättningar vid blotta ansatser. Denna samhällsklass var oförmögen att gestalta en egen ideologi, en kulturell tradition: dess kulturella, moraliska och konstnärliga fattigdom, så typisk för en klass av ”nyrika”, kunde inte döljas av den materiella lyxen.

Följden blev en *latent maktkris* som pågick under republikens hela historia: den härskande klassen var inte ”styrande” (i Gramscis mening), den härskade genom repression, det fysiska våldet var inte det yttersta argumentet, den sista tillflykten, det var det första och enda

¹⁸ Platt Amendment: den bästa och mest korrekta tolkningen av detta ”fördrag” mellan Förenta staterna och Cuba är fortfarande den som återges i Nordisk Familjebok, Andra uppl. (1906) under författarnamnet V. Söderberg. Den förtjänar att återges i sin helhet: ”General Wood hade såsom en af församlingens uppgifter angifvit uppgörande af förslag till C:s framtida förhållande till Förenta staterna. Då församlingen emellertid ej gjorde min af att hörsamma denna uppmaning, tog Unionens (USA:s) kongress saken i egen hand och formulerade sina villkor i ett amendemang till armébudgeten (efter sin upphofsman, senator Platt, kallat 'The Platt amendment', 2 mars 1901). Enligt detta förbjöds C. att med främmande makt ingå fördrag, som syftade att minska dess oberoende eller hindra det att utföra full kontroll öfver någon del af ön. Vidare reglerades C:s rätt att upptaga statslån, hvarjämte åt Förenta staterna medgafs interventionsrätt för bevarande av C:s oberoende och upprätthållande af ordnad styrelse ... Till sist måste C. från sina gränser utesluta Isla de Pinos, hvares ställning skulle regleras genom särskildt fördrag, samt förbinda sig att till Förenta staterna sälja eller arrendera lämpliga platser för kol- och marinstationer ...” (kurs av övers) Ö.a.

hjälpmedlet, i brist på mer förfinade metoder. De politiska stridigheterna avgjordes av maktbalansen, och i detta kaotiska spel som pendlade mellan den ohöljda diktaturen (Machado, Batista) och den självförgudande demagogen (Grau San Martín, Pío Socarrás) söker man förgäves efter det slags järnhårda ideologiska beslutsamhet som än i dag gör klasskampen i Europa så komplicerad. Den kubanska bourgeoisins ideologi under 50-talet var enkel och naiv, direktimporterad från norr tillsammans med Cadillacs och deodoranter: TV-reklamen hade större betydelse än Försvaret av den Fria Världen eller av den Representativa Demokratin. Den dominerande ideologin var til syvende og sidst den härskande klassens livsstil, och den livsstilen var The American Way of Life. Där fanns ingen överensstämmelse mellan produktionssätt, tänkesätt och konsumtionsmönster; denna glittrande bourgeois levde över sina tillgångar, i ett väldigt lyxkasino vars grund var fast pålad i Förenta staternas jord. Bourgeoisins makt var alltså mer skenbar än verklig: det är en sak att härska själv, men en helt annan att härska med Förenta staternas goda minne.

Resultat: en pseudo-bourgeois hade upprättat en pseudo-stat. Kapitalets blomstring hade betalats med en nations bankrutt. Denna nation, som sedan ett sekel sökt sin egen väg, kunde återfinna den endast genom att bryta med det nya imperiet. Denna historia om en nation som från födelsen såg sitt oberoende stympat och förfalskat och därefter utauktionerats och förrått av en ansvarslös härskarkast fick en epokgörande konsekvens: i ett visst ögonblick inträffade, med ens och utan omsvep, en *sammansmältning mellan patriotism och hoppet om socialismen*: ”Cuba si, yankis no” blev det fältrop som på en gång möjliggjorde och beseglade enigheten inom det revolutionära lägret. Den inre fienden var så uppenbart ett bihang till den utländska, den förment nationella borgerliga staten var en så genomskinlig slöja framför den verkliga fienden, att praktiskt taget alla insåg att det var omöjligt att angripa Batista utan att träffa amerikanske ambassadören och Förenta staternas militärdelegation — och vice versa: det var omöjligt att nationalisera nordamerikansk egendom utan att ögonblickligen tvingas ge sig i kast med den inhemska bourgeoisin, så sammanblandade var deras intressen.

Mellan den strategiska fienden (den nordamerikanska imperialismen) och den omedelbara fienden (den inhemska högborgerligheten) var det alltså bara en hårsman. Steget dem emellan togs också på bara några få månader. Så hade revolutionen heller inte att göra med husmödrar med skramlande kastruller på gatorna, avoga och illvilliga domstolar och en ursinnig men skickligt ledd tredje statsmakt, utan fastmer med sabotagegrupper från CIA och legosoldater i Escambray som fick sina förnödenheter med flyg från Florida. Kontrarevolutionens generalstab var inte installerad i de respektabla salongerna i en hundraårig tidning som *El Mercurio*, några få steg från senaten och presidentpalatset, utan i Miami, i CIA:s lokaler på andra sidan vattnet. På Cuba utkämpades den ideologiska striden i hast, mot en bakgrund av brandbombsattentat och kanonskott och interpunkterad av skärmytslingar och drabbningar i en militär kamp för *fysisk nationell överlevnad* — det var i själva verket vad som stod i förgrunden — och inte med lagförslag som skickades fram och tillbaka mellan olika utskott, inte med utslag av författningsdomstolen eller med vilda presspolemiker. Därför liknade det revolutionära inbördeskriget på Cuba mer än någon annanstans i Latinamerika ett nationellt befrielsekrig, med sina utbrott av nästan lyrisk, samstämmig hänförelse. Därför syntes den politiska mobiliseringen av massorna och den militära allmänmobiliseringen vara mer eller mindre samma sak. Därför kom proklamerandet av socialismen omedelbart ovanpå det väpnade folkets seger över en främmande invasion — Playa Girón, 1961 — och bars upp av den. Och därför, slutligen, blev Fidel Castro i folkets medvetande ännu en av dess stora frihetshjältar, vid sidan av den störste, befrielsekrigets martyr José Martí.

Den historiska omognaden hos den borgerliga regimen på Cuba förklarar hur den revolutionära offensiven fick denna karaktär av *nationellt försvar*. Det återstår att förklara varför denna offensiv mynnade ut i socialismen. I en nära nog neokolonial situation stod revolutionen inför en utländsk imperialism som den omedelbara huvudfienden. Men det

kubanska samhällets klasstruktur var helt olik den man möter i ett halvfeodalt och efterblivet agrarsamhälle: de exploaterade kunde i sina led räkna samhällskrafter som var bättre rustade såväl i antal som i entusiasm än den vanliga *trabourgeoisin*. Tvärtemot en utbredd uppfattning var den kubanska arbetarrörelsen en av de mäktigaste och en av de äldsta i Latinamerika. Fackföreningstraditionen gick tillbaka ända till 1866 (den första kända strejken bland tobaksarbetarna och de första tecknen på arbetarföreningar). Redan 1892 hade en arbetarkongress med ettusen delegater till sitt krav på politiskt oberoende lagt kravet på åtta timmars arbetsdag. Det var en av Martis befälhavare, Carlos Balino, som grundade det första Socialistiska arbetarpartiet (1905), fröet till det första Kommunistiska partiet som grundades av Mella 1925, samma år som den kubanska Landsorganisationen (CNOC) bildades. 1931 bildades sockerarbetarnas fackförening, den mäktigaste och mest stridbara av dem alla. En så lång proletär tradition möter man icke i ett "efterblivet" eller "halvkolonialt" land.

Visserligen medförde det kalla kriget efter 1947 en plötslig spärr för arbetarrörelsen: kommunisterna kastades ut ur fackföreningarnas ledning och blev ibland till och med mördade (Jesús Menéndez); det officiella gangsterväldet (*mujalisen*, efter en "gul" fackföreningsledare, *Mujal*) gjorde sitt inträde i fackföreningsväsendet; och under trycket av en stor arbetskraftsreserv (500 000 under de sista åren av 50-talet) lät sig industri- och kommunalarbetarna medveten förvandlas till en liten arbetararistokrati som var beredd att med näbbar och klor försvara sina ekonomiska privilegier och sin status.

Men trots allt fanns där fortfarande en rotfast grund av proletär stridbarhet och vitalitet som revolutionen, efter 1958, kunde återuppväcka och utnyttja. Lägg därtill ett betydande skikt av politiskt radikal småborgerlig intelligentsia, ur vilken ledarna hämtades vid revolutionen 1933 då Machado störtades, som radikaliserades än mer under kampen (Martínez Villena, Guiteras, Pablo de la Torriente, Brau och Raid Roa, revolutionsregeringens utrikesminister alltsedan 1959) och som undergick ytterligare en radikaliseringsprocess efter valnederlaget 1952 och Batistas statskupp. Från denna miljö utgick de som skulle bli ledarna för 26 juli-rörelsen och för Havannauniversitetets "Direktorat" som den 13 mars 1957 sökte avrätta Batista: samgåendet mellan studenternas kamp och massornas kamp är ett ständigt återkommande tema i Cubas historia.

Men allt detta var bara bakgrunden: apparatens förstärkare eller stubintråden. Den kubanska socialismens verkliga dynamitladdning fanns inte i städerna, utan på landsbygden, och det var kapitalismen själv som omedvetet hade placerat ut den. Fidels gerilla lyckades få fast fot, vinna terräng och breda ut sig därför att de utlöste en agrarrevolution — och denna var något betydligt utöver en bonderevolt, av den enkla anledningen att landsbygdens befolkning bestod av något annat och mera än bara fattiga bönder. Plantagerna dominerades sedan lång tid tillbaka av utländskt och inhemskt kapital, sockerrörshuggarna var säsonganställda lönarbetare som var arbetslösa åtta månader om året, halvnomader som ibland ägde någon liten jordbit, ständigt otillräcklig för familjens försörjning. De var vana att slåss för sin rätt sedan inbördeskriget, och på senare tid under 30-talet för att få behålla sina "realengos", arrendeavstyckningar som tilldelats inbördeskrigets veteraner, "mambis", av republikens regering och som de då tvingades försvara med vapen i hand mot sina grannar storgodsägarnas glupskhet. Majoriteten av det kubanska proletariatet var i själva verket lantarbetare (ca 600 000, eller 29 procent av den aktiva befolkningen, mot ca 300 000 arbetare i industrin och servicesektorn), och majoriteten av landsbygdsbefolkningen var proletariserad. De gamla ägarna till jorden hade avhänt sig sina arbetsredskap, de sålde sin arbetskraft och deras främsta krav var inte längre jord utan arbete.

En verklig jordreform måste under dessa förhållanden nödvändigtvis bli antiimperialistisk, eftersom den skulle förutsätta en nationalisering av de nordamerikanska jordegendomarna, som utgjorde en betydande del av den odlingsbara jorden. Men den måste också i sista hand bli antikapitalistisk, ty det kubanska jordbrukets huvudsakligen kapitalistiska och icke-feodala

struktur gjorde det mest ändamålsenligt att gå förbi jorduppdelnings- och småbruksetappen och i stället, med det medvetna stödet från lantarbetarna, förbereda den direkta socialiseringen av de stora, mekaniserade eller halvmekaniserade lantbruksegendomarna, de stora boskapsfarmarna och de väldiga sockerodlingarna med deras lagercentraler och raffinaderier. Redan här låg, som en logisk följd, en nationalisering av angränsande sektorer (gödningsmedelsindustri, jordbrukskreditkassor etc) och början till en planhushållning som i första hand skulle drabba det inhemska kapital som var investerat i sockerindustrin, förpuppade i varje reform som vore ägnad att tillfredsställa lantarbetarnas krav. Dessa, som i huvudsak snarare levde i städernas utkanter än på den egentliga landsbygden, var mer intresserade av att få ett fast arbete med en garanterad lön än av att få en egen jordbit. Vad de därutöver önskade var bostäder, skolor, vatten och avlopp.

Sådan var den i själva verket mycket egenartade klassituation som förklarar varför övergången till socialismen aldrig allvarligt hotade att spränga det förbund mellan arbetare och bönder som kom till stånd i och med den revolutionära regimen.

Det viktigaste var att komma till makten. Vad som behövdes i denna explosiva samhällsstruktur var bara tändsatsen, och en fördelaktig tidpunkt. Även om inte landstigningen från *Granma* den 2 december 1956 i sig själv skapade den tidpunkten fungerade den ändå som en utlösare. Men vad var det som skulle utlösas?

Till att börja med befann sig landet i ett ekonomiskt och socialt krisläge: arbetslösheten och misären på landsbygden förvärrades. Efter Koreakrigets slut följde en överproduktion av socker, och sockerpriserna rasade på världsmarknaden. Trots en generös kreditpolitik och en artificiell fullsysselsättning, med vilken Batista sökte dämpa missnöjet i städerna, fick konjunktturnedgången svåra följder för landsbygdsbefolkningen. Medan sockerskörden 1951 gav arbete under 93 dagar sjönk arbetstiden 1955 till 68 dagar, vilket föranledde den våldsamma sockerarbetar-strejken i januari 1955, som på sina håll utlöste lokala upplöpp.

Vidare hade det kommit grus i det viktigaste maskineriet: motsättningar hade uppstått mellan vissa kubanska storgodsägare och den nordamerikanska sockerindustrin och likaså mellan den kubanska industribourgeoisin och sockerbaronerna.¹⁹ De senare hade stärkt sina positioner (1958 kom 62,1 procent av det raffinerade sockret från kubanska raffinaderier mot bara 22,4 procent år 1939), allt fler blandade aktiebolag kom till stånd, malmexporten (framförallt nickeln) ökade snabbt: allt skapade rivaliteter och sammanstötningar som hotade de härskande intressernas gemenskap.

Och så slutligen det viktigaste: Batistas statskupp i mars 1952 hade slutgiltigt uttömt alla möjligheter till opposition på legal väg, samtidigt som den berövade maktbarnen själv alla lagliga rättigheter. Tyvärr har man alltför ofta glömt bort vad Che sade om den "demokratiska" legaliteten, och först och främst den allmänna rösträtten: att det första och absolut nödvändiga villkoret för att en gerillarörelse skulle kunna segra var att allt detta avskaffades. Det lärde han sig av Fidel. Den inlaga som Fidel hade lagt fram inför författningsdomstolen efter Batistas statskupp och som anklagade denne för att ha brutit mot republikens grundlagar var bara en sarkastisk, och värtalig, påminnelse med adress till den allmänna opinionen om att lagen hade tagit semester och att ordet hade överlåtits åt "kamrat Mauser". Hur meningslös och bisarr inlagan än kunde förefalla hade den en uppgift: den värnade om framtiden genom att i förväg rättfärdiga attacken mot Moncada-kasernen.

Batista hade alltså avskedat politikerna. De hade inte längre någon möjlighet att påverka

¹⁹ Argentinararen Marcos Winocur påpekar i sin analys "*Cuba: les mécanismes d'une révolution*" (La Pensée, aug. 1972) att vissa kubanska storgodsägare inte hade något emot att Batista störtades. 1956 uppnådde de nordamerikanska betsockerodlarna att det kubanska "sockerkvotat" skars ned från 43,25 % till 29,59 % av den nordamerikanska sockerförbrukningen. Även om produktionen ökade stagnerade försäljningen i och med de sänkta priserna på världsmarknaden.

kampen, än mindre att leda den: de satt i kläm mellan å ena sidan en blodig diktatur, behärskad av en uppkomling som inte hade någon användning för dem, och å den andra uppblossandet av underjordiska, omstörtande kampformer där folk riskerade livet — något som borgerliga politiker sällan haft lust till. Ställda inför denna kniptångsmanöver, ansatta från två diametralt motsatta läger, tvingades båda de traditionella partierna (de ”ortodoxa” och de ”autentiska” republikanerna) ut i kulissen. Därmed lämnade de efter sig ett politiskt tomrum som snart skulle komma att fyllas av 26 juli-rörelsen, återsamlingspunkten för de politiska grupperingar som överlevt eller som skingrats.

Det är mot denna bakgrund som man lätt kan förstå hur en stor del av den härskande klassen kunde neutraliseras och diktaturen politiskt nästan fullständigt isoleras. Mellan 1957 och 1959 lyckades Fidel genom sin enhetspolitik vinna över lantarbetarna, småbrukarna och en stor majoritet av småbourgeoisin och den borgerliga medelklassen på sin sida. Uppbyggnaden av denna klassfront skedde i *etapper*, där var och en naturligt ledde fram till nästa. Aldrig några förhastade utmönstringar: i varje etapp skaffade sig revolutionen precis så många fiender som var absolut nödvändigt, så att varje förlust av viktiga sociala och politiska grupper på högerkanten kunde uppvägas av en allt fastare sammanhållning inom ett socialistiskt vänsterblock (arbetarklassen i städerna, lantarbetarna och den framstegsvänliga småbourgeoisin), beseglad av en allt fastare sammanslutning (också den undan för undan upptrappad, med en egen beteckning för varje trappsteg: ORI, PURS och slutligen PCC) mellan PSP (kommunistpartiet) och vänsterflyglarna inom 26 juli-rörelsen och 13 mars-direktoratet.²⁰ Stärkandet av klassbasen fortskred i samma takt som fördjupandet av dess revolutionära karaktär.

Men det var bredden i den kubanska revolutionens ursprungliga program som gjorde denna progressiva uppbyggnad möjlig. Varken småbourgeoisin eller den industriella medelklassen skulle ha accepterat en kommunistisk ledning under den första etappen, och Imperiet skulle ha kvävt revolten i dess linda om den från början hade uppställt en socialistisk målsättning. I stället var den, om *radikal* i sina kampmetoder, *moderat* i sin omedelbara politiska målsättning: återgång till 1940 års författning, återställande av de grundläggande medborgerliga fri- och rättigheterna, återupprättande av en laglig, civil förvaltning. Det var denna motsägelsefulla förening av revolutionärt våld och ett reformistiskt initialprogram som gav den kubanska revolutionen det andrum den behövde för att konsolidera sin sociala bas och genom en diversionsmanöver ta ett handfallet imperium på sängen, ett imperium som säkerligen aldrig skulle ha tolererat en öppen frontalattack. När den attacken kom var det redan för sent: statsmakten var redan fast konsoliderad och den internationella socialistiska solidariteten kunde spelas ut i full skala och därigenom åstadkomma en nedfrysning av situationen.

Den kubanska socialismen är det nationalistiska upproret fört till sitt lyckosamma slut, det är sant. Men om rebellarméns ledning år 1958 hade proklamerat en målsättning liknande den som framlades 1961 skulle socialismen kanske aldrig blivit av och inte heller någon seger för rebellerna. Den proletära revolutionen möjliggjordes endast därigenom att den uppstod i förlängningen av och som höjdpunkten på en ”folklig” revolution, agrar, försiktigt antiimperialistisk (i formen), frihetlig och demokratisk.

I det hänseendet måste vi avvisa den efterhandskonstruktion som vill göra gällande att den kubanska revolutionen i sin begynnelse i själva verket fjärrstyrdes av sin egen socialistiska slutpunkt. Det är omöjligt att begripa Cuba av år 1958 — med konsolideringen av rebellarméns ledarskap och gerillans militära seger — om man betraktar det genom 1961 års glasögon (då revolutionens socialistiska inriktning proklamerades). Den kubanska revolutionen, en oavbruten, stegvis fortskridande revolution, är ett helt, som inte kan skäras upp i skivor — som en borgerligt-demokratisk bit till vilken man sedan, i oktober 1960, på fredlig

²⁰ ORI: Organización Revolucionaria Integrada; PURS: Partido Unido de la Revolución Socialista; PCC: Cubas kommunistiska parti; 13 marsdirektoratet se ovan not 16.

väg skarvar en socialistisk bit (nationaliseringen av de stora kubanska industri- och affärsföretagen). En sådan mekanisk uppfattning kan, genom att lägga tonvikten vid ”etappvis” istället för vid ”oavbrutet”, passa reformismen, men vad den förbiser är just det dialektiska samspelet mellan de båda etapperna. Om det ”första villkoret för varje folklig revolution” — som Marx upptäckte genom Pariskommunen — inte hade uppfyllts 1957 och 1958, dvs. om den militära och byråkratiska statsapparaten inte hade *krossats med våld innan* revolutionens minimiprogram började förverkligas, då skulle i stället revolutionen ha krossats genom en militär intervention eller genom en statskupp, och detta redan i augusti 1960, efter nationaliseringen av bankerna och de nordamerikanska företagen. Cubas folk skulle ha fått uppleva detsamma som guatemalteckerna 1954, brasilianerna 1964 och chilenerna 1973 (reformismens kriser i Latinamerika är som konjunkturcykler, återkommer vart tionde år — liksom på andra håll).

Men sockerbaronerna och State Department hade ingen möjlighet att ingripa, eftersom de ingenting hade att sätta emot: Batistas armé och polis var *redan* besegrade och utkörda, vapnen tillhörde numera folkmilisen. Därför är det vilseledande att tala om Cubas fredliga väg till socialismen. Om den nya staten 1960 kunde övertas av arbetarna var det därför att de inte längre hade något Damoklessvärd hängande över huvudet, och därför att 1959 års tudelade maktsituation (å ena sidan den borgerligt dominerade regeringen Urrutia, å den andra rebellernas armé) var uteslutande formell: redan den 1 januari 1959 hade bourgeoisin förlorat all sin makt, eftersom de då hade förlorat sin armé, punkt slut.

En annan sak är givetvis att krossandet av den statliga maktapparaten aldrig skulle varit möjlig om 26 juli-rörelsen från början gått fram med ett klasskampsprogram syftande till proletariats diktatur. Det var nödvändigt att revolutionen i en första etapp framstod som ”borgerligt demokratisk” för att förutsättningarna för en socialistisk revolution i en andra etapp skulle kunna skapas, även denna gång med våld.

Denna andra etapp, som teoretiskt kunde förutses, inträdde fortare än beräknat. Den som påskyndade utvecklingen var fienden. Det var imperialismens enfald som denna gång uppträdde som historiens lokomotiv. Inte i den meningen att upprättandet av en oåterkallelig socialism på Cuba påtvingades revolutionen utifrån — för att åstadkomma en organisk och enhetlig ekonomisk utveckling hade landet inget annat val än att förr eller senare bryta med alla former av profitekonomi — men åtgärden påskyndades av det intoleranta och illa övervägda sätt varpå Imperiet reagerade. Ställt inför utmaningen hade Cuba att välja mellan att fortsätta på den inslagna vägen eller att ge upp. För att tvinga landet att retirera gjorde den nordamerikanska administrationen allt för att förmå det att i stället avancera. Men om vi har sett varför den kubanska revolutionen nödvändigt måste råka ut för en sammanstötning med den utländska imperialismen, utan uppskov och utan mellanhänder, och varför de samhällskrafter den kunde räkna med till sitt försvar medgav en socialistisk lösning, så är det därmed inte klarlagt hur det kom sig att fienden besegrades i drabbningen — det minsta man kan säga är att utgången inte var given.

Svaret heter Fidel Castro. Fidel, som talar av erfarenhet (såväl beträffande undervattensfiske som beträffande historia), säger ofta att det sämsta man kan göra när man plötsligt står ansikte mot ansikte med en haj i Karibiska havet är att vända och försöka simma därifrån: då attackerar hajen och man har inte stor chans att undkomma med livet. Om man däremot simmar rakt fram flyr hajen. Cubas enda försvar mot den störtkur av utmaningar som imperialisterna ställde det inför, det som säkerligen räddade det från undergång under oktoberkrisen, var att ställa dem inför en än allvarligare utmaning. Att besvara nordamerikanernas alltmer upptrappade vedergällningsaktioner med att varje gång höja konfrontationens temperatur med flera grader, att sålunda bryta mot alla ”regler” för den gradvisa aggressionen och kasta tillbaka överraskningsmomenten till angriparen så att varje attack från fiendens sida vände tillbaka till honom som en bumerang i form av en än våldsammare

motattack — det var Fidels snilledrag, som ingen diplomatisk eller militär räknemästare kunde förutse.²¹

I den situationen ger upptrappningen ingen utdelning längre. Imperialismen har i fallet Cuba tagit tio år på sig för att begripa det. Sant är förstås att tekniken samtidigt på andra platser ännu visade sig fruktbärande.

Den kubanska revolutionens ställning geografiskt sett var kanske oförmånlig, men i tiden var den fördelaktig. Det är uppenbart att revolutionen materiellt, ekonomiskt och militärt aldrig hade kunnat överleva den alltomfattande blockaden utan stödet från det socialistiska lägret. Då alla dess tillgångar till energi, råvaror, reservdelar till dess traktorer, vete till dess bröd, plötsligt klipptes av, stod Sovjetunionen redo.

Perioden 1956-1962 var en socialismens skördetid, fylld av fröjd och optimism. Även om Chrusjtjov-rapporten störtade den kommunistiska och progressiva rörelsen i Europa ut i ”avstaliniseringens” förvirring med dess blandning av desillusion, avståndstaganden och avsvärjelser, så var det förhoppningarnas tid i två tredjedelar av världen, för att inte säga i hela den Tredje världen: kolonialväldenas störtande, segrarna i Indokina och Algeriet, den ännu levande yran från konferenserna i Bandung och Belgrad, efterdyningarna från XX:e och XXII:a partikongresserna som talade om ”kommunismen inom tjugo år”, Sputnik och Gagarin, en inte alltid misslyckad diplomatisk improvisationstaktik, allt samverkade till att föra socialismen till offensiv och ”västerlandet” på defensiven. Den sovjetisk-kinesiska schismen hade ännu inte gjort sina diplomatiska och militära verkningar gällande på aktionen mot den gemensamma fienden. Vita Huset hade förlorat initiativet, och led vid Playa Girón ett av sina ömkligaste nederlag genom tiderna. Den temporära handlingsförklamation som vidlådde Förenta staterna genom att den republikanska administrationen i januari 1961 ersattes av ett färskt demokratiskt lag betydde att de av Eisenhower förberedda invasionsplanerna uppsköts — vilket gav den kubanska revolutionen några månaders värdefullt uppskov.

Det var först oktoberkrisen 1962 som öppnade vägen för en ny, världsomfattande imperialistisk kontraoffensiv: den svarta tunnel i vilken Vietnam skulle komma att förblöda i ytterligare nära tio år.

6. *”Inte längre” och ”inte än”*

Den historiska klyfta som skiljer den kubanska gerillan från dess latinamerikanska efterföljare har dolts av den beteckning som har använts av dem alla: ”revolutionär”. Det konstanta i ordvalet har fått skyla över bristen på överensstämmelse i innebörden, likheten i det tekniska genomförandet (upproret) har dolt skillnaderna i (de politiska) villkoren under vilka revolt-rörelserna genomfördes. Man lekte med ett ord utan att märka hur farlig leken var: På Cuba 1958 betydde ”revolution” tyranniets störtande, en ny regering och en återgång till en borgerligt demokratisk författning; i Latinamerika efter 1962 betyder revolutionen bourgeoisins störtande, ett nytt samhälleligt produktionssystem och upprättandet av ett helt nytt socialistiskt samhälle. Detta var den objektiva innebörden av ordet ”revolution”, om man därmed menar vad dess yttre fiender ansåg att den stod för och vad den själv måste stå för om den ville uppnå sina tillkännagivna målsättningar. Även om en gerillarörelses offentliga program inte hade krävt annat än nationell befrielse, patriotisk enighet gentemot imperialismen och återupprättande av de demokratiska rättigheterna skulle den inte kunna dölja sin objektiva

²¹ Exempel på ”Challenge and Response”: 29 juli 1960 vägrar de amerikanska oljebolagen att raffinera sovjetisk olja – 30 juni 1960 beslagas och nationaliseras de amerikanska raffinaderierna; 5 juli 1960 förbjuds all import av kubanskt socker till USA – 6 juli nationaliseras samtliga nordamerikanska företag; augusti/september våg av sabotage och väpnad infiltration – 28 september upprättas Kommittéerna för försvar av revolutionen; 14 april 1961 direkt militär intervention i form av flyganfall och trupplandsättningar – 16 april tillkännagivande av revolutionens ”socialistiska karaktär” ... etc.

innebörd och sin verkliga historiska karaktär: i vår tid kan ingen nationellt demokratisk rörelse som angriper en existerande statsapparat i avsikt att fysiskt tillintetgöra den undgå att inträda i den världsomfattande kampen för socialismen. Även om dess huvudaktörer var omedvetna om det hade det revolutionära våldet fått andra förtecken: *metoden* (gerillakriget) var densamma som på Cuba, men *klassinnehållet* var ett annat.

Detta är i sista hand anledningen till att den väpnade revolutionen i Latinamerika under den här tiden aldrig lyckades åstadkomma en verklig kraftsamling. Dess plattform var för smal och för trång alltifrån början. Den tvingades börja där den kubanska revolutionen slutade. Den möttes av en oerhört mycket svårare militär uppgift (en fiende som redan var förberedd och på krigsfot, direkt utrustad, tränad och ledd av imperialismen) med stöd av mycket svagare samhällskrafter. Denna disproportion mellan dess teoretiska målsättning och dess praktiska möjligheter blev dess fall. Gränslinjen mellan revolutionära och kontrarevolutionära krafter hade förskjutits allt längre mot vänster, och vågskålen hade definitivt tippat över åt andra hållet. Det var därför som den demoralisering som Batistas trupper undergick efter den misslyckade sommaroffensiven 1958, soldaternas deserteringar och deras fullständiga avsaknad av kamplust i slutskedet inte upprepades någon annanstans. De latinamerikanska antigerilla-truppers stridsmoral och disciplin sviktade aldrig, eftersom de hela tiden hade stöd av en samhällelig bas.

Alltifrån början ställde imperialismen och hela den högre bourgeoisin utan undantag (som dessa industrimän och storgodsägare vilka någon gång räckte en hjälpande hand åt 26 juli-rörelsen) som en man upp mot gerillan. Det kubanska exemplet hade visat dem vilket öde de gick till mötes om gerillan segrade, de var beredda på allt och ingalunda böjda för att låta sig "neutraliseras". Ett ytligt men symptomatiskt exempel är massmedia: de entusiastiska, eller åtminstone välvilliga, reportagen i *Look*, *Life* och *Paris-Match* under hela år 1958 om de kubanska rebellerna lämnar under de följande åren plats för en systematisk nedsvärtning eller ett nedtystande av alla de latinamerikanska gerillarörelserna. Allt vad fienden kan uppbåda av nyhetsbyråer, journalister, tidskrifter och kommentatorer vänder sig emot gårdagens "sympatiska Robin Hood-kamrater". Det är fåfängt att inbilla sig att *Time Magazine* eller *l'Express* skulle ägna tre sidor med fotografier åt en boliviansk eller argentinsk gerillarörelse. "Det intresserar inte läsarna längre", säger man på redaktionerna, vilket betyder: "Det ligger inte i vårt intresse att intressera dem för det."

Mellankrafterna — rika bönder, den industriella borgerliga medelklassen och de moderata småborgarna i städerna — som på Cuba 1958 och 1959 var på upprorsmännens sida och inte gick över till det motsatta lägret förrän under den stora omgrupperingen 1960-1961, står här ögonblickligen, från första gevärsskottet, förskräckta inför eller öppet fientliga mot rebellerna. Hela småbourgeoisin och den lägre medelklassen (småbrukare, hyresvärdar, hantverkare, butiksägare etc), som i sin egenskap av laglighetsens och den etablerade ordningens försvarare stödde 26 juli-rörelsen, är i den nya situationen snarast benägna att göra gemensam sak med den latinamerikanska kontrarevolutionen. Var fanns någon Manuel Urrutia, någon Conde Aguero eller någon Huber Matos i Venezuela 1964, i Bolivia 1967, i Guatemala eller Brasilien 1970? Kanske inte tillsammans med diktaturen, men i varje fall inte tillsammans med gerillan, vare sig i städerna eller på landsbygden. Den liberala men antikommunistiska småbourgeoisin, demokratisk men framför allt borgerlig, har inte för avsikt att dra plogen åt en revolution som väl är en nationell befrielseörelse men som har proletariats diktatur i släptåg. Det vore fel att förebrå den: var och en har sitt klassmedvetande.

Man kan inte alltid välja sina fiender. Om den väpnade revolten i Latinamerika hade fått välja sina skulle den ha nöjt sig med imperialismen och dess direkta medhjälpare inom den härskande klassen. Den ville vara antiimperialistisk, men den bedömdes som antikapitalistisk — och sådan var också i grund och botten dess karaktär; fienden misstog sig inte. Även om den proklamerade imperialismen som sin huvudfiende upptäckte den snart att den omedelbara

fienden var en annan: bourgeoisin, i flertalet av dess olika skikt och oberoende av dess politiska övertygelser — ty hela bourgeoisin kände sig hotad av den revolutionära rörelsen, i sin ekonomiska maktställning, sitt levnadssätt, sitt konsumtionsmönster, i sina politiska och moraliska värderingar. Den väpnade revolten fick alltså fler motståndare, mer beslutsamma, talrikare och bättre beväpnade, än vad som behövdes för att hindra den från att segra och fler, i varje fall, än vad den hade haft på Cuba. Dess manöverutrymme hade begränsats, dess möjligheter att vilseleda fienden likaså. Imperialismen hade visserligen oroats av dessa kubanska rebeller som trodde litet för mycket på vad de själva sade, men intill 1959 tog man dem ändå inte riktigt på allvar; några år senare tog i stället Pentagon deras latinamerikanska lärjungar nästan alltför mycket på allvar. Vad som på Cuba bara hade varit ett flankangrepp blev nu ett direkt frontalanfall. Imperialismen stod ansikte mot ansikte med ”kommunismen”, antingen fienden kallade sig vid detta namn eller inte. Carlos Rafael Rodriguez har berättat att Fidel en gång 1958 anmärkte att det värsta med kommunisterna var att de alltför tydligt uppställer sin revolutionära målsättning och alltför klart identifierar klassfienden — vilket alarmerar motståndaren och förhindrar en möjlig samarbetspolitik. Om den olyckan kunde undvikas på Cuba var det efter den kubanska framgången omöjligt att undvika den på kontinenten. Därför blev den revolutionära gerillan själv isolerad, i stället för att isolera huvudfienden genom att avskilja den från eventuella allierade.

För att motverka dessa förluster på högerflygeln och åtminstone försöka återupprätta ett jämviktsläge skulle det varit nödvändigt att falla tillbaka på en enhetlig och välorganiserad arbetarrörelse, i stånd att under sin egen ledning skapa ett nytt block tillsammans med de fattiga bönderna, de mest utplundrade småborgarna, och intelligentsian. Sextiotalets politiska stagnation i Latinamerika, den isolering och det tillbakaträngande av folkrörelserna som följt i spåren på den reaktion och den blockering som den kubanska revolutionära inbrytningen förorsakat, underlättade på intet sätt ett dylikt arbetarklassens uppsving. En första förutsättning var ändå att det fanns en arbetarklass. För att en klass skall kunna utveckla sina maktaspirationer måste dess uppfattning av sig själv sammanfalla med en uppfattning av omvärlden, dess egna klassintressen sammanfalla med nationens historiska intressen. Detta förutsätter att industriarbetarna skapar åt sig en egen, fast sammanhållen och oberoende politisk (och inte bara facklig eller korporativ) organisation och därjämte en egen ideologi som gör det möjligt för dem att helgjutet föra fram sina egna intressen och sin egen vilja gentemot den härskande klassens.

Låt oss, utan att gå in på detaljer i olika nationers förhållanden, erinra om ett fåtal fakta. Sambandet mellan den marxist-leninistiska teorin under ständig utveckling och arbetarrörelsen, mellan klassvetenskapen och klassinstinkten (ursprunget till klassmedvetandet), är en egendomlig förbindelse som, långtifrån att vara regelmässig, i stället är ett undantag (bland de utvecklade industriländerna betraktas Frankrike och Italien, där denna förening realiserades redan i början av 1900-talet, av sina själsfränder som svarta får). I Latinamerika har detta statistiska mirakel, om man så får uttrycka det, egentligen bara kommit till stånd i Chile, det enda land där arbetarpartier med masstöd och marxistiska (kommunistiska och socialistiska) folkrörelser existerar — förklaringen till detta faktum torde vara dels den relativa avsaknaden av immigranter, den tidiga utvecklingen av ett tämligen självständigt nationellt industrikapital, den tidiga exploateringen av salpetergruvorna . . . och en personlighet som Recabarren! Även i Uruguay finns, om än i mindre skala, en bindning mellan en betydande del av arbetarklassen och dess kommunistiska politiska avantgarde; men i detta land är industriarbetarna knappast av avgörande betydelse i klasstrukturen. I Colombia är det bondesamhällets övervikt och katolicismens dominerande inflytande, i Argentina och Brasilien de populistiska traditionerna och ”elitens” ledarskap över fackföreningarna, som har förhindrat uppkomsten av en liknande marxistisk massrörelse, trots den väl utvecklade industriella infrastrukturen. I dessa länder har kommunistpartierna kunnat upprätta eller påverka varaktiga proletära kärngrupper, men dessa har förblivit isolerade och har haft föga inflytande utanför

sina egna begränsade områden. Det bolivianska proletariatet — framför allt gruvarbetarna — som ännu har sina rötter i bondesamhället, omfattar till sin största del den revolutionära ideologin, men gerillans metoder står det främmande för; det har ständigt föredragit upploppen eller generalstrejkerna. I immigrantländer som Venezuela, å andra sidan, där det bara är den senast landstigne som blir arbetare, förhindrar den ständiga ståndscirkulationen och det oupphörliga förnyandet av klassunderlaget genom flykten från landsbygden och den italienska immigrationen uppkomsten av en stabil, oberoende arbetartradition. Immigranten som kommer till "det förlovade landet" har bara ett mål i livet: att slippa förbli arbetare, eller i varje fall uppnå att hans barn inte blir det; de blir i stället tjänstemän, taxichaufförer, affärsmän, bensinmacksföreståndare, småbrukare etc. Detta socialpsykologiska karaktärsdrag i förening med det begränsade behovet av arbetskraft och den privilegierade levnadsstandard som alltid är förhärskande i oljeproducerande länder har favoriserat den "ekonomism" och den "gula" fackföreningsrörelse som satt sin stämpel på de venezolanska arbetarna.

Låt oss slutligen kasta en blick på Sandinos fosterland. I vilken stat har gerillan ett större existensberättigande, historiskt och politiskt än i Nicaragua, sedan fyrtio år underkastat Somozas familjediktatur, denna egenartade blandning av en medeltida föreställningsvärld och moderna repressiva metoder? Olyckligtvis existerar där ingen arbetarklass i egentlig mening (vilket givetvis inte innebär att det inte finns arbetare inom den lätta industrin i Managua eller lantarbetare på plantagerna i inlandet) och de fattiga bönderna är militärt ingrupperade och psykiskt alienerade av Somozadynastins paternalism. Däri ligger förklaringen till de bittra nederlagen för Sandinos Befrielsefront, dess båda gerillafiaskon 1963 och 1967: universitets-studerande och söner till städernas medelklassborgare fick ensamma föra ett gerillakrig på landsbygden utan något stöd från lantbefolkningen. Trots att deras program var begränsat till "nationell befrielse" tvingades de försöka sätta igång ett revolutionärt förlopp som till sitt innehåll var proletärt och socialistiskt, men praktiskt taget utan proletariat och utan socialistisk medvetenhet.

Självklart utgör inte borgerlig och proletär revolution något motsatsförhållande eller något alternativ. "Nationell befrielse" och "socialism" står inte mekaniskt uppradade bredvid varandra som två successiva etapper där den senare inte kan ta sin början förrän den första är avslutad. Jag vill ändå framlägga en hypotes, något av en teoretisk modell, ett försök till generellt tolkningsmönster. Under de senaste tio åren har den väpnade revolutionen suttit i kläm mellan två ytterligheter: "*inte nu längre*" och "*inte ännu*". En borgerligt demokratisk revolution står inte *längre* på dagordningen i Latinamerika, ty den står inte längre på historiens dagordning, men den socialistiska revolutionen, som däremot står med stora bokstäver på denna samma dagordning är *ännu inte* möjlig. Den förra är naturligtvis möjlig som regim, men inte som en folkligt stödd revolution (dvs. som massrörelse under borgerlig ledning).

Vad innebär detta? En jordreform, en nationalisering av det utländska monopolkapitalets viktigaste profitkällor eller administrativa och kommunala reformer är alla visserligen borgerligt-demokratiska till sin karaktär; men de framstår mera som regeringsdekret inom en stabil institutionell ram än som eftergifter för krav från massornas sida. En intensiv massmobilisering skulle, om den vore koordinerad, tillåten eller till och med stimulerad, förr eller senare stöta emot denna ram genom längre gående krav som skulle föra landet till socialismens tröskel: arbetarkontroll inom produktionsenheterna, nationalisering av utrikeshandeln, socialisering av det nationella kapitalet, omvandling till statsjordbruk av moderna agroindustriella företag etc.

Kort sagt, kapitalismens nedgångsperiod och övergångsperioden till socialismen är ogynnsam för de rörelser som Lenin kallade "nationella och borgerliga", massrörelse genom sin sociala bas men borgerliga genom sitt politiska program. Under andra hälften av 1900-talet finns inte längre några borgerliga revolutioner, inte ens i de beroende länder som brukar kallas "efter-

blivna". Därav instabiliteten och tvetydigheten hos de "progressiva" regeringar som hittills sökt föra en nationellt oberoende politik (utan vilken, som Engels anmärkte redan 1893 i förordet till *Kommunistiska manifestet*) "ingen borgerlig regering är möjlig i något land". Denna tvetydighet beror på den inre motsägelsen, och man vet aldrig åt vilket håll den "tredje väg" kommer att vika av som de förespråkar, "lika långt från den kapitalistiska utsugningen som från statssocialismen", kristen och humanistisk: deras "revolution" kan aldrig bli verkligt revolutionär i den meningen att den kan mobilisera de medvetna och organiserade massorna, så länge den är borgerlig. Och den kan inte bli borgerlig utan att i praktiken avstå från varje revolutionär ansats. Det är ett labilt och vanskligt jämviktsläge.

Men å andra sidan finns det, åtminstone i flertalet länder, ingen samhällsklass som är beredd att ikläda sig rollen som ledare för en socialistisk omvandling av samhället — med "beredd" menar jag här: i besittning av en tillräckligt hög grad av organisation och medvetenhet för att själv ta på sig proletariats politiska uppgift. Därför delegeras maktpositionerna till en elit av den progressiva småbourgeoisin, som genom omständigheternas makt får "representera" en svag eller ännu inte formad klass och dess intressen. De härskande klasserna, som inte längre har kraft nog att leda en borgerlig revolution och verkligen frigöra sig från den imperialistiska metropolen, har alltså emellertid, just nu, tillräckligt med kraft för att hindra utbrottet av en socialistisk revolution. Fångna i det imperialistiska beroendets nät och uppstigna på historiens scen då deras tid redan är ute vågar och kan inte dessa borgerliga regimer längre vara till hundra procent "nationella". De skyggar för sin egen uppgift, skrämde av en framtid som de anar inte längre tillhör dem. De är inte tillräckligt säkra på sig själva för att våga genomföra "sin" revolution utan att samtidigt riskera att sätta igång den socialistiska revolution som skulle jaga bort dem själva från scenen. Men deras självbevarelsedrift är tillräcklig för att de skall hejda de ännu bräckliga, även de villrådiga, "uppstigande krafterna".

Om nu dessa hypoteser inte förefaller alltför allmänna och fulla av bekväma bortförklaringar och abstraktioner hamnar vi alltså inför en tudelad tavla: på ena sidan en härskande men icke hegemonisk klass, en hybrid, oförmögen att ta befälet över de underordnade samhällsskikten och samtidigt oförmögen att ensam framträda på den politiska scenen; och på den andra ett proletariat, eller rättare sagt en revolutionär front av arbetare, på landsbygden, inom industrin och i kulturlivet, som ännu är i vardande, ännu alltför splittrad för att ta de rätta initiativen, ännu inte mogen för sin uppgift.

Dessa jämviktssituationer, där två klasser står mot varandra och upphäver varandra, ett kraftfält med två komponenter som drar i var sin riktning, är förbluffande lika de tillstånd av "katastrofal jämvikt" i vilka Gramsci spårade bonapartismens rötter. De ropar efter den Store Medlaren i Nationen-ovanför-klasskampen. I själva verket kan den "nationella revolutionen", typ Nasser eller Atatürk, framstå som en lösning på detta historiska dilemma: som *ersättning* för den borgerligt-demokratiska revolutionen — vars främsta uppgifter (jordreform, industrialisering, nationellt oberoende etc.) den löser på sitt eget sätt — och som *garanti* mot den socialistiska revolution som den borgerliga riskerar att dra med sig i släptåg, kan den te sig som den enda utvägen ur en återvändsgränd objektivt sett det verkliga guldkornet.

I många länder har gerillan i denna historiska pattsituation fungerat helt enkelt som utfyllnadsmaterial: det fanns ännu inget materiellt stöd för dess politiska målsättning och ingen samhällsklass där den kunde uppgå — i varje fall inte såsom redan organiserat och mobiliserat kraftcentrum. (Det är endast i Argentina som detta påstående inte har giltighet då det gäller klassanknytningen, ty där är arbetarklassen aktiv och anmärkningsvärt stridbar — särskilt vad gäller fackföreningsrörelsen — men frågan är om det är falskt i fråga om den politiska ledningen, där gerillan tvungits, och fortfarande måste försöka täcka bristerna.) Sålunda ersätts klassen oundvikligen av avantgardet, i den mån detta senare motsvarar ett verkligt historiskt behov; sålunda blir också denna ersättning meningslös och verkningslös, i den mån förutsättningarna att tillfredsställa massornas krav på socialismens genomförande

med hänsyn till tidpunkt och faktiska maktförhållanden inte föreligger.

På samma gång nödvändig och omöjlig visar sig alltså denna ”ersättning” — som fyller ett tillfälligt tomrum inom ledarskapet vara följden av en allmän maktkris, ett slags andhämtning. Avantgardenas utposter framstår i detta ljus, där de genomkorsar landsbygden som jägarförband eller commandopatruller, som bekräftelsen på och skuggsidan av de latinamerikanska samhällenas efterblivenhet i förhållande till deras socialistiska framtid.

II. Avantgardekrig och folkkrig

”Det är mindre farligt att lida ett nederlag än att vara rädd för att erkänna det, att inte våga dra alla konsekvenser av det . . . Man får aldrig frukta att erkänna ett nederlag. Av vart och ett måste man dra alla de lärdomar de har att ge. Om vi tillstode att erkännandet av ett nederlag eller en reträtt från en position skulle föranleda en demoralisering och en försvagning av kampviljan hos revolutionärerna, måste vi säga oss att sådana revolutionärer kan vi lika gärna vara utan.”

Lenin: *Samlade verk*, vol 33, s 88 f.

1. Skillnaderna

Alltsedan den kubanska revolutionen och intill i dag har de strider som utkämpats i Latinamerika under namnet ”revolutionära krig” inte varit ”folkkrig” utan praktiskt taget överallt avantgarde-krig. Och man hjälper inte till att överbrygga den klyfta som skiljer det ena från det andra genom att dölja detta faktum ens för sig själv.

Detta var emellertid inte Fidels uppfattning och inte heller Ches, lika litet som det var deras erfarenhet. Tvärtom: ”De som vill föra ett gerillakrig”, skrev Che i Gerillakriget, en metod, ”och glömmer massornas kamp, som om det gällde två skilda kampformer, måste kritiseras. Vi motarbetar detta synsätt. Gerillakriget är ett folkkrig, dvs ett massornas krig. Att inbilla sig kunna föra ett gerillakrig utan befolkningens stöd är att gå mot en oundviklig katastrof. Gerillan är folkets stridande avantgarde . . . som stöds av den massornas kamp som förs av arbetare och bönder i det område och över hela det territorium där gerillan verkar. Utan dessa förutsättningar är gerillakriget oansvarigt.” Major Guevaras förutsägelse har visat sig vara korrekt. Historien har visat att en gerilla ”utan dessa förutsättningar” verkligen var ”oansvarig”. Men det återstår att redogöra för hur det kom sig att gerillarörelserna på kontinenten, så som de i realiteten utvecklades efter den kubanska revolutionen, inte nådde upp till den standard som de borde ha nått för att motsvara sin egen idé. Till att börja med skall vi undersöka de begränsningar i aktionsmöjligheter som blivit följden av denna brist.

a) *Begränsning av striderna i geografiskt hänseende.* ”Folkkriget” (folket = män och kvinnor, unga och gamla, bönder och arbetare, tjänstemän och kommunister) måste nödvändigtvis vara kampen i alla dess former (väpnad och icke väpnad, politisk och militär, facklig och kulturell, commandoraid och masskamp, med våld och med icke-våld etc.), alltså kriget i hela landet, utbrett över nationens territorium i dess helhet. Man har ofta kritiserat de latinamerikanska väpnade avantgarderna för att inte ”kombinera alla kampformer”, som det vedertagna uttrycket lyder — precis som om det vore en fråga om skicklighet eller teknisk uppfinningsrikedom, som en revolutionär ledning borde vara i stånd att lösa hur och när den så önskar. Men i själva verket är problemet inte militärt, inte ens politiskt; i sista hand rör det sig om att känna till vilka de samhällseliga krafter är som deltar i kampen, och varför de gör det. Om de förtryckta klasserna och samhällsskikten inte själva deltar i den väpnade kampen eller inte känner sig ha någon anledning att göra det, kan ingen politisk-militär ledning, hur skicklig den än är, samtidigt tillgripa flera olika kampformer. Den kan följaktligen inte sammankoppla olika strids-skådeplatser, vid tillfälle byta ut stöttrupp och eftertrupp, överrumpla och erövra fiendens egna eftertrupper eller baser, snabbt växla mellan centrala frontställningar och sekundära etc. Om i ett folkkrig fienden ständigt löper risk att förlora mark genom att koncentrera sig i vissa

områden, eller förlora styrka genom att sprida ut sig, så är det därför att han aldrig kan vara fullständigt säker i sina egna baser eller på sina eftertrupper, och eftersom det i grund och botten inte existerar någon säkert definierbar skillnad mellan fronten och baserna, eftersom varje punkt på kartan som fienden inte håller ockuperad ögonblickligen övertas av folkets stridskrafter.

I den södra delen av Vietnam har folket till sitt förfogande en Nationell befrielsefront, och det var därför att detta politiska organ, som representerade majoriteten av befolkningen, existerade, som man kunde föra ett krig utan bestämda militära frontlinjer. I många latinamerikanska länder har någon sådan politisk nationell front aldrig kommit till stånd, och därför har det revolutionära kriget oupphörligt utspelats just längs bestämda militära frontlinjer. Uttrycket ”gerillafront”, frente guerrillero, är ingalunda något latinamerikanskt idiomatiskt uttryck som motsäger den i den klassiska militära terminologin allmänt accepterade betydelsen ”framskjuten linje, formerad av trupp i stridsställning”. Ordet frente betecknar en organiserad grupp av gerillasoldater som opererar inom ett område men inte längs en bestämd frontlinje. Olyckligtvis består denna ”frente” i de flesta fall av ett lokalt operationsområde som kan isoleras från resten av landet.

Skådeplatsen för ett utvecklat revolutionärt krig har inget fast centrum, inga bestämda gränser. Den har många centralpunkter, den är oupphörligt rörlig, förvirrande. I de fall då ett tillfälligt eld-upphör inträder och man för en kort tid kan överblicka den, liknar landets karta ett leopardskinn. Men de områden som täckts av gerillan i de flesta latinamerikanska länder liknar fortfarande, ännu efter tio års kamp, det klassiska reguljära krigets bild: å ena sidan en stridszon, ett ”farligt område”, å den andra en bas, en ”säkerhetszon”. Med andra ord: där avantgardet befinner sig, där står striden: i ett avgränsat bergs- eller skogsområde eller, då det rör sig om stadsgerillan, en enda bestämd stad. På alla andra platser, där avantgardet inte är fysiskt närvarande, har gerillans bakhåll, eldöverfall och avledningsmanövrer i tätbefolkade samhällen aldrig på allvar medfört att man lyckats öppna en andra front i fiendens rygg; de motståndsfickor och underjordiska förbindelsenät man därvid lyckats upprätta har kunnat rensas och avslöjas av polisen och det militära underrättelseväsendet. Infiltrationsgrupper ur avantgardets kärna har varit helt beroende av sina förbindelser med ledningen uppe i bergen: det enda fienden behövde göra för att försäkra sig om deras likvidering var att klippa av deras förbindelseleder. Ty eftersom dessa aktionsgrupper och förbindelsenät inte är resultatet av en massiv mobilisering av de icke aktiva skikten av befolkningen kan de, då de en gång beskurits, sällan snabbt växa upp igen. När det gäller stadsgerillan (Uruguay, Brasilien, Argentina) har på samma sätt alla försök att öppna en andra front på landsbygden för att ta fienden i ryggen hittills misslyckats (det allvarligaste försöket var Tatú-planen i Uruguay).²²

I befrielsekrigens historia har vi i samtiden inte många exempel på att en lokal gerillarörelse under någon längre tid kunnat motstå en massiv inbrytning av fiendens trupper (infanteri, flyg, fallskärmsförband) i sitt operationsområde. Det är därför som det främsta vapnet folkarmén har att tillgå just ligger i dess förmåga att när som helst plötsligt förflytta den centrala krigsskådeplatsen, att överrumplande förändra offensivens riktning och tyngdpunkt, att mångdubbla angreppspunkterna. Denna ”polycentrism” innebär en försäkring om seger på lång sikt, men den innebär först och främst en garanti för att revolutionens reguljära trupper, de som främst är utsatta för det konventionella krigets förstörelseredskap, skall kunna överleva. Vi minns hur – under det algeriska folkets kamp – det uppror som FLN vid två tillfällen organiserade i städerna, främst i Alger, avlöste ALN-gerillan och räddade den – som en syrepump i sista minuten. Militärt segerrika ”på slagfältet”, som den i sin bottenlösa enfald älskar att framhålla, blev ockupationsmakten militärt neutraliserad och politiskt besegrad i sitt eget uppmarschområde.

²² Se vidare *Kritik av vapnen*, del II.

En militär aktion har en mening först i och med ett slutgiltigt beslut om vart den skall syfta, och ett sådant beslut är politiskt. Dess nederlag, som man alltid måste räkna med, bör vara ägnat att skapa förutsättningar för en politisk seger, eller i varje fall för ett uppblossande av en massornas kamp. Att vidga kampen till motståndarens baser och uppmarschområden och utvidga dess tyngdpunkt utöver de rent militära uppgifterna för att bringa motståndarlägret ur balans och tvinga in den i en återvändsgränd är en och samma sak.

De upprorsbekämpande truppernas främsta uppgift är till en början att ointetgöra gerillans eller de stridande förbandens rörelser. Det är det första villkoret för att inringa och tillintetgöra dem. Allt som bidrar till att isolera och avgränsa ett bestämt operationsområde bidrar också på ett sätt till repressionens framgång. Denna avgränsning är i och för sig oundgänglig, eftersom ett avantgardes kärntrupp inte samtidigt kan befinna sig överallt. Om man tar i betraktande de oförmånliga styrkeförhållandena redan från början är det uppenbarligen helt otänkbart att ytterligare sprida sina glesa styrkor ut i geografien. Men att å andra sidan koncentrera dem till en enda punkt, den må vara hur undangömd och otillgänglig som helst, utan att från början ha tillräckliga styrkor utanför huvudbasen för att kunna anfälla fiendens förbindelselinjer, sabotera dess operationsbaser och eventuellt avlösa kärntruppen med andra medel än de rent militära, det är inte bara att underlätta arbetet för motståndarens spanings- och underrättelsetjänst, det är att ge de vanskliga och chansartade taktiska manövrer som gerillans kärntrupp företar en definitiv och oåterkallelig, strategisk prägel. Om de revolutionära förbanden inte i det långa loppet kan tvinga fienden att sprida ut sig, kommer det militärt sett redan ogynnsamma styrkeförhållandet oföränderligen att utvecklas till revolutionärernas nackdel. Så länge repressionsarmén har fria förbindelser med och fri tillgång till sin bas kan den inringa ”kräftsvulsten” och, såväl på fältet som inför den allmänna opinionen som den kontrollerar och manipulerar, reducera drabbningen till ett schackparti mellan två specialister, mellan två elitkårer.

b) *Begränsning av striderna i tiden.* Den som kontrollerar området, socialt och geografiskt, kontrollerar också operationernas förlopp. Det av de båda lägren som lyckats geografiskt avgränsa det andra låter tiden arbeta för sig. Att vinna tid, för att få styrkeförhållandet att väga över till sin egen fördel, är en tvingande nödvändighet som följer av den första, kontrollen. Men en sådan förändring i styrkeförhållandena kan naturligtvis aldrig bli ögonblicklig; i så fall skulle det revolutionära kriget vara onödigt; ett noga tidsinställt eller allmänt uppror skulle vara tillräckligt för att störta regimen.

Det räcker med en genomgång av de senaste femton årens erfarenheter i Latinamerika för att fastslå en första grundregel: så länge avantgardet existerar består kampen. Om avantgardet utrotas — genom att det fysiskt decimeras eller politiskt likvideras betyder det slutet på kampen. För att försätta avantgardet ur stridbart skick börjar man med att isolera det, fysiskt och politiskt; det finns inget självförsörjande avantgarde (politiskt, militärt eller bådadera) som under en längre period ensamt kan svara för sin försörjning. En gerillagrupp som är isolerad från sin sociala omgivning och som varken har stöd från eller kontakt med den lokala befolkningen är dömd att leva under onaturliga villkor, på det stöd den kan få utifrån, från sina medhjälpare i städerna. Att isolera denna grupp från städerna, avskära den från dess förbindelselinjer, är under dessa förhållanden detsamma som att förr eller senare döma den till underkastelse eller utrotning. Även om den vore i stånd att direkt från fienden (från fångar eller i strid dödade) erövra förråd av livsmedel, kläder, skor, salt, batterier, olja, ammunition osv. i tillräckliga kvantiteter för att ersätta sin egen ursprungliga utrustning (det handlar här hela tiden om varor som är ytterst svåra att få tag på i utarmade eller övergivna jordbruksområden), återstår något annat, som är föga ägnat att kunna ersättas eller kompenseras eller amorteras: de stridande förbandens fysiska nedslitning och de oundvikliga förlusterna under striderna, hur segerrika dessa än är.

Om en gerillatrupp på femtio man utkämpar tio segerrika drabbningar mot antigerillans

trupper och för varje gång tillfogar dem de mest fruktansvärda förluster men själv varje gång förlorar fem man, döda, sårade eller på annat sätt försatta ur stridbart skick, betyder dessa gerillans tio taktiska segrar dess egen strategiska förintelse, ty fienden ersätter sina förluster i mån av behov, vilket den isolerade gerillan inte kan göra. I varje krig är det den som har minst bråttom som till slut segrar. Då folket är bäraren av det revolutionära kriget blir folket tiden själv, i dess fysiska och historiska kompakthet — åkrarna och fälten, språket, livsformerna, tänkesättet — som aldrig kan tas ifrån det om man inte tillintetgör det. Men även om det när som helst är möjligt att likvidera ett avantgarde är det materiellt omöjligt att tillintetgöra ett folk (om man inte är beredd att samtidigt tillintetgöra alla folk i ett vätebombkrig).

Till slut, när utarmningen och pinan inte kan bli värre, har ett folk som vill klamra sig fast vid sitt eget land, sin egen jord, bara ett sätt att avskräcka fienden: mot den imperialistiska fiendens tillfälliga, effektivitetsbehärskade eller godtyckliga tidsbegrepp ställer det sin egen, fundamentalt tidlösa livsrytm, och, i sista hand, varje levande varelses strävan att överleva. Vad vi kan lära av Vietnam är att växternas klorofyll eller solljusets fotosyntes i förening har en energi som överträffar den som kan utvecklas av de fysiska och kemiska förstörelsemedel som står till förfogande för Strategic Air Command och Rand Corporation's dataoperatörer.

Denna den ”naturliga” tidlöshetens överlägsenhet är givetvis inte alls av naturen given, den skapas genom en bitter, medveten och vetenskapligt styrd kamp. I vart fall kan inte vem som helst föreställa sig att naturen står på hans sida. Nationen, som är naturen förvandlad till historia genom människans arbete, och samtidigt historia förvandlad till natur genom vad man kallar en nationell tradition, utgör den oersättliga ramen när det gäller att för lång tid framåt mobilisera ett helt folk.

Chanserna för att ett avantgarde skall överleva ett krig är därför intimt förknippade med dess förmåga att avskaffa sig självt, med dessa aktivisters förmåga att mobilisera de passiva, dess ledares förmåga att utbilda andra ledare; en utvidgad reproduktion av det kämpande avantgardet med målet att vinna den kapplöpning som uppstår mellan den revolterande organisationen och den repressiva staten. Deras intressen är motsatta: den ena parten måste påtvinga fienden sin egen tidsplan, genom att förvägra honom ett ”snabbt avgörande” vid varje tidpunkt då alla villkor för seger inte är förhanden; den andra måste krossa ”den subversiva kärnan” i dess linda genom att slå till, snabbt och hårt, för att hindra den från att ”smitta” omgivningen och därmed skapa förutsättningar för ett folkkrig.

För att sammanfatta: i de lägen där villkoren för en kupp mot landets högsta ledning inte är förhanden, där nödvändiggör de aktuella styrkeförhållandena på det väpnade planet ett utdraget krig. Men ett avantgardekrig kan enligt sina egna förutsättningar aldrig bli ett utdraget krig.

General Maxwell Taylor: ”Den första lärdom som jag vill vidarebefordra är självklar. Att stå emot ett befrielsekrig som man låtit utveckla sig så som i Sydvietnam blir utomordentligt kostsamt . . . Denna bruttokalkyl över kostnader i pengar och manskap är en blygsam erinran om de svårigheter det innebär att komma tillrätta med ett fullt utbildat befrielsekrig och understryker nödvändigheten av att förebygga en sådan situation hellre än att ingripa då gerillakriget redan är ett faktum.” (*Responsibility and Response*)

Imperiet har beslutat att föra kortvariga krig. Ännu en anledning att inte spela det i händerna.

Förebygga, ingripa: orden har en bestämd mening i Imperiets politiskt-militära terminologi under 60-talet. På det västra halvklotet kan denna mening inte skiljas från historien om vad som länge gått under namnet ”det interamerikanska systemet”. Omedelbart efter andra världskriget var socialismen ännu på andra sidan Atlanten ”ett utomkontinentalt hot”. I fall av en världskonflikt skulle de latinamerikanska arméerna, enligt Imperiets anvisningar, skydda Förenta staternas flank, försvara Sydatlantens och södra Stilla havets kommunikationsleder och tillhandahålla råvarukällorna; de hade alltså i själva verket en passiv andraplansroll. De

direkta ingripanden som imperiets trupper företog var punktinsatser, besvarade bara framstöt med ripost, ett slags defensiva motstöt, ungefär som polisrazzior, då metropolen såg sina intressen hotade på en eller annan punkt. Med den kubanska revolutionen förändrades hela bilden: hotet kom numera inifrån själva kontinenten, socialismen övergick plötsligt till att bli den logiska slutpunkten på ett eget inre alternativ som hotade sätta luntan till något som visade sig vara en krutdurk. Imperiet, som inte hade lyckats förebygga denna revolution och som ingrep för sent (vid Playa Girón 1961) för att kunna hejda den, tvingades tillgripa en motoffensiv över hela den övriga kontinenten. "Ingripandena" blev hädanefter inte längre tillfälliga snabbaktioner, de blev ett permanent led i politiken, en grundläggande princip. Den permanenta interventionen blir till preventivkrig, och till en total infiltrering av de latin-amerikanska staternas politiska, militära och polisiära apparat. Sådan är den globala kontrarevolutionens strategi.

Skaparen och grundaren av denna den permanenta kontrarevolutionen heter John F. Kennedy. Ingripandet i Vietnam och interventionen på Cuba, som båda företogs under hans ledning, var bara följdföreteelser. I själva verket var det på hans initiativ som en kontrarevolutionär terrorism i världsskåta skapades i teorin och organiserades i praktiken. Det var han som personligen såg till att den fick en vetenskaplig metodik, genom att sätta sina universitetskamrater i arbete: undersökningar som resulterar i sådant som Camelotplanen för Chile eller "Plan Simpático" för Colombia är inte improviserade. I Latinamerika åstadkoms alltihop på en gång: Framstegsalliansen (1961) och Agency for International Development, AID (1962), Fredskårerna (1961) och Internationella Polisakademien (1962) där Dan Mitrione undervisade, tortyrutbildningen i Fort Bragg, North Carolina, och alla välvilliga tal med uppmaningar om strukturreformer och framför allt jordreformer.

Vad som fanns av prat i denna strategi har numera gått upp i rök, men strategin bakom pratet har förblivit intakt. Framstegsalliansen, det ideologiska cellofanpapperet, gick sönder av sig självt utan att någon petade på det, och inuti fanns den varaktiga militära och polisiära kärna som dolde sig under det vackra omslagspapperet. "Gröna baskrarna" har överlevt sin uppfinnare.²³ Och när Lyndon B. Johnson 1964 stolt kunde lyckönska sig till att "vi har just nu 344 avdelningar i 49 länder som undervisar de olika säkerhetstjänsterna i det inre försvarets mest avancerade teknik" — en skrytsamhet som ger en kalla kårar utefter ryggen — så var det sin företrädare han hade att tacka för det.

Upprörsbekämpningens strategi har två sidor, den politiska och den militära. Den ena är av reformistisk typ och har till ändamål att kväva de revolutionära möjligheterna ute i landsbygden genom att isolera en eventuell gerilla från dess sociala bas. Den verkställer tidigare planerade, övervakade nybyggen i isolerade landsändar, för att suga upp överflödigt arbetskraft och kanalisera flykten från landsbygden, samtidigt som den möjliggör både en kontroll över potentiellt farliga områden och ett bättre utnyttjande av landets naturtillgångar: de bekanta Institutes of Community Development tillämpar en förvånansvärt effektiv ideologi,

²³ Det var 1962 som den amerikanska marinkåren publicerade ett slags antigerilla-handbok: *The Guerrilla and How to Fight Him* (Praeger, N.Y.) Boken är försedd med ett faksimile av ett handskrivet brev från J. F. Kennedy till författarna, daterat 16 januari 1962, vari denne beskriver den revolutionära gerillan som "a matter which demands our earnest attention, for this is the kind of circumstance we may be called upon to face in many parts of the world". Förenta staternas president rekommenderade personligen detta fascistinspirerade arbete till alla yrkesmän i följande ordalag: "I urge all officers and men of the Marine Corps to read and digest this fine work, for I know this to be a matter of special concern to Marines — that your professional training is pointed toward making every Marine a master of this art. I commend you on this outstanding presentation of a vital subject." Så låter den man, som försäljarna av de intellektuella "märkesvarorna" framställde som den liberala demokratis främsta företrädare. Märk väl: dessa försäljare begick inget misstag: de visade bara den andra sidan av den liberala demokratin, dess baksida. Kubaner och vietnameser har inga världsomfattande pressbyråer, inga "världsbekanta" reportrar och inga världsberömda professorer som kan tala om för västerlandets vänsterintellektuella vad Kennedyadministrationen i själva verket har kostat alla dessa folk, alla dessa stumma massor.

grundad på folklig samverkan under överinseende — det är inte utan intresse att iaktta hur imperialismen på sitt eget sätt tillämpar ett slags ”massmobilisering”, som många revolutionärer kunde ha mycket att lära av. Dessa kampanjer inleds på så sätt, att man ber de ifrågavarande bygemenskaperna att själva välja sina egna representanter eller hävdvunna ledare. I nästa skede uttas dessa representanter till politiska och ”sociologiska” utbildningskurser, där ideologin förklaras för dem på enklast möjliga språk och med exempel hämtade från deras egna levnadsvillkor — kurser om två eller tre månader som antingen hålls i Puerto Rico eller i vederbörande länders huvudstäder. Och slutligen, i det tredje och sista skedet, skickas dessa folkets naturliga ledare tillbaka till sina hemtrakter igen, omvandlade till kontra-revolutionära ledare och omvända till ”civilisationen” med hjälp av någon gåva av transistorer eller symaskiner, ett världsligt prästerskap som till lärjungarna vidarebefordrar budskapen från ovan.

Så försäkrar sig Imperiet, genom en sinnrikt utformad pyramid av mellanhänder och hantlangare på det nationella, regionala och lokala planet (och med Fredskårerna närvarande på platsen), om att det har ”ögon och öron” i kontinentens mest avlägsna utkanter. I städerna tar sig detta slags folkliga medverkan andra uttryck, i allmänhet med hjälp av de kristliga demokraterna: de reformistiska bondesyndikaten motsvaras där av kvarterskommittéer eller olika former av ”ömsesidig hjälp”, *autoayuda*.

Den militära sidan av upprorsbekämpningen är mera välkänd. Den innebär ”andra fasen i yrkesutbildningen” av de latinamerikanska arméerna, vilka med hjälp av Military Assistance Program (MAP), vars budget växer från 200 000 dollar år 1952 till 91 200 000 1961, får nya befälskadrer och en helt ny beväpning. Officerare utbildas i antigerillateknik vid metropolens ”djungelskolor” (112 stabsofficerare vid Fort Bragg 1963 och i medeltal 1 400 officerare vid skolan i Fort Sherman i Panama.) I varje land installeras nordamerikanska militära delegationer som tjänar som ”rådgivare”. Lokala kravalltrupper utbildas, enligt modell ”Gröna baskarna” (cazadores, ”boinas verdes” etc), fördelade på lätta, flygburna enheter. Som Alain Joxe påpekar består nyheten i att de klassiska latinamerikanska stridskrafterna omvandlats till arméer avsedda för inbördeskrig, ideologiskt indoktrinerade för denna uppgift och samtidigt — med samma målsättning — angelägna att inför befolkningen skapa en bild av både yrkesmässig effektivitet och omsorg om de lokala intressena (brobyggen, vägbyggen, uppförande av skolor, sjukhus osv).

Men efter 1960 har det förebyggande kriget överallt satt polisen i främsta rummet. Den betecknas som ”den första försvarslinjen mot subversionen”. En miljon latinamerikanska polismän har sålunda under det senaste årtiondet direkt eller indirekt ”åtnjutit” hjälp från Förenta staterna, detta enligt AID:s egen statistik. Denna utveckling kan sammanfattas i en lika symbolisk som skräckinjagande siffra: mellan 1961 och 1969 erhöll den brasilianska polisen 7,4 miljoner dollar i understöd (av en totalsumma på 43 360 000 dollar för subkontinentens samtliga polismyndigheter under samma tid).

Men alla de siffror, data och andra tecken på denna strategiska omsvängning som står att finna i olika specialiserade studier betyder mindre. Vad som är av vikt att observera är hur denna skillnad mellan avantgardekrig och folkkrig som vi påpekat har fått sin motsvarighet i motståndarens strategiska upptrappning. Om de revolutionära krafternas analytiska språk till sin natur är politiskt, är det kontrarevolutionens natur att inte ha något annat analytiskt språk än det teknologiska. När vietnameserna, som gjort erfarenheterna i sitt eget kött och på sin egen jord, tolkar de vedergällningstrappsteg som blivit bekanta genom MacNamara och Herman Kahn brukar de skilja mellan *det förebyggande kriget* (underrättelseverksamhet, politiska mord, fjärrdirigerat utnyttjande av den lokala förtrycksapparaten, tekniska instruktionskurser för militär och polisiär personal på metropolens eget territorium), *det speciella kriget* (direkt ledning och övervakning av stridshandlingarna, insättande av militära ”rådgivare”, de lokala trupperna underställs helt imperiets befälskadrer och erhåller flygstöd), *det*

begränsade kriget (en expeditiionskår sänds ut och Förenta staterna övertar ansvaret för konflikten i alla dess aspekter). Detta är naturligtvis de successiva faserna i Vietnamkriget, en upptrappning till vilken Nixonadministrationen under 1972 fogade *det luftburna och marina förintelsekriget*, begränsat till ett litet land som tidigare isolerats genom stort upplagda diplomatiska manövrer.

I Latinamerika har det i allmänhet räckt med det första trappsteget av detta preventiva krig för att försätta de underjordiska revolutionära krafterna i svårigheter. Och det är ingen tillfällighet. Om Imperiet gentemot folkkriget kan ställa först det speciella kriget och i andra hand det lokala kriget, kan det också stävja avantgarde-kriget med hjälp av sin permanenta organisation för det förebyggande kriget. Hittills har det sålunda kunnat ”förebygga” utan att behöva ”ingripa” — utom i Santo Domingo, där det efter att ha dragit tillbaka sina trupper har förlängt sin intervention med ett helt förbluffande förebyggande krig, säkerligen det mest lyckade av alla dem som det oupphörligt bedriver i de övriga latinamerikanska republikerna. Det sätt varpå den dominikanska revolutionära vänstern sedan 1965 — genom underrättelseverksamhet, genom infiltration, provokationer och splittringsmanövrer som bedrivits parallellt av FBI, CIA, amerikanska ambassaden och de lokala myndigheterna — bringats att torpedera sig själv, att politiskt och fysiskt förvittra, är tvivelsutan det mest fascinerande exemplet på det kontrarevolutionära kalla kriget som står att uppleta.²⁴

Paradoxalt nog har detta slags förebyggande krig kunnat föras under relativt förmånliga betingelser: avantgardenas tendens att fixera sig till lokala fronter samtidigt med deras brist på politiskt rotfäste hos massorna; otillräckliga förberedelser och avsaknaden av ett långsiktigt inympningsarbete i operationsområdena samtidigt med att man helt fränhänt sig *övertaskningsmomentet*. Imperialismen har lärt av det kubanska exemplet och visste på förhand var och under vilka former de revolutionära krafterna skulle uppträda i ett flertal länder, och den var helt förberedd på den kanten — när det gällde gerillakriget — *vad som överraskade och avväpnade den i slutet av 60-talet var den folkliga rörelsens legala framträdande; där togs hela dess försvarsmekanism på sängen, som i Chile 1970.*

På det militära planet sammanföll alltså på ett dramatiskt sätt den revolutionära rörelsens objektiva trångmål med den kontrarevolutionära repressionens intressen; och vad den väpnade revolutionen nödvändigtvis måste vara i sin begynnelse (oerfaren, bräcklig och lokalt begränsad) sammanföll med vad den måste vara för att kunna kvävas i sin linda. Allting föreföll som om de förhållanden som från början möjliggjorde det revolutionära kriget också var de förhållanden som möjliggjorde dess förintande på halva vägen genom ”counterinsurgency”-tekniken, och som om det nödvändiga minimum för inledandet av fientligheterna på revolutionärt håll också var bästa tidpunkten för kontrarevolutionen att ta hem spelet. Med andra ord verkade det som om den hypotes som Gramsci under fängelsetiden framförde om den indiska subkontinenten på 20-talet skulle ha besannats på den sydamerikanska subkontinenten på 60-talet: ”Om engelsmännen vore övertygade om att en massiv upprorsrörelse förbereddes för att bryta deras nuvarande strategiska övertag (som i viss mån innebär möjligheten av fria operationer inom området och av truppkoncentrationer till de för tillfället mest utsatta punkterna), bryta det genom masstryck, i syfte att tvinga dem till spridning av sina styrkor över en krigsteater som med ens blivit allmän — då skulle det vara nödvändigt för dem att locka de indiska kämpande styrkorna till ett förtidigt utfall för att identifiera dem och beröva upproret dess ledare.”²⁵

I själva verket betydde i många latinamerikanska stater att beröva revolten dess ledare detsamma som att utrota den. Innebär det att revolutionen gick på huvudet? Att den slog rot

²⁴ Se apropå detta Carlos Maria Gutiérrez' arbete. Självfallet har Juan Bosch och hans parti bättre kunnat motstå detta undermineringsarbete än andra smågrupper.

²⁵ Gramsci: *Oeuvres choisies*, Paris, s 261.

med blomkronan? Det vore lätt att ironisera över den egendomliga sammansättningen av de latinamerikanska upprorsrörelserna skelett med luftskallar, där de förvuxna kadrenna var lika groteskt överdrivna som de dirigerade massorna var fåtaliga. Kontrasten mellan överflödet på majorer inom gerillan och bristen på gerillasoldater har t ex i Venezuela blivit legendarisk; och felet ligger inte hos dessa officerare utan trupper. Några kamrater har gjort en vits av det: ”För varje aktivist borde det finnas tjugo sympatisörer, men nu finns det tjugo aktivister på varje sympatisör.”

De uppochnervända pyramider som så många revolutionära organisationer ser ut som är inte bara resultatet av en önskan att kommendera, förenad med en allmänt utbredd motvilja mot att verkställa — en militär karikatyr av den borgerliga missbildning som är så typisk för den avhängiga kapitalismen och som medför att man vill konsumera som om man vore ”högutvecklad” och producera som ”underutvecklad”. Tillflödet av småborgerliga element, med deras klassmentalitet, inom och bredvid gerillakärnan har dragit med sig en egendomlig urholkning vid basen och en stockning i toppen — från alla synpunkter. På samma gång som man har offrat de så kallade ”lägre” kampformerna för de ”högre”, — till den grad att man låtit de senare hänga i luften utan någon bas att stödja sig på — så fanns det bland dem fler som var beredda att offra sina liv i den heroiska kampen än det fanns aktivister beredda att ägna sig åt det mindre glamorösa, grå arbetet med fackföreningsorganisation, politisk utbildningsverksamhet, organisationsarbete på arbetsplatserna, på landsbygden eller i fabrikerna. Ur den synvinkeln är naturligtvis beteckningen ”medlem” (sympatisör) lika föraktlig i förhållande till beteckningen ”aktivist” som dessa är det i förhållande till ”frontsoldat” och i sin tur till ”major” . . . I lika mån, eftersom det enligt detta synsätt finns ett högre och ett lägre plan; ”slätten” medför mindre prestige än ”sierran”. Om de bästa stiger ”uppåt” finns det ingen som kommer att känna sig stolt över att stanna ”där nere”, och alla kommer, eftersom blygseln enligt det bekanta slagordet är en revolutionär känsla, att försöka nå toppen och därmed, för att inte kunna kallas ”desertör”, överge pyramidens bas.

Ur moralisk och psykologisk synvinkel hänger allt detta ihop. Men när man drar de yttersta konsekvenserna av det ur den politiska effektivitetens synvinkel hänger det inte ihop alls. Toppen har inte längre någon förbindelse med basen, och basen, som är folket i dess dagliga liv, känner inte längre igen sig i det kämpande avantgardet. Då kan repressionen slå till, mot toppskiktet, så mycket lättare som massorna inte längre har någon anledning att uppfatta attacken mot avantgardet som en attack mot dem själva (Brasilien efter 1969, Bolivia 1970, Peru 1965 etc.). Värre ändå: då huvudet avskiljer sig från kroppen och suger åt sig hela dess blod och energi blir följden inte bara att blodet slutar cirkulera organiskt inom den revolutionära organisationen, utan efterhand uppstår i stället två olika cirkulationssystem, två olika miljöer, oberoende av varandra och avskilda från varandra som vattentäta skott, som i stället för att ömsesidigt berika varandra steriliserar varandra genom sin inbördes isolering: gerillan för krig, folket är åskådare. Långt ifrån att stimulera bidrar den ena partens aktivitet till att förstärka den andras passivitet. Den ”militarism” som ett alltför isolerat kämpande avantgarde till slut utvecklar motsvaras av den ”pacifism” som så småningom utbreder sig bland massorna då de överlämnas åt sig själva utan en politisk ledning som kan ge deras dagliga kamp ett innehåll och en mening.

Vi upprepar att denna omkastning av de naturliga förbindelserna mellan avantgardet och massorna och, inom avantgardet självt mellan basen och toppen, varken var avsiktlig eller ens medveten. De första offren för den var avantgardena själva, som förintades av denna dödliga men logiska omvandling. Det var massornas svaghet, halvhjärtenhet och tamhet, det var förtrycket mot arbetarrörelsen eller dess egen upplösning (där det över huvud taget fanns någon, av marxistiskt snitt), det var frånvaron av från början utbyggda ”kollektiv” som organiserat och ansvarsfyllt kunnat ingripa i den väpnade kampen, och det var, slutligen, livskraften hos den judiskt-kristet inspirerade ideologi som är inlemmad i den spanska

kulturtraditionen, vars mest vulgära aspekt är ”el machismo” och vars noblaste är hederskänslan och den moraliska offerviljan — det var alla dessa sociala, politiska och ideologiska faktorer som under 1960-talets första år tillsammans överlät åt de små och fåtaliga avantgarderna ansvaret för det historiska initiativ som den väpnade kampen innebar.

Denna ”elit” valde inte, och utnämnde sig inte, själv: vad som drev den ”framåt” var massrörelsernas stillastående. Det kämpande avantgardet var i sig självt bara ett surrogat för obefintliga eller svikande samhällsklasser och kunde inte gärna väntas uträtta annat än tillfälliga ströjobb. Deras ledare tvingades ersätta bristen på kugghjul mellan toppskiktet och basen, dvs. *utan de mellanskikt som ännu i dag är vad som mest saknas hos de revolutionära organisationerna*, med sina egna insatser. Befälhavarna i den väpnade kampen, vilkas roll på andra ställen och i andra sammanhang är att centralisera, kanalisera och disciplinera kamplusten hos redan förefintliga och ständigt växande skaror, tvingades här ersätta denna kamplust med sitt eget personliga mod.

En europeisk — och för den delen även en asiatisk — mentalitet har utan tvivel svårt att förstå att den ene efter den andre av de högst uppsatta revolutionära ledarna har kämpat i första ledet. Under de första tio åren av den aktiva underjordiska kampen och vilken kamp! — föll inte en enda av de 49 medlemmarna i FNL:s centralkommitté i händerna på Saigonadministrationen eller dess amerikanska beskyddare. Detta är riktigt: man måste bevara kadrerna för att tjäna folket, och skyddet av de ansvariga tjänar massornas intressen. Det är också den slutsats som de mest seriösa rörelserna i Latinamerika kommit till. Men allt beror på hur långt organiseringen har nått: i början av sextitalet var den inte mycket att skriva hem om. Revolutionen var tvungen att arbeta genom ”exempel”, eftersom den inte kunde arbeta genom ”organisation”. Heroismen är under sådana förhållanden den positiva sidan av något i grunden negativt: det är vad man får betala för frånvaron av organisation, eller för bristerna i de organisationer som eventuellt finns — ett patetiskt surrogat helt enkelt. Ju fördelaktigare en revolutionär situation är, dess mindre behov har den av hjältedåd för att nå en utlösning. Ju mer förtroende ett parti har för sig självt, desto mindre behöver det lita till en enda man. Den framträdande roll som under det senaste årtiondet spelats av enstaka stora gestalter på den latinamerikanska revolutionära scenen tydde ingalunda på vare sig kraft eller mognad — tvärtom.

Che Guevara, för hela Latinamerika, Inti Peredo i Bolivia, Camilo Torres och Ciro Castaño i Colombia, Marighela, Joaquim Ferreira och Lamarca i Brasilien, Luis Turcios och Yon Sosa i Guatemala, Francisco Caamaño i Santo Domingo — för att hålla oss till de mest berömda — är borta, och de har hittills inte fått några efterföljare. Ingen oräknelig här av nya rekryter har anmält sig för att följa i spåren av de ledare som fallit i striden.

De latinamerikanska revolutionärerna har givetvis mycket viktigare saker för händer än att läsa det som skrevs av en liten puckelryggig, tuberkulös dvärg som hette Gramsci och som bildade det italienska kommunistpartiet. Det är synd. Ty det kan mycket väl hända att det var just för dem som Gramsci skrev dessa rader: ”Man talar om generaler utan arméer, men i själva verket är det mycket lättare att utbilda en armé än att utbilda en general. Lika väl som en utbildad och utrustad armé slås i spillror om befälet saknas, lika väl kan en grupp befälhavare som svetsats samman sinsemellan av en gemensam målsättning utan 'dröjsmål stampa fram en armé även där ingenting förut har exiterat’”.²⁶

Att ha blivit tvingad in i ett befälhavarkrig är inget fel. Det var ett öde, och från början oundvikligt. *Men att föra ett befälhavarkrig utan en motsvarande befälhavarpolitik, det var sannolikt det stora misstaget.* I den bristen borde man kunna finna orsaken, inte till de lidna nederlagen — sådana kommer alltid, på det taktiska planet — men till den strategiskt sett slutgiltiga form som nederlagen fick. Vad man inte tillräckligt uppmärksammade var frågan

²⁶ ibid. s 212.

om fortplantningen av de skolor för aktivister som de revolutionära ledarna själva genom sitt exempel utgör. Utbildning av politiska ledare är ett tålmodigt, svårt och invecklat arbete — men ett arbete som när allt kommer omkring sparar tid. För inte så länge sedan firade vi minnet av den store Dimitrov och av den avgörande roll han spelade vid Kominterns sjunde kongress då det gällde att ena arbetarrörelsen och de demokratiska krafterna i kampen mot fascismen. I anslutning därtill vill vi erinra om vad han vid den kongressen sade om ledarproblemet, ord som än i dag förefaller nära och levande: ”Denna föraktfulla attityd gentemot ledarproblemet är så mycket mera oförsvarlig, eftersom vi oupphörligen under kampens gång förlorar den ene efter den andre av våra tappreste ledare. För vi är ingen akademi, vi är en kämpande rörelse som ständigt befinner sig i stridslinjen. Och hos oss är det de tappreste, de mest viljestarka och de mest medvetna som går i första ledet. Det är just dessa, förkämparna, som fienden siktar in sig på: han mördar dem, han kastar dem i fängelse och i koncentrationsläger, torterar dem på det mest ohyggliga sätt, särskilt i de fascistiska länderna. Därför är det en första rangens nödvändighet att oupphörligt förnya, utbilda och uppfostra nya ledare, lika väl som att omsorgsfullt skydda dem vi redan har.”

2. Hur man från början tar för givet det som skulle bevisas

Själva uttrycket ”avantgardekrig” är en otillståndighet. Varje ansvarskännande revolutionärt avantgarde betraktar sig som ett ombud, utsänt av folket till de främsta linjerna i den sociala kampen. Liksom folkkriget inte kommer till stånd spontant, från den ena dagen till den andra, utan en varaktig och medveten aktion av ett parti — lika väl har den av politiskt-militära organisationer ledda gerillan, såväl i städerna som på landsbygden, under de senaste tio åren i Latinamerika aldrig utgivit sig för att vara något annat än en ännu outvecklad form av folkkriget. Man uppställer inte nederlaget som modell. Därför står folkkriget som mönster för all revolutionär krigföring.

Om det inte egentligen finns någon medvetet utformad teori om avantgardekriget — eftersom ingen gör anspråk på att förläna det karaktären av oberoende historisk kategori genom att utveckla dess omedvetna förutsättningar, så som vi kommer att försöka göra — så sammanfattar teorin om folkkriget däremot konkreta historiska erfarenheter. Begreppet bestäms av ett empiriskt källmaterial: det kinesiska kriget mot Japan, det Stora patriotiska kriget i Sovjet, de jugoslaviska och albanska motståndsrörelserna, befrielsekrigen i Indokina, i Algeriet etc. Uppräkningen påvisar i sig själv de huvudsakliga gemensamma faktorerna. Först krigets *nationella* karaktär, med ett folk som innanför sina egna historiska gränser tar till vapen mot en utländsk ockupant eller förtryckare. Vidare dess *defensiva* karaktär, eftersom det utgör ett svar på en uppenbar aggression, en expansionistisk eller imperialistisk attack. Det klassiska väpnade upproret (sådant det framställs i pseudonymen A. Neubergs bok med samma namn, vilken tjänade som lärobok för Tredje Internationalen) karakteriseras däremot av anfallstekniken: koncentration av alla tillgängliga styrkor på en bestämd plats i ett bestämt ögonblick, yttersta omsorg i förberedelserna, djärvhet och snabbhet i utförandet. Men folkkriget är utdraget *därför att* det är ett försvarskrig. Och ju längre det sträcker sig i tiden, desto större fördelar kan det erbjuda för försvararna, enligt lagen om ”försvarets förstärkning och anfallets försvagning” (sedan det en gång passerat sin höjdpunkt), som Clausewitz formulerat, liksom enligt lagen om bristen på symmetri mellan anfall och försvar, vilken besannats av alla de moderna folkkrigen.

Frågan om *hur* kriget skall föras beror av *varför* det skall föras (vilket är dess mål?) och *mot vem* (vad slags fiende har man emot sig?). Drivfjädern till praktiskt taget alla folkkrig förefaller vara sammansmältningen av sociala och nationella motsättningar, den explosiva föreningen mellan kampen för nationellt oberoende och kampen för social frigörelse, mot utländskt förtryck och inom landet mot människans exploatering av människan. Dessa två faktorer blir till en dubbel motivation som frigör och tioudubblar massornas energi. Detta skall

ses bokstavligt: den japanska invasionen medförde en tiodubbling av medlemsantalet i det kinesiska kommunistpartiet, som efter de två första revolutionära inbördeskrigen (1924-1927 och 1927-1936) befann sig på gränsen till förintelse. Alliansen mellan arbetare och bönder i Ryssland efter Oktoberrevolutionen svetsades samman under motståndet mot västmakternas invasionsförsök, och i och med den nazityska invasionen i juni 1941 rotfästes det sovjetiska kommunistpartiet definitivt och oåterkalleligt i den ryska nationen. De jugoslaviska kommunisternas förbund som hade 6 000 medlemmar 1940 stod vid slutet av kriget mot nazisterna i spetsen för en armé på 500 000 medlemmar. Det albanska kommunistpartiet, som inte ens existerade 1940, bildade 1944 den första kommunistiska regeringen i Europa utanför Sovjetunionen. Alla dessa avantgarden har blivit ett med folk och nation i folkkrigets smältdegel. Och när det gäller den rena väljarsituationen för oppositionspartierna har alla de europeiska kommunistpartier som gick i spetsen för det väpnade motståndet mot fascismen undergått samma förändring.²⁷

Dessa båda förutsättningar — nationell kamp, försvarskamp — förefanns redan i Spanien efter 1808, under det första av de stora moderna folkkrigen — åtminstone i Europa, eftersom den haitiska motståndsrörelsen mot general Leclercs franska expeditionskår, som leddes av Toussaint Louverture, redan givit exempel på det folkliga djupförsvaret som Clausewitz skulle komma att rekommendera några år senare. Vi bör inte glömma att ordet ”gerilla” är en spansk uppfinning, uppkommen ur motståndet mot det napoleonska kejsardömet, och det är ingen tillfällighet att det utmärkande för detta långvariga patriotiska krig just var framväxten av lokala och regionala initiativ, mångfaldigandet av motståndshärar över hela halvön och spridningen av krigsskådeplatserna som förvirrade och villade bort den franska armén som tvingades slåss överallt på samma gång utan några bestämda frontlinjer. Den historiska modellen för gerillakriget är folkkriget, men förutsättningarna för ett dylikt skapas inte efter behag. De uppstår genom den sällsynta föreningen av de olika motsättningar som är samtidens drivkrafter (”motsättningen mellan imperialismen och folkens befrielse, mellan kapitalismen och socialismen, mellan kriget och freden”, för att citera den rangordning som de vietnamesiska kommunisterna med rätta uppställer).

Av revolutionära inbördeskrig som bryter ut på initiativ av en avantgardistisk kärna kan man således inte vänta de kännetecken och den omfattning som karakteriserar de patriotiska motståndskrigen som syftar till att jaga ut en angripare och rädda nationen. Utan att ens fråga sig vilka militära former ett folkligt inbördeskrig skulle kunna anta — utan någon otvetydig utländsk aggression, utan långvarig militär ockupation eller till och med utan ett fascistiskt uppror mot en lagligt upprättad regim (som i det republikanska Spanien i juli 1936) — måste vi konstatera att de ”nationella befrielseörelserna” och arméerna i Latinamerika aldrig upplevde den tillväxt man förväntade sig i början av sextiotalet:

— *på det politiska planet*: ingenstans har det visat sig möjligt att upprätta denna nationella revolutionära front, vars bildande förefaller utgöra ett oeftergivligt villkor för ett folkets krig. Rivalitet mellan varandra närstående rörelser, söndersprängningar av redan bildade rörelser, uttalade eller outtalade brytningar inom redan existerande antiimperialistiska fronter (i går i Venezuela, i dag i Bolivia) eller omöjligheten att bilda någon överallt där det skulle varit nödvändigt (framför allt i Brasilien) har varit regel i alla de länder där underjordisk väpnad kamp förekommit;

²⁷ PCF, det franska kommunistpartiet, hade 300 000 medlemmar och 1 487 000 väljare vid valet 1936; vid valet efter kriget hade det 800 000 medlemmar och mer än fem miljoner väljare. PCI, det italienska kommunistpartiet, hade 20 000 medlemmar 1926, innan det förbjöds; 1946 var medlemsantalet 1 700 000. Tjeckoslovakiens kommunistparti: 50 000 medlemmar 1938, 1 150 000 år 1946, 849 000 röster 1935, sex miljoner 1946. Man kan invända att opportunisterna och konformisterna alltid allierar sig med de mäktiga. Men i Grekland, där det efter Jalta-överenskommelsen bara fanns blod och tårar att vänta, kunde KKE – med 5 000 aktivister under Metaxas – efter kriget skapa en Nationell befrielsefront (EAM) med mer än en miljon medlemmar.

— *på det militära planet*: gerillans tillväxt från kärnan ut mot periferin som jag hoppades på i Revolution i revolutionen? har inte ägt rum. Den hypotes som jag där lade fram beträffande Latinamerika — i motsats till vad som hände i Vietnam, där den reguljära folkarmén uppstod ur självförsvarsmilis och lokala gerillagrupper — enligt vilken en sådan militär pyramid skulle kunna byggas uppifrån ner mot basen, som följd av en intensiv militär verksamhet i toppen, har inte hållit inför erfarenheten. Gerillans kärntrupper på landsbygden lyckades aldrig upprätta någon tillräckligt bred politiskt-militär bas, från vilken de skulle ha kunnat utsträcka sitt verksamhetsområde. Som general Giap och major Guevara upptäckte blir ett gerillakrig som inte utvecklas till ett krig lett av en folkrörelse förr eller senare ett misslyckande. För en social revolution liksom för en väpnad kamp är alternativet i sista hand att växa eller att dö.

Hur har då huvuddelen av de nya organisationerna (utom Tupamaros, åtminstone fram till 1971) reagerat inför dessa tillväxtsvårigheter på djupet och på ytan — då ju spridningsområdets utsträckning och den centrala organisationens gedigenhet uppenbarligen är beroende av varandra? Genom att i inbillningen hoppa över det verkliga, omedelbara hindret. Vi har sagt att ett avantgarde inte kastar sig ut i väpnad kamp utan att räkna med, hoppas på och eftersträva att förr eller senare kunna utlösa ett folkkrig. Intet är bättre ägnat att skapa förutsättningar för ett sådant än en utländsk intervention, ingripandet av en utländsk expeditiionskår. Den förutsättningen är inte i sig tillräcklig (det visar exemplet Santo Domingo, där frånvaron av en enad ledning och en politisk och militär skolning av massorna gjorde det omöjligt att låta den imperialistiska interventionen utmynna i ett revolutionärt inbördeskrig i vilket de författningstroga styrkorna kunde ha dragit sig tillbaka till landsbygden) men nödvändig och i vilket fall som helst den bästa tänkbara. I en sådan situation blir avantgardet hela folkets avantgarde, och i och med att det avslöjar den inhemska fienden som imperialismens marionetter samlar det alla patrioter till sina led. Och även om interventionen än så länge bara är en eventualitet att räkna med framställer man den som ett fullbordat faktum, från vilket man utgår när man utarbetar den taktik man avser att tillämpa just för tillfället.

Då man läser de planer, program och handlingsdirektiv som utarbetats av en rad olika väpnade organisationer märker man att de alla har ett gemensamt drag: den *direkta och massiva* imperialistiska interventionen, eller i vissa fall (som i Bolivia och i Uruguay) den brasilianska ställföreträdande imperialismen framställs som en ofrånkomlig prognos som omärkligt övergår i diagnos. Man hoppar över de konkreta problemen för den väpnade kampens första fas — att bygga upp och bygga ut en underjordisk organisation i nationell skala och att sörja för att den kan överleva — och i stället diskuterar man den förmånliga situation som skulle uppstå om det kom till en öppen imperialistisk intervention. I stället för att börja med den aktuella situationen och utifrån den ta ställning till en möjlig utveckling drar man slutsatser om den taktik man *nu* skall följa utifrån en analys av *eventuella* strategiska förutsättningar. Det närvarande bestäms av framtiden. Det man inte kan åstadkomma med egna medel — att dra med sig massorna i striden, vinna nya rekryter till Folkarmén, intensifiera den väpnade kampen — det begär man att fienden ska åta sig att ordna. Genom att framställa den utländska militära interventionen som självklar tar man för givet allt det som måste åstadkommas genom långvarigt och ihärdigt arbete, och man anför som bevis just precis det som måste påvisas: att folkkriget är möjligt.

Uttalad eller underförstådd är det denna *petitio principii* som så många gånger har förklarat eller förfalskat så många av dessa så kallade revolutionära ”strategier”. Folk, som gjort upp enastående planer, aktioner i stor skala, där brasilianska stridsvagnsförband och nordamerikanska fallskärmstrupper ställs schackmatt, blir arresterade en månad senare på vägen hem vid första poliskontroll på gatan därför att de råkat sätta fel stämplor på sina falska identitetskort. Många av dem som besegrar imperialismen på papperet har inte ett ord att säga och inte

någon som helst möjlighet att ingripa för att stödja och försvara fackliga krav som framförs av fabriksarbetare i deras egen hemstad eller spontana jordockupationer som företas av bönderna i grannbyn — de står kort sagt helt främmande för de intressen och levande förhoppningar som besjälar den planerade revolutionens verkliga drivkrafter, de är helt ointresserade av att dela och förstå dessas materiella levnadsvillkor och förutsättningarna för deras kamp. Det är likadant när man i månader kan träna in det revolutionära krigets mest invecklade teknik, vet allt om elektriska mineringar och kodforcering, men väl ute på fältet inte vet hur man ska göra upp eld och inte kan simma över en flod.

Man frestas tro att ”den som kan mest, han kan minst”. Eftersom så många bland våra kamrater så logiskt kan påvisa att de kan åta sig att gå i spetsen för ett väldigt befrielsekrig och dessutom, så att säga på köpet, befria ett par tre grannländer, tror man ju givetvis att de är kapabla att bevara sina arkiv på säkra ställen, se till att ett brev kommer fram till rätt adressat på andra sidan en gräns, skaffa sig ett hyfsat pass eller kunna hålla sig undan på ett säkert ställe i huvudstaden under åtminstone en månad. Och eftersom de redan utmanat Strategic Air Command, landsättningar av de amerikanska marinsoldaterna och det bakteriologiska kriget tar man för givet att de duger till att identifiera och avrätta den av polisens tortyrexperter som bor med sin familj tvärs över gatan.

Men *nej*: det är *därför att de inte kan* förhindra eller bestraffa de dagliga banala övergrepp som begås av första bästa Juan Pérez, han som innebär det närmaste och mest överhängande hotet mot dem, som de till sin främsta fiende väljer general Westmoreland eller någon annan skurk av samma kaliber. Man för krig som lilleputtarna och planerar som Gulliver. För mikroskopiska organisationer gäller en global strategi. Om den tid som gått åt till att redigera manifest, proklamationer och storstilade handlingsprogram i kontinental skala (som ständigt tas emot med öppna armar i utlandet; den europeiska intelligentsian har och med specialtidsskrifter för att distribuera varorna) hade använts till att cementera de pappväggar som skulle skydda våra kamrater, till att laga hålen i taket och sätta ett lås för dörren, skulle inte första blåsväder ha svept iväg med kåken.

Alltför länge har vi påmint om bergbestigare som haft för bråttom att nå upp till toppen. Som tänker bestiga Mount Fitz Roy, och som under månader i sin kammare samlar ihop syretuber, broddar, krampor, ispikar och elektriskt uppvärmda jackor — allt som behövs för att överleva på 6 000 meters höjd — och som varje gång går vilse bland kostigarna på 500 meters höjd eftersom de inte skaffat sig en karta, ett par marschkängor och en sovsäck. Att börja i slutet, att förena sig med världsrevolutionen i stället för med det arbetande folket i sin egen hembygd och i sitt eget land, att försöka bota små konkreta krämpor med storståtliga men abstrakta mediciner: det har alltför länge varit den strutspolitik som bedrivits av den revolutionära frasaradikalismen.

Men bör vi inte vägra att välja mellan ”gammalreformisternas” dogmatiska sömn och ”ungrevolutionärernas” mytologiska vattenpipa? Är det inte på tiden att en revolutionär politisk linje arbetas fram, mellan slöopportunismen och den apokalyptiska messianismen, mellan den provinsialism som inte ser längre än näsan räcker och den långsynta internationalism som inte kan urskilja någonting som ligger närmare än horisonten? Denna oförmåga att i nuet uppleva den nuvarande situationen (och samtidigt tolka den ”utifrån framtiden” som Gorkij sade om Lenin), att koncentrera sin uppmärksamhet på ”det närvarande” — en grundläggande förutsättning för all leninistisk politik — denna flykt framåt mot en framtid som man antar skall mobilisera folket, denna systematiska omkastning av tidpunkter och uppgifter, är en sjukdom som fört många av de rörelser som arbetat för den gemensamma saken in i återvändsgränd. Det har inte varit frågan om förmåtenhet eller inbilskhet eller skrytsamhet — utan om den ideologi som är latent, medfödd hos oss alla, så länge vi inte lär oss att reagera och resonera dialektiskt: den spekulativa idealismen. Engels skulle ha kallat det brist på teoretisk begåvning. Det vore enklare att kalla det tankelättja. Ty det konkreta, syntesen av

mångfalden av fakta, fordrar en lång, svår, konsekvent uppbyggande tankeanstängning, medan det abstrakta, det obestämda och obestämbara, låter sig fattas omedelbart, utan tankearbete och utan undersökningar, i några få enkla fraser.

3. Proberstenen

Avantgardekriget (i ”fokusteorins”, ”fokismens”, mening) och folkkriget (sådant det utvecklats och tillämpats i Vietnam och på andra håll) är två skilda världar, två slutna strömkretsar: vart och ett har sina metoder, sin atmosfär, sina kännetecken. Det ena opererar enligt matematikens lagar, det andra enligt algebrans. De skiljer sig åt, inte genom omfattningen av de militära styrkor som sätts in, utan genom arten av de förbindelser som råder inom vart och ett av dem. I själva verket skulle man mycket väl kunna tänka sig en ”folkgerilla” bestående av bara några få plutoner. De som karakteriserar som ”fokism” varje grupp upprorsmän uppe i ett berg utan åtskillnad vet därför inte vad de talar om. *Trettio man i bergen är kanske ett ”fokus”, men det är inte nödvändigtvis ”fokism”*. Allt beror på deras uppträdande. Det dussintal kubanska revolutionärer som återsamlades kring Fidel i december 1956 var inga ”fokister”, vore det så bara av den anledningen att de, innan de gick ombord på *Granma*, hade sett till att förbereda ett samtidigt folkuppror i Santiago de Cuba. Men det hundratal bolivianska studenter från La Paz och från andra städer som i juli 1970 gav sig iväg till Teoponte var rena och skära ”fokister”. Utan att ens behöva gå in på alla de tekniska brister som från början gjorde detta gerillaprojekt till ett dödfött företag (avsaknad av militär utbildning, befälskadrer, kommunikationsmedel, kännedom om terrängen, lätta vapen, etc) kan vi konstatera att denna gerilla var ”fokistisk” på följande grunder: a) eftersom det inte fanns någon politisk organisation bakom hade gruppen från början inte ens ett minimum av ideologisk och politisk sammanhållning, vilket gjorde att den splittrades redan inom de första 48 timmarna; b) gruppen var helt oförmögen att knyta vare sig politiska eller mänskliga förbindelser med invånarna i det område där den utan föregående förfrågningar eller förberedande kontakter slog sig ner; och c) eftersom den inte hade några förbindelser med den arbetande befolkningen i städerna var den omedveten om och deltog inte i folkets nationella kamp just då denna gick in i ett kritiskt skede (som utmynnade oktoberupproret 1970 som förde general Torres till makten).

Trots att det ena formellt sett inte skiljer sig från det andra *splittrar* avantgardekriget allt det som i folkkriget upplevs som enat. I den enkla skillnaden ligger hela den avgrund som skiljer två världar, som i praktiken liknar varandra men som i teorin är oförenliga. Avantgardismens värld framstår som en värld av arbetsfördelning, folkkrigets värld som en värld av samarbete; den ena är individens värld, den andra kollektivets. Den ena är en värld av handlingar som är alltför exemplariska för att kunna upprepas och därför inte med säkerhet leder någonstans, den andra är en värld i långsam förvandling, långsamma förändringar av kraftfält och maktställningar. Den ena syftar till att *gripa* makten — uppifrån — den andra till att skapa en makt — nerifrån.

Vad innebär detta?

Det grundläggande när det gäller folkkriget, såväl för de ledande som för de verkställande, är *konsten att samordna* till synes *motsatta* kampformer och kampmetoder, att mångfaldiga och förstärka varje aspekt genom dess motsats, att upptäcka det inre beroende genom *vilket förutsättningen för existensen och utvecklingen av varje enskilt fenomen finns inbyggt i ett motsatt fenomen*: det gäller den politiska kampen och den militära kampen, det gäller offensiv kontra försvar, det gäller konsolideringen av baserna bakom linjerna och framstötarna utanför dem, det gäller bondeklassens roll som huvudstyrka och arbetarklassens som ledande kraft, det gäller den lokala milisen kontra elitförbanden, fronten kontra trossen, avantgardet kontra massorna. Denna militära konst är i grund och botten — liksom förmågan att samordna den med politiken och diplomatin (det vietnamesiska folkets tre samtidiga stridsskådeplatser) —

ett uttryck för att man teoretiskt bemästrar de lagar som gäller för såväl naturens som samhällets utveckling.

Vi kan nu fastställa att folkrigetets natur är dialektisk: det grundar sig på lagen om motsatsernas identitet och händelsernas växelverkan. Folkriget föddes i och genom den Lenin-text i *Filosofiska anteckningar* där han definierar dialektiken och där den är sammanfattad i ett nötskal: "Motsatsernas identitet (kanske vore det rättare att tala om deras "enhet") . . . det är insikten om upptäckten av motsägande, motsatta och varandra upphävande tendenser i alla fenomen och processer i naturen (inklusive tänkandet och samhället). Förutsättningen för att man skall kunna få en uppfattning om världsförloppet i alla dess enskildheter, dess spontana utveckling, dess verkliga liv, är kännedomen om världen som motsatsernas enhet. Utvecklingen är kampen mellan motsatserna."²⁸

Avantgardekriget har ännu inte frigjort sig från det *metafysiska* inslaget. Därför grundar det sig på *antinomier och alternativ* i stället för att solidariskt ta på sig sina interna skiljaktigheter och samtidigt inse deras inre enhet: mellan stad och landsbygd, partiet och "fokus", den legala och den illegala verksamheten, självförsvaret och offensiven etc. Det tenderar att *uppleva motsättningen som antites* (avantgarde/massa, aktivist/utomstående etc.) och skillnaden som grader och trappsteg i en hierarki. Folkriget ser helheten i de olika delarna, avantgardet ser i helheten bara olika delar som utesluter varandra: diplomaten är för avantgardet en icke stridande, medan den stridande är en icke-diplomat; den som tar del i ett folkrig ser bara den inre helheten i en kamp som inte kan avgöras ute i djungeln utan att fortsättas runt det gröna bordet, och vice versa. Den teoretiska nyckeln till avantgardekriget kan alltså även den återfinnas hos Lenin: "Det rätlinjiga framskridandet och ensidigheten, oböjligheten och förstockelsen, subjektivismen och den subjektiva förblindelsen: det är idealismens kunskaps-teoretiska rötter."

Båda kampformerna lyder under lagar, men dessa lagar har inte samma innebörd. Folkriget översätter till militärstrategiska termer lagar som behärskar objektiva fenomen, i den vetenskapliga betydelsen av ordet "lag" (tyngdlagen, Ohms lag, etc.). Avantgardekriget har som referensramar de lagar som det individuella samvetet ställer upp för sig självt, i ordets moraliska, etiska betydelse (mod, plikt, skyldighet). Historikern säger förmodligen att det inte är av en händelse som den asiatiska folkulturen, traditionellt *monistisk* som den är — konfuciansk etik eller buddhistisk ontologi — så lätt har kunnat tillgodogöra sig kärnan i den dialektiska materialismen, medan däremot avantgardekriget funnit sin bästa jordmån i den spanska och spanskamerikanska kulturfären, som historiskt är så djupt präglad av *dualismen* i den kristna ideologin, med dess dramatiska antiteser och dess lidandeskult, driven intill "den tragiska livskänslan".²⁹

Vi förstår nu bättre varför avantgardismens språk så ofta är fullt av ensidigheter, så påstridigt och så diskriminerande: den själv rör sig hela tiden i en värld av radikala alternativ, av allt eller intet, antingen — eller, och varför det språk som folkrigets historiker använder så ofta bygger på sammanslagningar, allianser, samverkande krafter: det är ett språk som passar till en metod som bygger på *kompenserade motsägelser* (av typen: "ju mer vi stärker socialismen i norr, dess starkare utvecklar sig befrielsekampen i söder"). Detta "inte bara . . . men också" är liksom ett utövande av själva motsägelserna, genom att man låter den ömsesidiga spänningen mellan motsägelsernas båda led träda i kraft; eller som om det aktiva, praktiska, samtida framhållandet av de olika sidorna av ett problem (dvs. en motsägelse inom ett fenomen) redan innebure problemets lösning.³⁰

²⁸ W. I. Lenin: *Aus dem philosophischen Nachlass*. Berlin 1949, sid. 285-286.

²⁹ Förf. hänsyftar på en berömd essä av den spanske författaren Miguel de Unamuno (1864-1936), *Del sentimiento trágico de la vida*. Ö.a;

³⁰ I sitt tal från september 1970 *Om militärvetenskapens arbete i Vietnam* nämner general Vo Nguyen Giap

Då premiärminister Pham Van Dong vid tiden för de värsta bombanfallen mot Hanoi sade till en journalist: ”Vi kommer att segra därför att vi är de intelligentaste”, var detta naturligtvis ingalunda någon hyllning till de vietnamesiska ledarnas intelligenskvot. Inbilskheten är inte deras starka sida. Det lugna och paradoxala konstaterandet innebar bara att det vietnamesiska folket var på väg att vinna kriget därför att det hade insikten om de objektiva samhällsliga processerna, därför att det behärskade den dialektiska materialismens mycket enkla hemligheter, vilka däremot för alltid kommer att vara förborgade för den mest kultiverade, mest förslagne och slipade Kissinger. Kriget, sade Clausewitz, är ”en andlig verksamhet”; Hegel skulle kanske ha preciserat det: det är världens ande i aktion. Men världens ande är ingenting annat än de motsättningar som driver den framåt och en marxist drar slutsatsen att kriget bara är ett system av objektiva motsättningar som har korrekt tolkats av segraren.

”Fokismen” i dess mest enkelspåriga betydelse — som författaren själv bidragit till att sprida genom att framställa det kubanska upprorets förlopp i en ensidig och till ytterlighet förenklad dager — har bringats att göra boskillnad mellan den militära kampen och den politiska, den underjordiska kampen och den legala, avantgardeverksamheten och massrörelserna, strategin och taktiken, bergen och städerna, de avancerade befolkningsskikten och de omogna. Eftersom vart och ett av dessa begrepp står i samband med och i förhållande till det andra räcker det med att för ett enda ögonblick tänka sig dem som *åtskilda* för att en relativ aspekt skall förvandlas till *ett absolut*, dvs. för att man skall hamna i *abstraktion* och ensidighet. För att ytterligare förtydliga: det är inte frågan om att formellt ställa dem *vid sidan av* varandra och tro att man därmed kommer ifrån svårigheten. Kugghjulen i ett kuggdrev måste gripa in i varandra, delarna i ett samband kan inte sättas bredvid varandra, de betyder någonting först genom det samband som förenar dem och det är detta samband som ger dem deras betydelse, det är vad vi *först och främst* måste fatta. Självfallet har ”fokismen” aldrig saknat viljan att förena — eller tron på att den förenar — beståndsdelarna i dessa samband. Men då den försöker sammanställa dem lyckas den mycket sällan verkligen integrera dem. Även då den har som medvetet mål att åstadkomma en sammansmältning av dem, till deras ömsesidiga berikande, måste vi erkänna att ”fokismen” aldrig haft möjlighet att nå detta mål. Den har från början avhänt sig den möjligheten genom att negligera de förmedlande länkarna i kedjan: inget parti, inget ”miniprogram”, inga, eller ytterst få, ledare på mellanplanet, inga mellanformer för att suga upp dem som, utan att kunna ”ansluta sig till gerillan”, ändå skulle kunna och vilja delta i aktivistarbetet. På det sättet fördjupas och breddas klyftan mellan det underjordiska avantgardet och folket, mellan den organiserade militära verksamheten och massornas spontana aktioner, mellan ”bergen” och ”staden”, mellan de slutliga målen för det revolutionära maktövertagandet och lösningen på de exploaterades omedelbara problem — och avantgardet isoleras mer och mer från dem, vars avantgarde det påstår sig vara.

Den internationella hjälpen och självtillräckligheten, de taktiska kompromisserna och den strategiska ståndaktigheten, avantgardets medvetna initiativ och de instinktiva reaktionerna hos de mera omogna befolkningsskikten — alla dessa ingredienser i revolutionens rent praktiska förlopp bildar i det levande livet en helhet som aldrig är enkel, men som vid varje enskilt tillfälle alltefter omständigheterna kännetecknas av en motsägelsefull enhet, en ”enhet i mångfalden”. Enheten de olika delarna sinsemellan är inte bara summan av de spänningar som omväxlande står i motsats till varandra och förenas med varandra. En avsiktlig

”några punkter som man måste beakta”: det rör sig hela tiden om *skenbart oförenliga* uppgifter eller om *praktiska paradoxer*, som underrubrikerna i den tryckta utgåvan antyder: ”Uppamma en aktivistisk och vetenskaplig anda i den militär-tekniska forskningen”; ”Samordna utvecklingen av de stora massornas intelligens med fördjupandet av de ledande och specialiserade organisationernas studier och dokumentation”; ”Samordna studiet av de omedelbara problemen och problemen på lång sikt”; ”Håll hårt på den självständiga tankeverksamheten i studiearbetet, men tillägna er samtidigt med kritiskt urval de erfarenheter som gjorts av militärverksamheten i systerländerna”; och ”Stärk Partikommitténs och ledarnas ställning i det militärvetenskapliga arbetet” (kap. 5 i den kubanska upplagan, 1970).

förskjutning av tyngdpunkten och upprättandet av en rangordning mellan de olika beståndsdelarna på grundval av en konkret analys av de objektiva motsättningarna i en given situation kallar vi *taktik*. Detta samband är organiskt, levande, utgör en helhet. Dock måste vi erkänna att vi många gånger misslyckats med att finna syntesen. Mer än en gång har det samband som förefunnits mellan huvudproblemet och det sekundära problemet — t ex mellan bildandet av ett stridande kärnförband och bildandet av den politiska organisationen, mellan landsbygden och städerna när det gäller gerillan uppe i bergen, och i samtliga fall mellan teori och praktik — såväl ute på fältet som bland aktivisterna tagit formen av en mekanisk opposition mellan de två, en avsaknad av samband i stället för ett fastställt samband, ett uteslutande i stället för ett underordnande. ”Huvudsaken” har i praktiken blivit alltsammans. Vi har redan sett beviset att, om man underlåter att ta hänsyn till de faktorer som samverkar med den väpnade kampen, kampen på landsbygden, den stridande kärnan etc., då kvävs ”huvudsaken” och går under. Dialektiken är de historiska drivkrafternas syre och den som nonchalerar detta faktum vissnar ner på platsen — eller måste, för att överleva, ta sin tillflykt till den konstgjorda lunga som består i hjälp från utlandet.

I den latinamerikanska rörelsens samtida historia framstår de avvikelser som vi bevittnat såsom slutstationer på den väg av växande avstånd som under kampens gång uppstått mellan samverkande och motstridiga element. Varje avvikelse har man fått sota för, därigenom att de alla fått till följd en motsvarighet i sin egen motsats. *Messianismen* är en strategi som stiger upp i det blå genom att kasta taktikens barlast överbord; *pragmatismen*, eller opportunisten, är en taktik som glömmar att den är underordnad en strategisk målsättning. *Militarismen* är det förfall som den väpnade kampen hamnar i då den utvecklas och uppfattar sig själv som stående utanför sitt politiska syfte; och *reformismen* är illusionen om en politisk omvandling som inte tar hänsyn till de militära förutsättningarna.

Hur har då denna serie av oavsiktliga avgränsningar i praktiken återspeglats hos en rad olika rörelser?

a) *genom en splittring i tiden*: mobiliseringen av folkets politiska krafter skall, menar man, komma *efter* den militära mobiliseringen av avantgardet, i stället för att vara en förutsättning för eller komma till stånd samtidigt med den senare. Man väntar sig att massorna en vacker dag skall stå upp och belöna hjältarna för deras exemplariska offervilja: en ständigt uppskjuten och ständigt lika vag förhoppning, eftersom det utan förmedling av en politisk organisering uppdrar åt någon mystisk, skapande spontanitet att framtvinga massornas inträde i den historiska scenens förgrund. Denna ordningsföljd mellan det militära och det politiska, mellan avantgardets aktioner och massrörelserna, är den logiska men omedvetna följd av en från början upprättad teoretisk skiljelinje. Det är den som underblåser den sällan uttalade övertygelsen att det skulle finnas något slags konkurrens eller vågmästarspel mellan å ena sidan vidden av massornas mobilisering och å den andra intensiteten i avantgardets militära aktioner. Eller med andra ord, om den demokratiska rörelsen är kraftlös så är detta bara till nytta för den väpnade kampen. Och om den senare behöver en andhämtningspaus väntar man sig att få hjälp av massornas politiska kamp: en mellanakt mellan drabbningarna, med ett ord. I värsta fall kan det hända att förespråkarna för det väpnade avantgardet, ifall den fredliga kampen skulle stärkas och vinna framgångar (exempelvis i ett val), i stället för att skatta sig lyckliga och rida på vågen för att stärka sin ställning tvärtom tycks gräma sig och bli förtretade, precis som om de snarare eftersträfvade sin egen överhöghet över folket än folkets seger över den gemensamma fienden. Att av princip glädja sig åt att en folkets kandidat förlorar ett val eller att en enad front av olika vänstergrupper splittras, det är att reagera som om ett nederlag för folket i vilket sammanhang det vara må automatiskt vore en seger för avantgardet. Som om allt som är bra för den politiska kampen vore till skada för den militära, som om det inte vore samma människor som röstar när de kan det och slåss när de vill det, ockuperar storgodsägarnas obrukade jord och strejkar, om dagarna demonstrerar för sina

ekonomiska krav och om nätterna beslagtar polisernas revolverar. Tror man verkligen att det faktum att en fabriksarbetare som fråntas rätten att själv välja sina fackföreningsrepresentanter i och med detta utan vidare kan ge sig upp i bergen? I sådana absurditeter utmynnar den rent militära synvinkeln eller boskillnaden mellan de politiska och de militära aspekterna på det revolutionära arbetet.

b) *genom en splittring i rummet*: denna gränsdragning kan också uttryckas som den kategoriska motsättningen mellan "landsbygd" och "stad". "Landsbygden" tillhör militären, "staden" politikern. Enligt den uppfattningen är det militären som är strategen, politikern hänvisas till den mindre betydelsefulla, sekundära, taktiska verksamheten. Eftersom strategin inte har något att göra med — och ingenting att lära av — taktiken så är det för att undvika sammanblandning eller maskopi dem emellan bäst att en gång för alla förlägga strategin till bergen och taktiken till städerna. En sådan lokalisering kan vara riktig vid en viss tidpunkt, men allt beror på de förbindelser som förenar stad med bergstrakt, taktik med strategi, politiker med militär. Framför allt har rollfördelningen ingenting att göra med moralisk rangordning eller något slags adelskapets företräde. Den är tillfällig, dvs. provisorisk, och kan återkallas närsomhelst. Huvudsak och bisak kan byta plats många gånger om under en och samma händelseutveckling. Gerillafronten på landsbygden kan för en tid förlora sin strategiska betydelse, om det till exempel visar sig att dess underhåll vid en viss tidpunkt i själva verket är beroende av att sabotageverksamheten eller underrättelseverksamheten i huvudstaden intensifieras eller att en strejk fortsätter. Under valrörelsen 1963 ersatte exempelvis arbetarnas kamp i Caracas gerillafronterna i det inre av landet såsom den väpnade revolutionens spjutspets: *vid det tillfället* berodde utvecklingen i dess helhet på massorna i staden.

c) *genom en splittring mellan den underjordiska rörelsen och massorna "utanför"*: På den här punkten är det kanske lämpligt att noga skilja mellan å ena sidan den oundvikliga tekniska avskärmningen av varje underjordisk organisation gentemot dess öppet arbetande, legala systemorgan och å den andra den mentala avskärmning som ibland förlänger den första i de underjordiskt arbetandes föreställningsvärld och upphöjer en praktisk nödvändighet till någon sorts dygd förbehållen de invigda. Det har mer än en gång hänt att ett avantgarde i ledande ställning uppfattat sig som och utgett sig för att vara den revolutionära rörelsens alls-mäktiga drivfjäder. Som det ganska suspekta modeordet "periferin" — betecknande alla som inte tillhör organisationen — antyder, sätter sig denna organisation omedvetet i centrum och ser resten av folket som ett slags komplement, som mer eller mindre onödiga statister. Vi känner väl till den inte särskilt taktfulla, nedlåtande attityd och den rycka-i-ett-snöre-cynism med vilka somliga "professionella" ber sin "periferi" av vänner och sympatisörer om tjänster, som om dessa faktiskt och helt naturligt hörde till deras stab av tjänstefolk. Många av dem — de inbillar sig kanske den revolutionära övertygelsen är något medfött — anser det onödigt att avge någon politisk förklaring till dem de begär tjänster av eller att redogöra för i vilket sammanhang och till vilket syfte deras medverkan behövs. De ska vara glada att man över huvud taget kommer just till dem, att en ledare, en riktig ledare, nedlåter sig att klappa dem på axeln vid en "kontakt" som blir värdefullare ju mera flyktig den är. Det är intressant att studera alla dessa organisationer, som bekänner sig till antistalinismen eller som har gjort antistalinismen till yrke — när de punkt för punkt, i sin egen mikroskopiska skala, tillämpar alla de mest ökända stalinistiska avvikelserna: den auktoritära vertikalismen, den osynliga, oberörbara, ogripbara karaktären hos de ledande organen (dvs. ledarnas organ), frånvaron av varje form av redogörelse eller räkenskap inför basorganisationen, bannlysning av var och en som vågar komma med en invändning eller en ny DM, hemliga utrensningar utan förhör och vem vet hur många andra knep som tillgrips för att med eller mot deras vilja bibehålla de "menigas" förtroende.

Men, för att bortse från personligt lättsinne och tala allvarligt om en allvarlig avvikelse: den revolutionära uppfattningen av organisationsarbetet som ett aktiverande av massorna, eller

som aktion *bland* massorna av en ledande kärna som identifierar sig med dem, ersätts på det här sättet av föreställningen om *behärskandet* av massorna eller om aktion för att *göra intryck* på dem. Och om det kan anses bevisat att exemplet är en drivfjäder, så är dess karikatyr, sensationsmakeriet, rena motsatsen.

Sensationsmakeriet, det är till exempel vad som bjuds ut i Förenta staterna, i de uppvisningar som ges av en viss ”nyvånster” eller av så k ”yippies”. Utan att vilja förolämpa någon enda revolutionär aktivist med att jämföra hans agerande med så infantila eller kommersiella agitationsformer råder jag dem att noga studera denna urartning, att till exempel bläddra igenom ett ”Yippie-manifest” som har ställts samman med hjälp av ”revolutionsscenario”, har försetts med förord av ”Svarta Panter-ledaren Eldridge Cleaver”, tillägnats ”Nancy, ödeläggelsen, färg-TV:n och den väpnade revolutionen” och redigerats av Quentin Fiore ”the Designer of Mac Luhan”, etc. Från Revolutionen sedd som en tecknad serie till den tecknade serien sedd som revolution, från ett scenario som ställts samman kring en revolution till utarbetandet av scenarion som sista skriket i fråga om förebilder för det revolutionära arbetet — vägen från verkligheten till mardrömmen är kort.

Vad är sensationsmakeriet annat än ett sätt att stjäla det revolutionära initiativet från massorna, vilka sedan i form av skådespel och spektakel får tillbaka sin egen makt, som man lömskt berövat dem? Då makthavarna, profitsamhället, infekterar dem som vill vara de förslavades talesmän med sitt hemliga virus, bilderna och bildernas tjuskraft, sprider sig smittan med rekordfart, allt går mycket snabbt. Revolutionen blir till *föreställning*, organisationsarbetet blir *regi*, propagandan blir *bildmontage*, de teoretiska argumenten blir *posters* och ledarna blir *stjärnor*: ingen slipper undan. Se bara på Svarta pantrarnas öde! Genom den smitta det ifrågasatta systemet överför till dem som ifrågasätter förvandlar det ifrågasättandet till *show*: på det sättet håller det sig skadeslöst och gör till slut underhållning av alltsammans. Några hederliga aktivister visade mot slutet av sin karriär de vita härskarnas deras egen spegelbild, åskådliggjorde för dem deras reaktioner, omvända men i allt väsentligt oförändrade: på det sättet utövade de en lättköpt, oemotståndlig lockelse på härskarklassen, men dömde samtidigt sig själva till att så småningom oundvikligen försvinna. *Show business* är ögonblickets värld. Det varaktiga kallas i den världen tråkigt.

Men låt oss återvända till landet söder om Rio Grande — till allvarligare ting.

d) *genom en splittring inom själva avantgardet*: uppdelningen mellan de militära och de politiska funktionerna skadar båda. Å ena sidan har vi den militäre chefen som helt ägnar sig åt sitt arbete och är blind för resten. Den som är ansvarig för vapen och sprängämnen t ex stänger in sig i sin verkstad eller i sitt laboratorium och deltar varken i de politiska kurserna eller i gruppdiskussionerna. Om han gör ett bra jobb kan han stiga i graderna och till och med en vacker dag sitta i ledningen, och det utan att under mellantiden ha skaffat sig någon som helst politisk kunskap eller urskillningsförmåga. Den sortens förbiseenden utmynnar förr eller senare i obehagliga överraskningar. Å den andra sidan har vi den politiske chefen som är välsmord i truten och gillar resor och internationella konferenser, men som svårigen kan förmås smutsa ner sina vita händer i en verkstad. Vi är här långt borta från det slags allsidiga politiskt-militära ledare, för vilka Fidel Castro och Che Guevara stått modell. Här kan tvärtom en småborgerlig figur som kan använda sina tio fingrar och inte besväräs av kalla fötter — förklädd till ”militär ledare” — bli ett lätt offer för *militarismen*. Och, omvänt, kan en pratvarn och fixare som har legat vid universitetet — förklädd till ”politisk ledare” — lika fort slira ner i *opportunismen*. Dessa båda kan hålla ihop som ler och långhalm längre än vad man skulle kunna tro; men när det kommer till en uppgörelse har båda lika goda skäl att förebrå den andre för hans avvikelser. Denna karikatyr är en förenkling och en förvanskning, det är sant. Men såvitt jag vet har inte en enda politiskt-militär organisation under de senaste tio åren undslupit att vid något tillfälle under sin utveckling ställas inför denna schism mellan ”politiker” och ”militärer”, mellan ”leninister” och ”militarister”. Den ofrånkomliga

slutsatsen blir att denna splittring fanns latent redan från början.

”Varje seger som hemförs av kontrarevolutionen har fötts ur de misstag eller avvikelser som uppstått i det revolutionära lägret.” Vilket i det här fallet innebär att kontrarevolutionens till synes militära segrar över olika gerillarörelser har möjliggjorts endast genom de politiska svagheter som angripit dessa inifrån. Även om symptomen var av militär natur var sjukdomen politisk. Och politiskt kommer också botemedlet att bli.

III. Det grundläggande strategiska problemet

”Det är med hjälp av en för var dag allt större och starkare eftertrupp, en eftertrupp som består av hela folket förenad med eftertruppen ute på fältet, och samtidigt med stöd av de stora möjligheter som beretts oss genom broderländerna i det socialistiska lägret, som vårt folk har kunnat maximalt utveckla sin ekonomiska och militära styrka, samtidigt som det kunnat utnyttja dagens förmånliga historiska situation för att föra vårt motståndskrig till den totala segern.”

Vo Nguyen Giap: *Befrielsekriget*, 1971 (Baserna och eftertruppen).

1. De tillförlitliga huvudreglerna

Disproportionen i utgångsskedet mellan de båda lägrens militära styrka utesluter ett snabbt avgörande: ”Kämpa fem år, tio år, tjugo om det behövs”. Bara om folket efter hand kan dras med i kriget kan det kämpande avantgardet undgå att förkvävas eller förintas, bara därigenom kan kampen i alla dess former förlängas och utvidgas. Men en långvarig, väpnad kamp är — vare sig det rör sig om ett nationellt befrielsekrig eller om ett revolutionärt inbördeskrig — omöjlig utan upprättande av basområden. De bakre förbindelselinjerna, *arriärgardet*, är vad som under de senaste åren kommit att framstå som *det strategiska problemet för den väpnade kampen*, såväl i städerna som på landsbygden. Att man glömt bort eller förbigått (låt vara med en flyktig anspelning) detta centrala problem har stått den revolutionära rörelsen ytterligt dyrt. Den relativa lätthet varmed man kunnat påbörja en gerillakamp (såväl i städerna som på landsbygden) har på så sätt fungerat som en fälla och som ett lockbete: många har föreställt sig att det revolutionära krigets natur skulle förbli oförändrad under krigets hela förlopp, att förutsättningarna vid kampens början skulle vara desamma som förutsättningarna under dess senare utveckling.

På den punkten hade klassikerna rätt. Det är ingen tillfällighet att såväl Stalin som Mao och Giap i alla tonarter har upprepat att ”för att föra krig på allvar är den nödvändigt att förfoga över ett fast grundat, organiserat arriärgarde”. De speciella historiska och geografiska egenheter som utmärker de flesta latinamerikanska gerillaområdena påkallade visserligen en originell, skapande, uppfinningsrik tillämpning av det revolutionära krigets fundamentala lagar. Men därav följer inte att man utan vidare skulle lämna problemet därhän, som jag själv var nära att göra i *Revolution i revolutionen*?. Av det faktum att problemet framträder annorlunda i Latinamerika i dag än vad det gjorde i Europa och Asien i går kan man inte dra slutsatsen att det inte finns alls.

”Vi vet alla”, skriver general Giap i *Folkkriget och folkarmén*,³¹ ”att förbindelserna bakåt³² är den främsta av de stående faktorer som avgör segern.” I än högre grad gäller detta det revolutionära kriget: där upphör frågan om arriärgardet att vara enbart ett *militärt* problem. Den tillbakadragna basen förser inte bara gerillafronten med reserver, förplägnad och kommunikationslinjer. Basen står i samma förhållande till gerillafronten som ekonomin till politiken. Att planera eller upprätta en gerillafront utan gerillabas är som att försöka få en människa att marschera månader i sträck utan mat, som en maskin utan energikälla, en fabrik

³¹ Eng. upplaga: Vo Nguyen Giap: *People's War, People's Army*, New York 1962. Ö.a.

³² Förf:s ”base arriére” översatts här, beroende på sammanhanget, omväxlande med ”arriärgarde”, ”förbindelser bakåt” eller ”eftertrupp”. Ö.a.

utan råvaror. Som i fråga om alla omedelbara praktiska problem framgår i själva verket den korrekta lösningen på detta i sista hand ur ett materialistiskt filosofiskt ståndpunktstagande. Att inte i tillräcklig utsträckning ta hänsyn till de materiella existensvillkoren och till underhållet av de ”mobila strategiska styrkorna” är en idealistisk reflex. Det är att glömma Engels' analyser av våldet, glömma att styrkan aldrig utgör grunden för något utan att den själv är grundad på ekonomiska faktorer, att den varken är historiens sista ord eller något magiskt och ovillkorligt *fiat*. ”Värjor växer inte på träd ...” För att kunna använda en värja måste man bakom sig, och under sin kontroll, ha en gruva där det finns järn, gruvarbetare för att ta fram det, smedjor och smeder för att förvandla malmen till värja.

Vad är en gerillabas?

Mao Tse-tung: ”Det är de strategiska baser varifrån partisangrupperna får sitt stöd för att få möjlighet att utföra sina strategiska uppgifter och uppnå sina mål, bevara och stärka sina krafter, krossa och förjaga fiendens styrkor ... Utan underhållsbaser kan partisankriget inte fortgå, än mindre utvecklas.”³³

Che Guevara: ”Inom ramen för den stora politiskt-militära aktion som den deltar i kommer gerillan att växa och konsolideras; den kommer att fortsätta att upprätta *underhållsbaser*, en oundgänglig förutsättning för att gerillaarmén skall kunna utvecklas. Dessa underhållsbaser är stödjepunkter dit fienden inte kan nå annat än till priset av stora förluster, revolutionens bastioner, gerillans tillflyktsorter och dess utgångspunkter för ständigt allt djupare och djärvare inbrytningar.”³⁴

Truong Chinh: ”En bas är ett relativt säkert område, där vi kan installera våra ledande organ, instruera trupperna, utbilda officerare, tillverka vapen och ammunition, behandla sårade etc.”³⁵

Redan vid slutet av 1957 förfogade rebellarmén på Cuba över en sådan bas och en relativt stabil infrastruktur i Sierra Maestra. Men det är i Vietnam som erfarenheterna av underhållsbaser drivits till sin högsta grad av fulländning, och detta ännu helt nyligen. Vilka lärdomar kan vi dra av dessa vietnamesiska erfarenheter?

Strävan att dra med hela folket och hela landet i kampen är oskiljaktigt förenad med strävan att i varje region och på alla nivåer upprätta underhållsbaser. Krigets varaktighet är med andra ord oskiljaktigt förenat med djupet av basområdena. Utsträckningen i tiden förutsätter utvidgningen av det behärskade territoriet och vice versa. I Kina medgav landets oerhörda vidsträckt strategiska reträtter enligt regeln ”offra terräng för att vinna tid”. I Vietnam, där den begränsade arealen inte medger någon ”lång marsch”, nödvändiggör den i stället dessa förvirrande omflyttningar mellan fronter och basområden, återtagandet av terräng i fiendens rygg för att vinna tid och uppskjuta avgörandet. Men vilka de konkreta metoderna än är, är det alltid utnyttjandet av terrängen som är grunden och måttstocken för utnyttjandet av tiden.

På samma sätt som införlivandet av folket sker utefter en stigande kurva, nedifrån och upp, från det lilla till det större, från det lokala till det nationella — enligt ett mönster som ger de sålunda skapade politiska och militära systemen deras organiska hållfasthet — sker upprättandet av underhållsbaserna enligt regeln ”utgå från nollpunkten för att nå fram till det totala herraväldet”. På samma sätt som i Vietnam den politiska kampen har varit utgångspunkten för utvecklingen av den väpnade kampen måste man ”*utgå från upprättandet av politiska massbaser till upprättandet av underhållsbaserna och av förbindelselinjerna bakåt, arriärgardet*”. De vietnamesiska erfarenheterna, i varje fall såsom de utvecklats av general Giap, tyder alltså på att utgångspunkten för den utveckling som lett till skapandet och utbred-

³³ *Strategiska problem i gerillakriget mot Japan i Politiska skrifter*, TEMA/Rabén & Sjögren 1967, s 154. Ö.a.

³⁴ *Gerillakriget: en metod*, PAN/Norstedt 1968.

³⁵ *Motståndet skall segra*.

ningen av de befriade områdena har bestått *först* i upprättandet av underjordiska *politiska* baser på fientligt territorium, och *därefter* i upprättandet av underjordiska *väpnade* baser. Vägen mellan utgångspunkten och det uppnådda målet är naturligtvis ingalunda en rät linje. Den erfordrar insättandet av reguljära styrkor i tillräcklig omfattning, nedkämpandet av fiendens rörliga förband, kort sagt att man utvecklar betydande militära offensiver utanför underhållsbasens ”linjer”. Varje gerillakrig, även de mest intensiva, fordrar upprättandet av relativt säkra gerillabaser (de är aldrig absolut säkra). Som redan Mao konstaterade i *Strategiska problem i gerillakriget mot Japan*: ”En gerillazons omvandling till ett basområde är sålunda en mödosam process, och dess resultat är beroende av den utsträckning i vilken fienden förintas och massorna reses.”³⁶

Faktum är att hur sammanflätade de politiska och militära faktorerna, det civila stödet och den väpnade attacken, mobiliseringen av arriärgardet och de reguljära styrkornas ingripanden än är, så förefinns det en nära överensstämmelse mellan basernas tillväxt och krigets, av den enkla anledningen att den ena är förutsättningen för den andra. Krigets fortskridande och intensifiering är ouppslösligt förbundna med utvidgningen och konsolideringen av underhållsbaserna, såväl *ekonomiskt* (beträffande produktionen), som *politiskt* (då det gäller att organisera massorna), *kulturellt* (när det gäller att aktivera det folkliga nationella arvet — språket, teatern, dansen, dikten) och *militärt* (befästningsarbeten, konstruktion av underjordiska gångar, fallgropar etc., tillverkning av vapen och utrustning, militär utbildning av folket på grundval av den politiska skolningen). Konsten att samordna olika kampformer, olika områden och tillvägagångssätt för verksamheten, är intimt förknippad med konsten att samordna uppbyggandet av baser på landsbygden med uppbyggandet av baser i städerna (där arbetet är mer politiskt präglat än på landsbygden, eftersom det är till de stora städerna som arbetarna och de intellektuella, som är lättare att mobilisera än att ”militarisera”, är koncentrerade), att samordna de lokala arriärgardena ute på fältet med den stora bas som för Söderns del utgörs av Nordvietnams territorium och denna nationella bas med den stora internationella bas som de socialistiska länderna utgör. Ju mer de politiska och väpnade underjordiska baserna kan utvidgas i fiendens rygg, desto större blir de reguljära befrielsestyrkornas, operationsförmåga och desto mindre blir fiendens möjligheter att operera.

Det är lätt att inse vilken betydelse arriärgardet har: det är bra mycket mer än bara en *underhållsstyrka* eller en *språngbräda* för gerillaenheterna, det är själva livsvillkoret för dem.

— det *materiella* livsvillkoret: eftersom det sörjer för livsmedelsproduktionen, rekryterar nytt manskap och ersätter förlusterna, ombesörjer transport av ammunition och andra förnödenheter, ser till att permanenta kommunikationslinjer fungerar och att staberna hålls i säkerhet bakom frontlinjerna (den fruktansvärda slakten på ledare i Latinamerika förklaras ytterst av bristen på basområden), tillhandahåller politisk skolning och militär träning, rekryterar volontärer för transporter, för återuppbyggandet av broar och vägar som förstörts genom fientliga flygangrepp, svarar för röjning av avfyringsplatser för artilleriet, för förvaringen av vapen och ammunition, drivmedel och livsmedel;

— det *moraliska* livsvillkoret: förutom den säkerhetskänsla som soldaten erfar då han är bland de sina eller, om han arbetar utanför sin egen region, tryggheten att veta att han bakom sig har ett skyddsområde — en polarisering i rummet som är ytterligt viktig för bibehållandet av gerillasoldatens mentala, nästan biologiska, jämvikt — måste vi här räkna med den ständiga stimulans, den oupphörliga solidaritet som han erhåller bakifrån. Basområdet blir här mer än ett livsvillkor, det blir gerillans själva grundval, förutsättningen för dess existensberättigande. Om den materiellt kan överleva blott och bart med folkets hjälp så är det å andra sidan försvaret av folket som är dess enda anledning att leva och att dö.

— det *politiska* livsvillkoret: det är i sina basområden som de revolutionära väpnade styrkorna

³⁶ Ibid.

kan upprätta sina *lokala myndigheter*, en särskild form för *den dubbla myndigheten* i ett utdraget revolutionärt krig, om vi inser att denna dubbla myndighet är inkörsporten till myndigheten *över huvud taget*. Genom att driva fram de första nationellt demokratiska reformerna — jordreform, folklig rättsskipning, skattereform, skolreform, etc. — slipar revolutionen av sina egna vassa kanter samtidigt som den i allas åsyn förbereder sig för sina kommande uppgifter. På detta begränsade område kan man installera en konkret folklig myndighet som kan jämföras med de centrala myndigheterna. Därigenom gör basområdet det möjligt för de revolutionära styrkorna att bevisa för massorna att de för med sig verkliga materiella fördelar, en omedelbar förbättring av deras levnadsvillkor. På det sättet blir basområdet beviset för revolutionärernas uppriktighet och ansvarskänsla, för att vad de utträttar står i överensstämmelse med deras program och för att detta program är trovärdigt och genomförbart även i nationell skala. Basområdet är det område där man bygger upp det alternativa samhället och där man skapar organen för den alternativa stat som när tiden är inne skall ersätta marionettmaktens sviktande organ och själv bli den verkliga staten. I och med det upphör gerillan att stå utanför lagen — och blir samtidigt kvitt sin ”laglöshetsmentalitet” — då den upprättar *sina egna lagar*, sin egen rättsstat med en egen lagbok, en egen folkbokföring (giftermål, födelser, uppbörds-längder etc), en egen skattelagstiftning och en egen administration.

Därför uppfattar man kampen mot laglöshetsmentaliteten och skapandet av underhållsbaser som två sidor av samma sak. Den politiska överhögheten beror visserligen inte enbart på att man effektivt kontrollerar ett visst territorium, men utan den kontrollen är det omöjligt att upprätta nya myndigheter, en ny legalitet. Vilka förhandlingsmöjligheter skulle GRP, GRUNK eller Pathet Lao ha haft i dag om de inte *de facto* utövade sin revolutionära myndighet över en stor del av nationens territorium? Och det är ingen tillfällighet att den enda gerillaarmé i Latinamerika som lyckats lokalt kontrollera befriade områden (”Primero Frente” och ”Segundo Frente” i Oriente-provinsen) också är den enda som lyckats tillvälla sig makten över landet i dess helhet: den kubanska rebellarmén.

2. De bedrägliga undantagen

Hade jag alltså fel då jag i *Revolution i revolutionen?* påtalade faran av att i Latinamerika försöka imitera eller kalkera de ”asiatiska” erfarenheterna av gerillabaserna?

Nej. Det räckte med att iakttä landskapet för att konstatera hur vitt skilda förhållandena var i jämförelse med dem som rådde i det halvfeodala och halvkoloniala Kina före 1950 och i det vietnamesiska by- och jordbrukssamhället vid samma tid. Samtidigt var det riktigt att bekämpa den gerilla som alltför brådstörtat fixerade sig vid upprättandet av en ”säkerhetszon” (för att använda den term som det peruanska MIR begagnade 1965), som den betraktade som definitiv och orubblig. Att framställa upprättandet av en underhållsbas som en första målsättning, utan att samordna det med en taktisk nedkämpning av de fientliga stridskrafterna, innebar endast att man i förtid begränsade sin verksamhet till ett visst område; man dömde sig själv till orörlighet, till en defensiv och passiv taktik, och uppsköt till framtiden de uppgifter som bestod i att bekämpa, irritera och förintä de fientliga förbanden. I grund och botten innebar det att man föreställde sig att utgångspunkten var slutstationen, och glömde bort att det bara är genom att krossa motståndarens inringnings- och inbrytningsförsök som man har möjlighet att upprätta en någorlunda stabil gerillabas. Å andra sidan är det sant att ingen bas kan anses säker så länge den är belägen på fientligt territorium. Truong Chinh understryker kraftigt denna synpunkt: ”Så snart vi upprättat en bas måste vi överväga vart vi senare skall ta vägen, och då vi försvarar den måste vi överväga när vi skall överge den.”³⁶ Bombflyget och dess intensiva utnyttjande av avlövningsmedel och napalm samt den bakteriologiska krigsföring som våra dagars nazister använder sig av understryker än mer sårbarheten hos dessa fasta basområden.

Sådana självklarheter ledde mig att undervärdera underhållsbasens strategiska värde lika väl som gerillakärnans svårigheter att etablera och konsolidera sig under dess första fas av påtvunget kringflackande. I erfarenhetens ljus skulle jag idag inte så tvärsäkert ha hävdat att ”i initialskedet består gerillasoldatens underhållsbas av hans ryggsäck”. Skämtet är lättsinnigt: på papperet väger ryggsäckarna inte mycket. I verkligheten innebär en fullständig utrustning (personlig proviant plus den gemensamma utrustningen och kommunikationsmedlen, dvs. livsmedel, kläder, sovsäck, ammunition, kokkärl, radioutrustning, fotogen, läkemedel och serum etc.) minst 25 kilo per man för en gerillatrupp som ständigt måste förflytta sig från en plats till en annan. Och det utan att inräkna vad som oftast erfordras, nämligen en 7,65 mm:s kulspruta (med lavett), en amerikansk bazooka, en uppsättning dynamitgubbar, och dessutom givetvis varje mans eget vapen.

Under långa perioder kan kaloriförbrukningen hålla sig under 1000 kalorier om dagen, vilket får sina följder — otillräcklig näringsupptagning, diarréer, hungerödem i lemmarna — som tillfälliga festmåltider inte omedelbart kan avhjälpa, snarare tvärtom. Förflyttningar i avancerad terräng i urskogen liknar ofta rena bergbestigningen. Där redan uthuggna stigar inte finns måste avdelningens förtrupp ytterligare anförtros uppgiften att rekognoscera uppmarschvägarna och hugga ut dem med machete — en föga avundsvärd syssla, eftersom förtruppen måste slösa än mer med energitillgångarna och eftersom rapportkarlarna blir tvungna att tillryggälägga den överenskomna distansen två eller tre gånger om. Småsår och godartade infektioner förvärras och sjukdomar drabbar lättare organismer som är försvagade av bristande näringstillförsel under lång tid och av långvarig fysisk ansträngning utan immunologiskt försvar.

Det är i det sammanhanget man får se den glättiga lilla frasen, vilken i alla fall kommer att förbli en död bokstav för den läsare som inte redan känner de verkliga förhållandena. Det finns utflykter som var och en kan göra, i välkänd terräng, för träningens skull, och under ett par tre veckor. Han har alla sina energireserver intakta och han vet att hans så kallade ”avancerade” vandring tar slut på utsatt datum med en fest tillsammans med kamraterna i en bekväm villa eller i ett välutrustat campingläger. Men alla de erfarenheter som gjorts under verkliga förhållanden tyder på att den ”vandrande gerillasoldat” som måste bära med sig sitt hus, sina vapen och sitt sjukhus *under flera månader* i sträck med oregelbundna och kortvariga raster och utan regelbundna, förberedda kontakter med lokalbefolkningen (antingen därför att regionen praktiskt taget ligger öde eller därför att säkerhetsskäl talar mot alltför täta kontakter) måste vara en naturkraft eller en järnvilja, eller kanske båda delarna. Man måste, kort sagt, vara en Fidel Castro eller en Che Guevara. Därför måste vanliga dödliga, vanliga gerillasoldater, i alla tider och i alla länder, förfoga över åtminstone en minimal underhållsbas för att någon gång återhämta krafterna, för att kunna återuppta kampen under bättre förutsättningar.

Jag hade dåför tiden en trångsynt uppfattning av gerillabasen som en underhållsbas, ett slags tross, och förstod inte i full utsträckning att ett basområde, för att fylla sin funktion, först och främst måste vara en politisk, social och till och med kulturell bas (där gerillans seder och bruk är desamma som de seder och bruk som råder hos den befolkning som bor inom basområdet). *Underhållsaspekten är oskiljbart förenad med de fundamentala politiska aspekterna på basen.* Detta är självklart, men blir det än mera om det skrivs ut i klartext, och det gjordes inte i *Revolution i revolutionen*? En gerilla som inte tillvunnit sig en politisk massbas i sitt operationsområde kan inte vänta sig att utan svårigheter kunna skaffa sig vare sig livsförnödenheter eller nya rekryter.

Den alltför tekniska uppfattningen av underhållsbasen återspeglades i den lista som jag då gjorde upp över de karakteristiska drag hos de (möjliga eller redan existerande) latin-amerikanska gerillaområdena, som uteslöt eller försvårade en imitation av den vietnamesiska eller kinesiska modellen för underhållsbasen. Det finns ingenting att stryka i den listan,

snarare behövs det tillägg.

Det är sant att de flesta gerillaområden på den latinamerikanska landsbygden är bergstrakter med låg befolkningstäthet, ofta i närheten av urskogen och relativt isolerade från de stora kommunikationslederna, men aldrig till den grad avlägsna som gränstrakterna av Hunan och Kiangsi eller Tsing-Kang-bergen var det på 30-talet i förhållande till de stora kinesiska förbindelselederna, eller gränstrakterna mellan Sydkina och Tonking-bukten under 50-talet. Det är sant att minsta gerillakärna så snart den upptäckts får att göra med flygburna och överlägset utrustade elittrupper, och att styrkeförhållandena, inte minst i numerär, är mycket mer oförmånliga för en latinamerikansk gerillafront än vad de var för de första stora reguljära förbanden i den kinesiska Röda armén. Dessa topografiska, geografiska och demografiska förhållanden är utan tvivel reella och tvingande, men de är icke desto mindre resultaten av historiska förutsättningar som är de verkliga grundorsakerna. Dessa grundförutsättningar av naturlig eller militär natur beror i sin tur av en socio-ekonomisk samhällsstruktur som det är av värde att klarlägga litet mera detaljerat.

Enskildheterna i de samhällsgeografiska förhållandena kan inte avskiljas från de historiska förutsättningar som de är präglade av. Det är de latinamerikanska samhällenas klasstruktur, själv en produkt av ett historiskt bestämt produktionssätt, som förklarar varför skapandet av underhållsbaser, som från början var möjligt i Kina och i Vietnam, aldrig har varit det i Latinamerika. Den nationella sammanhållningen i efterblivna agrarsamhällen som Kina och Vietnam hade sin grundval på landsbygden, i byarna, snarare än i städerna. Den vietnamesiska bygemenskapen är till exempel sedan tusen år tillbaka traditionellt centrum för landets ekonomiska, kulturella och till och med religiösa liv. "Lika litet som Kina har detta land erfarit någon exakt motsvarighet till feodalismen och livegenskapen, och, *mutatis mutandis*, har bygemenskapen alltsedan äldsta tider där spelat samma roll, relativt sett, som stadsgemenskapen i västerlandet under medeltiden. Liksom denna bevakade bygemenskapen svartsjukt sitt oberoende och sina privilegier. 'Konungens lag stryker på foten för byns sedvanerätt', säger ordspråket."³⁷

Därför upprättades de första sovjeterna 1930 i provinsen Nghé-an ute på landsbygden, därför kunde Vietminh redan 1945 förfoga över baser i byarna, inte långt ute i djungeln utan mitt inne i bykommunerna i Röda flodens delta, och senare på slätterna utmed kusten i det centrala Vietnam, numera till och med över hela Mekong-deltat, där risfält och träskmarker tar överhanden över djungeln. Den vietnamesiska gerillan har svetsats samman med befolkningen, det vill säga svetsats samman med ett område som behärskas av bönder, av en övervägande agrar ekonomisk struktur. Den vietnamesiska gerillans navelsträng är förenad med bygemenskapen i stället för med djungelområdena: dessa erövrades först senare, utifrån risfälten och de uppodlade områdena. Paradoxalt nog var det den franska expeditionskåren som först ockuperade bergstrakterna och de mest otillgängliga djungelområdena, i thai-områdena och på högländsslätterna i det centrala Vietnam. Med andra ord: vad som såväl i Vietnam som i Kina har möjliggjort upprättandet av underhållsbaser är inte de svåråtkomliga bergstrakterna (topografin är aldrig i sig själv den avgörande faktorn) utan en historiskt bestämd, självförsörjande *lokal jordbruksekonomi*, oberoende av de stora städerna — vilket också förklarar befolkningstätheten i det inre av landet.

Detta var en av de faktorer som Mao räknade med då han 1928 kunde ge ett bestämt och förtroendeingivande svar på frågan: "Varför och hur kan Röda armén ha upprättat sin maktställning i Kina och hur kan den fortvara?" — den andra avgörande faktorn var frånvaron av en fungerande central myndighet, vilken i sin tur berodde på rivaliteten mellan de olika imperialistiska makterna som ville dela Kina mellan varandra, och på motsättningarna mellan de stora "krigsherrarna".

³⁷ Georges Boudarel: *La Pensée militaire, tradition et révolution au Vietnam*, s 489.

Man märker ögonblickligen att det kapitalistiska produktionssätt som är förhärskande i alla latinamerikanska samhällsbildningar och därtill en form av kolonisering och bebyggelse grundad på de administrativa centra plus utrotandet av befolkningen i det inre av landet skapar en helt annorlunda social integrering. Som regel har den nationella samhörigheten sin tyngdpunkt i städerna, medan kapitalismens oemotståndliga herravälde mer och mer utarmar den traditionella lokala jordbruksekonomin. Antingen den drar in jordbruksproduktionens olika sektorer i marknadsekonomin och drar till sig producenterna i städernas närhet eller stöter ut den i samhällets periferi, i stagnation och hopplöshet, är detta produktionssätt ägnat att, antingen genom absorberande eller genom utstötande, genom total integrering eller genom lika total desintegrering, ekonomiskt och kulturellt förstöra alla former av självhushåll på landsbygden. Följden blir att de områden som topografiskt är gynnsamma för gerillakrigföring antingen ligger praktiskt taget öde (Venezuela, Argentina) eller också saknar större betydelse för nationens liv och är av föga värde för ekonomin, det politiska livet eller samhället över huvud taget. I Colombia till exempel uppträder gerillahärdarna som stationära samhällsutväxter, vilka, även om de inte kan utrotas av armén, själva i sin tur knappast har några möjligheter att breda ut sig. Sålunda förblir också gerillans militära effekt obetydlig, vilket återspeglar den ringa betydelsen av de samhällsskikt och de ekonomiska områden där den verkar. På det sättet hamnar man nästan i en ond cirkel av denna typ: bara en verklig militär tillväxt av gerillafronterna såväl i eldkraft som i numerär kan möjliggöra för dem att konsolidera sina underhållsbaser; men bara en konsolidering av underhållsbaserna kan möjliggöra en effektiv tillväxt av dessa gerillafronter. Detta är i kort sammanfattning en del av anledningarna till att gerillan i de flesta fall inte kunnat åstadkomma några underhållsbaser av betydelse.

Av bestämda historiska skäl erbjöd Cuba av år 1956 en betydligt mer fördelaktig situation.

De överlevande från *Granma*, den handfull män som undkom massakern vid Alegria del Pio, hade ingen anknytning till bondebefolkningen och kände inte till terrängen. Även de tvingades till en början att genomgå den mödosamma fasen av isolerat kringströvande, men redan efter två månader hade bönder anslutit sig till dem (fyra unga bondsöner var med bland de sjutton som den 17 januari 1957 anföll Fortaleza de la Plata, och i november samma år, mindre än ett år efter landstigningen, höll de kubanska rebellerna på att i El Hombrito upprätta sin första befriade zon, med verkstäder, en radiosändare, ett sjukhus, ett tryckeri, en vapenfabrik osv. Hur och varför kunde denna förening uppstå mellan bönderna i sierran och gerillakrigare, som till största delen kom från städerna? Även om den kubanska gerillans sociala sammansättning ända till inbördeskrigets slut präglades av en lätt övervikt för element från städer och tätorter är det icke desto mindre sant att rebellarmén på förvånansvärt kort tid lyckades inplantera sig bland de fattiga bönderna i Sierra Maestra, för att efter hand övergå till att bli uttrycket för just deras sociala strävanden och deras egna politiska kampmedel.

I sitt tal den 2 december 1961 redogjorde Fidel för denna utveckling, liksom Che gjorde det i sina *Minnen*.³⁸ Även om på Cuba sockerarbetarproletariatet utgjorde majoriteten både av landsbygdsbefolkningen (500 000 lantarbetare mot 100 000 småbrukare och 100 000 hälftenbrukare, arrendatorer eller "precaristas" — de senare söker bruka outnyttjad mark utan att ha vare sig ägandebevis eller arrendekontrakt) och av öns proletariat över huvud taget, så var det inte lantarbetarna som blev gerillans första rekryter och inte heller i fortsättningen de flesta. Rebellernas första operationsområde var en kaffeproducerande region, bebodd av fattiga bönder och "precaristas" som alla levde i ständig osäkerhet och misär och vars tillvaro var mer eller mindre halvnomadiserande: under tiden för sockersköörden sålde de sin arbetskraft på sockerfälten, årets övriga månader ägnade de åt familjens jordlapp. Denna lantbefolkning var kanske varken politiskt medveten eller ens organiserad, men levde redan sedan årtionden i

³⁸ [Minnen från det revolutionära kriget på Kuba](#), W&W 1968.

ett tillstånd av latent uppror. Deras huvudfiende ”utstakningssystemet”, dvs. sockerbolagens godtyckliga gränsdragningar för storgodsens, varvid de innanför gränserna boende jordbrukarna kördes bort — blev samtidigt gerillans första allierade. Det var dessa småbrukare (”vilkas horisont”, sade Che, ”inte nådde längre än till förvärvet av ett äganderättsbevis”) dessa kaffeproducenter, som visserligen var oberoende men som ständigt levde under hotet att bli ivägkörda så snart de röjt upp en bit jord, som ständigt var utsatta för övergrepp och plundringar från gendarmeriets sida, som sögs ut av grossisterna och av jordbrukskreditkassornas ockerräntor, det var dessa som gav gerillan dess första sociala bas. Att rebellerna fanns uppe i sierran gav storgodsägarna ännu en förevändning för att låta gendarmerna driva bort ”precaristas”, vilket mer eller mindre tvingade dessa att sluta sig till gerillan eller att samarbeta med den mot sin ständiga klassfiende.

Då gerillan utvidgade sitt operationsområde fick gerillan en naturlig förbindelselänk till lantarbetarna på storgodsens nere på slättlandet, vilkas traditioner då det gällde kamp och organisation var betydligt mer avancerade. Det var dessa hundraåriga traditioner som gjorde det möjligt för Raúl Castro att i Sierra Cristal norr om provinsen Oriente, som är mindre bergigt och tätare befolkat än Sierra Maestra, i mars 1958 upprätta den ”Andra fronten”, ”Frank País” — vilken utan tvekan trots sin begränsade varaktighet utgjorde den bästa modellen för en gerillabas (i ordets bästa vietnamesiska betydelse) som någonsin skapats i Latinamerika. Denna *Segundo Frente* var, kan man säga, med sina domstolar, sitt skattesystem, sin sjukvård, sitt skolväsen, sina fackföreningar och sin folkbokföring den mest fulländade form för den *dubbla makten* som den kubanska revolutionen uppnådde före det slutgiltiga maktövertagandet: och det är ingen tillfällighet att så många av de politiska ledare som utbildades under detta förbluffande samhällsexperiment ännu i dag innehar höga poster inom den revolutionära statsförvaltningen.

Om Fidel, Raúl och Che sålunda kunde göra sierran till den revolutionära kampens centrum utan att råka ut för den isolering som så många andra latinska gerillaområden fallit offer för, är det inte bara på grund av intensiteten i de militära operationerna. Snarare är orsaken att provinsen Oriente traditionellt varit det verkliga centrum för Cubas politiska liv. Santiago har i alla tider varit Cubas verkliga huvudstad, nationens historiska medelpunkt, i långt högre grad än den utländska enklaven Havanna, det amerikanska brohuvudet på Cuba. Det område där rebellerna opererade var mättat av nationella och revolutionära traditioner — ett styvmoderligt behandlat arv, men för befolkningen ytterst känsloladdat — vilka 26 juli-gerillan återuppväckte då den knöt an till landets historia. 1868 inleddes i Bayamo det första befrielsekriget under ledning av Manuel de Céspedes; 1871 började vid Guantánamo ”mambisernas”³⁹ offensiv under ledning av Máximo Gómez; 1895 landsteg Maceo och Martí, fosterlandets apostel, i närheten av Santiago; mellan 1927 och 1934 koncentrerade Guiteras⁴⁰ sin agitation och sin väpnade organisation till Oriente; och det var också under denna tid som man började bilda ett slags bondesovjeter, med vilkas hjälp ”precaristas” lyckades avvärja attackerna från sockerbolagen och regimen, som ville avhysa dem från deras jord — det bästa exemplet var episoden ”Realengo 18” år 1933, då en grupp småbrukare i Oriente lyckades hålla armén stången och bevara sin självständighet ända intill år 1952.

Oriente låg alltså inte i utkanten av det kubanska samhällslivet: där fanns huvuddelen av sockerindustrin, majoriteten av lantarbetarna och småbrukarna, nationens vagga. Det är förklaringen till att gerillans militära framgångar uppe i bergen så snabbt och så lätt fick återverkningar. De uppförstorades till och med bland befolkningen i Santiago och spriddes därifrån över hela landet: generalstrejken i Santiago, som var ett spontant uttryck för sorg över och protest mot polisens mord på Frank País i augusti 1957 och som lamslog hela staden

³⁹ *Mambí*, pl. *mambises*, kallades de kubaner som med början på 1870-talet gjorde uppror mot den spanska kolonialmakten. Ö.a.

⁴⁰ Not saknas

under fem dagar, var det första massiva tecknet på solidaritet med gerillan från civilbefolkningens sida, och den markerar en vändpunkt. En av traktens söner, Frank País, hade dödats, en annan, Fidel, kämpade utanför stadsportarna — det räckte för att besegla samhörigheten mellan en handfull gerillasoldaters väpnade kamp och den politiska kamp som fördes av en hel stad (arbetare, affärsmän och småborgare) mot en förhatlig diktatur. Ty — en annan avgörande faktor — avstånden inom provinsen är begränsade, och gerillans operationsområde låg bokstavligen tätt inpå huvudstadens stadsgräns: Santiago ligger alldeles vid foten av bergskedjan, och ingen polisbevakning i världen kan hindra vem som helst från att smyga sig ut från förstadsområdena och på tusen och en olika slingervägar eller till och med tvärs över fälten ta sig upp i bergen. I själva verket var kommunikationerna mellan den underjordiska organisationen i staden och gerillan aldrig helt avbrutna: det är en detalj som man måste komma ihåg för att begripa hur rebellarmén faktiskt, efter de första månadernas förberedelser, utan avbrott kunde spela en ledande roll och utöva en ständig kontroll över hela landets politiska liv. Strömmen och utbytet av order, brev, budbärare, besökare och journalister mellan sierran och yttervärlden upphörde endast under några veckor i maj juni 1958, under Batistas ”stora offensiv”. Förutom det ständiga tillflödet av vapen och manskap från slättlandet till sierran lyckades Frank País den 13 mars 1957, då gerillaarméns första ”kolonn” ännu var ytterst obetydlig, sända femtio man från Santiago upp till Fidel. Vad skulle en sådan förstärkning — eller bara hälften av den — ha betytt för Che i maj 1967?

På Cuba fanns det, efter de första veckornas uppbyggnadsarbete, *alltid fler frivilliga än det fanns vapen tillgängliga*. I Venezuela och i Bolivia — om jag begränsar mig till min personliga erfarenhet — var det *brist på frivilliga i förhållande till det tillgängliga vapenförrådet*. Och det till den grad att det i Bolivia blev ett tungt arbete för gerillasoldaterna bara att flytta de vapen man erövrat från fienden under de första eldöverfallen från flodbäddarna upp till de iordningställda vapengömmorna i djungeln: där som annorstädes, och inte bara i bergstrakter, visste man helt enkelt inte vad man skulle ta sig till med alla dessa granatkastare, Garandkulsprutor, M 3:or etc.

Frånvaron av en gemensam gräns till ett befriat och vänskapligt sinnat land som kan antas stödja och hjälpa en revolutionär rörelse i ett grannland är den främsta av de egenheter som utmärker den väpnade kampen i Latinamerika. Svårigheten att upprätta en lokal underhållsbas på fältet skulle ha kunnat övervinnas med hjälp av ett stort ”kontinentalt basområde”, liknande vad Nordvietnam är för Sydvietnam och Laos eller vad Kina var för de vietnamesiska patrioterna efter 1950. Eller, för att välja en annan kontinent, vad Tunisien var för den algeriska befrielsearmén, vad Zambia är för den angolanska MPLA-gerillan, Tanzania för FRELIMO eller det oberoende Guinea för PAIGC. Det tjänar ingenting till att blunda för dessa självklarheter, hur mycket Imperiet än gästas om utländsk inblandning, en förebråelse som inte saknar pikanteri när den kommer från den världspolis, vars trupper och bombplan uppenbarligen inte har en aning om vad gränser och territorialvatten vill säga. Alla de nutida folkrigen, särskilt i små länder utsatta för direkt aggression från de med ojämförligt större tekniska hjälpmedel utrustade kolonialistiska eller imperialistiska stormakterna, visar ständigt och överallt på den avgörande roll som spelas av den ”fristad” som ett vänligt sinnat eller neutralt, angränsande land utgör.

Den anhopning av fantastiska mekaniska stridsmedel, av förintelsevapen och ekologiska förstörelsemedel, som imperialismen ackumulerat gör det nödvändigt för de revolutionära krafterna att kunna utnyttja gränsområden för hjälp och skydd.

Tvärtemot vad imperialismen föreställer sig hämtar ingen nationell och folklig revolution sina krafter från något grannland, och inget grannland kan på konstgjord väg stampa fram soldater beredda att dö på andra sidan gränsen. Det kan bara erbjuda dem en tillbakadragen bas, och det på egen risk. Ty det finns inga okränkbara fristäder, det visar det öde som vanligtvis drabbar dessa vänligt inställda eller solidariska nationer: Tunisien, som utsattes för bomb-

raider och överfall av de franska ockupationsstyrkorna, Guinea, som angripits av legosoldater och landstigningsförsök av de portugisiska kolonialisterna, Nordvietnam och Kambodja, som fortfarande är utsatta för de nutida nazisternas förhärjande bombanfall. En ”fristad” i ett grannland är visserligen aldrig en tillräcklig förutsättning, men i de små länderna har de blivit en nödvändighet för att kompensera fiendens förkrossande överlägsenhet vad beträffar konventionella vapen. Yenan hade ingen gemensam gräns med Sovjetunionen, än mindre hade den röda basen i Sydkina det; men landets enorma utsträckning, den inre upplösningen, centralregeringens engagemang i de inre stridigheterna och senare i försvaret mot angreppet från arvfienden Japan var några av de faktorer som gjorde att kineserna kunde lösa sitt behov av underhållsbaser på annat sätt. Inte heller Cuba ”gränsade” till något vänskapligt land och led inte i någon högre grad därav, men detta av andra skäl: den fortfarande lokala karaktären hos kampen, ideologiskt och politiskt, imperialismens lojhet eller brist på förutseende under denna tid, den kubanska och nordamerikanska bourgeoisins tveågsna inställning till den nationellt demokratiska kampen. För övrigt utgjorde Karibiska havet ett utmärkt kommunikationsmedel för rebellarmén, ett ständigt öppet fönster mot yttervärlden genom vilket man kunde komma och gå, ta emot landstigningar och hemliga förstärkningar, vapen och förnödenheter. Och framför allt utspelades denna revolution under den lyckliga tid då Förenta staterna, som general Maxwell Taylor uttryckte det, ännu kunde tillåta sig att ”som cyklopen bara se med ett öga”, medan de däremot numera likt Argus ”ständigt måste se åt alla håll för att förebygga uppkomsten av krafter fientliga mot våra nationella mål”.⁴¹

I dag finner man svårligen någon gerillarörelse av större omfattning i någon del av världen, hur massivt etniskt, rasmässigt eller nationellt stöd den än må ha — som exempelvis i de portugisiska kolonierna — som har kunnat undgå fysisk förintelse utan att ha haft möjligheter att dra sig tillbaka i säkerhet. Om nödvändigheten av en solid och motståndskraftig bas är ”en generell regel i alla krig”, så kan nödvändigheten av närhet till ett vänskapligt sinnat land som har möjlighet att tjäna som tillbakadragen bas sägas vara den speciella varianten av denna generella regel, i vår tid och för de små länderna.

Är det av en tillfällighet som det var i provinserna Moico och Cuando-Cubango, gränsprovinserna till Tanzania, som den första MPLA-gerillan uppträdde i Angola 1966? Eller som redan från och med 1964 de nordligaste provinserna i Mocambique, Cabo Delgado och Niassa, omedelbart söder om gränsfloden mot Tanzania, Ruvuma, blev FRELIMO:s första stödjepunkter? Ingen förnekar att Vietminh redan 1950 var en grundmurad patriotisk och folklig rörelse och att den stöddes av den överväldigande majoriteten av befolkningen, och ändå var dess första ”befriade områden”, dess fasta baser, områdena vid Viet-Bac, just intill den kinesiska gränsen. Ingen förnekar att Pathet Lao representerar folket, men det är ingen tillfällighet att dess befriade områden ligger vid den vietnamesiska gränsen och inte vid den thailändska. Det är heller inte av en slump som de av PRR befriade områdena i Sydvietnam i huvudsak har anknytning till gränserna mot Nordvietnam och Kambodja. Disproportionen i tekniska hjälpmedel och manskapsstyrka är sådan — och så förstärkt genom det fientliga flygets nästan totala herravälde över luftrummet — och de upproriskas militära handikapp så oerhörda, att reträttmöjligheten till skyddat område blir en absolut nödvändig kompensation. På ett djupare plan är basen strategisk, i och med att den gör det möjligt för rebelsidan att slippa en rent mekanisk eller aritmetisk kalkyl av de mot varandra stående styrkorna (såväl militärt som ekonomiskt) genom att till sin fördel utnyttja Clausewitz’ berömda sats om dissymetrin mellan anfall och försvar. Då den nått sin höjdpunkt försvagas och mattas anfaller allt mera, på villkor att försvaret (det nationella och folkliga) åstadkommer tomrum framför sig: Kutusovs brända jorden-taktik, Stalins strategiska reträtt inför naziinvasionen, Maos långa marsch eller vietnamesernas upplösning av frontlinjerna. Så fungerar underhållsbasen som en varggrop, där den förföljde försvinner när det behagar honom och förföljaren tröttnar ut

⁴¹ Maxwell D. Taylor: *Responsibility and Response*. W. W. Norton & Co., New York, 1967.

sig med slag i luften. Basområdet är förutsättningen för en defensiv taktik, vilken i sin tur är förutsättningen för att man skall kunna behålla det taktiska initiativet, eller återta det om man förlorat det. Den avgörande fördel som angriparen eftersträvar går honom ur händerna i och med att den angripne försvinner ur hans synfält. Långt ifrån att försvaga den senare sätter sådana återkommande, planerade reträtter honom i stånd att återhämta sina krafter och samtidigt att oupphörligt uppskjuta den ”slutgiltiga lösning” som motståndaren har allt intresse av att påskynda, att slå sönder tempot i anfallet eller finta bort det ända till dess den angripne själv kan välja plats och tidpunkt för motangreppet.

Inte heller på det internationella planet har gerillarörelserna haft någon lycka med sig. Materiellt sett var förbindelselederna med närmaste broderfolk besvärliga. De var skilda åt från sin stora kontinentala bas — liksom Cuba självt var skilt från den stora socialistiska världsbasen, i motsats till Nordvietnam — av hundratals och tusentals kilometer fientligt territorium — och av havet. Cubas insulära läge besparade den socialistiska revolutionen nackdelen av en gemensam gräns med Imperiet, men det hindrade också de spirande latin-amerikanska revolutionerna från en gemensam gräns med Cuba. Havet, som skyddade Cuba (ett helt relativt skydd, som vi vet) från invasion eller direktangrepp, skyddade samtidigt kontinentens erövrare från all revolutionär expansion. Imperialisterna har flygplan, raketer och fartyg, vilket innebär att ett smalt sund inte är något större hinder för dem. Men kontinentens revolutionärer har varken fartyg, flygplan eller raketer, de har bara sina ben för att förflytta sig och bara sina ryggar för att transportera, och ett litet sund i Karibiska havet är för dem ett högst allvarligt hinder. Den historiska dialektikens ironi uttrycker sig ibland i geografiska termer: de naturliga förutsättningar som gynnade den kubanska revolutionens militära fortbestånd var ogynnsamma för de latinamerikanska systerrörelsernas militära utveckling.

3. De praktiska konsekvenserna

Gerillarörelserna klarade alltså inte sin tentamen: upprättandet av en lokal underhållsbas eller förbindelsen med en internationell ”uppmarschbas”, som skulle ha givit dem möjlighet att utvecklas från den första fasen, det osäkra överlevandet i ett kringirrande läger, till den andra fasen, ett fotfäste inom ett av dem själva behärskat territorium; med andra ord, den övergång som gör det möjligt att förvandla gerillans *militära existens* (fas A) till dess *politiska existens*, folkmakten (fas B). Denna utvecklingslinje är ingalunda mekanisk eller rätlinjig, i den betydelsen att det inte är frågan om att stapla en byggsten (uppbyggandet av början till en politisk suveränitet) ovanpå en annan som redan är på plats (förhandenvaron av ett ”foco”). Det är fråga om en dialektisk rörelse, dvs. en inre omvandling som räddar det redan uppnådda genom att förändra det. Antingen övergår fas A vid en viss tidpunkt av sin utveckling i fas B, eller också försvinner den. Antingen inlemmas gerillan som politisk organisation på djupet i folkets massa inom ett bestämt område, eller också dömer den sig själv till att förr eller senare förintas som militär organisation. Växa eller dö, gå framåt eller falla sönder, det är till dilemmat.

Bristen på underhållsbaser har påtvingat de underjordiska upprorsrörelserna — såväl stadsgerillan som gerillan i bergen — *tre avgörande flaskhalsar* med hänsyn till de militära operationerna. De går sinsemellan in i varandra som länkarna i en kedja, och de slutar i återvändsgränden:

1. *Kämpa för att överleva i stället för att överleva för att kämpa, eller underhållstvängets onda cirkel.* Eftersom det stridande avantgardet varken är i besittning av en fast, lokal träng eller kan räkna med att en betydande del av folkets massa kan organiseras för att tjäna som underhållsbas, måste det självt ombesörja de eftersatta underhållsuppgifterna. Skrädderier och skomakerier, vapenverkstäder, sjukhus eller konvalescentläger för sjuka och sårade, eventuella fångläger, transport och lagerhållning av livsmedel och ammunition och av

drivmedel i operationsområdet, kommunikationerna mellan olika isolerade grupper och tvärs igenom fiendens linjer mellan organisationen i bergen och den i städerna, allt detta är vitala uppgifter som de strategiska rörliga styrkorna måste ombesörja med egna medel, eftersom de i själva sin egenskap av avantgarde ännu inte kan räkna med varken en gedigen eftertrupp bestående av civila sympatisörer eller med volontärer som redan är halvvägs anslutna till den revolutionära rörelsen, som t ex milisförband för självförsvar eller lokala gerillagrupper. Den tid, den energi, det manskap och den uppmärksamhet som det ”politiskt-militära” avantgardet måste offra på dessa uppgifter, vilka plötsligt och oförberett visat sig vara de viktigaste, använder dess uppmärksamhet och dess huvudsakliga ansträngningar från de militära uppgifterna. Reguljära arméer har speciella trängkårer, och för dem är intendenturen något självklart (ehuru trängen är det som kommer först, tvärtemot Napoleons kända skämt). En irreguljär armé, prissiven åt sig själv, utan ett civilt underhållsnät av någon omfattning, *måste skjuta trängen framför sig med sina egna armar.*

För imperialisternas expeditiionskårer, som skickas ut långt från sina baser, med uttänjda och bräckliga kommunikationslinjer, och som ständigt är utsatta för att omringas (Dien-Bien-Phu) eller strypas (nynazisterna i Vietnam), är underhållslinjerna i allmänhet den svagaste punkten. Nationella befrielsestyrkor, som hämtar sina livsmedel på platsen, som döljer sina kommunikationsmedel och sina förråd i sin egen naturliga omgivning med civilbefolkningens goda minne, förfogar över en underhållstjänst som är desto mer effektiv ju primitivare den blir.

För de flesta av de latinamerikanska gerillarörelserna är förhållandet det motsatta: livsmedelsförsörjningen är deras svaga punkt, och genom att bearbeta den svaga länken uppnår representationens styrkor på lång sikt sitt övertag. I de flesta fall blir det gerillan som sitter med utsträckta och bräckliga förbindelselinjer utanför dess egen kontroll, och det blir fienden som bekvämt installerad ”hemma hos sig”, understödd av landets hela ekonomiska infrastruktur, som den kontrollerar, kan operera från sina baser. Denna paradoxala omkastning av förhållandena har i olika avseenden inverkat på gerillan, såväl i städerna som i bergen.

Avantgarde utan masstöd, gerilla utan bas, befälhavare utan trupper. Vad innebär detta praktiskt, i fält? Det innebär att befälhavaren har en mage men ingen kock. Vilket alltså innebär att befälhavaren måste spara tid, eftersom tiden som vi vet är alltings mått och det slutgiltiga värdemåttet inom ekonomin liksom i allting annat, ekonomiskt, politiskt och militärt. Eftersom alltså befälhavarna mer eller mindre regelbundet måste fylla sin mage om de inte vill gå under — och befälhavare bör hålla sig vid liv för att en dag kunna bli befälhavare för någonting — en trupp till exempel — så måste de av sin dagliga tid, under lugna perioder i lägret, avsätta den tid det går åt för att samla ved, torka den, göra upp eld, hämta vatten, koka ris, skura kokkärl och grytor. I varje fall, även om basarbetet är avklarat, måste de skaffa sig sin rispåse och transportera den. Var och en av dessa sysselsättningar tar tid (och desto mer tid ju svagare organismen är: hungern medför att varje liten rörelse blir svårare att utföra, och *långsammare*). Här tar man inte vattnet ur kranen i köket: bäcken kanske går en halv kilometer nedanför lägret; om terrängen är avancerad och obanad tar det tre kvart fram och tillbaka, alltid förutsatt att man inte välter ut hinken på vägen. I värsta fall gör man av med lika många kalorier när man gör i ordning maten som man får i sig när man äter den.

Om man låter denna korta beskrivning stå som exempel på alla de olika strapatser som från början till slut utgör livet i ett läger och livsvillkoren för en gerillapatrull upptäcker man att befälhavaren egentligen inte har mycken tid över för sin befälhavarfunktion och att gerilla-soldaterna får lika litet tid att planera, fullfölja och efter hand utnyttja sina angrepp på motståndaren. I det långa loppet befinner sig gerillan i samma situation som en främsta attacklinje vid fronten, vilken samtidigt skall sörja för framförande av livsmedel och ammunition, för förläggning, för förbindelselinjer, för reträttvägar, med andra ord för alla trängens uppgifter: hur mycken tid och hur mycken energi återstår för att fullfölja attacken?

I Vietnam — för att ta som mönster ett befrielsekrig som utvecklats till sin högsta nivå och vars omfattning bäst kan understryka skillnaderna — möjliggör arbetsfördelningen mellan lokala gerillagrupper, halvreguljära förbindelseorgan och reguljära trupper för de strategiska rörliga styrkorna (de reguljära befrielsestyrkorna) att koncentrera sig på sina egna uppgifter, att ägna alla hjälpmedel och alla ansträngningar åt det strategiska ändamålet: att nedkämpa de fientliga stridskrafterna. I Latinamerika existerar denna tekniska arbetsfördelning knappast alls: de strategiska rörliga styrkorna, som besväras av sina underhållsproblem — som ingen annan kan överta — förlorar i motståndskraft och energi, och deras strategiska värde sjunker oupphörligt. Därför är de militära aktionerna, bortsett från deras från början ringa omfattning, mycket mindre *intensiva*. Att avantgardet måste ombesörja såväl den militära funktionen som underhållsfunktionen försvagar och upplöser dess förmåga att operera. Till sist finns det politiskt-militära avantgardet — gerillalägre, enligt ”foco”-schemat — till blott för sin egen skull, dess eget överlevande blir målet för dess verksamhet och för dess förflyttningar, och i det slutliga skedet anser det sig ha vunnit en seger om det undgått att förintas. Med andra ord, och för att använda det klassiska språkbruket, grundsatsen att man bör bibehålla och slå vakt om de egna styrkorna överskuggar och utplånar den motsvarande andra grundsatsen: att nedkämpa fienden.

Matbehovet gnager sönder, det dagliga slitet för uppehållet underminerar omärkligt kampviljan. Att klara sig själv blir lägreets självändamål. På den andra sidan är fiendestyrkan — rangers, jägare, ”gröna baskrar”, specialutbildade antigerillatrupper — befriad från alla underhållsbekymmer. Hela infrastrukturen står till dess förfogande: generalstabens ”första sektion” ersätter förluster i manskap och ser till att enheterna byts ut, så att utvilade trupper ständigt finns tillgängliga i de främsta linjerna, den ”fjärde sektionen” har ansvaret för livsmedelsförsörjningen och transporterar med helikopter de amerikanska konservburkarna till baserna och ibland ända fram till förpostställningarna (i Bolivia upprättade man 1967 med hjälp av Herkulesplan ur amerikanska flygvapnet en luftbro mellan Panamá och La Paz för att överföra vapen, utrustning och livsmedel). Tack vare denna underhållstjänst, tack vare närheten till baserna och tack vare de ständigt säkerställda förbindelselinjerna (eftersom revolutionärerna koncentrerat sina väpnade styrkor och sina tunga vapen uppe i bergen, utan att i förväg ha organiserat befolkningen bakom sig) är det i själva verket fienden som förfogar över den strategiska rörliga styrkan — dess tränade elittrupper, överbetalda och dirigerade av amerikanska rådgivare — fullt utrustad att slutföra sin huvuduppgift, den att tillintetgöra gerillahärden.

Under dessa omständigheter vänds folkkrigets dissymmetri tillbaka mot det revolutionära avantgardet och spelar i stället fienden i händerna: inte bara så att det är den etablerade makten som förfogar över en större taktisk rörlighet på fältet, utan också därigenom att även förhållandet förslitning/tillväxt och offensiv/defensiv vänder sig till dess fördel. Då avantgardet berövas en socialt utvidgad och politiskt organiserad bas utsätts det för en fortgående förslitning och en oåterkallelig utmattning av sina egna krafter.

Dess manskap i första hand, eftersom förlusterna inte ersätts; befälet stupar utan att någon återväxt är möjlig, eftersom någon mera betydande lokal rekrytering inte förekommer; varje stupad eller sårad gerillasoldat är ”oersättlig” — i ordets moraliska, men även i dess fysiska bemärkelse. Vidare dess ettrighet och framåtanda: den första ivern dämpas trots allt och trots allas goda vilja när tröttheten och undernäringen tar ut sin rätt: man har ingen chans att dra sig tillbaka till ett säkert basläger efter en räd eller en framstöt för att förbereda nästa. Strider och förflyttningar, bakhåll (såväl de egna som fiendens), rekognosceringar och reträtter följer på varandra utan uppehåll, utan andrum. Minsta ögonblick av ouppmärksamhet kan vara livsfarlig, och i brist på reträttvägar irrar man omkring i samma operationsområde utan att kunna ta sig därifrån annat än genom att korsa fiendens linjer (bryta inringningen), varvid man ställs inför andra fientliga linjer (i andra inringningsmanövrer). De sårade kan inte dras

tillbaka ur frontlinjen (var skall man gömma dem, vem skall ta hand om dem?), och de måste alltså följa med truppen tillsammans med de sjuka, vilket ytterligare försvårar dess förflyttning och minskar dess stridsförmåga, då andra gerillasoldater måste avdelas för att transportera, skydda och vårda de drabbade kamraterna. För att använda den ekonomiska räntabilitetens språk kan man säga att gerillatruppen, under dessa förutsättningar och helt utlämnad åt sig själv, tvingas leva upp sitt kapital (i manskap, i kalorier, i sammanhållning), medan den härskande reaktionära regimen kan unna sig lyxen att leva på räntorna utan att röra sitt kapital.

De skador som förtryckarna tillfogar gerillatruppen går inte att reparera, de skador de själva lider är lätt avhjälpda. Ett livsmedelsförråd som upptäcks i bergen, av en händelse eller genom en angivare, är för gerillan svår att ersätta; ett nedbränt magasin, en hejdad konvoj, en konfiskerad mulåsa med livsmedel ersätts utan vidare. Förlusten av en soldat i ett bakhåll är för gerillan en totalförlust (exempel: Ches kolonn); för den reguljära armén är förlusten av tio soldater i ett bakhåll en svår motgång, men den minskar på intet sätt dess stridspotential: den avdelning som råkat ut för bakhållet dras tillbaka och ersätts omedelbart av en annan. En fånge är för förtryckarna ett fynd, för gerillan en börda. Regimen kan transportera hem sina dödade soldater, och kan även utnyttja deras död: de begravs under stor pompa i huvudstaden och blir, med utnyttjande av alla massmedia, till propaganda. För den isolerade gerillan i bergen blir en stupad kamrat bara ett lik att begrava i smyg i en grop i marken, kanske en förevändning för ett politiskt och moralstärkande tal av befälhavaren, men effekten når bara fram till truppens medlemmar, till det lilla kollektiv som redan är övertygat, redan färdigt att offra sig.

Kort sagt, det är förtryckarna som har tid att vänta och som har råd att vänta så länge det behövs, ty tiden arbetar för dem så länge de har att göra med en rörlig trupp utan verkligt lokalt fäste som förflyttar sig inom en halvt obebyggd region utan explosiva sociala motsättningar. Om bara deras trupper inte demoraliseras kan de tåla rätt hårda stötar från gerillan (dödliga bakhåll, kidnappningar, sabotage, ockupation av byar), eftersom de vet att motståndarens framåtanda kommer att mattas och att tiden av sig själv kommer att se till att smållarna mattas av. Ofta har förtryckarnas armé, efter att utan större framgång ha vågat sig in i gerillans operationsområde för att förfölja dem, kringgränna dem eller lägga sig i bakhåll för dem, funnit det lönsammare att förskansa sig i och omkring byar och samhällen runt operationsområdet i avsikt att omge gerillan med ödemark och på det sättet tvinga ut den ur djungeln för att förnya sina förråd av livsmedel, läkemedel och bränsle. Därigenom övergår defensivens fördelar och privilegier till förtryckarsidan, som befäster sina ställningar med de egna baserna i ryggen, medan däremot det revolutionära avantgardet, som ändå befinner sig i en strategiskt defensiv position, tvingas till utbrytningar eller taktiska offensiver, där de avlägsnar sig från sina relativt säkra tillflyktsorter, tvingas blottställa sig och utsätta sig för risker oproportionerligt mycket större än utbytet av utfallen. Den "osymmetriska" utvecklingen av kraftbalansen försätter i denna situation de revolutionära styrkorna i läget "nerslitning", "nedgående anfallskurva", medan förtryckarnas trupper befinner sig i läget "motstånd", "konsolidering av djupförsvaret".

Då landsbygdsgerillan inte har uppstått *på platsen* som resultat av en bonderevolt (utom i ett par fall i Colombia) utan "installerats" från staden, med anhängare huvudsakligen ur stadsmiljö och i enlighet med ett politiskt beslut uppifrån, har den från början sina naturliga förbindelser med staden, varifrån den utgått, men däremot bara artificiella förbindelser med det område där den verkar. Denna tångförlossning kan under lång tid belasta gerillans möjligheter till vidareutveckling — och den tidrymden blir ett mått på sannolikheten av framgång eller misslyckande. Om en gerilla lyckas bryta sitt beroende av underhåll från staden och kan växa ut oberoende av vad den kan eller inte kan få för stöd av organisationen där — då är det den kubanska rebellarmén. Men om den inte tillräckligt snabbt når den punkt

där den själv kan täcka sina behov (av rekryter, livsmedel, gömställen, medhjälpare etc.) — då är det Che i Vallegrande.

Inkongruensen mellan det strategiskt lämpliga operationsområdet och den underhållsbas som taktiskt sett står till förfogande — det är orsaken till de flesta militära motgångarna under de senaste åren. Den mest plågsamma demonstrationen av hur outhållig underhållsbasen är har på det mest absurda sätt givits av den brasilianska väpnade rörelsen: den blev i själva verket blockerad, inringad och förintad i de stora städerna därför att den inte förfogade över de taktiska medlen som behövdes för dess strategi. Vare sig det var ALN, VPR eller MR-8 — alla de väpnade organisationerna var överens om att ge företräde åt upprättandet av en folkarmé i det inre av landet, på landsbygden. Olyckligtvis hade den revolutionära rörelsen, uppbyggd av stadsbor som den var, vid denna tid ingen bas (varken social eller politisk) på landsbygden (med undantag för den rörelse som i början av 1972 startade gerillan i Araguaia, och i det fallet därför att denna rörelse själv, under fem års underjordiskt arbete, skapat sig en egen liten lokal bas i ett litet samhälle i Amazonas). Dessa organisationer tvingades sålunda att praktisera motsatsen (stadsgerillan) till vad de teoretiskt ansåg vara det rätta (landsbygdsgerillan); eller, rättare sagt, de kunde aldrig övergå från den första, förberedande fasen till den centrala fasen i sin strategi. Denna motsättning som aldrig kunde överbryggas är nyckeln till den brasilianska väpnade kampens misslyckande. I varje fall var det den som möjliggjorde för diktaturen att fysiskt likvidera en generation av revolutionära ledare och försätta de överlevande ur stridbart skick (i fängelse eller i landsflykt).⁴²

Samma onda cirkel återfinns man i staden för stadsgerillan, och på ett än tydligare sätt. Stadens motsvarighet till "gerillatruppen isolerad från sin underhållsbas" är den underjordiska organisationen under en period av nedgång för massrörelserna och avhopp från dess stödorganisationer (som i Venezuela 1966-1970, Brasilien 1969-1972 etc.). Slutet på en upprorsperiod (1962-1963 i Venezuela) eller på en period av upphetsning bland massorna (1968 i Brasilien), som hade försett den väpnade underjordiska rörelsen med dess "kuvös", dess skyddande hölje och dess näring, driver revolutionärerna framåt till en labil, så kallad avancerad position, en utsatt position där den ovan nämnda onda cirkeln börjar.

Hur ser den ut i det läget? Som erfarenheten ger vid handen – och läsaren får förlåta att vi härvidlag är förhindrade att utlämna konkreta detaljer – är det utomordentligt kostsamt att upprätthålla en aktiv underjordisk organisation som själv måste sörja för sitt underhåll (i avsaknad av en massorganisation som kan lämna den frivilliga bidrag, förse den med flyktvägar, transportmedel, täckadresser och först och framför allt aktivister för att ersätta luckor och förluster som *just i stadsmiljö kan uppkomma mycket snabbt*). Luftfirmor, fordon, reparationsverkstäder för konfiskerade fordon, villor och våningar, resor etc.: man får räkna med mellan 30 000 och 50 000 dollar i månaden för att upprätthålla en organisation om femtio man. För att kunna arbeta måste alltså femtio professionella "terrorister" genomföra upprepade exproprieringar av banker, företag och allmänna inrättningar. Efter hand opererar organisationen bara för att säkra sin egen existens, den arbetar för att tillförsäkra sig möjligheten att arbeta. Dess militära styrka används inte längre för att bekämpa fienden utan för att skaffa sig kontanter, fordon, identitetshandlingar.

Därigenom blir den väpnade organisationens propaganda, den nationella såväl som den lokala, en bisak; folkets massa kan inte rimligen se sina egna intressen återspeglade eller försvarade av dessa "terroristgrupper" (som de kallas i massmedia), och så småningom uppstår en klyfta mellan de intressen som styr den revolutionära organisationen, vilken måste se om sitt hus för att kunna överleva, och de breda lagrens krav och aspirationer, liksom det

⁴² Den bästa sammanfattningen av denna period i den väpnade kampen i Brasilien är såvitt vi vet João Quartim: *Dictatorship and Armed Struggle in Brazil*, New Left Books, London, 1971. Det är beklagligt att den ännu inte finns i översättning. (Den intresserade läsaren kan emellertid med fördel studera Marcio Moreira Alves: *Senapskornet; om den brasilianska revolutionens nödvändighet*, Prisma 1973. Ö.a.)

uppstår en klyfta mellan massans politiska linje, som organisationen teoretiskt har förklarat den, och dess militära handlingsprogram. För att hålla sig till det rena aktionsplanet och till de effektivitetsargument som den underjordiska organisationen själv använder sig av i detta sammanhang, *så underminerar organisationen sin egen bas genom att outhärligen försöka återupprätta den. Den uttömmar sina krafter i arbetet på att bevara sina krafter.*

Självförsörjningen utmynnar i självkonsumtion, ett slags själv-kannibalism som obönhörligt förtär organisationen. Kamraterna stupar, den ene efter den andre, i "suministro"-aktioner, gerillans tillhåll förvandlas till rätthåll, förtryckarna tillämpar en indirekt förintelsetaktik genom att angripa den fasta infrastrukturen och därmed kullkasta överbyggnaden. Även där arbetar tiden, efter den första revolutionära vågen, emot den underjordiska organisationen: polisen behöver bara samla ihop upplysningar, intensifiera kontrollerna och den rutinmässiga övervakningen och därutöver skärpa tortyren under förhören, för att dra åt tumskruvorna. En stadsgerilla som arbetar utan massornas stöd kan inte längre utnyttja den naturliga fördel den har framför landsbygdsgerillan ("la reposición de cuadros", nyrekryteringen), vilket innebär att den förutom den betydligt högre förlustprocenten dessutom måste räkna med den totala förintelsen. En brasiliansk gerillaledare har räknat ut att, i Brasilien under den aktuella perioden, medellivslängden för en aktiv soldat inom stadsgerillan var omkring fem månader. Det är inte mycket, om man vill störta en regim. Det är ännu mindre, om dessa fem månader skall användas till att upprätta eller återupprätta en "aparelho", dvs. organisationens infrastruktur.

Partierna – påstod man, och man hade rätt – uppfattade inte längre sig själva som medel för att nå ett mål (revolutionen), utan som ett mål i sig självt. Deras målsättning blev efter hand bara att överleva; det benämndes en "framgång", medan däremot en framgång för den revolutionära rörelsen kallades ett "fiasko" så länge de inte själva kunde dra fördel av den. Och nu har vi hunnit till en punkt där också de väpnade revolutionära organisationerna, som ändå helt och hållet underordnade sin existens uppnåendet av målet ("friheten eller döden"), på andra vägar och av skäl som är starkare än deras goda vilja hamnar i exakt samma förnedring. När underhållsfunktionen undan för undan visar sig vara den militära organisationens främsta mål börjar också organisationen själv anse sig vara ett mål i sig, och till slut har den inte ögon för något annat än sin egen existens, allting annat underordnas detta nya mål – att bevara sig själv.

Sådan är vad man skulle kunna kalla "bumerangeffekten" av att ha siktat fel från början, den våldförda dialektikens dystert svarta humor. Som general Giap säger: "om man överträder lagarna (om den objektiva utvecklingen) dröjer det inte länge innan lagarna trampar ner en".⁴³ I det här fallet har man, genom att vilja lägga tyngdpunkten av den revolutionära arbetet uteslutande på den väpnade kampen, bara uppnått att den väpnade kampens tyngdpunkt lagts på upprätthållandet av den egna försörjningen. Genom att bara tänka i termer av omedelbar militär effektivitet och negligera uppbyggandet av infrastrukturer och politiska organisationer har man endast uppnått att förlama hela den väpnade kampens effektivitet. Genom att eftersträva en total mobilisering har man uppnått en demobilisering.

För att sammanfatta: genom att vilja lägga tyngdpunkten uteslutande på det kämpande avantgardet har man bara uppnått att avantgardet krossats under bördan av eftertruppen. Avantgardismen har likviderat avantgarderna. På samma sätt som man genom att stöta bort de "politiska" frågorna ur de kämpande organisationerna och genom att grunda deras sammanhållning uteslutande på den militära disciplinen och det praktiska arbetet ("*la acción une, la teoría divide*", "handlingen enar, teorin splittrar") har kastat politiken på dörren bara för att se den komma tillbaka genom fönstret, på samma sätt har man genom att strunta i alla bekymmer om underhåll och politisk infrastruktur, sett till att de med buller och bång kommit

⁴³ Vo Nguyen Giap: *Le travail de la science militaire dans l'armée populaire du Vietnam*, Hanoi u.å.

tillbaka igen, vid en tidpunkt då ingen var beredd att ta emot dem och behandla dem med den gästfrihet de med rätta krävde. Den föraktades återkomst eller den utstöttes revansch — så skulle man kunna karakterisera de senaste faserna av den väpnade revolutionära kampen i Latinamerika.

2. *Baserna och rörligheten*. Problemet med baserna har hittills bara skärskådats ur militär synvinkel, ett ensidigt synsätt som inte så litet bidragit till att skymma alla andra aspekter. Basen är där en synonym för en fixering av alla aktioner till ett bestämt försvarsområde, och står i fullständig motsats till kravet på rörlighet för gerillatruppern i den mån den skall vara en ”rörlig strategisk styrka”. Det var den synpunkt som, i denna fråga, var den accepterade i *Revolution i revolutionen*? Utan att förneka de förutsättningar som min argumentation vilade på — och som Che Guevara sammanfattade i sin ryktbara maxim: ”Ständig rörlighet, ständig bevakning, ständigt misstroende” — måste jag utvidga analysen enligt mina egna senare erfarenheter. Läsaren kommer att inse att ett konsekvent tillämpande av förutsättningarna måste åstadkommas genom ”upprättandet av underhållsbaser”.

I sin första fas, som kännetecknas av utomordentlig underlägsenhet i fråga om såväl hjälpmedel som manskap, måste gerillatruppern oavslåttligt förflytta sig för att överleva. Rörlighet och säkerhet är ett och detsamma. Genom att ständigt flytta sina lägerplatser och oförmodat ändra sina ställningar under oupphörliga förflyttningar lär sig truppens medlemmar efter hand att känna terrängen, de lär sig orientera sig och att fysiskt överleva i en fientligt inställd miljö. Så långt vad beträffar den individuella militära utbildningen. Men den grundläggande fördelen med rörligheten i begynnelseskedet är att den missleder fienden och förmår den att splittra sina styrkor. Gerillatruppern får möjlighet att undgå upptäckt och inringning i förtid, och skyddar sig samtidigt mot vad man hela tiden måste misstänka, förräderi av någon bonde som varit vägvisare eller någon angivare ur truppens egna led. Vi vet vad denna rörlighet betydde på Cuba för de överlevande från *Granma*.

Eftersom gerillan är särskilt utsatt, dels på grund av sin begränsade eldkraft, dels på grund av sin ringa kännedom om operationsområdet och frånvaron av organiserat stöd, ligger det i dess intresse att göra sig så liten som möjligt och därigenom utgöra ett såvitt möjligt obetydligt mål för fienden, att vilseleda förföljarna och så småningom betala dem i deras egen valuta. Medan Asiens gerillasoldater utnyttjar kamouflage (där de är världsmästare), gömställen och underjordiska gångar, förlitar sig de latinamerikanska på snabba förflyttningar, blixttackor, smidiga återtåg. Det överensstämmer med traditionen (vi minns Bolívars taktik som byggde på forcerade marscher, blixtrader, lätta landstigningsoperationer) och det nationella temperamentet (som har svårt att finna sig i tålmodiga utgrävningar och tunnelarbeten, tidsödande förskansningsbyggen som är svåra att förena med någon form av ”heroism”). I motsats till den taktiska rörligheten tjänar upprättandet av en fast underhållsbas enligt detta synsätt mera till att framhäva gerillan än till att dölja den: visserligen kan möjligheten av ett mer organiskt stöd från civilbefolkningen stärkas, men samtidigt blir gerillan lättare att upptäcka och avslöja och lämnar flera blottor för fiendens underrättelseverksamhet. Så snart basens läge är fastställt möjliggörs den taktiska inringningen, framryckningen av fientliga enheter mot basens centrum, terrorn mot bondebefolkningen, erövringen av livsmedelsförråd och slutligen likvideringen av huvudlägret: basen eliminerad, gerillan eliminerad. Så skedde i Peru 1965 med Luís de la Puente MIR, som från början satt fast i sin bas på högslätten på Mesa Pelada och var oförmögen att ta sig därifrån. Samtliga gerillarörelser i Latinamerika har fastnat i denna den första operationsfasens motsättning mellan *den militära nödvändigheten* att undvika förföljandet och inringningen (därav rörligheten) och *den politiska nödvändigheten* att skapa ett civilt stöd från massorna och att organisera en första början till lokala myndigheter (därav basen).

Nödvändigheten av rörlighet kan naturligtvis inte betecknas som uteslutande ”militär”. Ty det kämpande avantgardets själva existens, och därmed existensen av hela den politiska plan som

ligger till grund för revolten, beror av den. Lika litet kan den andra nödvändigheten kallas enbart ”politisk”, eftersom en gerillatrupp under bildning inte har en chans att överleva utan ett minimum av civilt stöd. Motsättningen taktisk rörlighet/gerillabas täcker icke desto mindre motsättningen mellan den ”rent militära” och den ”rent politiska” synvinkeln. Därmed har vi klargjort hur falsk motsättningen är, ty varhelst vi finner ensidighet beror det på ett misstag någonstans. Här, som överallt annars, är de två leden i motsättningen — upprättandet av basen och bibehållandet av rörligheten under en längre period — avhängiga av varandra.

Men problemet finns där i praktiken även om det teoretiskt är fel ställt. De senaste årens drama är just att man kan slå sig illa när man kör huvudet i ett blindfönster. Ännu så länge är det bara på Cuba 1957-1958 som man funnit det rätta förhållandet mellan bas och rörlighet, och det tack vare en samverkan av exceptionellt gynnsamma förhållanden — nationella och internationella, politiska och ekonomiska — där Sierra Maestra blev den allt sammanhållande knutpunkten. Såvitt vi vet har alla de andra upprorsrörelserna i Latinamerika snavat över oförenligheten utan att ha funnit en gemensam nämnare på dessa motstridiga aspekter, antingen de sedan hamnat i återvändsgrändens ständig rörlighet utan underhållsbas eller de funnit sig instängda och omringade i en fast underhållsbas emedan de saknat rörlighet. Från två olika håll leder dessa båda vägar, vilket det senaste årtiondet visat, till samma slutstation: den militära förintelsen av de upproriska.

a) *Farorna med den fasta basen* kan jämföras med farorna av självförsvarstaktiken — det vill säga en viss form av självförsvar, då det används som militär huvudstrategi och inte som en förberedande etapp för upprättandet av reguljära gerillaförband, eller som handlingslinje för de reguljära enheterna och inte som organisationsform för de civila i basområdet. Dessa faror har redan tillräckligt beskrivits. Låt oss bara hålla i minnet att de består i att man underordnar det allmänna intresset en lokal, partikularistisk rörelses intressen; att man bortser från den väpnade revolutionära kampens strategiska målsättning, att erövra regeringsmakten; och att man negligerar skapandet av de medel som fordras för att nå det målet, nämligen upprättandet av reguljära väpnade styrkor, lättroliga och i stånd att gå till offensiv mot de fientliga styrkorna, grundvalen för den reaktionära statsmaktens ställning. Den militära disciplinen mattas, liksom den politiska utbildningen. Basen förvandlas till ”oberoende republik” och blir inte understödsbas för något annat än sig själv, underhållstrupperna får bara sitt eget underhåll till målsättning och deras egen obegränsade överlevnad blir deras ideal. Från att från början ha varit en plats för vila, rekreation och träning förvandlas basen förr eller senare till högsätet för en eller annan liten lokal befälhavare och för hans släkt och hans personliga gunstlingar, som träder i stället för den politiska organisationen.

En utdragen defensiv för med sig politisk avtrubbning hos massorna och stärker bara reformismens klassiska illusioner, redan tidigare tillräckligt förkättrade och för övrigt skingrade genom den obevekliga skärpning av klasskampen som blev det omedelbara resultatet av den kubanska revolutionens utbrott. Genom att skilja konsolideringen av baserna, som ”beror på i vilka proportioner fiendens styrkor förintas och folket mobiliseras” (Mao: *Strategiska problem i gerillakriget mot Japan*), från upprättandet av väpnade styrkor som är i stånd att försvara dem utanför själva basområdet, kan denna uppfattning, som uteslutande bygger på idén om en ”fast bas”, liknas vid illusionen om en dubbel makt utan makt, en politisk överhöghet utan gevär, en form utan innehåll. Då självförsvaret uppfattas på det sättet blir det förbluffande likt sin reformistiska motsvarighet i de utvecklade europeiska länderna: arbetarsjälvstyre. Liksom löntagarnas ledning av företagen är meningslös om den inte förbinds med en allmän revolutionär utveckling i syfte att ändra statens klasskaraktär inom ramen för en planekonomi, är självförsvaret meningslöst annat än i samband med en offensivt inriktad militär organisation, som genom att attackera fiendens reguljära styrkor aktivt kan försvara sitt basområde. Och, liksom arbetarsjälvstyre utan socialism är ett lockbete, utlagt för att till den härskande bourgeoisins fördel ersätta den revolutionära målsättning som arbetar-

klassen i sin helhet har och för att dölja för den dess verkliga historiska intressen, så kan självförsvaret, inom ramen för ett bestående borgerligt herravälde, bli ett omedvetet medel att avvända de revolutionära styrkornas uppmärksamhet från deras huvudsakliga uppgift, nämligen förintandet av motståndarens styrkor.

b) Mindre kända, men än mer mördande, är *farorna av en överdriven rörlighet*, där den revolutionära rörelsen ofta hamnar av fruktan för att gå ner sig i den strategiska passivitetens träsk. Dessa faror har ändå påpekats av de kinesiska teoretikerna då de underströk den militära ineffektivitet och den politiska sterilitet som kännetecknar de "vandrande gerillakrigarna" (säkerligen syftade de därvid på de bandit- och rövarband som härjade på den kinesiska landsbygden under 1800-talet och som de själva hade inpå knutarna, men som var okända i Latinamerika). Den kurragömmalek som kännetecknar den första fasen av de väpnade styrkornas försök att överleva kan inte dras ut i oändlighet, om inte annat så på grund av de naturliga gränserna för gerillakrigarnas fysiska motståndskraft. Den omöjliggör det långsiktiga politiska arbetet och hindrar regelbundna kontakter med bondebefolkningen, och förstör därigenom chanserna till en senare, djupare förankring. De ständiga förflyttningarna är tröttande, improviserade och utan mål, och till sist trampar gerillan bara i ett ekorrhjul. Detta oändliga nomadiserande tär på kamraternas fysik såväl som på deras stridsmoral, och eftersom detta rotlösa vagabonderande knappast är ägnat att väcka förtroende hos bondebefolkningen i området samtidigt som det till det yttersta hindrar alla mänskliga kontakter försvårar det också möjligheterna till lokal rekrytering för att täcka truppens förluster. Dessutom har bönderna en viss motvilja mot att lämna sina egna naturliga baser, sin födelseby, sin familj, sin åker, och det har många gånger hänt att infödda rekryter lämnat gerillatruppen då denna dragit sig för långt bort från utgångspunkten. Paradoxalt nog utmynnar denna rörlighet — som i princip ska vara intimt förbunden med en djärv offensiv — i en ständig och osäker ängslan, en ångestfylld defensiv, vars främsta mål i första hand är negativt: klara sig undan förföljare, bryta sig ut ur en inringning för att omedelbart hamna i en ny, överge en lägerplats i fiendens händer och komma tillbaka då han försvunnit därifrån, planera och genomföra ett eldöverfall utan att vare sig tänka på eller kunna utnyttja övertaget eftersom man ögonblickligen måste sticka därifrån.

Den ständiga rörligheten, i förbindelse med bristen på replipunkter eller i förväg iordningställda försvarslinjer uppe i bergen, omöjliggör praktiskt taget utarbetandet av *långsiktiga operationsplaner*. Och utan planering är gerillan hänvisad till osammanhängande och ofructbara trakasserier. I vissa fall kan rörligheten till och med fördärva alla möjligheter till en effektiv ledning av operationerna genom att hindra befälhavaren från att utnyttja sitt kunnande och sin stridserfarenhet (Che i Bolivia, och i mindre skala "Antonio" i Venezuela eller Turcios Lima i Guatemala). Konsten att föra befäl består i att dels växla mellan, dels kombinera spridning respektive koncentration av gerillastyrkorna, och vi har kunnat konstatera att man ibland måste retirera, offra terräng, för att kunna återta initiativet och behålla kontrollen över operationens utveckling. Men man måste också kunna manövrera och man måste ha någonstans *dit man kan retirera*. Ett exempel: då Che på morgonen den 23 mars 1967 till en början var tvungen att försvara sin position, att stanna kvar i huvudlägret och försvara det gentemot de båda styrkor som från två håll ryckte fram mot ravinerna vid Nancahuazú, så var det därför att han inte hade några replipunkter att ta till för att undvika den kontakt som fienden i det läget sökte. Han hade helt enkelt inget val.

Alltså: om den osäkra situationen fortsätter, om gerillan inte i tid lyckas upprätta ens ett minimalt basområde med utgångspunkt från ett långsiktigt politiskt arbete, då vänder sig de fördelar den hade i utgångsläget emot den. Om den centrala stöttruppen (gerillastyrkan) inte har kunnat uppdriva stöd hos den lokala befolkningen (som genom politisk agitation tar sig uttryck i bondebefolkningens självförsvar, fällor, primitiva sabotage, vilseledande av fienden), så behöver heller inte fienden avdela stora delar av sitt manskap för att försvara sin eftertrupp,

inte heller behöver den irriteras av fruktan för krypskyttar eller eldöverfall eller försinkas av en politiskt informerad och organiserad lantbefolknings oginhet och passiva motstånd. I stället för att skingra och förvirra de fientliga förbanden genom att dyka upp än här, än där, blir det till slut så att gerillastyrkan, genom att den själv i sin rörlighet har isolerat sig från sin sociala omgivning, spelar fienden i händerna och gynnar dess koncentrationsmanövrer.

Å andra sidan medför avsaknaden av en underhållsbas, eller åtminstone en försörjningslinje från en underjordisk, politisk bas i utkanten av operationsområdet, i det långa loppet en fruktansvärt betungande underhållstjänst för truppen, vilken *själv* måste sörja för sina sårade och sjuka, sin livsmedelsförsörjning. Gerillakrigarnas ryggsäckar blir tyngre dag för dag (det gör detsamma om vikten är verklig eller upplevd), tröttheten och undernäringen gör deras *mochilas* alltmer ohanterliga. Undan för undan går förflyttningarna långsammare, truppen förlorar sin framåtanda, soldaterna sin stridsvilja. Om gerillan under mer än sex månader i sträck skall släpa med sig sin bas i ryggsäcken, och om den under hela denna tid måste trampa runt på fientligt territorium utan att någonsin få hämta andan, kommer till sist det ögonblick då hälften av truppen inte orkar längre.

Så resulterar rörligheten driven till sin ytterlighet till sist i att gerillan hamnar i orörlighet. När gerillan väl en gång uppnått en viss fas i sin utveckling medför frånvaron av en fast bas att den ofrivilligt fastnar i ett område där den är politiskt isolerad, alltså utsatt för snabb upptäckt från fiendens sida och för en alltmer förkvävande inringning till följd av de informationer som fienden med lock eller pock kunnat utvinna av lokalbefolkningen (vägvisare, gårdfarihandlare, mulåsnedrivare, snokande bönder etc). Med andra ord måste den "rörliga strategiska styrkan" i ett visst skede av sin utveckling frivilligt göra sig orörlig om den vill fortsätta att vara strategisk: om den är alltför, eller alltför länge, "rörlig" upphör den att vara strategisk, och mister efter hand sin ursprungliga slagkraft. De två erfarenheterna från Bolivia gör det överflödigt att presentera flera exempel: de finns där dock, och de visar alla att något *perpetuum mobile* inte existerar, lika litet i den politiska kampen eller i de militära operationerna som i fysiken.

Det rörliga kriget förutsätter att man besitter eller kan erövra såväl utgångspunkter som replipunkter. Så kallade "avgörande fälttåg" kan inte i oändlighet avlösa varandra utan mellanliggande intervaller av relativ stabilisering, vilka måste utnyttjas till förberedelser och därutöver till återställande av förbandets stridsduglighet, såväl på det militära planet — inträning, målstudium, planering, underrättelseverksamhet, repetitioner av planerade operationer (som i Vietnam, där FNL:s attackstyrkor, alltifrån brigaderna ner till plutonerna, fick gå igenom de förestående operationerna på i förväg iordningställda detaljmodeller), som på det politiska — utbildning, val av befälhavare, diskussion av planeringen mellan befäl och underbefäl, ständigt stålsättande av sammanhållningen, stridsmoralen och de *vetenskapliga*, historiska och politiska *kunskaperna* hos gerillans medlemmar. Men, den "rörliga strategiska styrka" som — i avsaknad av en relativt säker, befolkad och organiserad tillflyktsort där den då och då kan upprätta sin balansräkning, slicka sina sår och planera för nästa fälttåg sådant det låter sig göras under förhandenvarande taktiska omständigheter — bara kan lita till sig själv för sitt underhåll, den är definitivt utlämnad åt ett händelseförlopp utan rast, utan respit.

"Krigshistorien visar", skriver Nguyen Van Vinh, "att ingen krigförande part kan anses som segrare så länge han inte lyckats försäkra sig om basområdets mänskliga och materiella resurser för att täcka sina egna behov".

Gerillabasen kan beskrivas som ett strömuttag, till vilket den lilla generator som det kämpande avantgardet utgör måste anslutas för att massornas energi skall kunna ladda batteriet.

Men låt oss förlita oss på dialektiken, låt oss följa paradoxerna till slutet och se om vi kommer ner på fötterna. Vi har sett att en rörlighet som drivs till sin yttersta konsekvens oundvikligt

leder till sin motsats, en fortgående stagnation. Erfarenheterna från Vietnam visar att det var genom sammansvetsningen med baserna, arriärgardet, som den vietnamesiska Befrielsefrontens reguljära styrkor uppnådde sin smidighet och sin rörlighet och under hela kriget vidmakthöll den. ”Ingen är snabbare än den som redan är på platsen”, säger ett vietnamesiskt ordspråk.

De konkreta former som detta ömsesidiga samband mellan fast bas och rörlighet i fält kan anta är omöjliga att förutse. Säkerligen kommer de att väsentligt skilja sig från dem som med framgång prövats i Vietnam. Men om man sammanfattar de latinamerikanska gerillarörelsernas misslyckanden och framgångarna i det vietnamesiska befrielsekriget, når man fram till en väsentlig, objektiv slutsats: rörlighet och förankring förutsätter varandra. Alltså: för att tillförsäkra de revolutionära väpnade styrkorna den nödvändiga rörelsefriheten måste deras lokala förankring stärkas och upprättandet av politiska basorgan påskyndas överallt där så är möjligt.

3. *Ryckigheten i operationerna.* Ett drag är gemensamt för alla latinamerikanska gerillarörelser intill dags dato: deras oförmåga att under en längre tid behålla initiativet. Antingen detta drag uppträder sporadiskt eller utgör ett kroniskt symtom förefaller de alla lida av samma svårighet: ingen av dem kan samtidigt tillämpa de två huvudprinciperna för varje slag av krigföring — nedkämpa de fiendliga styrkorna och bibehålla de egna. Faktum är att då de går till offensiv kan de tillfoga motståndaren avsevärd skada, men samtidigt går deras egna styrkor tillspillo. Då de i stället håller sig på defensiven bevarar de de egna styrkorna i huvudsak intakta, men stör på intet sätt fienden och utgör inget allvarligt hot mot de etablerade makthavarna.

I det första fallet medför den våldsamma offensiven att gerillastyrkan snabbt uttömmar sina krafter; Che Guevara slåss och besegrar fienden, men samtidigt går hans trupp sin undergång till mötes. I det andra fallet består gerillan som ett kroniskt fenomen, som i Colombia: trots allt vidmakthåller den sin styrka — men för vilket ändamål? Eller, som i Venezuela, företar den en del sporadiska, återkommande aktioner utan större betydelse: ”nästet” kan visserligen inte helt sopas bort av armén, men den breder heller inte ut sig, den förblir instängd bakom förtryckarnas säkerhetsgaller. Det förefaller som om det vore omöjligt att hitta en ”gyllene medelväg” mellan djärvheten och försiktigheten, mellan den självmordsmässiga dumdristigheten och den bråkiga menlösheten. Men i själva verket är det inte på det planet som problemet ligger.

Det är avsaknaden av baser, dvs. replipunkter och reserver, som har gjort det omöjligt för de flesta av gerillarörelserna att behålla initiativet under en längre tid. Eller, mera exakt, *det är denna brist som förvandlar ett militärt taktiskt misslyckande till en förlust av det politiska initiativet.* Att under dessa förhållanden för ett enda ögonblick förlora initiativet är detsamma som att förlora det för alltid, exakt så som fallet är då det gäller arbetaruppror i städerna. I själva verket visar de senaste årens erfarenheter att *om det väpnade revolutionära lägret någonsin för ett enda ögonblick förlorar initiativet kan det aldrig återta det* (om det inte återupptar kampen på ett nytt plan och med andra metoder). I Venezuela förlorade upprorsrörelsen initiativet i december 1963 och har inte återfått det sedan dess. I Brasilien i början av 1969, i Uruguay i april 1972 (den 15 april, för att vara exakt, i den mån man nu kan datera en så subtil omsvängning), och Tupamaros har ännu inte återtagit det (därmed inte sagt att man kan förutsäga framtiden: det är ingalunda uteslutet att denna rörelse, som så många gånger dementerat falska rykten, i en framtid även kan dementera detta).⁴⁴ Och anledningen till att man aldrig lyckats återta initiativet är att avantgardet aldrig förmått samordna sina egna aktioner med massornas — i varje fall inte enligt avantgardets intentioner. I militärtekniska termer skulle vi uttrycka det så här: därför att det kämpande avantgardet inte lyckats retirera i

⁴⁴ Se del 2 av föreliggande arbete

god ordning och återhämta sig under skydd, hos folket, hos en underjordisk politisk basorganisation. Att slå till mot avantgardet och träffa infrastrukturen var för fienden en och samma sak; dvs. att om man inte besitter en politisk, territoriell och psykologisk infrastruktur, om man inte från början har grävt en grund, så är det omöjligt att återuppygga huset.

Detta allmänna fenomen återspeglar sig på den taktiska nivån, ute på det militära fältet. Sällan har en gerillafront lyckats genomföra ett ”fälttåg”, dvs. en sammanhängande följd av militära operationer med ett bestämt mål i sikte. Att lägga upp och lyckas med ett eldöverfall, dvs. placera ut sex man, varav tre med automatgevär och alla tränade i att kontrollera och kombinera sin eldgivning, och på det sättet likvidera en patrull, motoriserad (med jeepar eller lastbilar) eller inte, är — pacifister och militarister får säga vad de vill — den enklaste sak i världen. Svårigheterna uppstår först *efteråt*, vid reträtten, då fiendens förstärkningar anländer, då man måste slåss mot inringningen, utgångsförbud i området, blockering av vägarna, militärrockupation av byarna i grannskapet, repressalier mot civilbefolkningen, den vita terrorn, kort sagt, uppmobiliseringen av hela den nationella, eventuellt den kontinentala eller regionala (som i Centralamerika med CONDECA⁴⁵) förtryckarapparaten och dess koncentrerings till en bestämd punkt. Därför är det en av de svåraste sakerna i världen (om man dömer efter hur sällan det förekommer), en uppgift som fordrar verklig ledarbegåvning och taktisk begåvning, att förbereda och lyckas med ett andra bakhåll efter det första, för att följa upp det uppnådda resultatet med ledning av fiendens reaktion. Det första är en enkel punktinsats, eftersom den inte är beroende av fiendens kalkyler och reaktioner. Det andra är en svår och invecklad operation, eftersom den inte bara innebär att försvara sig mot fiendens motanfall efter det första bakhållet utan dessutom att koordinera flera olika operationsled, däribland också att förutsäga fiendens förutsägelser.

Bildligt talat, och naturligtvis i en mycket större skala, har den latinamerikanska revolutionära rörelsen hittills visat en obestridd förmåga att planera ”sitt” första eldöverfall, däremot inte att företa ett andra. Närmare bestämt har rörelsen visat sig väl besitta en ”förstaslagskapacitet”, men ingen andraslags- eller repressaliekraft. Med andra ord: rörelsen har knappt hunnit börja innan den redan varit slutkörd.

Vårt exempel är för övrigt inte bara symboliskt. I själva verket kan de flesta gerillafronters (utom Ches i Nancahuazú) typiska aktivitet karakteriseras på följande sätt: männen, som kommer nerifrån staden (om det, som i Venezuela, rör sig om en front som är mer politisk än militär) eller uppifrån sin lägerplats i bergen, återsamlas vid någon punkt på slättlandet och genomför en ”räd”: eldöverfallet kan bli blodigt, en hel patrull ur nationalgardet eller armén kan likvideras på några sekunder — bakhållet blir en stor sensation för yttervärlden. Och därefter? Ingenting eller nästan ingenting: tidningsrubrikerna rullar vidare av sig själva, med regeringsdeklarationer som andas hämnd och segerbulletiner från den underjordiska rörelsen; rykten och diverse trupperörelser fortsätter, men militärt innebär det knappast någon förändring av situationen. Helt enkelt därför att männen bakom överfallet ögonblickligen skingrats, antingen genom att åter försvinna in i staden eller genom att hastigt söka sig tillbaka upp i de mest otillgängliga bergstrakterna i ett uttröttande återtåg utan bestämda marschvägar. Och därefter avvaktar de en ny kontakt med organisationen i staden för att få ny utrustning och ny ammunition, kanske föra ner någon sårad, ta emot en eller ett par nya rekryter och utbyta informationer med organisationen — och två eller tre månader senare kan man förbereda en ny stöt. Men mellan den första och den andra finns inget militärt samband. De två helt åtskilda och på varandra följande aktionerna har ingen upptrappningsverkan, vare sig militärt eller politiskt. Inte ens allmänheten har någon möjlighet att se något samband mellan de två, eftersom den första för länge sedan är glömd när den påföljande inträffar. Denna osammanhängande och till leda upprepade följd verkar till slut bara tjugig och försvagar sin

⁴⁵ *Consejo de defensa centroamericana*, ”Mellanamerikanska Försvarsrådet”.

egen verkan på folket. I sig själv har den inget som helst tändande inflytande, så mycket mindre som det inte finns någon nationell organisation som är i stånd att utnyttja eventuella återverkningar, eftersom det inte finns någon politisk upplysningskampanj vare sig i förväg eller efteråt, eftersom allt samband saknas med den massornas konkreta kamp som samtidigt förs i städerna, på arbetsplatserna, vid universiteten. Ingenting bidrar till att följa upp det flyktiga uppseende som dessa nålstick kan väcka. Tvärtom: genom att ständigt upprepa sig utan att kunna driva fram några väsentliga förändringar av den politiska jämvikten eller påverka det normala samhällslivet gör de folkopinionen alltmer okänslig, och till slut blir den apatisk. När det är detta som skall föreställa praktisk politik är revolutionen som alternativ långt borta.

Den väpnade revolutionära rörelsen har alltså varken kunnat stärka sina krafter, sin militära erfarenhet eller sitt politiska gehör. Än värre: ibland har det i stället varit fienden som kunnat förstärka sina krafter, medan revolutionens förblödde. Fienden har kunnat fullända en förtryckets teknik, samla in upplysningar, sätta upp ett övervakningssystem — och han har kunnat öka sitt politiska stöd och lyckats till sin egen fördel utnyttja den grundläggande principen för all praktisk politik: utveckla de egna krafterna, vinna de obeslutsamma och isolera de oförsonliga. Såväl i Venezuela som i Guatemala och i Brasilien har gerillan utsöndrat en antikropp i form av en antigerilla, som har utvecklats snabbare än den revolutionära gerillan. Man kan befara att gerillan har varit mindre nitisk när det gällt att studera antigerillans metoder och syften än denna varit det då det gällt gerillan, vilket skulle förklara olikheten i deras utveckling. Och hur skulle man kunna ändra på ett styrkeförhållande där man inte känner till det ena ledet, när man inte ens vet om dess existens?

På det sättet besannas i omvänd ordning general Giaps maxim: ”Kämpa, och på samma gång bygga upp och utveckla sina krafter, kämpa för att bygga upp och utveckla sina krafter, bygga upp och utveckla sina krafter för att kunna kämpa med än större kraft och uppnå än större segrar; gradvis utveckla sina krafter och samtidigt framkalla språng i utvecklingen för att inte slösa bort gynnsamma tillfällen och driva på kriget fram till segern.”⁴⁶ Här har denna uppåtstigande spiral av kamp och uppbyggande, *åtminstone på det militära planet* — ty under det senaste årtiondet har dock revolutionens sak i stort sett vunnit i *politisk* kraft — förbytts i en nedåtgående, som om gerillans fältrop på något sätt varit: kämpa för att öda bort sina krafter, öda bort sina krafter för att kämpa mindre och mindre, framkalla en språngvis utveckling för att bryta den gradvisa utvecklingen av sina krafter.

”Mänsklighetens historiska kris kan reduceras till en kris inom det revolutionära ledarskapet”: så inledde 1938 en galen landsflykting sitt Övergångsprogram. De revolutionära avantgardenas oförmåga var Trotskijs älsklingsmotiv på gamla dar. Om jag, när det gäller det revolutionära kriget i Latinamerika, hävdar motsatsen, så är det inte något försök att vara kvick, utan det mest banala konstaterande av faktum: den latinamerikanska upprorsrörelsens kris kan reduceras till de revolutionära arriärgardenas kris. När vi här använder ordet arriärgarde i dess mest konkreta betydelse, som underhållsbas, har vi uppenbarligen börjat i slutet, med den utvecklade form som denna kris har tagit sig på de militära operationernas plan, med de omedelbara resultat som krisen medfört på det obarmhärtiga område som den väpnade kampen utgör. Men vad det egentligen är fråga om är en kris för arriärgardet i alla dess former: som social bas, som politisk bas, likaväl som i dess egenskap av underhållsbas.

Vad skall vi skylla på, arriärgardets misslyckande eller avantgardets överdrivna ambitioner? Det spelar ingen roll, det är sambandet mellan dem som räknas. *För mycket avantgarde och för litet av arriärgarde; för mycket strategi och inte tillräckligt mycket taktik; för mycket kontinental enhetlighet och inte tillräckligt av nationell originalitet; för mycken uppmärksamhet ägnad åt de strategiska rörliga styrkorna i sig och inte tillräckligt åt deras behov av*

⁴⁶ Vo Nguyen Giap: *Framtiden är vår!*, TEMA/Rabén & Sjögren 1968. Ö.a.

underhåll: det skulle enligt min mening vara en acceptabel diagnos beträffande detta skede. Ett skarpsinnigt kvickhuvud karakteriserade en gång den store revolutionären som "en opportunist med principer". För att inte chockera de pryda kan vi vända på satsen: som en man med principer som har känsla för opportuniteten. Och, för att övergå från det militära till det politiska kan man säga att det i den väpnade kampen i Latinamerika efter den kubanska revolutionen har funnits alltför mycket principer och alltför litet opportunism. Principerna har inte infogats i den omedelbara sociala verkligheten, de har stannat i huvudena på revolutionärer, som aldrig vetat att utnyttja de "gynnsamma tillfällena", de ögonblick då det varit möjligt att i det etablerade systemet smyga in det sprängämne som kunde ha fått det att störta samman.

Återupprättandet av de väpnade avantgarderna måste utan tvivel gå över ett återupprättande av arriärgarderna, baserna. Men, på samma sätt som symptomen på det militära misslyckandet kan återföras på den politiska linje som gerillarörelserna följt, på samma sätt kan den verkliga fråga som uppställer sig genom basernas misslyckande återföras på frågan om de revolutionära avantgardernas karaktär, deras uppkomst, det slags förbindelser de upprätthåller med folket.

IV. Vad slags avantgarde?

"Det finns ingen anledning att vänta sig att marxismen, i vår tids komplicerade värld där omständigheterna är så vitt skilda och där staterna befinner sig i så olika situationer och på så skilda nivåer av materiell, teknisk och kulturell utveckling, skall kunna uppfattas som något slags religiös doktrin, med sitt eget Rom, sin egen påve och sitt eget ekumeniska konsilium.

Det är en revolutionär och dialektisk doktrin, inte en religiös ... Att försöka stänga in marxismen inom ramen för någon sorts katekes är antimarxistiskt. Olikheterna i belägenhet skapar ofelbart ett oändligt antal tolkningar. De som ger de rätta tolkningarna kan kalla sig revolutionärer; de som ger exakta tolkningar och tillämpar dem konsekvent kommer att segra; de som tar fel, eller som inte konsekvent tillämpar den revolutionära tanken, kommer att misslyckas, bli utkastade och ersatta; ty marxismen är inte en privategendom inskriven i fastighetsregistret; det är revolutionärernas rättesnöre, skriven av en revolutionär och utvecklad av andra revolutionärer, för revolutionärer."

Fidel Castro: *Tal inför PCC:s centralkommitté*, 3 oktober 1965

1. Ett underordnande som ingenstans leder, eller renlärighetens faror

Den motsättning som i form av olöslig antagonism eller i form av alternativ finns mellan idén om "gerillalägre" och den fixa idén om det marxist-leninistiska Partiet har en framträdande plats i vårt lexikon över indoktrinerade uppfattningar. "Fokisterna förnekar Arbetarpartiets ledande roll och den teori om avantgardet som det stöder sig på": denna banala sats som sedan årtal tillbaka avslöjar en remarkabel brist på klarsynthet. Att återuppväcka Lenins kanoniska texter för att krossa "militarismen" har blivit till en kulthandling. För att citera ett exempel bland andra, nyligen presenterat av den brasilianska "leninistiska" falangen av ALN:

"Den grundläggande orsaken till våra misstag består i den avvikelse som vi fallit offer för gentemot den linje som godkändes vid denna konferens (São Paulo-kommunisternas konferens i april 1967). Vi anser att denna avvikelse främst berodde på två faktorer: 1° det enorma tillflödet av element ur den radikala småbourgeoisin, särskilt studenter, till organisationen; 2° det stora ideologiska inflytandet av de teser som framförts av den franske intellektuelle (sic) Régis Debray, särskilt bland den radikala småbourgeoisin. Det är på detta sätt som organisationen har kunnat infiltreras av vad vi kallar debrayismens ideologiska kontraband.

Det är i dag viktigt att kritisera Debrays teori, ty trots de enorma skador den har tillfogat revolutionen har de revolutionära organisationerna bara angripit den vad gäller "tekniken", dvs. vad gäller gerillans möjligheter att överleva. Inget av dessa angrepp på den väpnade rörelsen är i verklig mening radikalt, eftersom de inte går till grunden med Debrays teori, vilken avviker från

leninismen då det gäller nödvändigheten av ett arbetarklassens avantgarde — ett nytt slags parti — för att leda revolutionen.

Denne intellektuelle fransman, som enligt vår uppfattning utgår från en felaktig tolkning av den kubanska revolutionen, förnekar nödvändigheten av ett leninistiskt parti för att genomföra revolutionen under latinamerikanska förhållanden, och han föreslår i stället att ersätta den med ett ”rörligt strategiskt förband”, vilket skulle vara det politiskt-militära ledarskap som efter gerillans första aktioner skulle dra till sig massornas uppmärksamhet. Trots den kritik av vad vi kallar ”teknisk” art som vår organisation riktat mot gerillakärnan, en kritik som gått ända därhän att den förklarat sig vara ”antifokistisk”, är fortfarande dess främsta strategiska mål upprättandet av det ”rörliga förbandet” i det inre av landet, vilket innebär att man i praktiken accepterar den viktigaste av Debrays teser.⁴⁷

Den uppfattning av avantgardet som *Revolution i revolutionen?* byggde på hade ingenting av kätteri över sig; dess fel var tvärtom att den var alltför renlärig. Om mina belackare inte varit så närsynta hade de upptäckt det verkliga ursprunget till ”fokismens” teori, vilken bortom *Vad bör göras?* går tillbaka på källorna till den tyska socialdemokratin. Grundaren av ”fokus”-teorin heter Karl Kautsky, den Andra internationals andlige fader och Lenins läromästare mellan 1900 och 1914; motiveringarna för ”gerillakärnan” framfördes första gången i Wien 1901, i det programförslag som förelades det österrikiska socialdemokratiska partiet; innebörden och följsatserna av dessa teoretiska förutsättningar utvecklades sedermera till en teori om den revolutionära organisationen — en teori som aldrig fanns hos Marx eller Engels — av Kautskys bäste elev och hans ryske översättare, Vladimir Iljitj Lenin 1902. Och på denna grundval, som trots alla Lenins upprepade varningar förblivit orubblig, har sedan sjuttio år tillbaka byggts upp en fullt utbildad praxis för organisationsarbetet. Det finns inte en mening i *Vad bör göras?* som inte ord för ord direkt kan översättas till ”fokistiskt” språkbruk: i själva verket kan man ersätta ”en organisation av professionella revolutionärer” med ”ett politiskt-militärt avantgarde” utan att rubba det inre sammanhanget i Lenins *dåvarande* resonemang — ty fokismens språkbruk och Lenins språkbruk 1902 styrs av samma logik och utgår från samma förutsättningar. För min egen del var det läsningen av *Vad bör göras?* i ljuset av min erfarenhet av de nya latinamerikanska avantgardernas bildande och senare öden under åren 1964-1965 som blev den teoretiska kärnpunkt kring vilken alla de spridda fragmenten av dessa erfarenheter kunde samlas och logiskt sammanfattas. Jag tyckte då att jag i Lenins text kunde finna den ”sanning” som den latinamerikanska revolutionära vänstern vid den tiden famlade efter.

Vilken är den gemensamma grundförutsättningen för de båda uppfattningarna?

Avantgardet *står utanför* massornas spontana strömningar. Detta förhållande, som Lenin häftigt framhåller, är i sig självt bara ett konstaterande på organisationernas plan av att klass-medvetandet står utanför klassinstinkten, att den vetenskapliga teorin uppstått utanför klasskampen, att den politiska kampen förs utanför den ekonomiska. Denna klyvning är helt och hållet Kautskys upptäckt, och en betydande vinning i förhållande till Marx och Engels (där den inte finns uttalad eller ens antydd i någon enda text), och det var helt i sin ordning att Lenin utgick från den, att han i början av *Vad bör göras?* karakteriserade Kautskys analys som ”mycket träffande och betydelsefulla ord”.⁴⁸ Lenin går i själva verket ännu längre, i det han vid den tidpunkten inte såg någon möjlighet att slå någon bro mellan å ena sidan arbetarnas upplevelse av den dagliga utsugningen och å den andra deras förmåga att fatta vad som i sin tur orsakar dessa levnadsvillkor — bourgeoisins mönster för herravälde och politiskt förtryck, statens klasstruktur.

Vid denna tid (efter det de ryska storstrejkerna 1895-1896 hade misslyckats) var det för Lenin uppenbart att man, om man utgår från den ekonomiska kampen, aldrig når fram till den

⁴⁷ *Una autocrítica necesaria*, Debate, nr 7, september 1971.

⁴⁸ V. I. Lenin: *Samlade skrifter i urval* 3. Stockholm 1943, sid 73.

politiska kampen, hur många språng man än gör. Därför bekämpar han slagordet ”ge den ekonomiska kampen politiskt innehåll”, som för honom bara innebär att man försöker maskera ”den traditionella tendensen att dra ner den socialdemokratiska politiken till fackföreningspolitikens nivå”. Och detta är reformismens grundval. Därför förordar bolsjevikerna en radikal specialisering av det politiska kampinstrumentet och bildandet av ett parti bestående av ”professionella revolutionärer”, ständigt och helhjärtat hängivna sin uppgift, ”heltidsanställda” skulle vi säga, med andra ord befriade från produktionsapparaten och från arbetarnas normala levnadsvillkor. En sådan organisk specialisering är i sig själv otänkbar utan en centralisering inom organisationen, utan hemliga debatter, och, kanske, utan att ledarna genom kooptation utser sig själva. De båda senare villkoren strider uppenbarligen — Lenin själv erkänner det utan omsvep — mot ”demokratis” två grundläggande principer: principen om offentlig debatt och principen om ”en man, en röst”. Med andra ord vill Lenin se partiet som en *yrikesarmé*, som ett nät av militära agenter, säger han. ”Gerillakärnan” tar *Vad bör göras?* på orden i dess militära liknelser (Socialdemokratiska partiet = proletariats armé, centralkommittén = generalstaben; aktivist = gerillasoldat; ledarutbildning = krigsskola, etc). Om partiet skall ha den militära strukturen som modell är det lika bra att från början inrätta sig som en armé. Analogin ligger inte bara i den teoretiska förutsättningen, den finns också i det ideologiska sammanhanget. Låt oss komma ihåg att det slutgiltiga svaret på Lenins fråga var: ”likvidera den tredje etappen”. Den etapp som skulle kännetecknas av partiets ”försvinnande, upplösning, vacklande”. Kännetecknen som på ett egendomligt sätt påminner om den revolutionära rörelsen i Latinamerika på sextiotalet. Även där behövde man ”ta sig i kragen”. Alla dessa Millerand, alla dessa Bernstein, har fått många barnbarn på denna kontinent, uppfödda och uppvuxna, som de, i den socialistiska renlärlighetens seralj, och väl beslagna i alla dess irrgångar. Che hade avslöjat deras gemensamma nämnare: de liftar med ”demo-bourgeoisins” vagn (Brasilien, Guatemala, Bolivia, etc), de visar sig ovärdiga sitt historiska ansvar som ”proletariats representanter”, de rättfärdigar med alla slags spetsfundigheter sin teoretiska och praktiska efterblivenhet i förhållande till den revolutionära kampens krav och ibland även, i krissituationer, i förhållande till massorna själva, de har stannat kvar på hantverkarstadiet när det gäller organisationsarbetet och den väpnade kampen.

Legalism, spontanism, ekonomism, liberalism, passivitet, rutinmässighet, förbening. På vart och ett av målen för de bolsjevikiska angreppen under kampen inom den ryska socialdemokratin i seklets början kan man klistra en latinamerikansk etikett, med uppgift om data, plats och personnamn. Samma onda cirkel som bolsjevikerna påvisade år 1900 har de latinamerikanska revolutionära aktivisterna lidit av efter den kubanska revolutionen, trängda som de var mellan ”en fullständigt hållningslös ekonomism åtföljd av maningar till återhållsamhet” och dess pendang eller dess straff — ”den eggande terrorismen”: en väpnad kamp som var sporadisk, som saknade ledning, saknade befäl, saknade strategi.

Samma likhet förefinns också när det gäller de ”yttre” historiska villkoren, villkor som varje revolutionär praxis ändå måste betrakta som ”inre”. Å ena sidan den tsaristiska autokratin med dess tukthus, dess spioner, dess allestädes närvarande Ochrana, dess censur och dess religiösa tvångströja; å den andra militärdiktaturerna med deras abnormt förvuxna polismakt, förkvävandet av de mänskliga rättigheterna, upphävandet av de parlamentariska institutionerna, förtrycket av fackföreningarna och av alla, även de mest rudimentära, massorganisationer. Här, liksom där, blev återgången till den underjordiska kampen inte någon nyck, utan en nödvändighet. Här, liksom där, stod kampen mot polismakten och sökandet efter de bästa medlen att avslöja och motverka fiendens infiltration (och står fortfarande, i flera latinamerikanska länder) främst på dagordningen. Här, liksom där, särskilt i de indianska delarna av Latinamerika, var det en analfabetisk, undertryckt bondemassa — i Ryssland förslöad av tsar kulten och kryperiet för byprästen, trots livegenskapens upphävande och populisternas agitation, i Latinamerika av den inhemska befolkningens isolering från nationens kultur och samhällsliv, av en ännu ung eller vacklande arbetarrörelse, av en förvuxen statsbyråkrati som

med lätthet smält in i maktens konformism — som överlät åt intelligentsian de uppgifter som på andra håll tillkommer folkrörelserna och arbetarrörelsen. Liksom i bonderyssland före revolutionen finns det många nationer i Latinamerika som kallar sig, eller säger sig vara, västerländska, men som snarare liknar den klassiska bilden av det orientaliska samhället, sådant det uppfattades av Gramsci: ”I Orienten, där staten är allt, är samhället primitivt och svampartat mjukt. I Västerlandet förefanns ett välavvägt förhållande mellan staten och samhället, och där statsmakten var svag kunde man omedelbart urskilja en solid och robust samhällsstruktur.”

Där statsapparaten i sig koncentrerar praktiskt taget hela det politiska, sociala och ekonomiska livet blir övertagandet av statsmakten det enda målet, inte bara det huvudsakliga utan så att säga det enda och uteslutande bytet för den politiska kampen.

Och här gäller inga omvägar: utanför statsmakten finns det — med undantag för universiteten, som traditionellt har självstyre och redan är effektivt kontrollerade av avantgarderna — inga strategiska fält att erövra innan man gör den slutgiltiga attacken mot maktens centrum: fackföreningar, yrkeskårer, kulturella sammanslutningar, lokala eller regionala myndigheter, press, parlament, domstolsväsen, allt detta är antingen obefintligt eller substanslöst. Om ”staten är allt” är det den som behärskar statsmaktens fästning, som dominerar och kontrollerar hela samhällslivet. Om ”staten är allt” är det onödigt att föra långa positionsbataljer, det finns ute i samhället inga löpgravar eller befästningar som skulle kunna underlätta huvudangreppet mot de centrala befästningarna. För att tala med Althusser skulle man alltså kunna säga att den typiska latinamerikanska staten (den finns inte i verkligheten, men den kan avslöja skillnaderna mellan de olika verkligen existerande staterna) fungerar ”med våld” snarare än ”med övertalning”, eller att det utrymme som lämnats åt ”statens ideologiska system” är reducerat till ett minimum (det är enklare att från Imperiet importera redan färdigsydd religiös sekt samtidigt med den fria världens och den vita civilisationens idéer, Billy Graham och Reader's Digest på spanska) och den plats som sålunda lämnats tom är överlåtten på ”statens repressiva system”.

På detta sätt sugs hela den sociala kampen vid basen omedelbart upp i den politiska kampen om makten i toppen, och hela den politiska kampen sugs till sist upp i den militära — det utrymme som lämnas åt ”politiken” blir så trångt som det över huvud taget är tänkbart. Vilka sociala framsteg skulle i dag vara möjliga för arbetarna i Brasilien, i Bolivia, i Paraguay, utan att man först störtade militärdiktaturerna i toppen och med dem hela den politiska maktapparaten? Vilka ekonomiska förhandlingsmöjligheter har i dag de bolivianska fackföreningarna?

Krossandet av den politiska regimen är alltså skrivet i relief över hela det sociala skeendet, det är förutsättningen *a priori* — och inte, som i Frankrike eller Italien, höjdpunkten — för en framgångsrik progressiv rörelse. Därför är det i detta slags samhälle — för vilket de andinska länderna borde vara de uppskattningsvis bästa exponenterna — utan smidighet, på samma gång amorft vid basen (samhället) och förstelnat i toppen (statsapparaten), som de revolutionära organisationerna är mest hänvisade till att dra sig inom sitt eget skal, att organisera sig hemligt och vertikalt, kompakt och centraliserat. På ett sätt blir de till en spegelbild av sina kontrarevolutionära motståndare, vilkas organisations- och aktionsmodeller de tvingas anpassa sig till för att kunna besegra dem — som om alla aktörer i detta blodiga drama genom omständigheternas makt lydde under samma bibliska lag: den som tar till svärd kommer att förgöras med svärd, den som endast reagerar tack vare makt och list kan bara kullkastas genom makt och list.

I den situationen antar den revolutionära kampen en ”teknisk”, ”specialiserad”, ”rigorös” form, som är oförenlig med den genom själva sin definition öppna och offentliga sociala kamp som förs på arbetsplatserna och i hemmen. Utan att gå in på en konkret analys är detta

de allmänna, objektiva, ”yttre” förutsättningar som bidrar till att till det yttersta fjärma medborgarnas dagliga liv från det som den revolutionära kampen kräver. Vi kan se att dessa förutsättningar fanns i det tsaristiska Ryssland liksom de i dag finns i vissa latinamerikanska republiker (medan de däremot inte fanns i den franska Tredje republiken eller i den av Bismarck-Lassalle ”socialiserade” preussiska monarkin: demokrati och illegalitet har alltid trivts illa tillsammans). I allmänhet är det föråldrade eller efterblivna historiska och sociala förhållanden som framtvingat ett maximum av *självstyre* för ledningen i förhållande till basen inom det revolutionära partiet, av självstyre för partiet i förhållande till arbetarklassen inom samhället, av självstyre för arbetarklassen i förhållande till andra allierade partier inom den revolutionära fronten. Och självstyret är här bara ett annat ord för att ange att basen är *underordnad* ledningen, klassen är underordnad partiet och de allierade partierna är underordnade proletariatet.

Det är därför inte ägnat att förvåna om de angrepp som i början av seklet i Europa riktades mot ”leninismen” och de som under det senaste årtiondet i Latinamerika riktats mot ”fidelismen” har vissa beröringspunkter. Blanquism, anarko-terrorism, putschism — det var de koskällor som länge hängde om halsen på de isolerade bolsjevikerna inom den ryska socialdemokratin (som för övrigt inte tog dem på allvar) och som man för övrigt hört plinga litet varstans under de senaste åren. Reducera klasskampen till en strid mellan organisations-toppar, se massornas politiska kamp som en ”konspiration”, tro att ”ett dussin ägghuvuden” (en mensjevikisk karakteristik av Lenins tes om organisationen) skall genomföra revolutionen i stället för arbetarklassen, dessa pika har varit i svang i närmare ett århundrade — adjektiven ”paternalistisk” och ”elitistisk” har uppfunnits långt senare. De kan också provisoriskt besvaras med ständigt samma ord av Lenin: ”Vi har alltid motsatt oss, och kommer naturligtvis alltid att motsätta oss att man begränsar den politiska kampen till en komplott, men det innebär på intet sätt, som man förstår, att vi förnekar nödvändigheten av en stark revolutionär organisation ... Om man endast ser till formen kan en sådan stark revolutionär organisation i ett autokratiskt land karakteriseras som konspiratorisk, ty själva den hemliga uppbyggnaden är absolut nödvändig. Den är så oeftergivlig, att alla övriga hänsyn (urvalet av medlemmarna, deras antal, deras funktioner etc) måste förbli underordnade. Därför skulle vi vara naiva om vi socialdemokrater fruktade att anklagas för att vilja skapa en konspiratorisk organisation.”⁴⁹

Men vi går vidare. Det bästa svaret på *Vad bör göras?* formulerades av den unge Trotskij i hans pamflett *Våra politiska uppgifter*, publicerad i Genève i april 1904 och tillägnad hans ”käre mästare Axelrod”. Där utvecklar han med stor elegans vad som skulle bli den mensjevikiska uppfattningen om organisationen; där sammanfattar han också hela den argumentering ”från vänster”, som de senaste åren rests mot den ”guevaristiska” uppfattningen. Trotskij hävdar att Lenin saknar förtroende för massorna och att han försöker underordna arbetarrörelsen en liten sammansvetsad grupp av intellektuella fanatiker och deras nycker. De ställningstaganden som omfattades av den gamla *Iskra* kan bara förklaras av en småborgerlig intelligentsias auktoritära vanvett. Lenin förnekar proletariats revolutionära förmåga och påstår sig handla på proletariats vägnar och i dess ställe, utan att räkna med det verkliga proletariatet, dess känslor och dess strävanden. Han vill ersätta den levande rörelsen med en militär, abstrakt, ”teokratisk” disciplin. Här föregriper Trotskij ”ställföreträdarteorins”, ”substitutismens”, argumentering och dess faror: partiet ersätter klassen som källan till det historiska initiativet, och snart kommer det ögonblick då det ledande skiktet inom partiet tillväller sig rollen som historiens verktyg — samma kritik som Rosa Luxemburg skulle komma att framföra någon tid därefter. Därav den berömda ”profetian”: ”Till en början kommer partiorganisationen att ersätta partiet i dess helhet; sedan kommer centralkommittén att ersätta partiorganisationen; och till sist kommer en diktator att ersätta centralkommittén.”

⁴⁹ Ibid., sid. 182.

Och Trotskij framförde samtidigt tanken att Lenin förvandlats från socialdemokrat till jakobin: den förre hade förtroende för arbetarklassen och för historiens obevekliga gång, den senare fruktar folket och påtvingar det sina lagar med svärdets och giljotinens rätt. I själva verket, säger Trotskij, företräder socialdemokrater och jakobiner ”två motsatta världar, två motsatta doktriner, två motsatta mentaliteter och taktiska metoder ... [Jakobinerna] var utopister, vi vill ge uttryck åt den objektiva rörelsen. De var idealister, vi är materialister ... De var rationalister, vi är dialektiker ... De lät huvuden rulla, vi bildar dem med klassmedvetenhet.”⁵⁰ På vilket Lenin svarade: ”En revolutionär socialdemokrat är just precis en jakobin, men en beslutsam jakobin som tillhör det organiserade proletariatet och är medveten om dess klassintressen.”

För Trotskij stod det alltså klart att Lenin, och med honom bolsjevikerna, inte tillhörde arbetarrörelsen utan representerade den borgerliga radikalismens vänsterflygel, som strävade efter att ta arbetarklassen under sitt beskydd. Detta angrepp har sjuttio år på nacken, men det ser ut att ha återuppstått i exakt samma stöpnings i en rad maoistiska, trotskistiska eller ”leninistiska” pamfletter, inte mot Che Guevara personligen — han är helig för varje revolutionär värdig att kalla sig revolutionär — men, via tredje person, mot den politiska linje han stod för. Om dessa kritiker aldrig angripit ”Maximilien Guevara” — liksom Trotskij angrep ”Maximilien Lenin” (”vars ondska”, tillade han, ”misstänksamhet och moraliskt motbjudande karaktär är en blek karikatyr av jakobinens tragiska intolerans”) — så är det endast därför att Robespierre inte ingår i deras samling av historiska typgestalter, och därför att deras historiska bildning är mer begränsad än vad de vill låta påskina.

Jag bör kanske förtydliga. Mitt resonemang utgår från historien, inte från en religion; jag syftar inte till att gömma mig bakom Lenins ”heliga” auktoritet och avfärda mina dåvarande motståndare genom att jämställa deras angrepp med de ”kätterska” teser som Trotskij — och med honom många andra — i ett visst skede av Rysslands historia framförde gentemot den gamla *Iskras* ställningstagande. Lenin kände inte sin personliga heder angripen genom Trotskijs smädelser (han var själv inte särskilt vek gentemot sina politiska motståndare, vilka samtidigt ibland var hans personliga vänner). ”Leninismen” berikades av dessa polemiker och kontroverser, de tillhör dess väsen och den har själv blivit ett resultat av dem. Vi har att göra med flera olika Lenin (Che skilde mellan tre, Lenin före 1905, Lenin i oktober och NEP-politikens Lenin) liksom det finns flera olika Trotskij, och långt ifrån att vilja tillerkänna mig något ofelbarhetsintyg genom att hänvisa till det teoretiska arvet från *Vad bör göras?* är det mycket möjligt att jag, liksom andra lärjungar i förhållande till andra mästare, syndat genom att vara alltför bokstavstrogen. Kanske ultraleninismen i grund och botten är antileninism, och *måhända har vi med troheten mot Lenins bokstav förgripit oss på leninismens anda*.

Ty efter *Vad bör göras?* kom utbrottet i form av revolutionen 1905, där proletariats spontant revolutionära kapacitet åter ställdes i förgrunden, liksom dess förmåga att i sovjeterna, en första början till den proletära makten; organisera sig oberoende av socialdemokratin, en oväntad kombination av ekonomisk strejk och folkuppror. I ljuset av denna nya revolutionära dynamik omprövar alltså Lenin sitt statiska ställningstagande från *Vad bör göras?* och återför på arbetarklassen själv det huvudsakliga agitationsarbetet, vilket han dittills hade velat anförtro endast ”en liten, sammansvetsad och disciplinerad grupp av professionella revolutionärer”. Hädanefter är problemet inte längre kampen inom ryska socialdemokratiska arbetarpartiet (RSDAP, bildat 1898, vilket måste omorganiseras och enas mot de splittrande, ”ekonomistiska” tendenserna), utan den direkta kampen inom massornas led. ”*Vad bör göras?* är ett polemiskt arbete avsett att korrigera ekonomisternas misstag, och broschyrens innehåll måste ses i sammanhang med det syftet”, underströk Lenin efter 1905 års revolution i samlingen *Tolv år* (1907). Och han underkastade sig också en ”självkritik” av *Vad bör göras?*, eller

⁵⁰ Trotskij, citerad av Deutsch i Deutsch, Isaac: *Den väpnade profeten*, Coeckelberghs 1971, s 75. Ö.a.

nådde snarare dialektiskt därutöver, då han i förordet till samlingen tillade: "Under den andra kongressen var det inte egentligen min avsikt att upphöja de teser som jag använt i *Vad bör göras?* till något slags principiell programförklaring"; då han i *Revolutionens lärdomar* (1910) går igenom lärdomarna från 1905 och konstaterar att det är "kampen för omedelbara ekonomiska förbättringar som förmår de utsugna massornas efterblivna skikt att resa sig" och förvandla dem till "en armé av politiska aktivister"; då han upptäcker att de arbetare som han påstått vara "oförmögna att av sig själva nå utöver fackföreningsmedvetandet" i den politiska strejken faktiskt ställt sig öga mot öga med sin "främsta fiende", "kapitalistklassen"; då han förklarar att arbetaren "i bekämpandet av denna fiende" blir socialist och upptäcker nödvändigheten av att göra rent hus med allt elände och allt förtryck. Än en gång erinrar Lenin oss om att han lika litet var "leninist" som Marx kallade sig "marxist", och om att man aldrig kan förvandla ett av den historiska situationen bestämt svar på vissa konkreta förutsättningar till en orubblig och för alla tider fastlagd "principståndpunkt".

Och om 1905 medförde början till en faktisk självkritik av ställningstagandena i *Vad bör göras?* innebar erfarenheterna från oktober 1917 att Lenin fullbordade sin omprövning, vilket bringade honom att än mer avlägsna sig från sin gamla "jakobinska" ståndpunkt, i det han återupptäckte solidariteten mellan "medvetenheten" och "objektiviteten", mellan avantgardet och klassen, mellan det proletära initiativet nedifrån och dess organisatoriska ledning. 1902 skulle han kanske ha sagt att "socialismen är elektrifiering plus Partiet", men 1919 sade han: "Det är elektrifiering plus sovjeterna" — och i detta utbyte av ett ord mot ett annat ligger dels en teoretisk avgrund, dels två revolutioner, varav den ena lyckades.

Borde inte också vi överväga en omprövning av samma slag? Vad innebär slagordet "Tillbaka till Lenin" som vi hör så ofta nuförtiden? Till vilken Lenin? Till den Lenin som 1902 sade "All makt åt Partiet" eller till den som 1917 sade "All makt åt sovjeterna"?

2. Parti eller gerilla: om uppkomsten av en falsk problemställning.

Om "fokismens" här relaterade historiska och teoretiska ursprung inte är helt meningslöst tolkad, är det uppenbart att ett meningsfyllt tankeutbyte omöjligt kan grundas på motsättningen mellan gerillakärnan och partiet. Det är också uppenbart att den diskussion som kommit till stånd på grundval av *Revolution i revolutionen?* har råkat på sned. Om där finns misstag i *Revolution i revolutionen?* är det grundläggande inte att jag velat ersätta partiet med gerillan, eftersom gerillakärnan, sådan jag uppfattade den, bara var ett sätt att uppfatta partiet sådant det karakteriseras i *Vad bör göras?*: en liten, sammansvetsad och disciplinerad elitgrupp som med liv och själ går in för Revolutionen, som lyder endast under sina egna regler, sin egen disciplin och sina egna underjordiska arbetsmetoder, utan organisk förbindelse med massrörelserna, åt vilka man helt överlåter deras egna, fackliga ekonomiska krav. Gerillakärnan är partiet i olivgrönt: om den från början handlade annorlunda skulle den aldrig kunna göra anspråk på en ledande roll inom partiet och i ett senare skede officiellt förvandla sig själv till ett politiskt parti. *Revolution i revolutionen?* ifrågasatte aldrig avantgardepartiets "natur", lika litet som dess ställning i klasskampens allmänna arbetsplan, vilken på samma gång är *central* (därigenom att den tilldelats det historiska ansvaret att inleda och genomföra de åtgärder som är avsedda att leda till det politiska maktövertagandet) och *utanförstående* (utanför den klass, vars intressen den *representerar*). Den centrala ställning som avantgardet hade tillskansat sig framträdde på det *politiska* planet i den nationella ledarställning och den *tyngdpunkt* för massornas kamp som "gerillakärnan" från början ansåg sig inneha; dess sidoordnade karaktär i förhållande till den samhällsklass den representerade framträdde *geografiskt* i det avstånd som på kartan skilde gerillans operationsområde uppe i bergen från industriproletariatet i städerna. "Fokism" och "primitiv leninism" är två beteckningar med samma innebörd: båda utgår ifrån parallellismen mellan den revolutionära organisationen och folkrörelsen — där hela problemet ligger i att så småningom förmå de två parallella linjerna

att sammanfalla i en enda.

Sextiotalets ”fokistiska” modell uppfattade den revolutionära processen som två handlingslinjer, vilka utvecklades sida vid sida, i städerna och i vildmarken, den ena övervägande politisk, den andra övervägande militär, till dess de slutligen förenades i ett allmänt uppror (när gerillaoffensiven strömmar ner uppifrån bergen samtidigt med att generalstrejken bryter ut i städerna). Den modellen förefaller vara i enighet med grundtanken i *Vad bör göras?*, där det revolutionära arbetet framställs som det som ”med all rätt söker förena och sammansmälta massans spontana destruktiva kraft och den medvetna destruktiva kraft som utgår från den revolutionära organisationen”.

Om målet var detsamma — att samla, organisera och mobilisera en permanent truppstyrka för att vid den rätta tidpunkten gå till anfall mot den centrala politiska maktens befästningar — vari låg då skillnaden? I metoden. Sextiotalets ”fokism” var en *hetsad* tillämpning av den leninistiska organisationsteorin från början av seklet. Det var en leninism som hade bråttom. För att avvärja ett nödtvång — att fylla tomrummet efter det saknade avantgardet — gick den rakt på målet och hoppade över de trappsteg och etapper som enligt det leninistiska synsättet skulle leda till framgång. Den ursprungliga bolsjevismen har aldrig förnekat att det ”teoretiska” momentet (medvetenhet och organisation) måste föregå det ”praktiska”, då klassen verkligen själv reser sig mot sina förtryckare. Såväl gerillan som partiet måste bildas före den revolutionära vägen för att kunna leda den och bringa den att kulminera i upproret. Men hur uppnår man Partiet? I vilken ända börjar man? Med *Iskra* hävdade Lenin. Och vem kan åstadkomma en tidning? De som kunnat tillägna sig och behärskar det vetenskapliga verk som utförts av *Kapitalets* analytiker, dvs. intelligentsian.

De funktioner som bolsjevikerna tilldelade tidningen var desamma som ”guevaristerna” tilldelade den rörliga gerillatruppen: att *sammanföra* utspridda grupper, att *koncentrera* lokala uppror, att tjäna som symbolisk och faktisk garant för den revolutionära *kontinuiteten*, att tjäna som ett *verktyg för agitation och propaganda* och sprida det medvetna avantgardets slagord och ställningstaganden bland massorna, att tjäna som *skola för politisk utbildning* av arbetarna och de utsugna, som därigenom lär sig förstå innebörden av olika konkreta situationer. Den leninistiska tidningen är den organisatoriska kärna runt vilken Partiet byggs upp som ett spindelnät, efter att till en början ha funnits till bara som ett nät av lokalkorrespondenter; den guevaristiska kärnan är de som organiserar ett nät av medarbetare och sympatisörer som efter hand breder ut sig över landets olika delar. Jämförelsen skulle faktiskt kunna utfalla till den klassiska uppfattningens nackdel, ty det bolsjevikiska avantgardet, som måste riskera allt och sätta sin egen existens på spel vid ett *uppror*, är mycket mer sårbart än det ”kubanska” avantgardet, som byggs upp på samma gång som det under ett utsträckt *gerillakrig* nedkämpar de fientliga styrkorna, och som inte har möjlighet att inleda den avgörande drabbningen i förtid.⁵¹

Man rättar inte till fokismens återverkningar genom att i all hast skapa ett parti ”för att ta befäl över geväret”. De som försökt den utvägen har, i stället för att motverka ”fokismen”, bara fortsatt på dess väg, och dessutom gjort sig löjliga. Douglas Bravos ”FALN” grundade 1966 ett nytt parti, PRV (Venezolanska revolutionspartiet), dvs. en handfull gerillasoldater valde att kalla sig ett parti i stället för en armé. Hittills har någon skillnad inte förmärkts. Och det är klart: det gör ingen större skillnad om man sätter en uniform eller en vanlig kostym på ett lik. Blodet, musklerna, nerverna, allt det som ger liv åt en revolutionär organisation, beror inte av vad den kallar sig utan av dess förbindelser med massorna, av dess tillkomst, av huruvida den var artificiell eller inte, huruvida den kom till i ett laboratorium, på försök, eller vid basen, i samhällets och den verkliga folkrörelsens smältdegel. Att sätta nödvändigheten av partiet i motsats till militarismen hos gerillan är bara att angripa symptomen på det onda i stället för

⁵¹ Lenin hade påtalat risken; se ”Vad bör göras?”, *Samlade skrifter i urval*. Stockholm 1943, s 183.

dess organiska orsak, och det betyder att man utsätter sig för oundvikliga återfall under illusionen att man då och då tillfrisknar. Det förefaller mig som om de som handlar på detta sätt begår ett *radikalt* fel, eftersom de inte söker roten till problemet. De som angripit *Revolution i revolutionen?* för vad där står om partiets uppbyggnad har pådyvlat mig en blunder då det gällt metoderna eller detaljerna, medan mitt stora misstag, som de aldrig upptäckte, var mycket mer *radikalt*. Det egentliga problemet var aldrig "Partiet eller gerillan?", det var vad slags parti det handlade om. Hur bygger man upp det? Vilka förbindelser har det med massorna? Problemet är inte det horisontella, organisationens *sätt* att fungera — om det största inflytandet skall vara militärt eller politiskt — utan det vertikala, avantgardets organisationsprincip (dess förhållande till de massor det representerar). Man kan diskutera vettigt om det innehåll man vill ge avantgardets idé, allt efter omständigheterna eller allt efter de tillgångar man disponerar över. Men man sparar tid om man börjar med att undersöka innehållet i den eller den idén om avantgardet som man gjort till sin och accepterat som *a priori* giltig.

Vartill tjänar felkonstruerade problem? Till att dölja de verkliga. Det är deras funktion, det är därför de finns till. Men ingen blir blind bara för att han vill bli det: taskspelarkonsterna ingår inte i någon medveten ideologisk list, än mindre är de ett uttryck för någon illvillig baktanke. Egentligen var det inte mina kritiker som återförde debatten dit där den hörde hemma. Den ideologiska miljö i vilken de befann sig, i vilken vi alla i Latinamerika befann oss, gjorde oss knappast benägna att så snabbt gripa tjuren vid hornen. Mina kritiker har, förefaller det mig, haft svårt att fastställa orsaken till den sjukdom jag led av, av det enkla skälet att de flesta av dem var angripna av samma sjukdom som jag själv! Denna sjukdom, som angriper många "militarister" och "leninister" är vad Althusser kallar "den politiserande avvikelser", och som man även skulle kunna kalla en förvärrad form av jakobinism, om vi tänker på att, som redan Lenin påpekade, det i varje bolsjevik finns en jakobin och en socialdemokrat sida vid sida, och att bolsjevismens hela konst består i att harmoniskt sammanfoga dem båda, utan att den ene eller den andre tar överhanden.

I en berömd roman, som Trotskij uppmärksammade och som gav den franske författaren ryktbarhet inom den internationella kommunismen, lägger denne följande uttryck i munnen på en av sina romanfigurer: "Det finns i marxismen en ödestro och ett förhålligande av viljan. Varje gång ödet tar överhand över viljan drar jag mig undan." Personen ifråga är europé, och det är logiskt att han drar sig undan den europeiska marxismens eviga förbannelse, den som ständigt har vilat över den: mekaniken i alla dess former. Om han varit latinamerikan borde han sagt motsatsen: "När viljan tar överhand över ödesbestämtheten drar jag mig undan", ty voluntarismen eller "politicismen" (ett barbariskt ord, men den politiska vokabulären är nu en gång sådan) är den vanligaste "avvikelsen" i Latinamerika. Vad som begåvats med öknamnet "militarism" (= allting bottnar i väpnad konfrontation) var med andra ord bara en projicering på den väpnade kampens plan av den i Latinamerika förhärskande "politicismen" (= allting bottnar i politik), eller om man så vill en militär version av överskattningen av den "politiska" faktorns betydelse på de underliggande ekonomiska och sociala faktorernas bekostnad. Båda bygger i själva verket på en grundläggande hypotes, enligt vilken en handfull undantagsmänniskor med hjälp av sin beslutsamhet och handlingsförmåga i förening med de högsta moraliska dygder kan, ensamma, förändra en given situation, omvandla ett klassförhållande, omvandla en given socio-ekonomisk struktur. I botten på denna uppfattning — som snarare borde kallas aning, eller dimmig förkänsla, hellre än medveten, klart uttryckt idé — ligger föreställningen att *överbyggnaden kan bli det bestämmande och infrastrukturen det bestämde*. Sådan är, om man så vill, den irrationella kärnan i denna "avvikelse", dess outtalade och underförstådda förutsättning.

I detta synsätt, som uppkommit genom att de revolutionära krafterna smittats av de förhärskande politiska systemen, medför utelämnandet av det sociala subjektet, klassen, såsom

revolutionens drivkraft att "revolutionen" reduceras till den tidsbestämda och ögonblickliga *handling* som störtandet av den härskande politiska makten innebär, medan den i själva verket uppenbarligen är en *objektiv process*. Våldshandlingen antas omedelbart upphäva klassmotsättningarna, medan den i grund och botten och i bästa fall bara kan tänkas skapa de politiska förutsättningar utifrån vilka en utveckling mot ett biläggande av klassmotsättningarna kan påbörjas. Under sådana omständigheter blir det oväsentliga — systemskiftet — väsentligt: formen blir till innehåll, resultatet blir orsaken. Det är därför som man i Latinamerika tagit för vana att ständigt kalla första bästa statskupp "revolution". Om det förhärskande politiska språket är det språk som talas av den politiskt härskande klassen inser man hur bourgeoisin lyckats pracka på de utsugna sina egna illusioner. Detta språkmissbruk är också i grund och botten ett uttryck för en hel filosofi, det för fram en ideologi, där ordet "revolution" allmänt betyder *politisk* omvälvning, palats- eller kasernrevolution, alls inte en *social* revolution: inte så att statsmakten övergår från en samhällsklass till en annan (och därmed föranleder en omvandling av statsmakten och dess organ) utan så att presidentfåtöljen intas av en borgare i kavajkostym i stället för av en borgare i uniform, eller tvärtom. Vi vet vilken möda rebellernas överbefälhavare på Cuba 1959, Fidel Castro, hade att övertyga folket om att *revolutionen* inte var "över" bara därför att *upproret* hade lyckats. Erövrandet av statsmakten är den avgörande punkt varav kampens utgång beror i en krissituation; men det är utgångspunkten, inte slutpunkten.

Genom att göra medlet till mål blir denna politicism alltså också en utopi: den bär inom sig illusionen om en omedelbar lösning av klasskonflikterna, om att själva magiken i det *politiska* maktövertagandet skall medföra ett slut på produktionsförhållandenas ekonomiska och sociala tryck. Den tror omedvetet på ett mirakel, och lika omedvetet sprider den denna tro: om bara "revolutionen är avklarad" kan man hoppas på allt av Staten-Försynen, eller av den Ledare som står i spetsen för den. Slut på knoget, slut på knappheten: mannen kommer att falla från himlen.

Samtidigt ser vi hur mycken anarkism som finns i botten på denna "politicism", till och med i dess mest auktoritära former. Juntornas och pronunciamentens hispaniska mark är också Durrutis och Radowitskys,⁵² och det ligger en viss logik däri. "Putschism" och anarkism är krona och klave på samma mynt, båda är paradoxala yttringar av en utpräglad jakobinism. Anarkisten drömmer och säger: "Låt oss likvidera staten och snutarna genom dekret så likviderar vi också på samma gång utsagningsförhållandet mellan klasserna, löntagarna och arbetsköparna". Socialisten studerar och sammanfattar: "För att åstadkomma statens bortdöende och avskaffandet av alla former av politiskt herravälde, dvs. för att likvidera alla snutar, låt oss börja med att angripa den ekonomiska och sociala exploateringen människor emellan.

Denna ideologiska illusion — rena motsatsen till de verkliga förhållandena i det sociala medvetandet, en motsats som detta samma medvetande har det allra största intresse av att föra fram, eftersom det på så sätt kan ge sig självt huvudrollen — skulle filosofiskt kunna uttryckas som en fulländad uppochnervändning av Marx' bekanta sats (i 1859 års förord till *Till kritiken av den politiska ekonomin*): det är inte människans samhälleliga tillvaro som bestämmer hennes medvetande, utan det är tvärtom hennes medvetande som bestämmer hennes samhälleliga tillvaro. Och det revolutionära avantgardet, som — teoretiskt och moraliskt — förkroppsligar detta medvetande, kan därför ha ett bestämmande inflytande över de exploaterade klasser som det representerar. När det kommer till kritan behöver det inte ens delta i denna samhälleliga tillvaro för att förändra den, det kan ändra den utifrån, på avstånd.

Denna omkastning av det reella förhållandet mellan avantgardet och massorna, mellan medvetenheten och den sociala situationen, mellan viljan och de objektiva förutsättningarna,

⁵² Förövaren av attentatet 1909 mot polischefen Falcón i Buenos Aires.

mellan ande och materia, är i sig själv historiskt bestämd. Det irrationella får sin rationella förklaring i särdragen hos de olika latinamerikanska nationsbildningarnas historiska utveckling, ett ämne som det skulle föra alltför långt för att ta upp här (de kommer att senare ägnas en särskild historisk studie). Men en del fakta bör hållas i minnet:

— en koloniseringsmodell, som i sin administration och formalism var typisk för det spanska imperiet: alltsedan spanjorernas ”conquista” och intill de framgångar som dagens arbetare uppnått har det ibero-amerikanska Amerika ständigt haft en tendens att styras ”uppifrån” i stället för ”nedifrån”;

— statens avgörande roll beträffande upprättandet av produktionsförhållandena, och till och med då det gällde utvecklingen av produktivkrafterna;-

i dag i synnerhet statskapitalismens pådrivande roll, där den föregriper den inhemska kapitalismens utveckling och därmed kompenserar den egna bourgeoisins underlägsenhet gentemot den internationella monopolistiska bourgeoisin;

— en urbanisering som står i paradoxal motsättning till industrialiseringen, och en industrialisering som i sin tur är paradoxala (med en avancerad teknologi men med en otillräckligt utbildad arbetskraft);

— en fortgående ansvällning av ”servicesektorn” i förhållande till den ”sekundära” sektorn, eller med andra ord tillväxten inom den så kallade medelklassen av improduktiva löntagare — funktionärer och statstjänstemän, undersysselsatt eller till hälften arbetslös personal — som tagit överhand över den traditionella småbourgeoisin av hantverkare och butiksinnehavare;

— den mer än annorstädes utpräglade, relativa självständigheten hos vissa sektorer av statsmaskineriet, särskilt militären, med hänsyn till deras specifika vikt som samhällsklass.

Om det tillåts mig att sammanfatta allt detta skulle man kunna säga så här: om den klassiska europeiska staten, enligt den inte mindre klassiska karakteristiken, är ”bourgeoisin organiserad som härskande klass”, så är i Latinamerika bourgeoisin Staten organiserad som härskande klass, ett härskarklassens instrument, konstruerat för ekonomisk exploatering. En viss social underutveckling rättas till, samtidigt som den bibehålls, genom en politisk överutveckling: ju mer atrofierat det civila samhället är, desto mer hypertrofierat tenderar den politiska makten att bli, och på många ställen blir militärens förhärskande inflytande straffet för de civilas maktlöshet. I själva verket kan denna ”politicismiska” illusion återöpa en tillräcklig historisk tradition för att ännu i dag framstå som aktiv social idé (och därmed som reell maktfaktor): det är ett faktum att den i fråga om effektivitet och giltighet spänner över ett vidare fält än till exempel i Västeuropa.

Fram till en viss punkt. Men bortom den punkten blir illusionen bedräglig. Dock förefaller det mig, för att förlänga Althusserns resonemang (se Louis Althusserns brev i slutet av kap. V nedan), som om endast den populära och allmänt accepterade karaktären hos denna ”politicism” — vilken till sist som varje diffus ideologi blir osynlig och omedveten — kan förklara:

a) en ensidig och spontan räddhåga inför de arbeten som kännetecknas av en viss uppfattning om den revolutionära gerillan, som visserligen framhäver vissa drag och skjuter andra i bakgrunden, men som ständigt bibehåller allt som framhäver ”vilje”-elementet och suddar ut allt som kan påminna om det ”deterministiska” elementet. Jag utgör själv inget undantag: det är uppenbart att författarna till dessa arbeten själva bär ansvaret för att ha accentuerat en uteslutande ”militaristisk” och ”avantgardistisk” tolkning av de teoretiska och historiska erfarenheterna av den kubanska revolutionen och av de olika gerillarörelser som följt i dess spår;

b) den expansionskraft och den otroliga lätthet varmed denna ”militarism” och denna

”avantgardism” har kunnat breda ut sig i de mest medvetna revolutionära kretsar och i de bäst utbildade sektorerna inom avantgardet. Det var inte fråga om ett ytligt eller tillfälligt svärmeri. Den upphetsning på ytan som dessa ultra-jakobinska tankegångar förorsakade upprörde ideologiska skikt långt nere på djupet av ett visst kollektivt medvetande;

c) det faktum att denna ”avvikelse” eller ”vänstervridning” då det gäller att tolka och omsätta i handling teser som från början var riktiga, inte i tid kunde avslöjas för vad de verkligen var, berodde på att deras förgivna motståndare var behäftade med samma illusioner som frambringat de ”avvikelser” man sade sig vilja bekämpa. De hade själva letts av dessa illusioner under årtionden och så till den grad gjort dem till sina egna att de hade svårt att känna igen dem hos andra, liksom hos sig själva. En genomförd kritik av denna ”militarism” skulle, om den drevs till sina yttersta konsekvenser, innebära ett slags självkritik från deras sida, något som knappast hörde till deras vanor.

3. En smärtsam brist: organisationsteorin

Den politiska isolering i vilken de flesta av de väpnade revolutionära rörelserna i Latinamerika befinner sig är i dag ett allmänt accepterat faktum. För att ta ett exempel bland många andra inledde den leninistiska falangen av den brasilianska befrielsearmén, ALN, i augusti 1971 en ”nödvändig självkritik” med detta förnuftiga konstaterande: ”En aldrig så ytlig betraktelse av den brasilianska revolutionära rörelsens politiska situation för närvarande lägger i öppen dag massornas fullständiga främlingskap inför de olika väpnade grupper som verkar i landet” (*”o total desligamento das masas dos diversos grupos armados que atuam no pais”*). Att det sunda förnuftet är ett av de ting som är mest jämnt fördelad bland människorna här i världen visas av att ingen av de fraktioner och organisationer som angreps i resolutionen och som besvarade angreppet tillkännagav någon oenighet på denna punkt. Skillnaderna i uppfattning började efteråt, med analysen av orsakerna till denna isolering, och framför allt med de sätt man föreslog för att avhjälpa den.

För att sammanfatta ”den leninistiska falangens” uppfattning är det, i än högre grad än regeringens utomordentligt våldsamma repression, det överdrivna åtskiljandet av den väpnade kampen från den politiska som förklarar den uppenbara klyftan mellan det väpnade avantgardet och massorna. Genom att negligera agitationen och propagandaarbetet bland massorna, särskilt bland arbetarna i de stora industriföretagen, har ALN avvikit från den kurs som drogs upp av Marighela vid São Paulos regionalkommittés konferens i april 1967, som blev utgångspunkten för schismen inom kommunistpartiet i São Paulo och senare för ALN. Från att vara den viktigaste formen för den revolutionära kampen, vilket den borde ha förblivit, har den väpnade kampen omärkligt övergått till att bli dess enda form. Men detta förefaller inte vara huvudsaken.

Huvudsaken är att den väpnade revolutionära kampen i det stora flertalet fall icke uppfattats som det direkta uttrycket för — eller höjdpunkten av — den politiska och ekonomiska klasskamp, som samtidigt fördes i dessa länder. Därför har den väpnade kampen icke i tillräckligt hög grad *kopplats an* till utvecklingen av den sociala kampen på det nationella planet; den står och stampar på samma ställe, och till sist förtärs den av utmattning.

Att säga detta är att fastställa ett faktum, inte att uttala ett värdeomdöme. Men varför har det blivit på detta sätt? ALN:s leninistiska falang anklagar ”debrayismens ideologiska kontraband”, som närs och underhålls genom tillströmningen av element från den radikala småbourgeoisin, en tillströmning som äventyrat ALN:s proletära hälsa. Liksom flera andra falanger, vilka formulerat andra liknande självkritiska deklARATIONER, lär ALN inte komma förbi *”o cerne de teoria debraysta”* annat än genom att förvandla sig till ”avantgarde-avdelning av arbetarklassen”, dvs. till ett parti ägnat att ”leda revolutionen”.

Dessa kamrater får förlåta, men den terapi som de föreslår förefaller mig lika ”teknisk” och

underordnad som den, vilken de fördömer hos de andra grupperna (VRP, MR-8, ALN, MRT etc.) utan att fördenskull ha dessas förtjänster, nämligen klarhet och konkretion. Det är inte av en händelse som ALN avvek från den väg som den påstod sig ha utstakat i april 1967 genom att förbli en militär organisation i stället för att bilda ett politiskt parti. Den militära organisationens fortgående avskärmning från de brasilianska massorna uttrycker en inre logik, och det centrala i denna logik står att söka i uppfattningen av avantgardet som självständig och organisk enhet, dvs som alltifrån början *organiskt avskild* från massrörelsen.

Den brasilianska nationella befrielsearmén var i själva verket aldrig någon "folkarmé" — må så vara. Låt oss alltså ersätta den med ett arbetarparti. Ett parti som bildats genom dekret skall alltså avhjälpa olägenheterna med en armé som bildats genom dekret. Det tråkiga är emellertid att ett parti som bildats på detta sätt — med naturnödvändighet sammansatt av intellektuella och småborgerliga aktivister — löper risk att bli lika litet ett arbetarnas parti som denna armé av professionella revolutionärer var *folkets* armé. Det är genitivformen som måste uppmärksammas, ty det är den som svetsar folkarmén och partiet samman med klassen. Det är den som i sig sammanfattar de svåraste problem som den revolutionära organisationens teori och praktik ställts inför alltsedan Marx. Den pekar på *en viss generationstyp* (avantgardet utgår från klassen, armén kommer ur folket) och uppställer — och bekräftar — därmed *en tillhörighetsprincip* (avantgardet tillhör klassen, armén tillhör folket, och klassen och folket känner igen sig i och identifierar sig med dem). Men låt oss inte rida på ord, även om orden pekar mot en avgörande teoretisk fråga. Denna teoretiska fråga är i grund och botten en historisk fråga, och om man vill allvarligt studera den, dvs. undersöka de marxistiska *principerna* för organisationen, måste man gå tillbaka till marxismens historiska *ursprung*, gå bortom Lenin till Marx själv.

Faktum är blott alltför välkänt: hos Marx existerar ingen organisationsteori: en grymt betungande brist. Vi har ett utkast till en teori om klassen (ehuru i sig icke utvecklad, eftersom Marx avled just då han påbörjat det kapitel i *Kapitalet* som skulle handla om samhällsklasserna), men om partiteori har vi ingenting. Detta tomrum är ingen tillfällighet, i det marxistiska synsättet finns det helt enkelt ingen plats för partiet; parti och proletariat är praktiskt taget två utbytbara begrepp, partiet är proletariatet som kommer till medvetande om sig självt i och genom det revolutionära handlandet, det är på något sätt det totala proletariatet, "utan hänsyn till nationalitet", drivet av sina egna historiska intressen. "Kommunisterna", säger *Manifestet*, "bildar inget eget parti i förhållande till de andra arbetarpartierna. De har inga intressen som skiljer dem från proletariatets intressen i dess helhet. De för inte fram några särskilda principer, enligt vilka de påstår sig vilja forma den proletära rörelsen."

Det finns alltså, som vi ser, en motsägelse mellan tanken på ett parti och den kommunistiska realiteten; parti innebär särskiljande, partiskhet, medan kommunismen "ständigt representerar intressena hos rörelsen i dess helhet". Parti innebär också idén om en särställning i förhållande till själva klassen, som om sanningen om klassen kunde uppenbaras för den utifrån. Men: "Kommunisternas teoretiska uppfattning vilar ingalunda på idéer eller principer som uppfunnits eller upptäckts av en eller annan världsförbättrare. De uttrycker bara i allmänna termer de verkliga förutsättningarna för en klasskamp som redan existerar, för en historisk utveckling som utspelas inför våra ögon." Ty socialismen är en vetenskap, den springer fram ur klassens verkliga levnadsvillkor: endast den utopiska socialismen, som inte utgår från ett studium av de objektiva samhällsprocesserna, kan organisera sig i sekter utanför klassen, liksom dess uppfattningar ligger utanför det verkliga livets utveckling.

Att proletariatet konstituerar sig som klass, det är kommunismen; men, "arbetarnas frigörelse kommer att vara arbetarnas eget verk". Arbetarnas disciplin, enighet och organisation uppstår av sig självt genom den produktionens koncentrations- och socialiseringsprocess som kapitalet självt genomför. Med andra ord, övergången från klassen i sig till klassen för sig är klassens egen uppgift. Om proletariatet för den Lenin som skrev *Vad bör göras?* inte kunde

väckas till medvetande om sig självt utom genom förmedling av det utanför stående elementet, partiet som var vetenskaplighetens bärare, så var för Marx själva de villkor som ger upphov till människans utsugning av människan just de villkor som skulle ge upphov till att de utsugna blev medvetna och organiserade sig. Exproprieringen av expropriatorerna står inskriven som slutpunkt i själva den kapitalistiska produktionsordningens mekanism, dess omstörtande kommer att bli dess samhälleliga slutpunkt, ekonomiskt bestämd av utvecklingen av villkoren för utsugningen; och om de utsugna eventuellt skulle behöva ett politiskt instrument kommer detta endast att spela en underordnad och tillfällig roll som instrument för samordning och verkställande.

Då Marx utarbetade de provisoriska stadgarna för Arbetarnas internationella förening inskränkte han redan i första paragrafen dess ändamål till det mycket blygsamma att ”skapa en central instans för information och samarbete mellan de olika ländernas arbetarsammanslutningar” (vilken kontrast mot definitionen av den Tredje internationalen som ”högsta instans” och dess exekutivkommitté som Världsrevolutionens ”generalstab”, med dess inträdesvillkor, dess nationella sektioner och dess imperativa påbud!). Det visar i hur hög grad utvecklingen i Marx' ögon utspelas på klassens nivå, i hjärtat av den samhälleliga produktionsprocessen, så att säga på samhällets verkstadsgolv, i stället för på de politiska toppstridernas abstrakta plan. Marx' socialism måste uppfattas som i den mest bokstavliga mening motsatsen till en revolutionär *politicism*.⁵³ Det är inte bara begrepp som ”befäl”, ”centralism” eller ”militär disciplin” som är främmande för den ursprungliga marxistiska synen (de är helt enkelt meningslösa, eftersom den proletära rörelsen själv tar hand om allt — organisation, uppror, administration av arbetarstaten), men där finns inte ens plats för ett särskilt, avgränsat aktionsområde för avantgardet. Och i den mån som en sådan aktion ändå skulle uppstå skulle den bara sluta i ett misslyckande, vilket exemplet med de parisiska hemliga föreningarna före 1848 och Blanquis senare misslyckanden i Marx' ögon bevisade.

Vi vet med vilken förtjusning Marx och Engels från 1872 arbetade på Första internationalens upplösning — en upplösning som inte innebar en nedgång, utan tvärtom en intensifiering av det europeiska proletariats revolutionära aktivitet. En proletär revolution som Paris-kommunen är proletariatet som själv konstituerar sig som parti och gör sig av med ”konspiratörerna” som med överflödiga och farliga fanatiker, ”revolutionens alkemister” som söker de vises sten där den inte finns, i sina egna hjärnor, fast den ligger där mitt framför ögonen på dem, på gatorna och i verkstäderna, i ”den direkta proletära rörelsen”.

Ännu 1885 skrev Engels på tal om upplösningen denna segerbulletin till det tyska proletariatet: ”I dag behöver det tyska proletariatet inte längre någon officiell organisation, varken öppen eller hemlig. Det band som självklart förbinder kamrater av samma klass och av samma uppfattning är tillräckligt för att, utan alla stadgar, styrelser, beslut och andra formaliteter få hela det Tyska riket att vackla ... Det europeiska och amerikanska internationella proletariatet har numera blivit så starkt att inte bara dess första, begränsade sammanslutning, det hemliga förbundet, utan också den andra, offentliga och oerhört mycket mera betydande, Internationella arbetarassociationen, bara blivit till ett hinder för det; så att blotta samhörighetskänslan grundad på övertygelsen om likheten i klasstillhörighet är tillräcklig för att skapa och befästa ett enda stort proletärt parti, bestående av arbetare i alla länder, av alla språk”.⁵⁴

Denna tolkning var utan tvivel otillräcklig. Om den inte visat sig vara det skulle marxismen aldrig blivit ”marxism-leninismen”. Men bindestreck mellan de båda substantiven är tvetydig: betyder det ett sammanförande av två skilda teorier, eller en förening av de ”marxistiska” teserna och deras ”leninistiska” följdteser? På organisationsplanet är det förra svaret det rätta.

⁵³ De ord som fransmannen Eugène Pottier skrev i Internationalen, kort efter att ha undsluppit från fasorna i Paris i juni 1871, bör också uppfattas bokstavligt: ”Il n'est pas de sauveur suprême/Ni Dieu ni César ni tribun/Producteurs, sauvons-nous nous-mêmes!” (Denna strof finns ej i Menanders svenska översättning. Ö.a.).

⁵⁴ Karl Marx/Friedrich Engels: *Werke* 21. Berlin 1972. s 223.

På det planet resulterade de olika historiska uppgifter som Marx och Lenin stod inför under ojämfrörliga historiska villkor (ett avancerat Europa, ett efterblivet Ryssland) i teoretiska ståndpunktstaganden, vars motsägelser det vore ohederligt att förneka. Vi har visat att man i marxism-leninismen måste se den dialektiska enheten i ett motsatspar. Att återfinna dialektiken mellan Marx och Lenin är att upphäva dialektiken mellan klass och parti och att frigöra ett område av ömsesidigt utbyte, ömsesidigt berikande, genom att spela ut de teoretiska olikheterna i enlighet med de praktiska krav som varje enskild revolutionär rörelse står inför.

Den tilltro Marx hyste för den proletära spontaneiteten — och som efter hans död återupptogs och vidareutvecklades av Engels — tjänade som språngbräda för såväl ultravänsterns apokalyptiska messianism som dess baksida och högerorienterade spegelbild: Andra internationalens mekanistiska synsätt, med dess stora, flytande masspartier och med den hållningslösa ekumenismen hos socialdemokraterna, som var utsatta för alla de splittrande inflytelser som frigörs av en praktisk politik reducerad till valagitation och parlamentarisk verksamhet. Det var i den situationen som Lenin tvingades *reagera*, genom att återupprätta ”avantgardet”, genom att göra begreppen ”parti”, ”centralism”, ”disciplin”, till huvudaspekten på motsättningen parti/klass, ett motsatspar i spänningstillstånd. Längre fram konstaterade ”ultrajakobinen” att det ryska proletariatet i St Petersburg och i Moskva varken i januari 1905 eller i februari 1917 hade varit i behov av Partiet för att självt skapa politiska myndigheter, ”sovjeterna”, oberoende av bolsjevikernas vilja och till och med utanför deras inflytelsesfär (bolsjevikerna var från början bara en etydlig minoritet, dränkt i massan av partilösa och socialrevolutionärer). I den situationen återupprättades aspekten ”massorna”, ”det proletära initiativet”, ”klassinstinkten”.

Sjuttio års ytterligt skiftande historiska erfarenheter borde möjliggöra för oss att i dag innefatta de två polerna i motatsförhållandet i ett enda synsätt. Naturligtvis inte för att oupphörligt upprätthålla en exakt jämvikt mellan dem, men för att bättre veta när, hur och varför den skall väga över än åt det ena, än åt det andra hållet. Historiskt borde vi vara i stånd att dechiffrera de svårigheter man rönt i Latinamerika beträffande förhållandet mellan avantgardet och massorna och ringa in ett antal minimiförutsättningar, utifrån vilka en riktigare lösning skulle kunna sökas. Det existerar naturligtvis ingen undermedicin eller någon magisk formel; men vi är i besittning av tillräckligt mycken praktisk erfarenhet, tillräckligt mycket av samlade teoretiska studier för att finna vägen, för att visa *åt vilket håll* vi bör röra oss för att finna en utväg ur den nuvarande återvändsgränden. I själva verket behöver vi bara gå tillbaka till klasskampens elementära principer, till den historiska materialismens mest oemotsägliga teoretiska landvinningar; i de fall där dessa har glömts bort eller inte begripits har det ständigt stått oss mycket dyrt i praktiken. Det är i ljuset av dem som vi — var och en under sina egna villkor — kommer att finna vår egen väg. Låt oss därför återgå till ABC-boken.

Men vartill tjänar denna tråkiga omväg, och varför måste vi ta den? ABC-boken är vad vi minst av allt känner till. Låt oss säga det rent ut: vi ”castrister” har läst *Lenin före Marx*, och av Lenin har vi knappast läst *Anteckningar om dialektiken*, utan snarare *Vad bör göras?* och *Staten och revolutionen*, de latinamerikanska revolutionärernas två favoritböcker. I Amerika är Marx fortfarande okänd: kampens — den politiska eller den militära — brådskaande natur lämnar föga tid över för ”teorin”, vilken förefaller föga inbringande, utan praktisk effekt, medan däremot Lenin ger anvisningar av omedelbart värde. En egendomlig men logisk rollfördelning: Marx behärskar den europeiska intelligentsian och Lenin universiteten i ”Tredje världen”. I det senare fallet har organisationens *teknik* och tekniken för anstormningen mot makthavarna företräde; i det förra är det *teorin* om staten och om den ekonomiska produktionsprocessen. En egendomlig men logisk fördelning av svagheter: i Europa har man svårt för att från den teoretiska analysen komma fram till de politiska

slutsatserna, från strategin till taktiken, från Marx till Lenin; i Amerika, inom dessa rörelser som har så bråttom att nå fram till målet, bryr man sig föga om att grunda sin politik på en teori eller om att inlemma sina successiva taktiska lösningar inom en teoretisk analys av samhället, dvs. infoga Lenin i Marx.

Många kommer att kalla allt detta för den sysslolöses tidsfördriv, en lek för intellektuella med välpetade naglar. Själv började jag mina lärospån i marxism-leninismen med slutet, med en tämligen summarisk leninisms XYZÅÖ, och kom fram till Marx' socialism via "politicismen" hos en hafsigt smält Lenin, till teorin via praktiken. Men eftersom man ju alltid måste börja i någon ända kanske ändå den vägen inte är den minst avundsvärda — det är samma väg som Fidel och Che tog. Det finns många som har utgått från Marx utan att nå fram till Lenin, som slutat med att i Marx finna ett bekvämt vilohem.

4. Klassen kommenderar geväret

Låt oss inte vara rädda för truismer. Politik är kampen mellan klasser som kämpar om statsmakten. Den är, för att tala med Lenin, "ekonomin i koncentrat". Den ekonomiska kamp som de utsugna för i avsikt att försvara sina intressen höjer sig inte alltid till den politiska kampens nivå, men all politisk kamp innebär och innefattar en ekonomisk kamp, en kamp för försvaret av de kämpande klassernas ekonomiska intressen.

Det revolutionära kriget är fortsättningen av den revolutionära politiken med andra medel; och den revolutionära politiken kan inte skiljas från försvaret av de revolutionära klassernas ekonomiska intressen.

Vilka är de revolutionära klasserna? Det är "massorna", dvs. det block som bildas av de klasser och fraktioner av klasser som vid ett visst givet tillfälle har intresse av att störta de härskande klassernas politiska maktställning. Begreppet "massan" innebär alltså varken "hopen" eller "majoriteten", utan väsentligen en viss objektiv situation inom klasstrukturen i ett kapitalistiskt samhälle, en bestämd plats i den samhälleliga produktionsprocessen.

För det fall dessa grundläggande definitioner inte är oriktiga står det alltså klart att det militära instrumentet (Befrielsearmén, gerillan) tjänar en politik, och att denna politik själv tjänar de utsungnas ekonomiska intressen. Instrumentet är följaktligen underordnat den klass som utnyttjar det och vars intressen den tjänar.

Man kan alltså ställa frågan om den revolutionära kampens organisationsformer utan att först ställa frågan: åt vilka klassintressen är gerillan instrumentet? *Att uppställa tekniska metod-problem oberoende av de massornas målsättningar och förväntningar, vilka metoden skall tjäna, att uppställa problem rörande avantgardets organisation oberoende av den klass eller den allians av klasser vars instrument avantgardet skall vara, det är att spänna plogen framför oxen* och trampa rakt ut i ett tomrum. De teoretiska etapperna i det därav resulterande, smärtsamt verklighetstroga fallet kan delas upp på följande sätt: man börjar med att skilja det militära instrumentet från samhällsklassen, den väpnade kampmetoden från de ekonomiska och sociala förutsättningarna för dess användande; därefter följer logiskt att instrumentet *höjer sig ovanför* klassen och metoden ovanför de verkliga förutsättningar under vilka den är användbar, varvid båda blir förhärskande och bestämmande faktorer ("huvudaspekten inom det dialektiskt förenade motsatsparet"); slutligen förklarar sig instrumentet — armé eller parti — som *ersättare* för den klass vars instrument det är, och metoden — den väpnade kampen — som ersättare för sitt politiska och sociala mål; dvs. att instrumentet hädanefter bara gör precis vad som behagar det och att den revolutionära väpnade kampen omvandlas till "vänsterterrorism". Övergången från den ena etappen till den andra går mycket hastigt, konsekvensernas mekanik inställer sig obevekligt så snart den första grundstenen är lagd. Från den sista etappen faller man direkt ner i bråddjupet, dit man vanligen anländer ur stånd att mäta höjden av sitt fall: i form av lik, fysiskt eller politiskt spelar i sammanhanget föga roll.

Det ligger ingen ironi i dessa ord: detta ofrivilliga och obarmhärtiga fall gör alltför ont för att man skall tillåta sig någon sådan. Det gör mycket ont för dem som faller offer för det, och det bereder mycket ont åt den folkliga revolutionens intressen.

Dessa principer låter sig inte ostraffat brytas ”ute på fältet”. Valet av landsbygden som det huvudsakliga fältet för det revolutionära kriget grundade sig från början på militär nödvändighet: eftersom det erfordrades en folkarmé för att krossa den borgerliga armén, och eftersom denna armé inte kunde ställas upp i städerna, återstod bara landsbygden, en negativ och helt och hållet teknisk slutsats. I själva verket var de flesta ”bönderna” i gerillaarmén studenter och tjänstemän som för första gången i sitt liv kom ut på landsbygden, om vilken de inte hade ens ett minimum av kunskap. Fallet med den bolivianska gerillan i Teo-ponte 1970 (70 studenter som en vacker dag drog ut till ett område där den övervägande majoriteten av dem aldrig hade satt sin fot och som de inte visste ett dugg om, vare sig vegetation, seder, klimat eller kulturmönster etc.) är bara ett extremt, paroxysmartat exempel på en allmän tendens hos gerillan i ett otal andra länder, särskilt under de första åren av den väpnade kampen. Vi känner här igen Kautskys resonemang om avantgardet överfört till det militära planet: gerillan importeras utifrån till massorna (från staden upp i de utvalda bergstrakterna) på samma sätt som klassmedvetandet importeras utifrån ned till arbetarrörelsen via borgerliga intellektuella som bär med sig socialismens vetenskapliga doktrin. Och på samma sätt som denna arbetarrörelse efter den dagliga ekonomiska kampen är oförmögen att av egen kraft skapa en politisk organisation som är medveten om sina egna djupare intressen, på samma sätt är landsbygdsproletariatet och de fattiga bönderna oförmögna att från pyrande upprorsstämningar eller latent missnöje nå fram till ett medvetet och målinriktat utnyttjande av det revolutionära våldet: i båda fallen erfordras ett ingripande av ett utomstående element, bärare av i ena fallet det upplysta våldet, i det andra den vetenskapliga teorin, för att väcka dem från ett tillstånd av klass-i-sig till ett tillstånd av klass-för-sig.^{54a}

Men vilka band förenar gerillaläget med dess sociala omgivning? Vilket är förhållandet mellan böndernas ”omedelbara” och väsentliga anspråk och gerillasoldaternas ”långsiktiga” politiska program?

En landsbygd utan lantbrukare är ett substanslöst, historielöst område, ett vitt fält på en generalstabskarta. Endast en reguljär armé kan anse sin omgivning som ett ”operationsområde”, en scen på vilken den ”opererar”, ett slags exercisfält eller en blank yta. Det är en illusion att försöka skilja scenen från aktören, en individ från hans materiella livsvillkor, människan från den omgivande, objektiva världen — och det är likaså en illusion att föreställa sig landsbygdsgerillan som en gerilla som befinner sig och förflyttar sig ”på landet”, där den förutsätts kunna utnyttja hela sin eldkraft och lättare undslippa repressionens styrkor, i stället för som en gerilla av landsbygden, av dem som lever där, bestående av jordbrukare, en gerilla som lever med deras problem, som bärs av deras behov och deras förväntningar.

Det är särdragen i en landsändas historia, historien om ett visst bestämt sätt för exploateringen av lantarbetarna, det är en viss folkgrupps förgångna, det är typen av odling och boskapskötsel, det är klasstrukturen och graden av klassmotsättningar i det ena eller det andra området eller mellan områdets invånare och storgodsägarna som bor i närmaste provinshuvudstad, det är sådana kännetecken som avgör huruvida en viss jordbruksregion är lämplig för ett utvecklande av det folkliga våldet eller ej. I den betydelsen har det alltför ofta betonats (så som jag själv gjorde det i *Revolution i revolutionen*?) att den revolutionära gerillan inte var något bondekrig; det är sant, försvårat man menar att gerillan varken är ett jacquerie eller ett spontant utbrott av folklig vrede, utan en organiserad rörelse under proletär ledning som

^{54a} . Förf. anspelar på Jean-Paul Sartres och andra existencialistiska filosofers åtskillnad mellan ”l'etre en-soi”, den inerta, vegeterande, omedvetna människan, och ”l'etre pour-soi”, den medvetna människan som metodiskt söker ”förverkliga sig själv”, förvandla sig till något bättre, något högre än sitt gamla jag (”L'Etre et le Néant”, Gallimard 1947, *passim*). Ö.a.

syftar till ett politiskt maktövertagande i nationell skala. Men om man därmed menar att en gerilla inte som en grundläggande förutsättning för sin aktion måste ta hänsyn till förväntningar och bevekelsegrunder hos regionens inbyggare, då är det fel. En landsbygdsgerillas manskap skall bestå av en majoritet av bönder och lantarbetare, och av landsbygdsbefolkningen skall den uppfattas som dess egen, dess barn, en del av den själv. Om den inte kan vara det från början — något som ofta är oundvikligt med tanke på den kulturella och politiska trögheten hos stora delar av den fattiga bondebefolkningen — måste den åtminstone i sin långsiktiga målsättning innefatta de lokala massornas omedelbara materiella intressen och via de konkreta lösningar den föreslår 14 böndernas svårigheter göra de långsiktiga politiska målen aktuella för dem. Genom att ogiltigförklara gamla skulder, sänka eller upphäva arrendeavgifter, likvidera lokala översittare, sänka lokala skatter, hjälpa till med arbetet på fälten och med förbättring av bevattningsanläggningar, genom att underlätta handeln och införa priskontroll på jordbruksvaror, genom att försvara befolkningen mot repressalier från de statliga myndigheterna, genom att underhålla vägar och broar, genom sådana åtgärder kan gerillan till och med långt innan tiden kommit för en jordreform och för en allmän och fritt diskuterad omfördelning av jorden så småningom bygga upp en folkmakt. Och bara på sådana villkor kan gerillan undgå att bli en främmande kropp som inplanterat sig på en bergssluttnings, att av dem som sedan generationer lever och arbetar på dessa sluttningar eller i dessa raviner betraktas som ett band av misstänkta eller helt enkelt ignorerade landstrykare.

Det var, som Che erkände efter rebellarméns intåg i Havanna, efter det att Fidel Castros gerilla "helt och fullt betecknat sig som en bonderörelse med sina rötter i jorden och med den jordreform som mål, vilken redan revolutionärt genomförts i Sierra Maestra" som revolutionen kunde segra (uttalande den 27 januari 1959). På samma sätt som, historiskt sett, de enda arbetaruppror som haft framgång varit de där arbetarklassen i sin majoritet direkt deltog i striderna — och inte de där upprorsmännen haft tillgång till de bästa vapnen eller de djärvaste och mest osjälviska ledarna — på samma sätt har de enda gerillakrig som kunnat föras till seger varit de där (som på Cuba) majoriteten av jordbruksbefolkningen i en viss region direkt eller indirekt deltog i kampen genom att bidra med frontkämpar, medhjälpare eller aktiva sympatisörer.

Alltså: utan att vilja frångå de utsugna massorna, utlämnade som de är åt en fysiologisk, intellektuell och ofta moralisk misär, förmågan att omfatta etiska övertygelser och reagera positivt på "etiska stimulantia" som rättvisa, offervilja, patriotism, måste vi, materialister och dialektiker som vi är, erkänna att medvetandet bestäms av det sociala varat; det är därför genom att stödja sig på detta "sociala vara", genom att helt identifiera sig med det, genom att bidra till konkreta och varaktiga förbättringar av massornas levnadsvillkor och genom att i deras ögon i praktiken framstå som försvararen av deras lokala ekonomiska intressen gentemot den centrala politiska myndigheten, som en gerilla kan bli massornas "verktyg", lika omöjlig att besegra som de själva, oförstörbar som Fågel Fenix, ständigt återuppstånden ur sin egen aska.

Under de förutsättningarna kan förintandet av bourgeoisins maktställning och skapandet av en folkmakt förenas i ett enhetligt förlopp. Under de förutsättningarna kan den politiska strategin efter hand ge utdelning i form av militära framgångar. Under de förutsättningarna kan revolutionen komma som från skyn, liksom revolutionärerna från bergen för att besegra och inta städerna, deras främsta mål.

Det är tvivel underkastat huruvida den politiska isolering i vilken de flesta gerillarörelser på landsbygden befunnit sig under de senaste tio åren åstadkommit genom den mer eller mindre "taktiska", ständigt lika ofullständiga militära ring som repressionens trupper slagit omkring gerillans operationszoner. En gerilla kan utan vidare — det har många gånger inträffat — bryta sig ut ur inringningen och förflytta sig till en annan, angränsande eller mera avlägsen zon, utan att fördenskull kunna bryta sin isolering. Det visar att den reguljära arméns

”säkerhetszoner” runt omkring de ”farliga områdena” inte förklarar någonting. Isoleringen är i själva verket sociologiskt betingad. Den bevisar att valet av militär strategi aldrig kan fattas oberoende av en analys av samhällsstrukturen. Det är fördelningen av de olika samhällsklasserna inom de utsugna massorna som bestämmer hur de väpnade revolutionära styrkorna bäst skall fördelas i ett land. Med andra ord kan valet av landsbygden som den huvudsakliga skådeplatsen för den väpnade kampen inte resultera i att man uppnår den tekniska målsättningen — upprättandet och utbildningen av en homogen folkarmé — om inte gerillan motsvarar de objektiva behoven hos en lantbefolkning som kan förväntas aktivt medverka till att befria sig från sina förtryckare.

Om ”rotorn” inte är direktkopplad till generatoren, den drivande klassen, uttömmar den sin kraft förgäves och rullar i tomgång, hur effektiva de kugghjul än må vara som förbinder den med städerna och resten av landet. Många är de revolutionära aktivister som — med rätta övertygade om nödvändigheten av att upprätta ”den rörliga strategiska styrkan” — dragit upp i bergen med den fasta föresatsen att bli en del av en bestämmande faktor i sitt lands klasskamp, endast för att råka ut för den smärtsamma överraskningen att se månaderna, ibland åren, gå utan att något avgörande händer, ingenting av det de hade väntat sig. Passiviteten, otillräckligheten i de militära aktionerna, är naturligtvis en början till en förklaring, men hur förklarar man otillräckligheten och passiviteten? Den förväntade politiska ”katalysatoreffekten” uteblir. Inte ens framgångsrika aktioner får den effekt man väntat sig: de upprepas som tillfälliga flammor i glöden, men de utsugna befolkningsskikten reagerar inte. Gerillan lyckas inte kanalisera de upprorsrörelser som bryter fram annorstädes: landets politiska liv står den utanför. Varför? Därför att samhället inte alls är avhängigt av de bergstrakter där gerillan opererar.

Det är här man lägger märke till att revolutionens strategiska ledning säkerligen är bättre skyddad, då det gäller dess personliga säkerhet, i en avlägsen bergsbygd. Men vad händer med den politiska effektiviteten? Hur går det med dess möjligheter att inverka på händelseutvecklingen, vilka är dess möjligheter att insamla nödvändig information, att behärska en plötslig krissituation, att utarbeta de bästa slagorden och parollerna och att sprida dem bland massorna, att ta kontakter och att knyta de förbindelser som ”den aktuella situationen” kräver, att mobilisera folkets latenta revolutionära potential, att, kort sagt, lägga hela sin tyngd i vågskålen vid varje kamptillfälle som uppstår i landet?⁵⁵

Många politiska ledare som anslutit sig till gerillan har funnit sig ”bortkopplade” från sitt lands levande krafter, satta ur spel, ur stånd att fylla alla de uppgifter som den globala militärpolitiska situationen ställt dem inför. Förklaringen till denna gerillans smärtsamma ”marginalisering” ligger utan tvivel i att *revolutionens strategiska ledning icke under någon längre tid kan befinna sig annorstädes än där revolutionens strategiska (avgörande) klasser och krafter befinner sig.*

De finns, säkerligen ingen mekanisk överensstämmelse mellan klassfördelningen i samhället och klassfördelningen inom avantgardet. Problemet är inte numeriskt, och det är inte genom att sammanföra statistik över befolkningens fördelning mellan stad, förstäder, byar och landsbygd som man kan komma fram till en ”revolutionär strategi”, ta reda på om gerillan är berättigad eller ej. Endast den mest inskränkta och bornerade amerikanska empiriska sociologi, den sorten som spritt den nordamerikanska metropolkulturen till de latinameri-

⁵⁵ En mäktig motståndare kan man besegra endast genom den största kraftansträngning och *ovillkorligen* endast under det mest noggranna, omsorgsfulla, försiktiga och skickliga utnyttjande av varje, även den minsta 'spricka' mellan fienderna, varje intressemotsättning mellan de skilda ländernas bourgeoisi, mellan skilda grupper eller slag av bourgeoisi inom de enskilda länderna – och likaså av varje, även den minsta möjlighet att erhålla en massbundsförvant, låt vara en tillfällig, vacklande, ostadig, opålitlig, villkorlig. Den som inte förstått detta, han har inte heller förstått ett dyft av marxismen och av den moderna vetenskapliga socialismen *över huvud*. ”Radikalismen” – *kommunismens barnsjukdom*, TEMA/Rabén & Sjögren 1968, s 75).

kanska universiteten, har kunnat förleda en del revolutionära ledare att rättfärdiga sina politiska ställningstaganden genom att ställa upp apotekarspecifikationer med mängder av additioner och subtraktioner, i vilka de utan vidare accepterar folkräkningarnas borgerliga och ovetenskapliga kategoriuppdelning ("primära", "sekundära" och "tertiära" sektorer, "medelklass", "jordbrukarklass" etc.). En klassanalys är inte detsamma som en statistik över inkomstfördelningen i samhället, eftersom klasserna inte är "strata" eller "skikt" som kan definieras i statiska och kvantitativa termer. Klasserna existerar endast *i och genom* det dynamiska samband som ställer dem i motsatsställning till varandra, endast *i och genom* klasskampen. Det ekonomiska kriteriet — de sociala krafternas plats i produktionsprocessen — är visserligen fundamentalt, men ingalunda det enda, eftersom produktionsförhållandena alltid återspeglas i den politiska överbyggnaden.

Om man tar för givet att ett schematiskt uppställande av vissa fakta är otillräckligt för att förklara hur produktionssätt, produktionsförhållande etc. i ett visst givet samhälle konkret fungerar, måste man i vilket fall som helst varje gång kombinera fältundersökningen med den vetenskapliga begreppsapparaten. För att avgöra vilken större eller mindre roll landsbygden kan komma att spela i den revolutionära militära strategin måste man uppenbarligen veta hur stor roll jordbruket (däremot inte boskapsskötseln) spelar i landets produktionssystem, jordrörelsen i dess olika former och dess förhållande till den allmänna profitkvoten i landet, klassfördelningen inom lantbruksbefolkningen, storleken av skiktet jordlösa lantarbetare och dessas organisationsformer etc.

Ur den synvinkeln blir flera problemställningar relevanta för den strategi och den militära taktik som skall bestämmas av ett avantgarde som står i begrepp att upprätta en landsbygdsgerilla: ägandeförhållandena och exploateringsförhållandena på landsbygden, juridiskt och ekonomiskt, formellt och i verkligheten; sättet på vilket arbetets mervärde tas ut (in natura, i pengar eller i dagsverken); graden av kapitalpenetration inom jordbruket, och, som följd därav, fördelningen av jordbruksbefolkningen på egendomslösa lantarbetare, arrendatorer, småbrukare, självägande bönder, etc.; de missnöjesanledningar som finns hos vart och ett av dessa skikt; flykten från landsbygden och dess orsaker i de olika områdena etc.

Det är således omöjligt att skilja de militärstrategiska övervägandena från det sätt varpå de samhällseliga produktionsenheterna är fördelade inom landet, att skilja det geografiska området från landets historiskt betingade ekonomiska karta, att skilja ett operationsområdes topografi från den sociologiska kunskapen om dess invånare. Människan är historiens produktiva drivkraft, men "det mänskliga varandet är inte en abstraktion som häftar vid den enskilde individen. I realiteten är det summan av de samhällseliga relationerna" (Marx).

Den "abstrakte", "isolerade" revolutionäre aktivisten som rör sig inom en landsbygdsbefolkning, vilken uppfattas blott och bart som art, som en stum, inre generalisering som naturnödvändigt binder alla bönder samman, allt detta är naturromantiska fantasifoster (naturen tagen i sin dubbla aspekt av "den mänskliga naturen" och "de naturliga livsvillkoren") som i "urskogen" eller "bergen" ser källan till frälsning från den degenerade och från naturstadiet perverterade storstaden. Därför är det, om vi skall fortsätta att göra pastischer på Teser om Feuerbach, skäl att påpeka att dessa fantasikategorier tillhör den äldre filosofin och att de på intet sätt kan hjälpa oss att lösa de uppgifter som en ny värld ställer oss inför. De har tolkat en världsbild, de kan inte hjälpa oss att förändra den. De har på ett fattbart språk återgett redan gjorda revolutionära erfarenheter, men de har inte kunnat åstadkomma några nya.

Tendensen att uppfatta och behandla massorna som en amorf degklump eller som ett stöd åt en revolutionär elit som är i besittning av och för sig själv behåller revolutionens kemiska formel, tendensen att vilja göra revolutionen uteslutande uppifrån och inte samtidigt nedifrån, tendensen att skilja den "medvetna ledningen" från den "efterblivna, styrda massan",

tendensen att föredra ”ett snabbt maktövertagande i toppen” framför det ”långsamma uppbyggandet av en folklig makt från basen” — allt detta, som i grunden uttrycker en och samma tendens, får sin kraft ur en levande ideologisk tradition. Vi vill kanske kalla det ”kvarlevor”, men dessa kvarlevor underhålls och underblåses av borgerlig livsföring, av uppdelningen mellan kroppsarbete och intellektuell verksamhet, av den gamla överhöghet som vetandets och redskapens besittare alltid haft över dem som producerar

Ett sådant sammanflöde av alla dessa månghundraåriga former av alienation kan inte vara omedveten eller oskuldsfull: den ekonomiska alienationen (där producenten behärskas av en produkt som blivit främmande för honom), den politiska alienationen (där hela samhällslivet behärskas av en statsmakt som blivit till en främling för massorna och som för dem framstår som den Allsmäktige, den som bestämmer över liv och död, rikedom eller fattigdom, frihet eller tukthus), den religiösa alienationen (där de skrämda och okunniga trogna behärskas av kyrkoherden, kyrkoherden av den kyrkliga hierarkin och alla människor av heligheten, där all levande verklighet behärskas av en död och inbillad värld, dvs. där människan är slav under den Gud hon skapat till sitt eget beläte). Alla dessa former av alienation kan sätta sina spår också inom den rörelse som arbetar för att utplåna dem: de som faller offer för dem kan omedvetet komma att återuppliva främlingskapet genom att skapa ett slags ofrivillig, spontan, ”revolutionär alienering”.

En revolutionär alienering uppstår inte därigenom att en massrörelse uppspaltar sig i ledare och manskap, i aktivister och kadrer (”detta avskyvärda ord”, som Che sade), i avantgarde och infanteri, i stöttrupp och uppföljningsförband. Denna uppdelning är nödvändig, den är vad man kan kalla revolutionens *tekniska* arbetsfördelning, och den är lika nödvändig och arbetsbesparande som arbetsfördelningen inom produktionsprocessen. Men den revolutionära alienationen uppstår då ”ledningen”, ”avantgardet”, ”elitförbanden”, de politiska eller militära ”kadrerna”, börjar uppfatta sig som, och agera som, självständiga och överordnade i förhållande till de ”styrda”, ”manskapet”, ”reservisterna”, ”basaktivisterna” etc. Då kan man däremot börja tala om en *social* uppspaltning av det revolutionära arbetet.

5. Avantgardets metafysik

Under avantgarde-fetischismen döljer sig i sista hand ett slags filosofisk idealism, eller till och med en kvarleva från spiritualismen, om skamlig eller ärorik må vara osagt. Avantgardet är en ”substans” — liksom själen: det bär sin livsprincip i sig självt, det existerar i och för sig självt, och är alltså oberoende av sin kropp, klassen. Det är odödligt, det är historiens innebörd förkroppsligad i dem som undfått den revolutionära medvetenhetens gåva. Den breda massans materiella behov kan aldrig helt och hållet smutsa dess renhet. I sin översinnlighet existerar det som idé före förkroppsligandet och överlever kroppen, det styr kroppens rörelser och förlämnar åt lemmarna deras harmoni. Med sina invigningsriter och sin hemlighetsfullhet tar det inte emot vem som helst: det underjordiska arbetet med dess inträdesprov och gradvisa initieringar skyddar helgedomen mot de oinvigda och avskärmar aktivisten från det vardagliga livet. Oförgängligt och oföränderligt som det är låter det sig aldrig påverkas av tillfälligheter som de ekonomiska konflikterna, de etniska och kulturella förhållandena, de politiska konjunkturerna. Den fascination som de nya avantgardena utövat över två, för arbetarrörelsen främmande eller parallellt med den löpande, världar — den kristna och den trotskistiska — finner kanske här en början till sin förklaring. Om frälsningsläran (individuell eller kollektiv, andlig eller moralisk) å den ena sidan och läran om avantgardet som klasskampens *deus ex machina* å den andra med sådan *entusiasm* kastat sig över vissa rörelser, ibland uppslukats av dem, är det måhända därför att båda undermedvetet funnit sprickan i rustningen, den dolda bristen hos en viss inriktning av den revolutionära kampen — den punkt där den var bräckligast eller mest sårbar.

Det skulle naturligtvis vara skandalöst att vare sig beträffande omfång och socialt inflytande

eller beträffande den revolutionära etiken jämställa de kristligt inspirerade aktivisterna med representanterna för den organiserade trotskismen. Det skulle vara en oförsämdhet mot de kristna revolutionärer som gjutit sitt blod och ofta offrat sina liv i sitt lands och de sinas väpnade kamp att likställa dem med Fjärde internationalens byråkrater som på 6 000 kilometers avstånd vill fjärrstyra och nästla sig in i de genuina revolutionära rörelser vars språkrör de säger sig vara. De förra handlar i egenskap av individer, och om de inte representerar några andra än sig själva så engagerar de sig i alla fall helt och fullt utan tanke på annat än att tjäna sitt folk. De senare utnyttjar oftast redan existerande frihetsrörelser för att öka sin ”internationella prestige”, fylla ut sina propagandabroschyrer eller återuppliva sitt gamla knep med ”inbrytningen”. De förra är bröder och kamrater som det revolutionära lägret definitivt gjort till sina egna, utan fraser eller presskommunikéer; de senare är internationalister med de andras blod, tillfälliga ympekskott eller ideologiska parasiter, som hos de kämpande organisationer, som de anstränger sig att infiltrera, regelbundet framkallar ett definitivt och slutgiltigt avståndstagande.

Fjärde internationalens europeiska utsända i Latinamerika har varken kommit ihåg eller lärt något av stalinismens misslyckanden i denna världsdel, en historisk tragedi som de femtio år efteråt upprepar i sin egen skala, liksom en miniatyrfars. Att göra anspråk på att staka ut en politisk linje och reglera den inre organisationen åt oberoende rörelser och därvid förbigå de styrande organ som dessa själva fritt utvalt åt sig, detta utan att delta i rörelsens dagliga tillvaro och ibland till och med utan att vara sig känna till landet ifråga eller ens tala dess språk; att utnyttja kamraternas internationalistiska solidaritetskänsla för att utifrån splittra och bedra rörelserna; att blåsa upp eller också på konstgjord väg underblåsa fraktionsstrider och splittringstendenser för att efteråt återvända hem med sin rapport till ”exekutivkommittén” (kommitté för vadå?) i Europa — allt detta är uttryck för en politisk oskuld som till syvende og sist förblir verkningslös. Den splittringsverksamhet som bedrevs i Guatemala 1964 inom Yon Sosas gerilla och i Argentina 1972 inom ERP och PRT visar att lögnen, illojaliteten och de cyniska intrigen åtminstone har den fördelen att de likviderar sig själva, om de inte dessförinnan lyckats likvidera den infiltrerade organisationen. Fjärde internationalen, som tycks vara en utomordentligt framgångsrik förlagsverksamhet med massor av filialer (de ”lokala sektionerna”) vars effektivitet vad beträffar reklamen ingen kan förneka, motsäger för övrigt inte sig själv bara på en punkt. I Västeuropa angriper och nedsvärtar redaktörerna för dess bulletiner och broschyrer sedan flera år den kubanska revolutionen, samtidigt som de påstår sig vara de verkliga vännerna till rörelser som de argentinska PRT och ERP, vilka liksom MLN-Tupamaros, den chilenska MIR och den bolivianska ELN i Cuba ser ett kontinentalt, internationalistiskt, konsekvent avantgarde. Eftersom de undviker att nämna de dokument från alla dessa organisationer som bekräftar detta anser sig således murvlarna i Quartier Latin mer kompetenta än gerillan på platsen att bedöma den kubanska revolutionens insatser i Latinamerika.

Dessa tämligen löjliga små smädelser bygger inte på någon moralisk bedömning utan på en teoretisk värdering: de är utslag av en idealistisk och voluntaristisk uppfattning av den revolutionära internationalen som en konstellation av omgivande ”sektioner”, underordnade en styrande central (eller exekutivkommitté), geografiskt avlägsen och moraliskt högt ovanför ”lokala” händelser, som spelar rollen av skiljedomare, kritiker och högste rådgivare. Olyckligtvis har byråkraternas drömmar föga att göra med revolutionernas verkliga förlopp: till sist blir det detta förlopp som kommer att fälla domen över domarna. Ty historien görs inte på avstånd.

Ett av de viktigaste fenomenen under det senaste årtiondet, vilket hittills varit tämligen okänt, är däremot utjämnningen av klyftan mellan troende och icke troende, som tagit sig uttryck i att en mängd katoliker, såväl lekmän som präster, inlemmats i den revolutionära kampens avantgarde. På den punkten liksom på så många andra är det den kubanska revolutionen som

brutit med en förlegad, sekteristisk praxis inom den kommunistiska rörelsen, vilken var så mycket mera skadlig som den utan vidare hade importerats från en kontinent där katolicismen genomsyrar det sociala beteendet på samma sätt som det spanska eller portugisiska språket genomsyrar det intellektuella, i lika hög grad och av samma skäl. Detta helhjärtade uppgående i kampens främsta led, ofta föredömligt och ständigt beundransvärt — Camilo Torres var det främsta exemplet men ingalunda det enda — har inneburit ett *socialt* tillskott som visar hur snabbt de *politiska* förhållandena håller på att förändras i denna del av världen.

Men samverkan i handling utesluter inte strid mellan idéer, och samarbetet på det konkreta klasskampsplånet, särskilt på ett så brant sluttande plan som den väpnade kampens, har i det långa loppet ingenting att vinna på att förvandlas till en blaskig hjärtats synkretism med bara känslorna som grund och därför bräcklig och renons på såväl bärkraft som framtid. Man blir förbluffad när man ser hur många unga troende (ibland katolska *mystiker*) — från de kristligt demokratiska såväl som från lekmanaförsamlingar — som i Bolivia, i Argentina och annorstädes anslutit sig till gerillarörelserna. Att utbilda sig i marxism ansåg de kanske inte hörde till deras främsta uppgifter, men borde det inte ha varit en uppgift för de politiska ledare under vilka de hade ställt sig? En kristens främsta plikt är säkert inte att lära sig rasera utsugningens mekanismer och automatiken i kapitalets reproduktion — men kan man i dag följa en konsekvent aktivistisk linje utan ett minimum av politisk upplysning och ideologisk klarsyn? Man blir också tämligen överraskad när man konstaterar att huvudparten av sympatisörerna ”utifrån”, ibland även aktivisterna, rekryterades ur kyrkans eller kyrkan närstående led, oberoende av bekännelse, ordenstillhörighet eller nationalitet. Det är alltsammans mycket hedersamt för dessa präster, vilka därigenom tog betydande risker och många gånger dyrt fått betala sin aktivistiska solidaritet. Men det är en sak att kunna räkna in katoliker i organisationens led, och en annan att hamna i ett läge där det bara är dem man kan räkna med (jämviktspunkten infaller när de börjar bli i majoritet bland aktivisterna och de aktiva medhjälparna).

Denna utveckling är otvivelaktigt ett tecken. Men på vad? Jo, på en likhet i reflexer och i attityder som styr de ena i deras revolutionära arbete, de andra i utövandet av deras tro. Men *låt inte likheten förleda oss att dra slutsatsen att det föreligger en identitet!* Man kan mycket väl ha en gemensam fiende — borgarbrackans egoism — utan att fördenskull förväxla tilliten till människan med tron på Gud, det revolutionära brödrskapet med barmhärtighetens altruism eller solidariteten med de utsugna med medlidandet med de fattiga. Och om vi skall hålla oss till myternas värld håller vi oss hellre till Prometheus än till Jesus Kristus.

Lenin satte ”hängivenheten för revolutionens sak, fastheten, offerviljan och heroismen” bland de främsta egenskaper som borde utmärka det proletära avantgardet. Men dessa nödvändiga egenskaper förblir *underordnade* förmågan att knyta sig till massorna, en riktig politisk linje, behärskandet av en vetenskaplig teori. Om dessa *nödvändiga* egenskaper vore *tillräckliga* för att skapa en kommunist skulle en god kristen duga lika bra. Det är bara en sak: vad det hela handlar om för de kristna är inte att åstadkomma den sociala revolutionen — var och en har sin prioritetsordning — det är att vinna sin frälsning och komma till himlen. Annars kunde JOC⁵⁶ sköta de revolutionära ungdomsorganisationernas arbete och biskopssynoderna partikongressernas: eftersom de ännu inte har gått samman måste det finnas en anledning. Då störtandet av kapitalet *bara* blir arbetarnas ”förlösning”, då arbetet på att organisera massorna reduceras till enstaka efterföljansvärda och beundransvärda handlingar, aktivismen till apostlagärningar, aktivistens självuppoftning till helgonmartyrier och socialismen till det förlovade landet, då kan de bästa kristna utan vidare identifiera sig med revolutionärerna.

Men revolutionärerna kämpar för att segra tillsammans med folket, inte för att rädda själar. Genom att uppofta sig kan de kristna gärna offra effektiviteten, revolutionärerna vill bara att

⁵⁶ JOC = den franska kristliga scoutrörelsen. Ö.a.

deras offer skall få en effekt, de hänger sig inte åt någon döds kult utan tvärtom åt livskulten. De visar sig inte för folket i det rena exemplet förändligade form (som väcker respekt, men också håller i respekt, som lockar och avlägsnar på samma gång) utan genom den mänskliga kontaktens och gemenskapens värme och samhörighet; de är inte ute efter att visa upp för massorna någon idealbild av moralisk upphöjdhet som de skall dyrka: i stället vill de visa möjligheten till ett bättre liv och sporra och egga medtävlare till sig själva. De strävar inte efter avstånd, varken i form av titlar eller befälsgrader — allt sådant som fjärrar människorna från varandra och skapar klyftor och rangskillnader mellan dem — utan söker i stället allt som kan närma människorna till varandra och förena dem i en och samma rörelse mot ett och samma mål.

De söker segern här nere på jorden, och det så snart som möjligt, och de gjuter varken sitt eget eller andras blod annat än då det är nödvändigt för allas seger, aldrig för att göra någon enskild till martyr. Kort sagt, på samma sätt som organisationen är underordnad de massor som håller den vid liv, på samma sätt är revolutionärens moraliska värden underordnade massornas intressen och den vetenskapliga formuleringen av de taktiska och strategiska målsättningarna. Gerillan är bara en militär metod att erövra den politiska makten, liksom ledaren bara är ett instrument avsett att tjäna den klass han stammar från eller valt till sin, liksom hans liv bara är ett medel för att nå ett mål utanför honom själv men alltid här nere på jorden och alltid förbunden med de levande folkens levande historia.

Allt detta är principer som är självklara, men som det inte skadar att erinra sig när man ser så många lärjungar och nyomvända med en rysning närma sig den väpnade revoltens led, fast av skäl som inte alltid är de rätta: några tar den för ett altare, om inte till och med för ett Golgata, andra för ett podium för en sekt, om inte till och med för en postum revansch för Trotskijs gengångare. Vissa kamrater i Latinamerika gläder sig ofta åt dessa bevis på sympati och solidaritet, ibland till och med anslutning, från den romerska katolicismen och den parisiska trotskismen. Då det gäller vissa försvarare av gerillakriget känner man sig frestad att än en gång citera Fredrik II, med de ord som Che en gång använde apropå de rådgivare som hävdade de ekonomiska kalkylernas giltighet: "Må Gud bevara mig för mina vänner, mina fiender klarar jag själv".

6. I vad slags bad härdar man stålet?

Det slags förbindelser som avantgardet upprätthåller med folket bestämmer det slags förbindelser dess medlemmar har sinsemellan. Allmänt sett kan man säga att ju lösare de förra är, desto fastare är de senare. En olycksbringande dialektik förbinder organisationens inre funktionssätt och det inflytande den utövar utåt. Man har otaliga gånger försökt överbrygga den klyfta som uppstod mellan organisationen och massorna genom att med konstlade medel lägga tonvikten vid den inre monolitiska sammanhållningen. Olyckan vill emellertid att om det problem som skall lösas är den alltmer minskade effekten av företagna aktioner så är den föreslagna lösningen bara ägnad att göra problemet än mer olösligt och fördubbla organisationens militära och politiska vanmakt. Ledningen anstränger sig att göra organisationens inre sammanhållning än mer oböjlig, att stärka dess enhetlighet och stabilitet genom disciplinära utrensningar, och resultatet blir visserligen att enigheten och sammanhållningen blir fastare — men som glaset: till vilken nytta?

Uppfattningen av avantgardet som självtillräcklig och självständig organisation i förhållande till klassen medför en "militaristisk" uppfattning av dess uppbyggnad. Där bara en huvudsakligen eller uteslutande "militär" aktion anses kunna upphäva klassmotsättningarna, där anses de militära metoderna med auktoritet och disciplin kunna lösa de ideologiska och politiska konflikter som kan uppstå inom avantgardet. Det är en av de effekter som "avantgardekriget" får på avantgardet självt.

Frånvaron av sociala och ideologiska grunder för avantgardets rekrytering och verksamhet beror i sig själv på sociala och ideologiska orsaker. Denna militarism har inte fallit från skyn, den har sin egen objektiva logik, som måste förklaras. Den logik som ligger bakom detta tanke- och handlingssystem är inte den som dess anhängare tror; den är raka motsatsen — det är den borgerliga *liberalismens* logik. Den orubbligt monolitiska fasad som byggs upp av olika revolutionära organisationer, som skulle önska framträda som proletära partier och ändå fortsätta att finnas till som arméer, vars paroller är order, vars ledning inte är en centralkommitté utan en generalstab, där man förgäves kan leta efter organisationsstadgar eller politiska program, eftersom allt som kan likna interna överläggningar eller tankeutbyten mellan anhängarna tillbakavisas som början till upplösning, där man berusar sig med rangordningar, gradbeteckningar, bestraffningar — hela denna fasad döljer helt enkelt *en förbluffande brist på strukturer, organisationsförmåga och sammanhållning*. Denna oböjliga hårdhet i ledarmetoderna har ofta inget annat existensberättigande än de stridande medlemmarnas slapphet i sin övertygelse och de formlösa olikheterna i deras djupare motivationer.

Varje dag stupar, anonymt och i skymundan, revolutionens verkliga hjältar i Latinamerika. Men sedan några år breder ett än bittrare skådespel ut sig. Under den senaste tiden har vi i olika huvudstäder fått bevittna hur de ”hårdaste”, de ”oförsonligas-te”, de mest ”ansedda” gerillakämparna plötsligt förvandlats då de fallit i fiendens händer — ofta utan att någon tortyr har behövt tillgripas — förvandlats till bråkande pacifister som lånat sig till inrikesministeriernas alla upptänkliga reklamspektakel: TV-framträdanden, preparerade presskonferenser, avbön i öppna brev — plötsligt en dag uppträder de och predikar nationell försoning och uppmanar sina ”vilsegångna bröder” att återgå till ”arbete, familj, fosterland”. Många behöver inte ens ”avfalla”: rätt vad det är, från den ena dagen till den andra, förvandlas de bara till fridsamma familjefäder eller slätkammade tjänstemän som helt enkelt inte vill veta av sitt tidigare liv. Och då, inför dessa ”oförutsebara” omvändelser som förefaller oförklarliga, grips deras förutvarande kamrater och sympatisörer av en fruktansvärd känsla av besvikelse, som om de blivit svikna och bedragna i sin övertygelse. De har fel. Dessa ex-aktivister som gett upp på halva vägen har inte blivit ”omvända”, de har helt enkelt funnit sig själva efter att under lång tid ha misstagit sig beträffande sin livsuppgift. Det är de som har förlorat sina illusioner och den höga tanke de hade om sig själva, det är de som har återfått sin egen ideologiska och politiska sanning, som har återvänt till vad de i grund och botten alltid var. Och det är de andra som bedrar sig själva när de anser sig bedragna. De som upprörs över dessa avfallingar visar därigenom bara att de inte förstått den *verkliga logiken* i utvecklingen hos dem som de i dag kallar avfallingar och som de i går hyllade som de mest orubbliga, de mest klippfasta och de mest disciplinerade av aktivister.

Man tror sig vara oerhört revolutionär på det organisatoriska planet, och man är oerhört reformistisk utan att veta om det. Man tror sig vara oerhört till vänster, och man är lika oerhört till höger. Man tror sig vara oerhört disciplinerad, och man är oerhört omedveten.

Och så är man tillbaka vid den eviga frågan: vad är i själva verket en ”medveten disciplin”? Det är en principfråga på vilken man inte kan ge något tekniskt svar. Man måste alltså gå tillbaka till principerna för att kunna besvara den på ett korrekt sätt.

Hårdheten i den revolutionära kampen fordrar järnhård disciplin, outtröttlig viljestyrka, orubblig sammanhållning, så mycket kan vi alla hålla med om. Men disciplinen är inte en orsak: den är en följdforeteelse. Den beror inte i första hand på ett moraliskt imperativ eller på en *teknik* i befälsföringen utan på ett slags *fysiologi*. Disciplinen är varken en botgöring eller ett tvång, den är först och främst funktionssättet hos en *organism*. Det kan inte finnas någon disciplin om det inte finns en organisation. Då en gnista tänds och slocknar, då en glöd flammar upp och blir till aska, då man över en period av femton år bara ser några tillfälliga, ögonblickskorta explosioner, är det meningslöst att begära mera disciplin av sitt folk. Det vore

bättre om man frågade sig varför man inte lyckats organisera sig. Fienden är seglivad, och för att besegra honom i denna kamp på liv och död måste man i första hand härda ut längre än han: hjältarna stupar, organisatörerna överlever.

Att organisera sig innebär att skapa en helhet, skild från och överlägsen de ingående delarna, såtillvida att delen beror av det hela och inte det hela av delarna. Om en revolutionär rörelse i så hög grad identifierar sig med sin ledargestalt eller med en ledargrupp att rörelsen dör ut ifall dessa arresteras eller mördas måste man dra slutsatsen att den inte nått organisationsstadiet. Eller på samma sätt, om en rörelse endast består av ett samgående mellan olika tendenser, personer eller fraktioner räcker det med en meningsskiljaktighet för att ta död på den. I dessa fall räcker det med att hugga av en lem för att likvidera hela organismen. Men en verklig organisation är alltid i stånd att ersätta sina felande delar med nya eller vid behov fungera utan dem. Den kan med andra ord fortplanta sig själv, överleva och med tiden gottgöra sina förluster: dess enhet uppstår varken genom att lägga till något eller dra ifrån något. Den är vad man kallar ett parti.

Bristen på *sammanhållning* (inre) och *konsekvens* (i operationerna) har ofta kännetecknat de nya "efter-kubanska" avantgarderna: tillfälliga hjältedåd skapar inget parti — och heller ingen historia. Varav kommer sig dessa svårigheter att organisera sig, att ställa upp för sig ett reglemente eller en uppsättning stadgar, att skapa sig en inre enhet, en fastlagd linje? Skälet är att småborgerlighetens politiska uttrycksmedel genom själva sin definition är *oorganiska*, sak samma i vilken del av världen man befinner sig. Detta kommer sig såväl av dess samhällskaraktär (klassplittring) som av dess ideologiska karaktär (eklekticismen). De som lever och arbetar inom universiteten eller på kontoren bildar ingen koncentrerad, samordnad "kollektiv arbetare". Följaktligen kan de inte heller ensamma bilda en "kollektiv intellektuell" — ett parti där den demokratiska centralismen är något annat än en fras. Utan proletärt rotfäste eller utan ett nära och långvarigt samspel med en massrörelse och en solid teoretisk bas, "blir varje försök att skapa en disciplin ofelbart reducerat till tomma fraser, ord, liknelser" (Lenin). Disciplinens *tekniska* eller militära problem fordrar en *politisk* lösning — organisationen eller partiet — och det politiska problemet fordrar i sin tur en social och/eller ideologisk lösning. Att disciplinera sig är att organisera sig. Att organisera sig är att proletarisera sig: det har erfordrats ett årtionde av erfarenheter för att utifrån resultaten leta sig fram till orsakerna, och samtliga politiskt-militära rörelser i Latinamerika är i dag överens på den punkten. "Proletariseringen" står överallt på dagordningen. Det återstår att ta reda på vad ordet innebär, och *hur* man skall gå till väga. Världshistorisk erfarenhet visar att det för ett avantgarde inte finns tre vägar att gå för att uppnå sammanhållning och fasthet, utan snarare två, vilka med tiden strålar samman i en enda.

Då det bolsjevikiska avantgardet skapades kom teorin före arbetarna. Bolsjevismen föddes år 1903 "på den fastaste av alla grunder, den marxistiska teorin". Denna "teoretiska grund av granit", som möjliggjort för det ryska avantgardet att stå emot alla stormar, alla bakslag, alla splittringsförsök, och som under lång tid var dess ersättning för den proletära samhälleliga basen (arbetarna var praktiskt taget inte alls representerade i de första ledande organen), kom inte neddimpande från skyn. "Marxismen, såsom den enda riktiga revolutionära teorin, har Ryssland sannerligen *lidit sig till* genom en halvsekelgammal historia av oerhörda kval och offer, exempelös revolutionär heroism, otrolig energi och hängivenhet i att söka, lära och praktiskt pröva, att lida missräkningar, kontrollera och jämföra erfarenheterna från Europa."⁵⁷ Genom att landsförvisa revolutionärerna gjorde tsarismen dem en stor tjänst: den påskyndade den teoretiska utbildningen av tusentals aktivister, som plötsligt kastades rakt in i centrum för diskussionerna om och utvecklingen av socialismen. Men redan innan Lenin gick i landsflykt, då han år 1900 återvände från sin förvisning till Sibirien och konfronterades med uppsplitt-

⁵⁷ Lenin: "Radikalismen ..."

ringen av de socialdemokratiska studie- och agitationsgrupperna som breddade ut sig utan något som helst samband eller samordning över hela Ryssland, hade han satt som sin främsta uppgift att ideologiskt förena alla dessa grupper: ett parti utropas inte, det smids samman genom den teoretiska prövningen av de olika ingående beståndsdelarna.⁵⁸

Erfarenheterna från de europeiska masstrejkerna gav på sin tid anvisning på ett enklare sätt att befästa avantgardets sammanhållning, nämligen genom att låta det utgå direkt från den spontana klassrörelsen, med omedelbar anknytning till massorna. Rosa Luxemburg har gett sitt namn åt teorin om detta experiment, och på *Vad bör göras?* svarar hennes Masstrejk, parti och fackföreningar (*Massenstreik, Partei und Gewerkschaften*, Hamburg 1907) — ungefär som i Argentina försvararna av arbetarupproret i Cordoba 1969 på försvararna av gerillans commandooperationer. I detta fall får avantgardet sin enhet nedifrån, genom medlemmarnas klasstillhörighet. På samma sätt som kapitalismen i sin imperialistiska fas ”med naturnödvändighet” ger upphov till krig, vilka i sin tur ”med naturnödvändighet” ger upphov till revolution, på samma sätt väcker ”minsta lilla konflikt mellan arbetare och arbetsköpare” av sig själv arbetarna till medvetande om proletariats intressen och om dess historiska uppgifter. Från den ekonomiska masstrejken hamnar man alltså oförmedlat i det politiska upproret, från fackföreningen i partiet: organisationen bryter fram ur fabrikerna som en levande kraft, den skapas *av, med och i* arbetarnas kött och blod. Den roll som ett ”medvetet ledarskap” kan få, där det lyfts upp på upprorets vågkam, begränsar sig till den att kanalisera rörelsens flodvåg, att försöka förvandla folkets kraft till politisk taktik. Det är inte organisationen som åstadkommer den revolutionära kampen, det är den revolutionära kampen som åstadkommer organisationen. Revolutionen är en alltför allvarlig sak för att kunna anförtros åt en minoritet av professionella revolutionärer som bara kan stödja sig på de medvetna arbetarna, revolutionen måste vara allas verk, oorganiserade och analfabeter inräknade: ”Aldrig får proletariats klassrörelse uppfattas som en rörelse av en organiserad minoritet.” Som hos Marx är det klassen själv som utgör organisationen. ”Det är inte uppe i organisationernas och deras federations toppskikt som garantin för arbetarrörelsens verkliga enhet ligger, utan nere vid basen, hos den organiserade proletära massan.”⁵⁹

Två vägar är alltså möjliga, i teorin som i praktiken. De ryska bolsjevikerna följde den ena: de inledde sin egen proletarisering genom att lära sig behärska teorin om proletariats, och avslutade uppfostran genom att i de strider som följde på februarirevolutionen vinna över till sin sida majoriteten av de medvetna arbetarna i de stora sovjeterna. De europeiska kommunisterna, till exempel, valde snarast den andra vägen: i arv från socialistpartierna fick de, omkring 1920, proletariats starkaste kärntrupper, detta medan de ännu var långt ifrån att ha lärt sig behärska den revolutionära teorin.

I Latinamerika var båda dessa vägar stängda. De nya avantgarderna bildades under förhållanden där de varken kunde utgå från en verklig proletarisering nedifrån eller från en teoretisk proletarisering uppifrån.

Teorins sammanhållande element: teorin tillgodogör man sig inte ur böcker. Den utvecklas i skärningspunkten mellan en bred internationell erfarenhet och ett minimalt intellektuellt bagage. Marxismens teori är på ett sätt ett oupphörligen förnyat och uppföljt bokslut över världsproletariats erfarenheter; till det bokslutet måste man emellertid ha tillgång. ”Vi hade”, skriver Lenin apropå bildandet av bolsjevikpartiet, ”redan i seklets början oändligt

⁵⁸ Att skapa och konsolidera partiet innebär att skapa och konsolidera sammanhållningen mellan alla ryska socialdemokrater, och en dylik sammanhållning kan inte bara utropas; det går inte att handla enbart på basis av en överläggning inom vilken representantförsamling det än må vara, enigheten måste svetsas samman. Först och främst måste man smida en djupgående ideologisk enighet, som kan överbrygga och avskaffa de splittringar och den tvinsot som i dag råder — låt oss vara uppriktiga — bland de ryska socialdemokraterna.” (Upprop från redaktionen för *Iskra*).

⁵⁹ Cit. efter fr. uppl. (Ed. Maspero), s 85.

mycket mera omfattande internationella förbindelser, och var oändligt mycket bättre informerade än kamraterna i något annat land om den revolutionära rörelsens yttringar och teorier över hela världen”. Den ryska kommunismen tvingades genom omständigheterna att skapa sin enhet och sammanhållning i en kosmopolitisk miljö, i skärningspunkten mellan de bästa europeiska partierna, med aktivister som oupphörligt reste mellan Paris och Zürich, London och New York, Wien och Bryssel, och som ständigt höll sig á jour med de senaste vetenskapliga och litterära publikationerna.

Intill helt nyligen har Imperiet isolerat huvuddelen av de latinamerikanska länderna från resten av världen och tvingat dem att leva i ett otroligt tillstånd av bristande eller obefintlig internationell information och med en press, som (med undantag för staterna kring Rio de la Plata) varit helt förvirrande, fullständigt utlämnad som den varit åt de nordamerikanska nyhetsbyråerna AP och UPI med deras tecknade serier och deras telefotos med färdigskrivna bildunderskrifter. Inom sina egna gränser tillåter Imperiet en viss objektivitet i nyhetsförmedlingen, men man måste veta att dessa nyhetsbyråer har en speciell service för sina sydamerikanska kunder, med särskilda telegram och rapporter på spanska: centralen kan inte tillåta satelliterna samma friheter som den tar sig själv (och det är därför som satelliterna ständigt visar sig vara mer imperialistiska än Imperiet självt).

Häri ligger en objektiv anledning till en efterblivenhet på det teoretiska planet som mycket få revolutionära avantgarden haft möjlighet att undslippa, särskilt när det gäller länderna vid Stilla-havskusten. Provinsialismen, den allmänna okunnigheten om samtidshistorisk utveckling till och med i dess mest avgörande moment, utgör — i de fall då det inte helt enkelt är fråga om medveten likgiltighet för yttrevärlden — ett väsentligt drag hos dessa rörelser (uppenbart till och med hos den chilenska MIR, i vars program man förgäves letar efter de ”internationella teserna”.

Dessa avantgardegrupper, som uppstod i efterdyningarna av den kubanska revolutionen i dess första, nationella och folkliga fas, har ofta vuxit fram ur den historiska rot som populismen och den lokala revolutionära nationalismen utgör, och vars horisont medvetet och genom själva sin definition är begränsad (till det egna landet). Men framför allt har de inte skapats för att skriva ”teser”, utan för att så snart som möjligt ta upp den väpnade kampen. De har faktiskt bildats i *motsättning mot* folk som ägnade sitt liv åt att utarbeta teser. Teoretiska hårklyverier var inte deras styrka, utan deras motståndares. Dessa avantgarden har sitt ursprung i, och har skaffat sig sitt historiska berättigande i, en reaktion mot ”teoretiserandet”, mot att revolutionen skall låta sig nöja med denna eviga analys av de objektiva förutsättningarna, mot ”teoretikernas” — eller de föregivna teoretikernas — oförmåga att omvandla sin marxism i revolution.

Detta var ju skäligt. Men om man av sina skäl att bli till gör ett skäl att finnas till, och av sina skäl att finnas till gör ett förnuftsskäl, då likställer man till slut minsta tecken till analytisk förmåga med revolutionär impotens. Eftersom jag själv genom en del alltför definitiva formuleringar upphöjt denna avsaknad av teori till egenskap av teori har jag olyckligtvis bidragit till att göra en dygd av denna brist. Att vägra att i all oändlighet sitta på skolbänken för att skaffa sig den teoretiska utbildningen är en sak, att för all framtid tro sig befriad från att genomgå en kaderskola eller en politisk-ideologisk utbildning är en annan (det är dags att lägga av med det, skrev jag ungefär i *Revolution i revolutionen?*, eftersom jag föreställde mig att aktivisterna redan inhämtat de oundgängliga vetenskapliga baskunskaperna, tillsammans med den ideologiska skolningen och det intellektuella sanningssökandet — utan att ana att de som aldrig *påbörjat* en sådan skolning kunde ta detta till intäkt för att *aldrig* ens börja). Allt tillsamman-taget hade dessa nya avantgarden säkert vid sin tillkomst bra mycket mer av revolutionär övertygelse och kampvilja än sina föregångare, men i och med att de stannat härvid har de slutligen besannat varningen från *Kommunismens barnsjukdom*: ”Man kan inte bygga en revolutionär taktik bara på revolutionära stämningar.

Det oundgängliga proletära bandet: vi har redan sett varför det är oundgängligt. Eftersom dessa avantgarden uppstått som en reaktion mot de ”traditionella” kommunistpartierna har de uppstått utanför varje strömning bland arbetarna. Antingen därför att dessa så kallade arbetarpartier till sitt sociala ursprung inte hade mer med arbetarna att göra än de själva, eller därför att industriarbetarnas organisationer ännu var helt outvecklade, eller också därför att de kastade arbetarpartiernas hela historiska arv över bord samtidigt med dessa partiers ”reformistiska” ledare — vilka anledningarna än var har dessa avantgarden vuxit fram inom och i utkanten av städernas småbourgeoisi och den liberala intelligentsian: en sociologisk ödesbestämmdhet som delas av alla beroende länder och som inte på något sätt innebär något vanhedrande. Dessutom var tidpunkten oförmånlig: de stora massstrejkerna utbröt inte förrän *efteråt* (i Argentina efter 1969, i Bolivia 1970, i Venezuela efter 1968 etc). Gerilla-avantgarderna uppkom i en vågdal, i en period av stagnation hos massrörelserna: hur skulle de ha kunnat fungera som en förlängning av en revolutionär massaktion då de i själva verket uppstått för att avhjälpa frånvaron av denna aktion? Till och med i Brasilien utvecklades stadsgerillan inte i anslutning till folkrörelsen och strejkvågen i april-maj 1968, utan först senare, efter stagnationen i juni och juli samma år.

Hur skall man då, i avsaknad av ideologisk och social sammanhållning, säkra en organisations ”proletära” homogenitet? Genom den revolutionära glöden, självuppooffringen, hängivenheten för saken? Visserligen, men det räcker inte: det ligger ingenting ”granitfast” i de revolutionära stämningarna, de kommer och går med rörelsens framgångar och motgångar, entusiasmen och nedslagenheten. Alla vet det: de ”intellektuella” och ”småborgarna” — studenter, unga advokater, läkare, underofficerare, pojkar och flickor ur rika familjer, tjänstemän — är labila, vacklande, osäkra, odisciplinerade och individualister av naturen. Att lära dem tänka från arbetarklassens utgångspunkter tog dels tid, dels fordrade det omsorgsfull ideologisk skolning: det ena var det knappt om, det andra var litet suspekt. Hur skulle man hålla dem kvar? Jo, genom att organisera de revolutionära stämningarna, genom att dressera känslorna. Vertikal uppfostran, strikt och ”militär”. Vad kunde man annars förlita sig till? Varken teorin — underutvecklad som allting annat och förresten förnekad — eller klassen — som antingen stod utan kamptradition eller för tillfället befann sig i upplösning — kunde ”stå för” organisationen. En nödfallsutväg återstod: den direkta aktionen. ”*A ação faz o organização*” (”Handlingen skapar organisationen”, öa) — Marighelas uppmaning sammanfattar i all sin ordknapphet kärnan i den ”tredje väg” som man, då man en gång godkänt förutsättningarna, var tvungen att improvisera sig fram till.

Den vägen föreföll nödvändig, inte därför att den i sig var framkomlig, men därför att de båda andra inte var det. Under den skarpa formuleringen dolde uppmaningen mera en negation eller ett bestridande än en positiv förvisning. Låt oss säga att den skenbara optimismen i Marighelas appell alls inte gav uttryck för ett konstaterande, utan snarare för en desperat önskan, en önskan som aldrig gick i uppfyllelse, vare sig i Brasilien eller någon annanstans. Dynamismen hos gerillan har varken i städerna eller på landsbygden *ensamt* räckt till för att åstadkomma en ideologisk dynamik inom, eller en dynamik av folklig kamp utanför rörelserna själva. De väpnade aktionerna har inte förmått lägga grunden till fasta, varaktiga revolutionära organisationer. Exemplets makt, den överlägsne ledarens nimbus, tron på stridens sammansvetsande kraft räckte inte till för att frambringa de organisationer man hoppades på.

I den meningen måste vi i dag erkänna att de latinamerikanska efterbildningarna av ”fidelismen” efter 1959 rönt samma öde som de europeiska efterbildningarna av ”bolsjevismen” efter 1917, om vilka Lenin sade att de var karikatyrer i det att de försökte upprepa ett *resultat* samtidigt som de ville skilja det från dess konkreta förutsättningar och dess olika utvecklingsstadier.

Fidel Castro är en revolutionär ledare. Han är med andra ord den borne organisatören, som omkring sig förmår skapa inte bara personlig tillgivenhet utan också organisationskadrer,

vilka i sin tur skapar andra kadrer — och så vidare. Men vad blir kvar av ledarens nimbus där det inte finns någon ledare med kraft, vad blir det av befälsmetoderna där det inte finns en befälhavare av Fidels mått: en uniform utan kropp, en titel utan förmåga, en kraft utan innehåll — skelettet till en 26 juli-rörelse utan 26 juli-rörelsens vitalitet. Hänförelsen och personlighetens medryckande kraft förfaller hos efterföljarna till oreda och brist på samordning, liksom den demokratiska centralismen hos imitatorerna har blivit till byråkratisk hypercentralism.

Denna tilltro till den direkta aktionens spontant helande verkningar var bara ett uttryck för en fast grundad utvecklingsoptimism. I grund och botten vilade den på förvisningen att alla vägar leder till Rom, och att folkets revolution, bara den en gång utlösts och satts i rörelse, skulle direkt och omedelbart leda fram till socialismen.

Det är klart att om upprorsrörelsen är den nära nog automatiska lösningen på alla besvärliga problem, om det är striden som enar, då träder den väpnade kampen i den ideologiska kampens ställe, och man sparar tid genom att helt ägna sig åt den förra. Om man för resonemanget till dess yttersta konsekvenser betyder det att den militära effektiviteten, den kortsiktiga och till varje pris vunna fördelen, tar överhanden över alla andra synpunkter. ”Politiken” eller den ideologiska debatten uppfattas efter hand som det som splittrar, som mjukar upp och som onödigtvis försvagar organisationen. Därefter kommer rationaliseringen: vi diskuterar inte om saken, alltså finns det ingenting att diskutera. Och om en diskussion ändå uppstår blir den till något misstänkt: någon vill splittra organisationen eller undergräva dess moral, eller också är han rädd för att ta till vapen. När jag hör talas om ideologi osäkrar jag min revolver.

Fakta har lärt oss att kriget inte enar dem som för det, att den väpnade kampen inte av sig själv kan lösa några motsättningar. An värre: den maskerar dem, dvs. den inkapslar dem. Man kan säga samma sak om en latent ideologisk motsättning som om en bröstcancer: om den upptäcks i tid betyder det en omedelbar bortoperation av det angripna organet. Men om den får fortgå oupptäckt eller om den medvetet ignoreras betyder det en säker död genom infektering av hela organismen. Det finns en blyghet när det gäller ideologier som dödar säkrare än cancer: vi behöver bara se på de väpnade rörelsernas öde under de senaste tio åren. Få har militärt besegrats av fienden, de flesta har besegrat sig själva inifrån, splittrade och upprivna genom interna politiska motsättningar eller meningsskiljaktigheter. Hur mycken tid har inte gått förlorad för att man inte har velat förlora tid med att i en ordnad och grundlig diskussion gå igenom en ideologisk motsättning eller en plötsligt uppdykande skillnad i politisk uppfattning mellan medlemmar i en och samma organisation? Om svulsten hade upptäckts i tid hade den kunnat skäras bort. Men man föredrog att ignorera den – eller hänvisa den till ”lagen om mañana”, enligt vilken allt som skall göras i dag skjuts upp till i morgon, i det fåfänga hoppet att problemet i fråga då skall ha försvunnit av sig självt. Men när smittan blivit endemisk finns ingenting att göra längre, det är för sent, cystan har blivit tumör, ”flygeln” har blivit fraktion.

Det är inte bristen på militär effektivitet eller aktivitet som har resulterat i politisk upplösning, det är tvärtom bristen på verklig politisk sammanhållning som har förorsakat rörelsernas militära förlamning. Förfaga den motsättning som ligger i den skenbara enigheten och du får den tillbaka i huvudet som en bumerang. Förfaga den politiska debatten från den militära organisationen och den återvänder omedelbart: det är vad man kan lära av iakttagelserna från *samtliga* väpnade organisationers utveckling i Latinamerika sedan tio år tillbaka.

Den vackra, glättade fasaden hos en till synes enig organisation, där alla är överens därför att ingen verkligen diskuterat igenom frågan om *för vad och för vem* man slåss, är en illusorisk kraft som är oförmögen att stå emot ett bakslag, när offensivens och den omedelbara segerns extas går upp i rök. Manskapets brist på politisk skolning märks inte i framgångens ögonblick,

den överskuggas i den allmänna stridslusten. Men en vacker dag kommer oundvikligen motgångarna: ingen revolution i världen har undgått nederlag – revolutionen behöver tvärtom dessa nederlag för att segra, den skulle inte kunna segra om den inte tvingades tränga igenom de mörka djup där framtidens verktyg smids. Nederlaget är den skola där revolutionens ledarkadrer danas.

Men det är också i motgångens ögonblick som de andra kryper fram, sådant folk som Gallo Giro (Guatemala), Meinhardt Lares (Venezuela), Amodio Pérez (Uruguay), Jaime Arenas (Colombia),⁶⁰ Coco (Bolivia),⁶¹ etc.: de främsta terroristerna blir de första överlöparna. Avsaknaden av djupare ideologisk övertygelse hos medlemmarna av en rörelse, eller hos några av dem, eller till och med hos en enda, är en tidsinställd bomb mitt i rörelsens hjärta: tändhatten kan vara personlig rivalitet, en personlig besvikelse eller en tillfällig motgång. *Överallt där den militära skolningen av kadrerna ges företräde framför den politiska svävar manskapet i livsfara.* I rent bokstavlig bemärkelse. Ty den moraliska faktorn är den avgörande militära faktorn, och den moraliska faktorn är oupplösligt förenad med den politiska skolningen.

Sålunda garanterar den formalistiska, vertikala integrationen inom en organisation dess slutliga sönderfall. Den fullständiga centraliseringen – där inget åsiktsutbyte förekommer, där den högsta ledningen inte håller sig underrättad om stämningar och uppfattningar i ledet, där den politiska linjen inte är resultatet av diskussioner mellan basen och toppen – bär inom sig upplösningen.

Hypercentralismen medför en avsaknad av elasticitet som gör varje form av inre differentiering omöjlig och som framtvingar utbrytning där en öppen debatt kanske skulle kunnat förebygga, lösa eller eliminera splittringstendensen. Det diskuteras aldrig i tid – eller också är det från början för sent, och diskussionen blir då bara ett stadfästande av ett fait accompli, en ren byråkratisk bekräftelse på en icke motiverad utstötning. Det är med andra ord omöjligt att skjuta upp ”demokratin” till senare, när den militära kampen vunnits, när man inte längre i första hand måste ägna sig åt fienden, och detta av den enkla orsaken att den militära kampen bara kan vinnas med politiska medel och att centralismen inte är effektiv i den mån den inte är demokratisk. Liksom den antiauktoritära demagogen och den antidemokratiska auktoritarismen bildar ett oupplösligt motsatspar av misstag, bildar centralismen och demokratin ett oupplösligt motsatspar, förenat i vad man kallar den demokratiska centralismen: de båda termerna innebär inte en sammanställning av ett tillfälligt adjektiv och ett nödvändigt substantiv och lika litet ett hopfogande av två utbytbara och oberoende begrepp (just nu är vi centralister, men det kommer en dag när vi kan bli mera demokratiska); den inre demokratin är inte den sköna vilan på den sjunde dagen efter allt hårt, underjordiskt arbete under de övriga dagarna i veckan.

Los Tupamaros var aldrig så militärt effektiva som när teser, Planer och invändningar fritt cirkulerade mellan basen och toppen, när de viktiga besluten fattades efter kollektiv diskussion, allt enligt organisationens stadgar. Det var när den militaristiska avvikelsern tog överhanden inom MLN, från 1971, som det militära nederlaget kom. Den traditionella motsättningen mellan ”exekutiven” och den ”parlamentariska församlingen” tycks faktiskt

⁶⁰ Jaime Arenas: tidigare ledare i den colombianska ELN, nationella befrielsearmén. Som följd av en personlig rivalitet med Fabio Vásquez lämnade han gerillan och sökte skydd hos den colombianska armén. Författare till *La guerrilla por dentro*, sensationsbok om de interna förhållandena inom ELN. Avrättades av organisationen i Bogotá 1971.

⁶¹ Jorge Balvián Rocha, kallad ”Coco”: främste medhjälpare åt en av medlemmarna i befrielsearméns ”generalstab”, argentinaren ”Carlos”. Arresterades den 3 mars 1972 och inträdde omedelbart i poliskåren, varefter han delvis medverkade till att ELN:s stadsgerilla revs upp och ett stort antal aktivister arresterades. Den 29 maj 1972 dödade han med sina egna händer sin före detta kamrat och chef ”Carlos”, som redan då var utmattad efter en lång tids tortyr. Ännu inte avrättad.

vara en det rena förnuftets antinomi. Intill 1965, under ”uppbyggnads- och stabiliseringsperioderna” valde manskapet i den vietnamesiska FNL:s reguljära truppstyrkor sina egna befälhavare efter deras förtjänster, och befälhavarna, som kunde avsättas av manskapet om de inte fyllde sina uppgifter korrekt, uppmuntrade kritik från manskapet, före och efter varje militär operation — som hade planerats gemensamt, som hade genomförts med befälhavaren ensamt ansvarig och som efteråt kritiserades av alla medverkande som lärdom inför kommande aktioner. Att döma av resultaten har folkarméns effektivitet i de militära operationerna inte mått illa härav.

Att genom dekret bannlysa den ideologiska och politiska kampen inom avantgardet utan att samtidigt döda dess revolutionära karaktär vore endast möjligt på två villkor: antingen existerar det inga klassmotsättningar inom det kapitalistiska samhället, eller också består avantgardet av kemiskt rena revolutionärer, befriade från dessa motsättningar genom något slags övernaturligt privilegium. Detta vore i sista hand förutsättningen för ”utanförståendet”: för att militären inom organisationen skall kunna stå oberoende av politikern, eller politikern av ideologen, måste organisationen vara någonting som står utanför det samhälle där den lever, vara där utan att vara där, på något sätt. Ty om man verkligen existerar ”i” samhället kommer man inte undan den grundläggande lagen för dess historiska utveckling, klasskampen. På det villkoret — ett översamhälleligt, övernaturligt avantgarde — kunde man föra den ”ideologiska kampen” uteslutande inifrån och mot omvärlden, mot den förklarade fienden, utan att erkänna att den kan försiggå inom avantgardet, mellan aktivisterna själva.

Men vem skall uppfostra uppfostrarna, frågade Marx ironiskt de 1700-talsmaterialister som ville omvandla samhället genom att sprida upplysningens idéer och därmed uppfostra folket. Vem skall skola våra politiska lärare? Vem revolutionerar revolutionärerna? Jo, massorna, dvs. lärjungarna, och båda parter gemensamma erfarenheter.

Den borgerlige liberalen lever i illusionen att hans Stora Ande genomsyrar alla klasser och att Universum talar genom hans mun. I den meningen är många ”militarister” helt enkelt omedvetna liberaler. För den konsekvente materialisten är medvetandet en återspeglings av materialen, det subjektiva av det objektiva, politiken av samhället. Men våra väpnade liberaler ställer sig ovanför dessa förutsättningar och inbillar sig att deras avantgarde, som en Zorro vilken med sitt blixtnedslag hämnar änkor och faderlösa, utifrån skall kunna omskapa en samhällsstruktur utan att inom sig självt återspegla de motsägande drivkrafter som denna samma struktur givit upphov till. Men vem dömer domarna? Och var hämtar de sina idéer om rättvisan? Ur djupet av sina hjärtan med deras medfödda dygder, eller ur den omutliga mänskliga naturen? Och sedan när medger i så fall den historiska materialismen förefintligheten av en mänsklig natur, en slumrande moralisk egenskap oberoende av klassamhället, gemensam för utsugarna och de utsugna, oavhängig av produktivkrafternas och produktionsförhållandenas utveckling?

Kampen mellan proletära och borgerliga ideologer angår inte Zorros goda samvete — men Zorro är en ”Wasp”, en Vit Anglo-Saxisk Protestant: ingenting kommer någonsin att störa hans källklara själsro. Han är en liberal, han bär med sig till indianerna och till de onda Philadelphiadeklarationens evangelium; men den lag och ordning han upprätthåller med sin bössa är den lag och ordning som gäller för butiksägaren i Boston, vars ideal han för med sig till Vilda västern. För att tala om något annat än serier och barnbio: de kamrater som tror att terrorismen har samma helande och renande verkan som den franska borgerlighetens förfäder tillmätte giljotinens bila kanske strävar efter att bli hjältar — men de borde se upp så att de inte blir de sista hjältarna från Upplysningens århundrade.

Vad säger den dialektiska materialismen beträffande frågan om den inre sammanhållningen? En politisk eller militär organisation är inte en samling medlemmar som rafsats ihop en och en, lika litet som dess program är en samling teser staplade på varann eller dess strategi en

rapsodi av taktiska manövrer; inte heller är den en enhet som står isolerad från historien och från samhället, innesluten i sig själv och självtillräcklig. Den är ett med samhället som helhet, och den är därmed organiskt underkastad en oupphörlig fortgång av inre omvandlingar. Den klasskamp som utgör samhällsutvecklingens drivkraft återspeglas inom den revolutionära organisationen som ideologisk och politisk kamp mellan två ställningstaganden, deras som kämpar för att inte försvinna och deras som slåss för att få komma in på historiens scen: degeneration och pånyttfödelse: kretsloppet är oändligt, eftersom ingenting varar, och *allt är rörelse*. Ingenting är vare sig stabilt, orörligt eller sammanhängande, eftersom allting inom sig bär en motsägelse som sätter det i rörelse och vänder det till sin motsats. Lagen om motsatsernas enhet gäller för allting i denna värld, inklusive partier och gerillarörelser. Utan kamp mellan motsättningar står ingen enhet att få. Utan ideologisk kamp uppnås ingen ideologisk enighet. Avantgardets enighet kan inte avgränsas från kampen mellan de olika uppfattningarna, den verkliga enigheten kan i själva verket inte uppnås utan dessa interna stridigheter. Den ideologiska enigheten skapas i den ideologiska kampen, den byggs upp genom att förstöras, som i en smältdegel. Endast den idealistiska filosofin, som i motsättningen ser det omöjliga, kan förvånas över ett sådant konstaterande — de materialistiska dialektikerna, som vet att där motsättningen finns där finns verkligheten och att där verkligheten finns där måste nödvändigtvis motsättningen finnas, de ger sig utan fruktan i kast med konsekvenserna.

Att uppfatta organisationen som en stabil företeelse och inte som ett utvecklingsstadium, att uppfatta enigheten som en gång för alla uppnådd och orubblig sakrosankt princip i stället för som ett resultat, det är att tänka som idealist och inte som materialist. Vilket innebär att det är att sätta sig upp mot livets och historiens utveckling, intill dess denna utveckling själv stöter ut en i maktlöshet och försvinnande. Med dialektiken går det inte att fuska. De som inbillar sig kunna uppnå enighet och sammanhållning utan att betala priset i form av debatter, diskussioner och slitningar, de gör anspråk på en särställning som skall skydda dem från motsägelsernas allmängiltiga lag. De vill ha resultatet utan förutsättningarna, de vill ha produkten utan arbetskraften, enigheten utan kamp: dessa ”pragmatiker” är naiva, och dessa ”aktivister” är lata.

De som vill kämpa för att skapa en verklig ideologisk sammanhållning inom sin organisation måste utan tvivel vara beredda på att få dåligt rykte. Men de kan ta det med ro: för de stora massorna inom hela den europeiska socialdemokratien var Lenin under hela sitt liv bara en notorisk galning, vars mani var splittring och skandaler, en arrogant och spetsfundig expert på hårklyverier. Så även för ”Örnen” Rosa Luxemburg, som ondgjorde sig över ”dessa stridstuppar, som Lenin, som vill sätta fraktionsstriderna över allt annat”.⁶²

Men varifrån skulle bolsjevikerna, utan dessa femton år av vad Rosa Luxemburg kallar fraktionsstrider, ha hämtat den oförvägenhet, den järndisciplin och den enighet i vilja och åskådning som behövdes för att lyckas med genombrottet i oktober?

Den teoretiserande idealismen i toppen ger upphov till en bekväm vertikalism inom organisationen — vilket i sin tur ger upphov till en bisarr men icke desto mindre vanlig sammanställning (och det är där som skon klämmer): en träaktig oböjlighet i genomförandet av de politiska aktionerna förenad med den mest manetartade slapphet när det gäller att definiera principerna för dessa aktioner. Ju vagare programmet är och ju mer summarisk den konkreta analysen av den nationella situationen blir, desto oftare uppträder motviljan mot att ingå allianser, och desto vanligare blir den misstänksamma arrogansen gentemot de allierade eller de ”konkurrerande” organisationerna, den principiella vägran att kompromissa, det illa dolda överlägsenhetskomplexet i förhållande till omvärlden, de bannlysningar, de ultimata och de föraktliga tillmälen som får ersätta de politiska förbindelserna. Den politiska maktlöshetens terror söker träda i stället för terrorismens politiska maktlöshet. Opportunismen

⁶² Brev från Rosa Luxemburg till Constantin Zetkin, 29 juli 1911.

i strategin maskerar sig och utprånglar sig i form av sekterism i taktiken. Denna förening är lika litet en tillfällighet som föreningen mellan politisk smidighet och ideologisk fasthet eller taktisk böjlighet och strategisk omedgörlighet — som kännetecknar varje seriös och verkligt revolutionär organisation.

Har vi då slagits bara för att ersätta den partichauvinism som härjade inom ”gammalvänstern” med den gruppchauvinism som i dag skördar så många offer inom den ”revolutionära” vänstern? Varenda medlem av organisationen må gärna gå under, bara inte organisationens namn — så förefaller faktiskt många aktivister inom denna ”nya” vänster underförstått anse, om man får döma dem av deras dagliga gärning.

För revolutionärerna — det vet vi alla — är partiet ett medel och inte ett mål, ett instrument och inte ett syfte i sig. 1945 beslöt Ho Chi Minh att upplösa det indokinesiska kommunistiska partiet för att låta dess ledning uppgå i ”Lien Viet”, Nationella patriotiska fronten, och därmed bidra till bredast möjliga uppslutning kring ett öppet demokratiskt program och till en samling av de mest varierande samhällsskikt inom den nationella motståndsrörelsen. Det var utan tvivel ett kätterskt tillvägagångssätt, och fördömdes som sådant av många kommunister världen över på sin tid⁶³ — men revolutionens seger betyder mera än den revolutionära renlärligheten. Senare, 1951, kunde partiet återuppstå som Lao Dong, det vietnamesiska KP. På samma sätt upplöste Fidel Castro den kubanska 26 juli-rörelsen så snart det första målet var uppnått, för att låta den gå upp i de mer utvecklade organisationsformer som nödvändiggjordes av den kubanska revolutionens nya uppgifter.

Detta är exempel väl värda att tänka över då man märker vilken egendomligt konservativ anda som genomsyrar organisationer, vilka plötsligt förefaller så skrämde och småsinta när det gäller att politiskt utnyttja sina djärvaste företag, precis som om alla deras reserver av mod och dådkraft hade uttömts under de militära operationerna. Det är som om det för dessa kamrater låge något heligt, tabubelagt och oberörbart i de *former* för sin kamp och för sin organisation som de bestämt sig för från början. Revolutionärer är traditionalister — och det har de rätt att vara då det gäller de nationella traditionerna eller de arbetarkampens historiska traditioner som avantgardet håller vid liv: klassmedvetenheten är ett med klassens minnen. Men att återuppväcka ett ärorikt nationellt förflutet för att underblåsa dagens kamp är en sak; att sitta som fånge i de förstelnade formerna för sina egna aktioner, i flaggor och bokstavs-beteckningar, stadgar och symboler, för att hedra martyrer och bortgångna grundare är en helt annan. Bristen på fantasi när det gällde att ge sig i kast med dagens uppgifter kompensades i den situationen av uppflammandet av ett slags religiös mystik, som trädde i stället för de politiska övervägandena. Det finns hos många en outtalad moralisk uppfattning av den underjordiska kampen. Dessa kamrater gav sig inte in i den väpnade kampen efter att ha övervägt situationen och analyserat förutsättningarna: de avlade ett löfte om att verka underjordiskt, liksom vissa andra avger ett löfte om kyskheter när de går i kloster. Kan man ”gå i revolution” precis som man ”går i kloster”? Det är en fråga som man kan ställa sig när man hör ”reformismen” smutskastas i ”revolutionens” namn — dock utan någon politisk analys, liksom andra talar om motsatsen mellan syndfullhet och frälsning, ogudaktighet och helighet, orenhet och renhet.

På vilken guldvåg kan man mäta huruvida en viss aktion är reformistisk eller revolutionär? Att döma efter synliga och omedelbara kamp-*former* vore enbart barnsligt. En kamp är inte reformistisk bara därför att den håller sig inom lagens gränser, och den blir inte revolutionär bara därför att den är väpnad. Våldet kan tillgripas i reformistisk anda, såsom när det gäller det lokala självförsvaret av det bestående som i Colombia, och den borgerliga legaliteten kan utnyttjas i revolutionens tjänst, så som visades av Unidad Popular i Chile 1970 och 1971. ”Reformist” är den som vägrar erkänna att den borgerliga staten omöjligtvis kan förändras,

⁶³ Detta utspelades under ”browderismens” period (se not 8 ovan).

som inte vill inse att den måste ersättas, dvs. förintas — och att förintelsen förr eller senare måste ske med hjälp av våld och tvång. Från den synpunkten är frågan om det revolutionära våldet en strategisk skiljelinje mellan reformister och revolutionärer. En taktisk kompromiss vore alltså revolutionär om initiativtagarna ginge med på den i avsikt att avvakta ett bättre läge för att ur en fördelaktigare utgångspunkt och med bättre förberedelser ta upp den oundvikliga, direkta och fysiska uppgörelsen med klassfienden. Den vore reformistisk om den kastade sina principer överbord och lät massorna tro att revolutionen kan slutföras utan att man *bryter* med bourgeoisins lag och ordning.

Allt beror på innehållet: kommer den ena eller den andra kampformen, i just detta ögonblick, att påskynda eller försena de proletära samhällskrafternas uppstigande till härskande klass? Minskar den eller ökar den avståndet till behärskandet av statsmakten? Att villa bort sig i fråga om formen (väpnad, illegal, upprorisk, offensiv etc.) är att tappa bort det väsentliga i en politisk aktion som bör bedömas efter sin klasskaraktär å ena sidan och efter sitt samband med de rådande förhållandena å den andra. När en organisation går så långt att den gör den väpnade kampen till en *hederssak* ger den visserligen prov på en vacker och ridderlig anda, men med klassmedvetandet är det sämre beställt. Ju mer en revolutionär organisation tenderar att uppfatta sig själv som oberoende av arbetarklassen eller av de fattiga bönderna, eller att ofrivilligt isoleras från dem, desto mer frestas den att fixera sig till och stelna i en enda kampform, att identifiera sig med den och göra dess öde till sitt eget. Denna den väpnade kampens självmordsformalism förefaller sålunda vara den yttersta konsekvensen av att vända upp och ned på det verkliga beroendeförhållande som förenar avantgardet med klassen.

Ty det är de exploaterade som måste få kontakt med alla de verksamhetsformer som förekommer i samhällslivet.⁶⁴ Den som tjänar sin klass struntar fullständigt i om det faktum att man stencilerar en tidning eller bildar en hyresgästförening i ett hyreshus eller går med i en fackförening betyder att man sänker sig till kampformer som inte *anstår* en organisation eller bryter mot en ädel tradition. Han frågar sig inte huruvida hans handlande står i överensstämmelse med den föreställning han gör sig om en ”revolutionär”, utan huruvida den tjänar hans klass' intressen eller inte, antingen han tillhör denna klass av födsel eller har valt att tillhöra den. Han föredrar ärligheten framför äran och vet att upproret inte är någon moralisk lyxartikel utan en väl övervägd aktion i syfte att tillfredsställa ett politiskt behov.

I sista hand kan en politisk organisations revolutionära kompetens mätas i dess förmåga att snabbt övergå från en kampform till en annan. Hur man i *organisationstermer* skall uttrycka denna leninistiska maxim, vilken har bekräftats av samtidens hela historia — hur man skall organisera sig för att den ena dagen kunna stå på båda benen, det legala och det illegala, och den andra dagen hastigt kunna växla mellan det ena och det andra — det är ett problem för vilket det inte finns någon universallösning: varje organisation måste utifrån sina egna

⁶⁴ ”Oerfarna revolutionärer tror ofta att legala kampmedel är opportunistiska, emedan bourgeoisin på denna arena särskilt ofta (särskilt då under 'fredliga', icke revolutionära tider) har bedragit och lurat arbetarna. De illegala kampmedlen åter anser de vara revolutionära. Men det är oriktigt. Det är sant, att opportunisterna och förrädarna mot arbetarklassen är de partier och ledare, vilka ej förstår eller ej önskar (säg inte: jag kan inte, utan jag vill inte) tillämpa illegala kampmedel under sådana förhållanden som t ex under det imperialistiska världskriget 1914-1918, då bourgeoisin i de friaste demokratiska länder med oerhörd fräckhet och grymhet bedrog arbetarna och förbjöd var och en att säga sanningen om krigets roffarkaraktär. Men de revolutionärer som ej förstår att förena de illegala kampformerna med alla legala former, är ytterst dåliga revolutionärer. Det är inte svårt att vara revolutionär när revolutionen redan brutit ut och tagit fart, när allsköns folk ansluter sig till revolutionen helt enkelt av entusiasm, för att det är på modet, ja ibland t o m för att göra personlig karriär ... Det är vida svårare — och vida värdefullare — att kunna vara revolutionär, när förutsättningarna för en direkt, öppen, verkligt revolutionär kamp av verklig masskaraktär ännu inte föreligger, att kunna hävda revolutionens intressen (genom propaganda, agitation och organisation) i icke revolutionära institutioner, ja, ofta i direkt reaktionära dylika, i ett icke revolutionärt läge, bland en massa som inte är i stånd att genast förstå nödvändigheten av en revolutionär aktionsmetod.” (Lenin: *Radikalismen — kommunismens barnsjukdom*, TEMA/Rabén & Sjögren 1968, s 108 f.)

förutsättningar finna sitt eget svar. Men om man inte från början på allvar skärsådar problemet bäddar man för ett obehagligt och smärtsamt uppvaknande.

Historiens väg är, varhelst det än må vara, dubbelriktad, och det är oklokt att lösa bara en enkel biljett. I tider av klasskamp är den väg som förbinder den underjordiska verksamheten med den lagliga inte lika lång åt båda hållen, avståndet är inte detsamma då man störtar sig in i den underjordiska verksamheten som då man söker sig tillbaka till den legala.

Det vore inte ur vägen om man erinrade sig detta och förutsåge konsekvenserna. Vägen till det underjordiska arbetet är svår, på ett *subjektivt* sätt: man måste avstå från bekvämligheten, rutinen, evolutionismens ompysslade ro, besegra vanans fruktansvärda makt och framför allt denna skräck för att förlora allt (alla materiella och politiska tillgångar: hyreshus, tidningar, parlamentsledamöter, respektabilitet etc.) utan att veta vad man kommer att finna. Det var denna skräck som förlamade en stor del av bolsjevikernas centralkommitté före Oktoberrevolutionen, och den utmärkte sig inte precis av räddhåga, samtidigt som den bara hade femton års partiarbete bakom sig. Men objektivt är porten till illegaliteten bara reglad inifrån: ingen och intet hindrar en organisation att, från den ena dagen till den andra, försvinna i mörkret, medförande vapen och bagage. Att riva ut arkiven ur lokalerna och överge dem, stänga tryckerierna, flytta sammanträdeslokalen, låta ledarna avstå från sina lägenheter och sina bilar, alltsammans kan organisationen avgöra som den vill.

Men i så fall är det inte fråga om halvmesyryr, det är allt eller intet: när man en gång tagit steget över till illegaliteten återkommer man antingen i och med att man kommer till makten, eller också återkommer man inte förrän långt, långt efteråt, förändrad och förstörd av nederlaget, släpande på sin kvarnsten av förnekanden, skådespeleri och självförebråelser. Att ingå i den underjordiska verksamheten går på en vecka, men om den slutliga segern inte väntar bakom hörnet tar det årtal att tillryggalägga samma väg tillbaka igen. Den som önskar ytterligare dokumentation kan vända sig till det venezolanska kommunistpartiet.

Ty i det läget är porten stängd utifrån av den härskande klassen, och frestelsen är stor att till varje pris, även om det medför att man förlorar ansiktet, köpa välvilja eller ”förståelse” av dem som har nyckeln, dvs. lagstiftarna eller de som utfärdar amnestier. Och det är på det sättet som den djärva revolutionära hänförelse som kommit allt vad världen har av vilda radikaler att rysa i förfäran efteråt förbyts i ett betydligt mindre tjusande skådespel av kryperi och undanflykter. Scenförändring heter det på teaterspråk: från vänsteropportunism till högerdito. Varvid sarkasmerna haglar från alla håll, efter applåderna som följde på första akten, åtminstone från de håll där ”man” över huvud taget kommer ihåg hur pjäsen började.

Revolutionernas åskådare är desto obarmhärtigare i sin bedömning av ”skådespelarnas” fel ju längre bort de befinner sig från den scen där skådespelet utspelas. Kritikerna i de europeiska huvudstäderna befinner sig i den lyckliga belägenheten att de aldrig ser mer än första akten av de pjäser som spelas ute i världen. De får inte ens tid att gäspa, eftersom aktualitetens strålkastare hela tiden flyttar ljusknippet från den ena scenen till den andra: Venezuela, Grekland, Bolivia, Biafra, Palestina, Nordirland, Indokina, Portugal ..., så snart ljuset slocknat över en revolution tänds det åter över en ny, på andra sidan klotet, så de hinner aldrig fråga sig ”Vad blev av dem som vi i går beundrade? Lever de ännu, eller är de döda?” Denna sköna slummer, som gör det möjligt att känna till hela händelseförloppet utan att veta någonting om helheten bakom händelseförloppet!

Den etiska visionen av den väpnade kampen är en estetisk vision, för dem som betraktar den. Men för dem som utkämpar den, på fältet, är revolutionerna inte några teaterföreställningar eller några förstasidesnyheter, utan *utvecklingsskeden* som skall bedömas efter *resultaten* — alltså underställas en *politisk* bedömning.

Det är sant att det inte alltid är avantgarde-organisationerna som av egen vilja bestämmer om och när det revolutionära kriget skall tillgripas: i de flesta fall tvingas de till det av ett våld

från den härskande maktens sida som inte lämnar dem någon annan utväg. Men det är ett allvarligt beslut, vars konsekvenser måste övervägas i *förväg*. Den spontana entusiasmen är kort, kriget är långt: vållustrysningen vid resans början sitter i huden, men kriget skär rakt igenom köttet. Det är också en slutsats som man kan dra av tio års väpnad, revolutionär kamp.

V. *Revolution i revolutionen? Kritik från en filosof*

”Det är alltid opassande att citera eller kommentera sig själv. Men å andra sidan måste var och en som en gång offentliggjort sina åsikter om ett eller annat viktigt problem och därefter ändrar uppfattning tala om det, och tala om varför. I sådana fall kan man inte låta en författare sprida ut sina idéer som ett ånglok sprider ut rök: han blir tvungen att reda ut sammanhanget mellan vad han tänkte i går och vad han tänker i dag. Och lika väl som det skulle vara fel av honom att i sina skrifter från i går söka alla sina idéer av i dag — det vore att tillstå att han inte genomlevt eller lärt någonting under mellantiden — lika väl måste han förklara övergången. Det är hans främsta skäl för att finnas till. Att han en gång tänkt si och nu tänker så intresserar ingen människa. Men hans utveckling, det sätt varpå han själv kommit att begripa vad som hänt, det är vad han är skyldig sina läsare, det kan han säga utan svårighet om han fortfarande är den han var. Det ligger alltså ingenting förvånande i att vi som avslutning har velat visa hur föreliggande rader hänger samman med en tidigare essä.”

Maurice Merleau-Ponty: *Les aventures de la dialectique*

1. *Uthållighet och teoretisk varaktighet*

Existerar det en *teoretisk ackumulering* inom det revolutionära lägret i Latinamerika? Den frågan sammanhänger direkt med frågan om kraftansamlingen; de båda är i själva verket en enda, den första är till och med grundvalen för den andra. Man har rätt att ställa sig den frågan då man ser nya teser, föreskrifter och aktionsplaner dyka upp, ständigt enligt formeln ”så här är det” (med ständigt nya ”ansikten” som förkroppsligar dem), och som lika regelmässigt försvinner i nästa ögonblick för att ersättas av andra. Motsvaras dessa plötsliga scenförändringar av en ny etapp i den revolutionära kampen? Hur skall de beskrivas? På vilka objektiva grunder bygger denna övergång från en etapp till en annan? Att inte besvara dessa frågor är att bjuda in massorna till något slags kalejdoskop- eller projektföreställning där man förevisar den ena bilden efter den andra. Leninismen kom till samtidigt med filmen: den visar händelserna som sekvenser och förklarar sekvenserna som *följd* av varandra.

”Utan en revolutionär teori finns ingen revolutionär rörelse”: alla är vi överens om denna ständigt upprepade maxim *Vad bör göras?* som sjuttio års historiska erfarenheter gjort till experimentell sanning. Och vari består då denna ”revolutionära teori”? I analys och systematisering av de revolutionära rörelser som existerar i verkligheten. Den marxist-leninistiska teorin är ett koncentrat av den proletära rörelsens världsomfattande erfarenheter. Den latinamerikanska revolutionens marxist-leninistiska teori är koncentratet av de nationella erfarenheterna av den latinamerikanska revolutionära rörelsen.

Den kritiska analysen av det förgångna är oskiljaktigt förbunden med den nuvarande revolutionära praktiken. Vilken är den länk som förbinder dem? Svar: *de sammanlagda erfarenheterna*. Det är de som avslöjar den historiska händelseutvecklingens inre lagbundenhet, som omvandlar observationen av händelserna till teoretisk hypotes som skall verifieras genom nya praktiska aktionsformer. Om det finns något sådant som en den revolutionära kampens vetenskap, om människorna kan tillägna sig det medvetna utformandet av sin framtid och inte endast skapa historia utan också veta vad slags historia de skall skapa, då är det de sammanlagda erfarenheterna, vilka former dessa än tar sig, som de har att tacka härför. Om en avgörande erfarenhet lämnas i träda, lämnas åsido, då blir ”historien” obegriplig och utan följdriktighet, och en politisk linje förblir en slutsats utan premisser. Det logiska sammanhanget mellan de skäl som rättfärdigar en strategi är samma sak som sammanhanget

mellan de händelseförlopp som strategin utgår från. Den inre begripligheten hos en viss politisk linje är inte annat än den följd av etapper som denna linje har genomgått.

Den glömska som suddar ut det förgångna såsom något som aldrig inträffat lägger grunden till det skolastiska tänkandets anspråk på att få behärska det närvarande, att få krossa det under tyngden av ett förgånget — som saknar förmågan att förbli annat än oföränderligt. Den som avskär sig från det förgångna avskär sig samtidigt från det närvarande. Alltför många revolutionära modeller — inklusive ”socialistiska modeller” — har bara varit lokala erfarenheter som upphöjts till universellt giltiga typfall, små trasor av det förgångna omvandlade till recept för framtiden. Och för att befria sig från dessa modellers tvångströja måste man införliva den tidigare erfarenheten med historiens skapande kontinuitet.

Det finns inga paroller, inga strategier, som är riktiga i sig — det finns bara paroller och strategier som motsvarar eller inte motsvarar en konkret situation som bestäms av styrkeförhållandena. Att anpassa sig till den faktiska utvecklingen av styrkeförhållandet kan betyda att i ett visst krisögonblick ersätta en taktik med en annan, eventuellt byta ut hela sin strategi. Men hur plötsliga dylika förändringar än kan synas är de aldrig resultat av några tillfälligheter. De är varken oförmodade eller oförutsebara. Den hårda dialektik som styr den historiska utvecklingen bör kunna återfinnas i den visserligen brutna, men därmed inte avbrutna linje som drivs av den revolutionära rörelsens politiska ledning. När omsvängningarna börjar likna en bruten kurva av snabba växlingar än åt det ena hållet, än åt det andra, då gör man rätt i att sluta upp att intressera sig för ”politiken”. Från det ögonblick då en organisation gör sig oberoende av all teori, och särskilt av en förklaring till sitt tidigare handlande, av varje ”helhetsuppfattning” av tidsskedet och av de tendenser som kännetecknar det, från det ögonblicket gör massorna rätt i att göra sig oberoende av den organisationen. Ledningens cynism belönas med aktivisternas och sympatisörernas misstro då de tvingas vara passiva åskådare till slingerbultar och krumbukter, vars sammanhang de inte fattar och vilka de alltså förlorat all möjlighet att påverka. En improviserande empirism, som är oförmögen att genomskåda händelsernas inre enhet, kan inte heller bringa ordning i deras samband med varandra, infoga samtiden i dess förhållande till det förgångna eller framtiden i dess förhållande till nutiden. Den har ingen uppfattning om helheten i den historiska utvecklingen.

Att anpassa dagens behov till gårdagens, taktiken till strategin, bisaken till huvudsaken, delarna till helheten och det revolutionära handlandet till den revolutionära teorin är i själva verket samma sak: alltsammans kommer — eller fattas — på samma gång.

Vad kan man egentligen vänta sig av dessa väpnade rörelser som ännu inte klart insett orsakerna till sina tidigare misslyckanden? Vilken framtid kan en rörelse ha som ännu inte lärt sig bemästra sitt förflutna? Vad tjänar det till att i ett visst land och i ett visst ögonblick återuppta ett gerillaföretag ifall det bara är för att återupprepa samma misstag som i samma land och några år tidigare lett till fiasko för samma huvudpersoner? Måste de alltså låta döda sig till sista man för att det skall bli dem möjligt att lära? Men vad tjänar lärdomen till i så fall? Vad har i så fall hundra års erfarenheter inom hundra organisationer och proletära rörelser tjänat till? Vartill tjänar egentligen marxism-leninismen? Frågan är lika idiotisk som uppslitande, men den dyker trots allt upp i hjärnan när man bevittnat så många *upprepade och återkommande* massakrer, denna långa lamentation över frivilliga offer och ofrivilliga självmord som tycks antyda att historien då och då bara stannar i stället för att fortgå.

2. Ett uttryck för ett tidsskede

Var befinner vi oss i förhållande till var vi befann oss i går? För mig betyder den frågan: var står jag i förhållande till *Revolution i revolutionen*? Denna lilla bok inspirerades, som flera andra i samma genre, av ögonblicket — ett ögonblick i den kontinentala revolutionära utvecklingen då den väpnade kampen av olika anledningar stod i förgrunden.

Det är inte frågan om att återuppliva gamla och för länge sedan avsvalnade lidelser (Althusser: "Entusiasmen går ner lika säkert som stenarna faller") som sysselsatte en hel del fundersamma personer under en viss tid (1966-1971), fem omskakande år, under vilka de flesta lämnade sina pennor, och många sitt liv. Problemet är varför dessa diskussioner i går hade karaktären av antiteser eller alternativa lösningar (gerilla eller masskamp, militären eller politikern, kärnan eller partiet, staden eller landsbygden, etc.) och att ta reda på vilka former de tar sig i dag. De, och de är många, som anser att det inte längre är någon mening med att kritisera teserna i *Revolution i revolutionen?* eftersom gerillarörelsernas fiaskon i sig själva utgör en tillräcklig kritik, löper en allvarlig risk att inte begripa *anledningen* till detta fiasko, och följaktligen att inte inse *hur* det skall kunna avhjälpas. Endast genom att formulera en djupgående kritik — på samma nivå och med hänsynstagande till tidpunkten då skriften tillkom — kan man hoppas utarbeta en plan för en verkligt ny gerilla som i praktiken skall vara överlägsen den tidigare utvecklingsformen, om och i den mån den är "införstådd" med den tidigare.

Allting har sagts — för övrigt bra mycket mer än som var befogat — om innehållet i *Revolution i revolutionen?*, och det är överflödigt att numera punkt för punkt gå igenom alla argument i en överflödande men förgången polemik. Känslan för det löjliga börjar i och med att man uppfattar det anakronistiska elementet, och jag hyser ingen önskan att återuppliva de bortdöende ekona av en ideologisk konfrontation som minst av allt präglades av ömsinethet. Men den iver varmed latinamerikanska teoretiker, författare och revolutionära ledare förklarar diskussionen avslutad och dess ämne överspelat är trots allt en aning oroande: den påminner i alltför hög grad om Claude Lévi-Strauss' yttrande: "Sanningen känns igen på den omsorg varmed den söker dölja sig". Det är en sak att dialektiskt komma utöver ett tidigare ställningstagande. Men att utifrån och utan att gå till grunden med det förklara det dött och begravet är en helt annan. En dialektisk negation är en krävande tankeprocess som sker inifrån och som upphäver den "överkomna" tesen samtidigt som den "bevarar" den på ett nytt plan. Ett retoriskt förnekande däremot undertrycker genom att förneka och kan aldrig försäkra sig emot "gengångarens återkomst", en omedveten återgång till ståndpunkter som alltför snabbt förklarats vara passerade. Att okritiskt ha anammat de slutsatser som *Revolution i revolutionen?* utmynnade i och därefter, några år senare, lika okritiskt kasta dem i papperskorgen är ingalunda någon enastående åtgärd. Såvitt jag kan bedöma har till exempel vissa element i den brasilianska väpnade rörelsen fallit offer för dylikt förhastat moraliserande, vilket mera påminner om den småborgerliga bokföringen av gott och ont (man kan stryka en post i kolumnen Gott bara om man omedelbart i stället kan bokföra den under kolumnen Ont) än om utarbetandet av en "korrekt" politisk linje genom tillägnandet och tillrättaläggandet av en felaktig.

Det finns ett ryskt ordspråk som säger att "det är katten du sparkar men din svärdotter som du förebrår". Det är meningslöst att förneka det självklara: jag var bara en ideologisk syndabock, och *Revolution i revolutionen?* skulle aldrig ha förorsakat så mycket bråk om den inte givit de latinamerikanska språkrören för en viss ortodoxi en förevändning att spotta ur sig den bitterhet som de länge gått och samlat på sig — eftersom de inte hade modet att angripa dem bitterheten i själva verket gällde, dvs. ledarna för den kubanska revolutionen.

Att döma av den kvantitet stridsskrifter som vid den tiden cirkulerade i alla latinamerikanska huvudstäder hade de en hel del på hjärtat. Åtminstone har jag fått göra tjänst som avledare eller slaskhink; redan det är en tröst, och den kunde behövas. Den enda som direkt vågade angripa Fidel Castro, utan att ge sig på några underhuggare, var det venezolanska partiet. Och att direkt och oförmedlat angripa Che och hans inställning, major Guevaras politiska linje, krävde ett mod — eller en fräckhet — som övergick förmågan även hos de argaste motståndarna. Lyckligtvis fanns där en fransos som man kunde ta sig an. Vilken tur: här hade man en utlänning och dessutom en straffånge, som inte hade skuggan av en chans att svara

eller ens att skaffa sig kännedom om de anklagelser som riktades mot honom, och dessutom inte var ansvarig inför någon. Honom kunde man ge sig på utan att åsidosätta några regler för den revolutionära internationalismen i sitt förhållande till den kubanska revolutionen och utan att åsidosätta de yttre tecken på respekt som Ches storhet ingav till och med hos hans mest oförsonliga motståndare. Men, låt de döda begrava sina döda, och må skrönorna vila i frid.

KORT ÖVERSIKT ÖVER POLEMIKEN I ANLEDNING AV ”REVOLUTION I REVOLUTIONEN?”

Från försvarets och den positiva tolkningens synpunkt gavs det utförligaste och mest välvilliga bidraget av Roque Dalton genom *Revolución en la Revolución y la crítica de derecha* (Havanna 1970 ”Cuadernos Casa” och Feltrinelli 1970). Med ”kritik från höger” menar Roque Dalton ett stort antal kritiska uttalanden från de latinamerikanska kommunistpartierna, vilka han även utförligt citerar.

Att denna skrift av de latinamerikanska kommunisterna mottogs med hetta, om än icke med entusiasm, kan man övertyga sig om genom att bläddra i genom följande dokument:

Argentinska kommunistpartiet (PCA): *No puede haber una revolución en la revolución* (Anteo, Buenos Aires): denna text återger den rapport som PCA:s president Rodolfo Ghioldi framlade vid partiets sjunde kongress i juli 1967. Analysen förs inom ramen för en genomgång av ”den ideologiska korruption ... som minutiöst planeras, finansieras och dirigeras av imperialismen”. Förf. tillkännager sin illa dolda ovilja genom bestämmningar sådana som ”trotskist”, ”rödgardist”, ”revisionist”, ”antileninist”, ”ideologisk frände till Ortega och Marias”, ”bibliografisk smugglare”, ”demagog”, ”blanquist”, etc.

Mexikanska kommunistpartiet: *”Un fraude a la revolución”* i tidskriften *Nueva Epoca*, aug. 1967.

Brasilianska kommunistpartiet: *”A Revolução e a Revolução de Régis Debray”* av Simão Benjardin, i *Voz Operária*, brasilianska KP:s officiella organ, sept. 1967.

Opções da revolução na América latina (kap. III: ”Un libro no foco: revolução na Revolução”) av Miguel Urbano Rodriguez, Paz e Terra 1968.

Venezolanska kommunistpartiet: *Guerrillas y partidos comunistas* av Pompeyo Márquez, juni 1967.

Pedro Ortega Díaz (medlem av BP): *Revolución en la revolución?: la ideología pequeño-burguesa en las ideas de Régis Debray*, *Documentos políticos*, nov. 1967.

Guillermo García Ponce (numera sekreterare i PCV): *”Nuevas críticas a las ideas de Régis Debray”*, *Documentos políticos*, mars 1969.

Colombianska kommunistpartiet: se *La autodefensa, elemento de la lucha armada en Colombia* av Manuel Cepeda Vargas (i PCC:s CK) och *Problemas ideológicos de actualidad*, Comisión Nacional de Propaganda (svar till Maontana Cuellar), dec. 1967.

Då det gäller vad man kan kalla ”kritiken från vänster” var diskussionen intensivare och framför allt mera djuplodande. Bland de särskilt ingående inläggen märks (ehuru trotskistiskt inspirerade):

— Marcelo de Andrade: *”Considérations sur les thèses de Régis Debray”*, *Les Temps Modernes*, 1969;

— Clea Silva: *”Misstagen i foco-teorin: en kritisk analys av Régis Debrays bok”*, *Monthly Review*, sp.uppl. sept. 1967.

Monthly Review:s specialnummer för sept., okt. och nov. 1968 (sp.uppl.) innefattar texter av Huberman och Sweezy, William Pomeroy, Donald McKelvey, William A. Williams, Robin

Blackburn och Perry Anderson, Gunder Frank, James Petras, Peter Worsley och Eqbal Ahmad — varav en del återfinns i *Debray y la revolución latino-americana, Nuestro Tiempo*, México, 1969.

Ur maoistisk synvinkel: *Castro, Debray contre le marxisme-léninisme* av Antoine Petit, Robert Laffont 1968 samt *passim i Pekin Information* 1967-1968. Man kan också roa sig med att läsa ”Révolution dans la Révolution? Une vaste mystification contre-révolutionnaire”, *L'Humanité nouvelle*, 4 jan. 1968.

Ur existentialistisk synvinkel: ”Régis Debray et la radicalisation de la Révolution” av Georges Rozos i *Les Temps Modernes*, aug.—sept. 1969.

Inom ramen för den latinamerikanska revolutionära nationalismen har en originell ståndpunkt, varken ”kommunistisk” eller ”vänstervriden” presenterats av Juan Bosch i *Les thèses de Régis Debray* (eller *Revolution i revolutionen?*, ett antikommunistiskt manifest), portugisisk översättning i *Cuadernos brasileiros* mars—april 1968, och av Alberto Méthol Ferré i ”La revolución verde-olivo, Debray y la OLAS” i tidskriften *Víspera*, Montevideo, jan. 1968.

Jag skall därför förbigå de hundratals detaljanmärkningar som dessa teser föranlett — utan att gå in på vilka av dem som är relevanta och vilka som inte är det, eller i vad mån och i vilken utsträckning de är det — och i stället gå direkt på väsentligheterna, vilka vi når fram till genom ett brev från Louis Althusser (som jag mottog med några års försening). Detta inte bara för att spara tid, utan framför allt för att gå direkt till grunden. Inte bara för att undvika att snärja in oss i ett virrvarr av snåriga dispyter, utan fastmer för att bortom alla detalj-spörsmål nå fram till den ursprungliga källan till alla dessa detaljer (ehuru dessa naturligtvis ofta är av allra största betydelse): alltså ett visst sätt att framställa problemen, den problematik som kännetecknade ett historiskt och ideologiskt skede i den revolutionära utvecklingen i Latinamerika. Detta viktiga och hittills otryckta dokument, vars innehåll ju ingalunda är personligt även om det kommit mig tillhanda i form av ett brev, kommer jag därför att skamlöst begagna mig av, dels för att dess utomordentligt pedagogiska anklagelsepunkter skall komma alla kamrater tillgodo, och dels därför att det kastar ett indirekt men icke desto mindre skarpt ljus över problemställningar som sysselsätter många medvetna aktivister i Latinamerika. Jag har två skäl härtill.

— *främst*: giltigheten av Althussters kritik går långt utöver de trånga gränserna för dess egentliga föremål (den tillfällighetsskrift som jag kallar *Revolution i revolutionen?*), eftersom det ideologiska föremålet för denna kritik i verkligheten går långt utöver det begränsade ämne som skriften behandlar. Föremålet för kritiken skulle kunna definieras som sammanblandningen, ”metonymin”, mellan etik och politik, eller mellan geografi och historia, vilket på den latinamerikanska kontinenten utgör en ständig kulturell frestelse, som för övrigt är historiskt betingad (varje kontinent har sina frestelser och sina älsklingsavvikelser — Europa har sina, och de är ingalunda de obetydligaste). Att låta resultatet framstå som orsak, tecknet som det betecknade, det är vad man gör då man beskriver en moraluppfattning som om den vore en politik eller ett geografiskt förhållande som en historisk förutsättning. Sant är att en revolutionär politik är otänkbar utan en revolutionär etik, men den nödvändiga förutsättningen är inte i sig själv tillräcklig och förutsättningarna för denna etik (för dess uppkomst i ett visst historiskt skede liksom för dess materialisering i en viss bestämd politik) är inte i sig själva av etisk art.

— *vidare* emedan denna kritik med omedvetet skarpsinne satte fingret på de karakteristiska dragen i ett tidsskede, drag som den uppfattade såsom negativa drag i ett framställningssätt, alltså som en felaktig argumentering. Althussters text är skenbart en formell kritik och som sådan mönstergill, men en kritik utifrån: den är till ytterlighet filosofisk, men den har ingen

praktisk innebörd med avseende på vad som var föremålet för *Revolution i revolutionen?*, den väpnade kampens omedelbara framtid, liv eller död för aktivisterna ... Emellertid avslöjade Althusser, genom att formellt slå sönder argumenteringen i denna lilla polemiska uppsats, den ”rationella kärnan” i en hel epok, dess djupaste innehåll. Det var få som redan på den tiden insåg felen i min argumentation — inom det revolutionära lägret, vill säga. En av dem var Carlos Rafael Rodríguez, som i en intern och ännu inte offentliggjord uppsats framförde invändningar mot framställningssättet och de logiska felsluten i *Revolution i revolutionen?*, som nära överensstämmer med Althusser, och detta redan då boken publicerades.

Mellan de hantverksmässiga former för den väpnade kampen som jag 1966⁶⁵ betecknade som negativa (gerillan som den väpnade armén för ett legaliserat parti, det strategiska självförsvaret, begränsandet av den militära aktiviteten till väpnad propaganda, bildandet av folkarméer i städerna) och den modell jag framställde som den ideala (den rörliga strategiska kärntruppen som genom upprepade celldelningar förökade sig och förgrenade sig intill det slutliga allmänna upproret) fanns ingen logisk förbindelse, bara ett vitt fält, ett godtyckligt språng. Jag framställde en viss form av landsbygdsgerrilla såsom *redan uppnådd och bestämmade*, utan att påvisa de *bestämda* villkor under vilka en sådan gerilla skulle kunna upprättas. Luckan i analysen återspeglade helt enkelt den situation i vilken revolutionärerna just vid den tiden befann sig, dvs. i en objektivt konstaterad lucka mellan de former för den väpnade kampen som redan visat sig ogenomförbara och förhoppningen om en nära förestående kvalitativ förändring av gerillaktiviteten.

Länken mellan de båda momenten (verkligheten och argumenteringen) hette Che Guevara. Vilket vid den tidpunkten inte kunde skrivas. Vad som stödde resonemanget var då ännu inte ett faktum, utan bara ett projekt som höll på att förverkligas — att Che skulle förflyttas till Bolivia i spetsen för en utvald grupp av militära kadrer — och det kunde av förklarliga skäl inte offentliggöras. Alltsammans byggde på hur det skulle gå för en liten grupp, isolerad i den bolivianska djungeln, hur det skulle gå för Che Guevara. Den överdrivna tilltron till ledarna, till deras dynamiska kraft, utgör en del av en specifikt latinamerikansk ideologisk barlast, som det är tämligen svårt att behärska i den mån den bygger på ett ovedersägligt objektivt faktum — den avgörande roll som Fidel Castro spelade i den revolutionära utvecklingen på Cuba under alla de kriser då revolutionen kunde ha gått under: det misslyckade angreppet mot Moncadafästningen 1953, den militära katastrofen efter landstigningen från *Granma* 1956, oktoberkrisen 1962, och kanske, ehuru mindre betydelsefullt, misslyckandet med att uppnå tiomiljonertonskörden 1970. Själv fick jag en chock — och jag var förmodligen inte den ende — då jag den 8 oktober 1967 tvingades konstatera att Che Guevara uppenbarligen var dödlig.

De sakförståndiga må gärna skratta om de anser det i sammanhanget lämpligt.

Ett politiskt projekt kan liknas vid att uppleva en frånvaro som en närvaro, att försöka böja futurumformen som presensform.

Vad tjänar det till att tala om det, eftersom det uppställda målet aldrig nåddes? Ett inställt projekt: är det fortfarande en del av historien, eller är det bara en subjektiv föreställning, en dröm som förflyktigas vid uppvaknandet? Ändå är det detta avbrutna projekt som enligt mitt sätt att se belyser de latinamerikanska framstegen på vägen mot nationell och social utveckling, det som ger dem deras verkliga innehåll, även om detta innehåll inte är det som var tänkt från början. Den ”kontinentalisering” av gerillan som var avsedd att utgå från den kärntrupp som leddes av Che kom aldrig till stånd, alla de offer som gjordes inom ramen för detta stora företag och som omintetgjordes på vägen mot målet ligger i dag i ett skingrat förflutet, livlösa och främmande småstenar uppradade längs historiens väg. Döden har tryckt sitt hånfulla jämlikhetstecken mellan människor av de mest skilda slag, mellan de mest olika

⁶⁵ I *Latinamerika: Några problem rörande den revolutionära strategin* (ingår i Debray: *Essäer om Latinamerika*, Coeckelberghs 1969, s 99 ff). Ö.a.

tidsskeden, och den har gjort upp räkningen: intet skede, inget företag, betyder i dess ögon mera än något annat, alla är de lika mycket eller lika litet värda. Och som det historiska urvalet skiljer sig från det biologiska i det att i det förra den starkaste vanligen inte överlever (de bästa stupar som de första i första ledet) måste de bästa bland de döda utan protester finna sig i att av första bästa levande analytiker bli uppsatta som blott och bart poster i balansräkningen. Det är den lärdom vi kan dra av historien, av all slags historia — läsaren får ursäkta.

Den ogenomtänkta entusiasmen för denna stora dröm har alltså fått lämna plats för nyhetssammandragens brutala enfald. Men låt oss inte förvillas av den vrångbild vi ser retrospektivt, som ett bakvänt perspektiv. Som Hegel skriver: ”Den första kategorin i det historiska medvetandet är avvaktandet, förebudet, löftet.”

Revolution i revolutionen? var ett tillfällighetsarbete i aktualitetens tecken, liksom alla de sandkorn som var och en bidrar med när det gäller att uppföra en ny byggnad, en ögonblicksbild av ett ofullbordat projekt, och för att förstå det borde man ha börjat från början och inte utgått från slutsatserna. Början var framtidsperspektivet, återsamlandet och omstöpanet av de skingrade gerillagrupperna i och genom Ches trupp i Bolivia; det var ett nytt självständighetskrig i vardande, början till en ny revolutionär, politisk och moralisk sammanhållning. Inte en abstrakt sammanhållning, utan en konkret och påtaglig, som ett högtidligt löfte, tillräckligt för att man skulle kunna göra det till sin livsuppgift. Väl vet vi att martyrskapet ingenting bevisar, vare sig Guds existens på de romerska cirkusarenorna eller möjligheten av den väpnade socialistiska revolutionen ute i urskogen eller i de tortyrkammare som nordamerikanerna inrättat i Latinamerika, men vi vill påminna dem som kanske glömt det att en generation av latinamerikanska aktivister sett sina bästa kamrater offra sig för denna vision av en ny revolutionär sammanhållning.

Vid den tiden gick stämningarna i djupaste rött. En guatemalteckisk kamrat, Alvaro Marroquín, som väl kände dessa män, denna tid och de stämningar som rådde, har i en kort redogörelse apropå *Revolution i revolutionen?* på ett utmärkt sätt sammanfattat de motiv man ansåg sig ha för vad han kallar en ”tillväxtprognos”:

”I januari 1967 (det var då som Debrays bok kom ut, men det kunde lika gärna varit i januari 1966, då han började förbereda den) förutsåg alla vi revolutionärer en intensifiering av den väpnade kampen på kontinenten. Emellertid förutsåg vi den ur två olika synvinklar, och trots att denna skillnad i utgångspunkter tycktes hänföra sig bara till tidsplaneringen var det uppenbart att företrädarna för de två synpunkterna inte talade om samma sak.

Vad vi alla visste då, det var att de latinamerikanska folkens levnadsvillkor och kamptraditioner under intrycket av Cubas seger över imperialismen hade lett till gerillakrig i flera länder — Venezuela, Guatemala och Colombia — och att nya, oväntade men oavbrutna, utbrott tydde på att andra var att vänta i andra länder. Vi visste också att dessa utbrott /brottes/ i allmänhet slutade i nederlag — symboliserade av den tidens största fiasko, det i Peru — och att gerillans utveckling, även om man tog hänsyn till anmärkningsvärda framgångar, inte var särskilt märkvärdig ens i de länder där den slagit rot och kunnat verka med en viss kontinuitet. Men det faktum att den faktiskt kunnat slå rot och kunnat arbeta under en längre tidsperiod gav en tämligen stark grundval för optimism, och den allmänna oron över hela kontinenten föranledde ännu en. Utöver dessa skäl (fundamentaciones) tillkom andra, indirekta: den mognade medvetenhet inom de revolutionära rörelserna som förberedelserna för OLAS-konferensen tydde på, den uppståndelse som förorsakades genom bildandet av en trekontinentsorganisation för kamp mot imperialismen och genom den organisationens första konferens i det enda befriade territoriet i Latinamerika. Allt tydde sålunda på att den tidpunkt närmade sig då gerillarörelserna skulle ha övervunnit orsakerna till sin dåvarande stagnation, då upproren skulle ha kämpat sig igenom födslovåndorna. Då skulle den väpnade kampen sprida sig över hela kontinenten. Den optimism som delades av en överväldigande majoritet av revolutionärerna, liksom av mig själv, hade inga andra grunder än dessa.

Men andra revolutionärer hade dessutom ytterligare ett skäl, vilket skulle ha gjort även den mest skeptiske till optimist — och övertygat honom om en omedelbart förestående intensifiering av kampen: de kände till major Guevaras planer och förberedelser i fråga om Bolivia och andra sydamerikanska länder, och de var medvetna om att såväl OLAS som Tricontinental-organisationen innebar början till en gigantisk revolutionär ansamling både på kontinenten och inom hela den Tredje världen, vilken ytterligare skulle gynna major Guevaras planer. De hade dessutom kännedom om de omgrupperingar som vid den tiden höll på att företas inom de redan existerande gerillarörelserna, om de framsteg som gjorts inom dessas ledning och deras strategi och om de framtidsplaner som höll på att utarbetas. Régis Debray var inte bara i besittning av dessa informationer, han var dessutom knuten till den bolivianska befrielsearmén, ELN.

Detta var egentligen skillnaden mellan de förutsägelser som enbart grundade sig på kännedomen om den existerande verkligheten — jämte naturligtvis en uppskattning av utvecklingsmöjligheterna och av sannolikheten för att nya rebellrörelser skulle uppstå — och de förutsägelser som dessutom samtidigt grundade sig på en kännedom om de konkreta framtidsplanerna. Och just därför att det i botten av allt detta låg något som inte kunde avslöjas fick opinionen en ganska dimmig bild av den verklighet vi levde i. Den allmänna optimism som härskade under denna tid ingav många sympatisörer en övertygelse om att alla dessa internationella revolutionära konferenser var *frukten* av att gerillakriget i Latinamerika nått så långt i sin utveckling — *tvärtom mot vad som var fallet: att de i stället var ett förbud och en förberedelse*. Detta misstag föranledde, tillsammans med den förklarliga entusiasm som rådde bland kamraterna, dem till att förmoda att makten, åtminstone i Guatemala och i Venezuela (och för de initierade också i Bolivia) *inom mycket kort tid skulle ligga i revolutionärernas händer*. Den missräkning som blev följden när de väpnade rörelserna i stället försvagades och helt misslyckades fick på det sättet en ännu mer djupgående verkan, vilken gjorde det möjligt för reformismen att spela ut sin motoffensiv såväl på det kontinentala planet som över hela världen i övrigt.”

Men det räcker inte med detta. Vari bestod til syvende och sidst det stora felet hos *Revolution i revolutionen*? Jo, däri att dess resonemang hoppade över (de ekonomiskt-politiska) premisserna för att i stället gå direkt på slutsatserna; boken lade fram ett resultat (en färdig, stridande gerilla, knuten till befolkningen och omvandlad till nationens politiska avantgarde) utan att redogöra för uppkomsten, dvs. en viss militär produkt utan hänsynstagande till de nödvändiga (ekonomiska, sociala och politiska) produktionsfaktorererna. Jag förbigick problemet om gerillakrigets objektiva förutsättningar och angrep i stället frågan om vilka metoder som skulle kunna säkerställa den militära framgången *när gerillakriget väl en gång hade utlösts*. Texten gav med andra ord vissa teoretiskt användbara påpekanden beträffande problem i samband med ett maktövertagande, men den förbigick frågan om huruvida de objektiva förutsättningarna fanns för att lösa detta problem *här och nu*. Därför skilde sig det subjektiva från det objektiva: rättesnörena för den medvetna och organiserade revolutionära aktionen skilde sig från *lagarna* för klasskampen och dess utveckling, liksom den militära *konsten* från den politiska ”*vetenskapen*”.

Förutsättningarna för ett segerrikt krig var lika litet för handen i de dåtida politiska realiteternas värld som de var i deras optimistiska ideologiska återspeglings. De faktiska maktförhållandena i Latinamerika vid denna tid var, objektivt sett, minst av allt fördelaktiga för en revolutionär offensiv.

Denna klyfta mellan de objektiva förutsättningarna för ett folkrig i stor skala och själva öppnandet av detta folkrig var karakteristisk, inte bara för tidpunkten utan lika mycket för det politiska program som denna speciella tidpunkt givit upphov till. Den klyftan, det avståndet, mellan den inledda aktionen och dess förutsättningar att lyckas ingick i själva kärnpunkten av Ches företag. Inte såsom en yttre gränsdragning eller inskränkning, men som dess drivfjäder och som dess motiv.

Men låt oss ta företeelserna i tur och ordning.

3. En tidsskedets motsägelse: Che och historien

I förening med upphörandet av den ekonomiska expansionsvåg i slutet av femtiotalet, som hade underblåsts av det kalla kriget och av vad man kallade industrialiseringen genom import, medförde den sensation som den kubanska revolutionen innebar ett markant uppsving för folkrörelserna över hela kontinenten. Detta uppsving medförde en sammansmältning av dessa båda grenar, de lagliga och de upproriska, till en enda. År 1964 betecknar ett första avbrott: från den tidpunkten börjar de sista legala eller godtagna massrörelserna flyta samman med de mer eller mindre demokratiska regimer som de dittills hade tolererat och som dittills hade tolererat dem, vilket fick till följd att avantgarderna isolerades, långt framom folkrörelserna; det var med andra ord då som massornas kamp och den väpnade kampen, vilka dittills samarbetat inom en visserligen brokig och labil men ändå solidarisk enhetsrörelse *splitrades*. 1964 inträffade den venezolanska gerillans politiska fiasko, statskuppen i Brasilien, statskuppen i Bolivia, arméns inringning av, och anfall mot självförsvarsområdet Marquetalia i Colombia, utplånandet av Masettigerillan i Argentina, misslyckandet för folkrörelsens presidentkandidat i Chile, etc.

Här förelåg alltså en direkt motattack från en imperialism, som redan återhämtat sig efter chocken, mot massornas direkta aktioner (de peruanska och brasilianska böndernas fackföreningar, strejkerna bland fabriksarbetarna) liksom mot de borgerliga nationalisternas försök att med författningsenliga medel göra slut på beroendeförhållandena (Goulart i Brasilien, Frondizi i Argentina). Invasionen av Santo Domingo året därpå bekräftade den slutsats som alla redan dragit: tiden för att med lagliga medel söka uppnå en förändring var ute, den väpnade kampen framstod som den enda möjliga vägen, trots att ingen verkligt betydelsefull framgång ännu hade bekräftat att den var möjlig, trots att alla erfarenheter snarast pekade på motsatsen.

Belägringstillståndet härskade överallt. Blockaden mot Cuba var total — med undantag för Mexico — och det hördes inte en viskning inom OAS, inte tillstymmelsen till en spricka syntes inom satellitmaffian. Repressionen hade drivits samman med gisselslag, till samma rutinmässiga bestialitet, och den omfattade bakom fasaden även de så kallade representativa demokratierna. I Venezuela förekom fler fall av mord och tortyr under regeringen Leoni (1964-1970), den tid som kallades ”den fredliga demokratin”, än under Betancourt (1958-1964), vilket inte hindrade Socialistiska Internationalen från att uttala sitt ”fulla stöd åt det självuppoftande arbete för ekonomisk-social förändring och demokratisk konsolidering” som den venezolanska regeringen under partibeteckningen Acción Democrática var i färd med att förverkliga (denna resolution, som bland annat uppmanade till utrotande av gerillarörelserna, antogs i Stockholm vid Socialistiska Internationalens tionde kongress i maj 1966).

I ett av de få länder där den fredliga vägen genom allmänna val ännu var tänkbar, i Chile, betydde Allendes nederlag i presidentvalet 1964 att skylten ”Vägen avstängd” var uppspikad. Det chilenska socialistpartiet var det första som drog slutsatserna: ”Exemplet Chile visar att den reformistiska vägen och vägen till försoning med imperialismen är en återvändsgränd”, heter det i resolutionen från kongressen i Chillán. Efter invasionen av Santo Domingo i april 1965 förordade socialistpartiet ”ett aktivt motstånd och organiserade motattacker”. I juni 1966 hette det i ett öppet brev till det chilenska kommunistpartiets centralkommitté från socialistpartiet, undertecknat av dess dåvarande generalsekreterare Aniceto Rodríguez: ”På det nationella planet har vi hävdat att vi tror att möjligheterna för avantgardepartierna i Chile att föra en politik som stänger in arbetarklassens aktioner för dess egna syften inom en uteslutande reformistisk, borgerlig eller ”progressistisk” ram, är uttömda. Vi försvarar inte denna vår position därför att vi är sterila eller abstrakta doktrinärer. Det finns historiska och aktuella fakta som stöder vår inställning.”

Om någon tror sig drömma, om han föreställer sig att den väpnade kampen uppfanns av en

handfull socialistiska hetsporrar, av några för tidigt utsläppta ”vänstervridna” galningar, vill vi påminna dem om att i början av 1966, vid Tricontinentalkonferensens avslutande, var det Salvador Allende själv, vilken knappast kan räknas som någon ansvarslös romantiker, som föreslog bildandet av ett organ för koordinering av kampen i kontinental skala, ett förslag som sedermera resulterade i upprättandet av OLAS: ”Vårt parti antog vid sin kongress i Chillán för sin egen del denna nya ram för den politiska verksamheten i Latinamerika, som i huvudsak kan karakteriseras som väpnad, kontinental kamp för den politiska makten.”⁶⁶

Bristen på framgång för gerillan under denna tid (1964-1965) uppfattades som det pris som måste betalas för den bristande förmågan eller oerfarenheten, som de första stapplande stegen i en ofrånkomlig utveckling, lärpengar helt enkelt. Än mera: dessa partiella och lokala misslyckanden visade bara i än högre grad nödvändigheten av en översiktlig planering och av en beslutsam och sammanhållande ledning i kontinental skala. Långt ifrån att uppfattas som definitiva och avgörande bevisar de, inte att den väpnade kampen är omöjlig, bara att det är absolut nödvändigt att organisera den på en fastare grundval: Misslyckandena uppfattades som bevis *a contrario* för nödvändigheten av en strategi som ännu inte hade utexperimenterats, som straffet för en bristfällig ledning och för nostalgiska kompromisser med reformistiska undanflykter, med ett ord som ytterligare anledning att påskynda det teoretiska utarbetandet av en korrekt politisk-militär modell och framför allt att sätta in styrande och ledande organ som var ägnade att bemästra svårigheterna. Därför avtecknade sig fram till 1966 dessa gerillakampens politiska och militära motgångar mot en bakgrund av seger, kampglädje och offensiv: dessa skärmytslingar var, trodde man, bara början till den verkliga striden. Och det förklarar varför dessa partiella, *objektiva* misslyckanden mycket väl kunde uppfattas som inslag i ett skede som *subjektivt* upplevdes som *uppåtgående* av alla de deltagande i den väpnade kampen. Föresatsen att ”vi *måste* ta oss ut ur återvändsgränderna” var så stark att den undanskymde hela frågan om huruvida det alls var möjligt att ta sig ur den.

Medvetenhet, vilja, pliktkänsla: den man som i sig förkroppsligade dessa revolutionära egenskaper och som aldrig någonsin tvekat att spela mot omöjliga odds — allt ifrån att övervinna sina astmaanfall långt uppe i Sierra Maestra och till att åta sig att industrialisera ett jordbrukarland — återvände vid den tiden från Afrika till Cuba, samma år som Tricontinentalkonferensen hade avhållits. Ehuru den medvetna tanken att utbreda och fördjupa den väpnade revolutionära kampen över hela den latinamerikanska kontinenten var gemensam för dem båda, så var det Che, Latinamerikanen, som inte tyngdes av ansvaret för en hel nation och för ett helt folk, som kunde åta sig det som Fidel Castro på grund av sin ställning inte kunde tillåta sig. Men en sådan tanke — det synes mig att detta inte har påpekats tillräckligt ofta — *uppkommer inte som en följd av en genomgående triumf för folkets kamp* över en hel kontinent, för att så att säga med vapnens hjälp fullborda folkens spontana eller sporadiska revolt; den uppkommer för att förvandla nederlag till seger, för att motverka följderna av motgången, för att avhjälpa bristen på revolutionär ledning — kort sagt för att fylla ett objektivet tomrum.

Det förelåg en samtidighet mellan repressionens brutala nedkämpande av den dittills blomstrande och framgångsrika folkliga och demokratiska rörelsen och detta försök till återuppbyggnad av nya politiska och militära avantgarden. Historiskt sett utvecklades det politiskt-militära företag åt vilket Che gav sitt namn och sitt liv, åt vilket den kubanska revolutionen in i det sista lämnade allt sitt materiella och moraliska stöd i form av mänskliga och materiella tillgångar och vilket här och där (oegentligt och felaktigt) gått under den teoretiska beteckningen ”castrism”, under de sämsta möjliga objektiva förutsättningarna, längs nere i botten på den revolutionära vågdalen såväl vad gäller Latinamerika som världen i övrigt, just vid tiden för imperialismens världsomfattande motoffensiv: just då denna överallt

⁶⁶ Återgivet i socialistiska ungdomsförbundets tidskrift *Indoamérica*, nr 3-4, dec. jan. 1971.

återtog initiativet och med den mest fruktansvärda brutalitet gick till angrepp i Vietnam, i Kongo, i Indonesien, i Brasilien, i Santo Domingo, i Ghana (och överallt med framgång, utom i Vietnam), alltså just då imperialismen över hela världen installerar sin nya strategi och sina nya verktyg — för det ”speciella” kriget, för infiltration, sabotage och tortyr, för sina ”speciella rådgivare” (de ”farligaste” motståndsledarna blir mördade, från Lumumba till Ben Barka); just då det socialistiska lägret splittras i två och därmed berövar sig självt förmågan att politiskt och militärt möta den allmänna offensiven; och, dessutom, just innan de interna motsättningarna mellan imperialisterna bröt fram i öppen dag, vid en tidpunkt då Europas oberoende av Imperiet bara framstod som storhetsdrömmen hos en ensam gammal man som saknade de materiella förutsättningarna för att förverkliga den.

De folkliga rörelsernas tillbakagång i Latinamerika motsade alltså på intet sätt den internationella situationen, vars huvuddrag de i stället återspeglade och vars konsekvenser de genomled. Det var denna politiska och militära kris som var Che Guevaras *utgångspunkt*, och paradoxalt nog som stöd, eftersom det var denna kris och nödvändigheten av att möta den som förmådde honom att utforma planen på att återuppliva den väpnade revolutionära kampen i Latinamerika inom ramen för den strategiska målsättningen ”Vietnam får inte lämnas ensamt!”⁶⁷

1966, Trikontinentalkonferensens år, det år då man förberedde Ches uppträdande i Bolivia, var i Latinamerika ett år av militära katastrofer för revolutionen. Låt oss rekapitulera: i januari mördas Lobatón i Peru; i februari Camilo Torres i Colombia; i mars 26 revolutionära ledare i Guatemala, alla i samma bakhåll; i juni mördas Fabricio Ojeda efter att ha blivit tillfångatagen i Venezuela; i oktober Turcios Lima i Guatemala ... När Che i november samma år anländer till Nancahuazú är de flesta gerillaledarna i Latinamerika redan likviderade. Man kan naturligtvis genmäla att dessa förluster bara var symboliska: när det pågår en revolutionär kamp måste revolutionärer dö, och de slag som tillfogades den väpnade revolutionära rörelsen var bara militära och inte politiska. Men man har fel: ty dessa upprepade militära förluster hade möjliggjorts endast på grund av gerillarörelsernas alltmer utpräglade politiska isolering, en isolering som också drabbade de rörelser som just då föreföll vara de mest framgångsrika, som exempelvis den i Guatemala. Den ursprungliga orsaken var den klyvning som några år tidigare hade inträffat mellan massrörelserna och den väpnade kampen. Och beviset för detta påstående är att dessa mördade ledare i det långa loppet aldrig kunde ersättas. Det är nyttigt att betänka innebörden i att den av Che organiserade gerillaattacken i tiden sammanföll med den reträtt som de olika massrörelserna just då tvingades till.

Såväl i teorin som i praktiken var ”fokismen” en produkt av denna vågdal för den folkliga rörelsen, för vilken den ansåg sig uppträda som compensation och som botemedel — i själva verket som ett *surrogat*. I den föreliggande situationen drevs den att framställa sig som ett alternativ och som en ersättning för massrörelsen, *vilket den just då i själva verket var*. Denna objektiva beskrivning kom emellertid olyckligtvis att subjektivt uppfattas — mer eller mindre uttalat, mer eller mindre systematiskt — som om den väpnade revolutionära kampen inte var ett organiskt och solidariskt komplement till massornas kamp, utan i stället som en konkurrent till den, eller till och med som dess enda verkliga manifestation. Che Guevara själv gjorde sig i varje fall inga illusioner beträffande de skrämmande utsikterna för hans bolivianska företag, vilket han betraktade med självvironiskt lugn och medveten klarsynthet (*”Pusimos los huevos en una morsa, vamos a ver quien aguanta más”*, sade han med sitt outgrundliga leende i lägret i Nancahuazú — subtiliteten i spanska oanständigheter är beklagligtvis oftast ööversättlig).⁶⁸ Och Fidels illusioner var om möjligt ännu mindre: ett bevis så gott som något var den enträgenhet varmed han försökte förmå Che att ta god tid på sig, att inte i förtid bege sig iväg

⁶⁷ I Régis Debray, Che Guevara m fl: *Kontinent i uppror*, TEMA/Rabén & Sjögren 1967, s 141 ff. Ö.a.

⁶⁸ Ordagrant: ”Vi lade alla äggen i samma korg — vi får se vem som först äter sig sjuk av dem” /alt: ”vem som först befruktar dem”. Vitsen är mindre oanständig än vad förf. låter påskina. Ö.a.

till sitt utvalda operationsområde, att bättre förbereda de politiska villkoren för en boliviansk gerilla. Han gav vika först då han insåg att han var tvingad att respektera Ches beslut.

Det var bara hos ”fotfolket” som illusionerna fortfarande levde kvar, bland alla dem som, liksom jag själv, hade gripits av berusningen inför förberedelserna och förhoppningarna om resultaten och därmed låtit oss dras med av strömmen. I och med att man enbart har blicken riktad framåt förlorar man insikten om hur bräcklig den trampolin är varifrån man gör sitt avstamp.

Ches försvinnande kom i all dess brutala och otroliga plötslighet som en kalldusch för dem som var med under denna lyckliga och enastående tid. De hade inte bara en symbolisk betydelse: det innebar en faktisk vändpunkt i kampen. 1967 vände landsbygdsgerrillans kurva neråt, ohjälpligt och utan återvändo. Ändå kunde man spåra en egendomlig symmetri i förhållande till den tidigare perioden — denna tid, som upplevdes som en nedgångsperiod av alla dem som hade varit med om den föregående hänförelsen, blev i själva verket i flera länder en återhämtningsperiod, under vilken arbetarrörelsen och massornas direkta aktioner på nytt levde upp, bröt fram till ytan och grep till offensiven.

I Bolivia återupprättades Landsorganisationen, Central Obrera, och kunde öppet genomföra sin fjärde kongress. I Argentina, där den ekonomiska och politiska krisen nådde sin höjdpunkt utbröt i januari 1969 strejken i Córdoba, början till slutet för den diktatoriska militärregimen. I Venezuela mångfaldigades från och med 1968 de vilda strejkerna. I Chile återtog ett omorganiserat Unidad Popular det politiska initiativ som det hade förlorat efter 1964. I Brasilien satte studentupproren och det våldsamma uppvaknandet av arbetarrörelsen i São Paulo för första gången diktaturens politiska jämvikt i fara, på gatorna i Rio och i gruvorna i Osasco. Kort efteråt bröts sammanhållningen inom de latinamerikanska arméernas enhetsfront genom den peruanska militärjuntans utbrytning. Den antiimperialistiska rörelsen fick, kort sagt, en ny start över hela kontinenten, utifrån nya utgångspunkter.

Men, med undantag för i Uruguay och i Argentina, vacklade den väpnade kamp som hade inletts under den föregående perioden litet varstans: i Nicaragua led Sandinos gerillafront sitt andra nederlag under 1967; de nya kärngrupper som FAR hade upprättat i Guatemala efter Izabais nederlag i juli 1967 höll på att avtyna; samtidigt gjorde den venezolanska gerillan fiasko, Inti Peredo mördades i september 1969, och katastrofen vid Teoponte krossade tvärt den bolivianska universitetsungdomens gerillaentusiasm. I Argentina kunde visserligen stadsgerillans organisationer utnyttja det för Latinamerika unika historiska privilegium som utgörs av det nära samarbetet mellan en intensiv massrörelse och en väpnad rörelse som står i direkt samklang med arbetarrevolten, men å andra sidan var den brasilianska stadsgerillans strategiska nederlag uppenbart redan 1970, efter Marighelas död; och det intrycket kunde ingalunda förtas genom några ”sensationella” aktioner i form av ambassadörskidnappingar, tvärtom: de utgjorde alltför tydliga svaghetssymtom. Som regel kan man säga att de ”sensationer” som fyller tidningarnas förstasidor är väl värda att uppmärksammas av vakna iakttagare, men snarast som olycksbådande eller ofruktbara företeelser; vad man i första hand bör uppmärksamma är i stället det som står i de smånotiser som används som spaltfyllnad: kriterierna på vad som är seriöst revolutionärt arbete och vad som ökar lösnummerförsäljningen står i direkt motsatsförhållande till varandra. Utan att göra anspråk på att exakt kartlägga den revolutionära utvecklingen i alla dess olika, nationellt betingade detaljer, kan man säga att året 1967, då Che mördades, utan vidare framstår som en vändpunkt i utvecklingen.

Skall man av detta dra slutsatsen att Ches företag kom till stånd helt spontant, bröt fram enhälligt från alla håll under omständigheternas tryck? Att imperialismens kriser själva kunde ombesörja dess störtande? Nej, Ches företag grundade sig inte på en analys av typen ”förhållandena är mogna, låt oss sätta igång!” utan i stället: ”om vi inte sätter igång nu blir

förhållandena så mogna att de kommer att ruttna bort”. Che var, synes det mig, medveten om att ifall de nationella gerillarörelsernas stagnation fortsatte alltför länge skulle de upphöra att utgöra ett trovärdigt politiskt alternativ; att om inte ett revolutionärt svar på de upptornade problemen snabbt kom till stånd skulle de gamla reformistiska åtgärderna åter tas till mot denna strukturella kris, alltså åtgärder som inte kunde innebära någon lösning av problemen. Det var nödvändigt att handla snabbt, kosta vad det kosta ville, för att förhindra uppkomsten av en period av ”relativ stabilisering” för den beroende kapitalismen i Latinamerika, en uppgörelse i förhållandet mellan imperialismen och de lokala industribourgeoiserna som inte skulle undgå att påverka utvecklingen av de revolutionära krafterna genom att gynna uppkomsten eller återuppkomsten av medlande strömningar, vilka under den tidigare perioden ådagalagt sin skadlighet.

Det förefaller som om Che intuitivt var medveten om denna fara, vilken många hade en förkänsla av utan att klart kunna formulera den inför sig själva, fångna som de var mellan å ena sidan den förvirrade stagnationen inom – och i värsta fall likvideringen av – de väpnade rörelser som hade uppstått under perioden 1960-1965 och å den andra den lagliga vägen, vilken för alla framstod som stängd (inklusive, märk väl, för dem som med rätta slog in på den i ett senare skede, *av den enkla anledningen att de fick den gratis*). I denna kapplöpning med tiden verkade det uppenbart att vad revolutionen behövde för att gå framåt var en kraftig subjektiv impuls, att intet gott kunde väntas av dess spontana drivfjäder, att det var nödvändigt att hjälpa en tvekande historisk utveckling på väg (men inte att våldföra sig på den) för att få den att nedkomma med denna revolution som den bar inom sig, bräcklig och ofullgången. Därav tillgripandet av våldet. Därav betoningen av faktorerna ”vilja”, ”medvetenhet”, ”avantgarde”. Det handlade kort sagt om att uppfinna en historisk genväg, den enda möjligheten att vinna tid, dvs att till ett minimum inskränka användningen av omvägar över organisationer, politik och ideologier, vilka är de naturliga vägarna under normala tider (inbegripet omvägen över de nationella institutionerna). Det gällde att ta genvägen tvärs över bergen, inte för att hålla sig borta från städerna utan för att snabbare nå fram till dem, att utnyttja gerillans kordalinje för att snabbare nå fram till Partiet, utan att behöva dras med det långsamma uppbyggandet av ett avantgarde-parti, att hugga sig fram genom det illegala arbetets snårskog, inte med avsikten att vända ryggen åt det arbete bland massorna som förbereder upproret men för att snabbare åstadkomma detta massornas uppror, för att påskynda uppkomsten av de oundgängliga politiska förutsättningarna. Vad det rörde sig om var helt enkelt att vända upp och ner på den vanliga turordningen, faktorernas ”logiska” rangordning: förberedelserna för gerillan fick komma senare, de objektiva förutsättningarna fick uppstå på vägen. Gerillan fick skapa sina förutsättningar i efterhand.

Che var genom sitt temperament och sina teoretiska utgångspunkter, lika väl som genom sina egna erfarenheter, den som var förutbestämd att ta upp en sådan utmaning. Hela hans liv hade varit ett sökande efter en praktisk lösning på detta ”teoretiskt” olösbara problem. Han hade ju också varit vittne till och huvudaktör i den historiska framgång och den ”teoretiska avvikelse” som den kubanska revolutionen utgjorde i en mekanisk marxisms ögon. Vad är upprinnelsen till den kubanska socialismen annat än en revolution ”mot allt förnuft”, ”i motström”, en utmaning mot alla fastslagna regler? En proletär revolution utan ett utvecklat industri-proletariat som genomförs utan något som helst samband med en världsomfattande omvälvning eller världsbrand, som genomförs och garanteras av en rebellarmé bestående av bönder och ledd av ”småborgerliga intellektuella”, som i efterhand bildar det parti som ”teoretiskt” borde ha varit dess förutsättning och skaffar sig den vetenskapliga ideologi som svarar mot dess behov efter att redan i förväg ha tillfredsställt dessa behov, antar namnet ”socialistisk” efter att redan ha blivit det i praktiken — är inte det en ganska vacker uppochnervändning av faktorerna och faserna i en ”logisk” utveckling?

Inte heller på det ekonomiska området stod Che främmande för den skapande paradoxen.

Gentemot en marxistisk teoretiker som Charles Bettelheim, vilken påminde honom om den logiska och normala formen för uppbyggandet av socialismen (*först* utvecklandet av produktivkrafterna och *därefter* upprättandet av de socialistiska produktionsförhållandena) hade Che hävdade att det inte alltid är nödvändigt att vänta på tillkomsten av den materiella infrastrukturen för att efteråt ovanpå bygga den motsvarande överbyggnaden. Detta meningsutbyte ägde rum 1964, i samband med den polemik om den ekonomiska kalkylen och värdelagens funktion inom en socialistisk ekonomi som då fördes på Cuba,⁶⁹ och vad Che uppreste sig mot var tanken på ett mekaniskt förhållande mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden i vilket de senare enbart sågs som en passiv återspeglning av de förra. Hur skulle man under sådana förhållanden kunna genomföra övergången till socialismen ”i ett av imperialismen koloniserat land utan några som helst utvecklade basindustrier, i ett land som med sin ensidigt inriktade produktion är beroende av en enda marknad”? Och hur skall man förklara att en socialistisk revolution över huvud taget varit möjlig i ett sådant land? Ty om ”det konsoliderade företaget”, statsföretaget, är en avvikelse inom den kubanska ekonomin, då, sade Che, är det den kubanska revolutionen i sig själv som är en avvikelse.⁷⁰ Och ändå existerar den. En fullständig överensstämmelse mellan de två leden vore visserligen en avvikelse, men motsatsen, den absoluta bristen på överensstämmelse vore lika mycket av en avvikelse och skulle, som Bettelheim sade, ”föranleda stora misslyckanden”. Men Ches erfarenhet var ett levande bevis för att slaveriet under de objektiva förutsättningarna aldrig är ödesbestämt, för att de verkliga revolutionernas dialektik är sinnrikare och djärvare än de teoretiska revolutionernas ideala dialektik.

Maximen från Andra Havannadeklarationen, enligt vilken ”en revolutionärs främsta plikt är att göra revolution”, erinrar om att revolutioner inte kommer till av sig själva. Men maximen är inte en truism, den gäller inte för vilken historisk epok som helst, den får sin mening och sitt innehåll just i de ögonblick då detta ”att göra” framstår som så mycket mer nödvändigt som de ekonomiska orsakssammanhangen och den spontana stagnationen i de sociala förhållandena mera synes vara ägnade att ”nedgöra” revolutionen än att ”göra” den. Och den tid då Che utarbetade sin strategi kan mycket väl sägas utgöra ett sådant ögonblick.

Det marxistiska axiom som säger att ”massorna skapar historien” är inte lika sant under alla förhållanden och vid alla tidpunkter i historien. Det är ett historiskt faktum att massorna inte alltid spelar sin roll som historiens verktyg lika bra, och det är ett faktum inom marxismens historia att axiomet inte alltid uppfattas på samma sätt av marxisterna själva. Till att börja med Marx själv (vilken ju, som vi vet, var så föga marxist), som ingalunda hade samma åsikt i frågan 1864 — en stiltjeperiod då han ansåg det lämpligt att stödja grundandet av Internationalen — och 1872, efter utbrottet av Pariskommunen, då han föredrog att dra sig tillbaka från Första Internationalen. I allmänhet kan man säga att stiltjeperioderna gynnar ideologier som förordar minsta motståndets lag, berövar de exploaterade skikten deras initiativförmåga och i reaktion däremot inriktar de professionella revolutionärernas ansträngningar på organisationen, medvetenheten, viljan, bringar dem att betona den slutna, vertikala, disciplinerade och centraliserade avantgarde-modellen. Perioder av öppen jäsning däremot återger nytt liv åt ideologier som bygger på den proletära spontaneiteten, initiativen nedifrån och massornas egna organisationer och som betonar ”öppna”, antiauktoritära organisationsmodeller (i Ryssland omedelbart efter 1905 och 1917, i Frankrike efter 1968 etc.). Och perioden närmast efter det spontana jordskred som på kontinenten följde på den kubanska revolutionen, den period som tog sin början 1962 och fortsatte under återstoden av årtiondet, var en period av påtvingad stiltje, repression, nedgång (i Venezuela efter decembervälet 1963; i Brasilien efter statskuppen i april 1964; i Bolivia efter militärjuntans

⁶⁹ Debatten återgiven i Charles Bettelheim, m.fl.: *Planeringsdebatten på Cuba*, TEMA/Rabén & Sjögren 1972. Ö.a.

⁷⁰ .a., s. 158 f. Ö.a.

maktövertagande; i Chile efter FRAP:s nederlag 1964; i Guatemala i september 1964 efter Ydigoras' kupp; i Santo Domingo efter krossandet av folkresningen, etc.).

”Det är nära nog omöjligt att förutse svängningarna mellan perioder av utbrott och perioder av stiltje”, skrev Lenin i *Vad bör göras?*; men för revolutionärerna var det naturligt att *under denna givna period* reagera på samma sätt och med samma ”voluntaristiska” motåtgärder som Lenin gjorde gentemot ”den långa europeiska fredsperioden, kännetecknad av frånvaron av revolutioner” (1872-1905), en period som i Latinamerika knappast varade tio år. Bolsjevikerna tvingades också att ”vänstervrida” marxismen, för att motverka den sövande ekonomiska och mekanistiska inställning som behärskade den europeiska socialdemokratin i seklets början. Liksom de efter 1917 tvingades styra åt ”höger” genom att återge det parlamentariska arbetet, fackföreningarna och den ekonomiska kampen deras gamla ställning. Man kan mycket väl låta den Lenin som skrev *Vad bör göras?* polemisera mot den Lenin som skrev *Barnsjukdomen*, men under de formella motsägelserna finns hela tiden de bakomliggande motsättningarna mellan två historiska epoker med motsatt innebörd och motsatta tendenser. Vi vet att socialdemokraterna och de lärda austromarxisterna aldrig förlät bolsjevikerna att de föregrep historien genom att iscensätta en socialistisk revolution i ett land där förutsättningarna för ett sådant språng framåt inte alls existerade, i detta ”efterblivna och halv-asiatiska” Ryssland, ehuru socialismen logiskt sett borde ha genomförts där utvecklingen av produktivkrafterna och av det proletära medvetandet gått längst (i Tyskland, Frankrike och England). På tre gåtfulla men avgörande sidor, författade i januari 1923 som ett svar till mensjevikern Sucharov, förklarade Lenin att den dialektiska materialismen ingalunda utmärker sig för sin enkelhet, och att den historiska dialektiken mycket väl kan spela den historiska materialismen ett gott spratt:

”Så tar de sin tillflykt till detta banala argument, som de har lärt sig utantill under den västerländska socialdemokratins utveckling och som består i att vi inte är mogna för socialismen; att, enligt vad vissa av deras ”lärda” personligheter påstår, vi inte är i besittning av de objektiva ekonomiska förutsättningarna för socialismen. Och ingen kommer på idén att fråga sig: var det inte möjligt för ett folk, som befann sig i den revolutionära situation som erbjöds det under det första imperialistiska kriget och samtidigt i en återvändsgränd, att kasta sig ut i en kamp som åtminstone kunde ge det en liten möjlighet att skapa tämligen ovanliga förutsättningar för ett civilisationens framåtskridande? ... Och om nu denna absoluta återvändsgränd genom att tiodubbla arbetarnas och böndernas makt givit oss möjligheten att skapa de viktigaste förutsättningarna för civilisationen på ett annat sätt än alla de andra staterna i Västeuropa? Om man för att genomföra socialismen måste ha uppnått en viss kulturell nivå (fastän ingen kan tala om vilken denna kulturella nivå är, eftersom den varierar mellan vart och ett av de västerländska länderna), varför skulle vi då inte börja med att först genom revolutionen skapa förutsättningarna för att uppnå denna nivå, och sedan, med hjälp av kraften hos arbetar- och bonderörelsen och sovjetregimen, ta itu med att nå upp till de andra folkens nivå?”

Denna Lenintext, som Che älskade att citera och som kunde varit skriven av honom själv, skulle mycket väl kunna tjäna som försvar för en viss uppfattning av den väpnade kampen. Latinamerika har alltså inte nått det politiska och sociala utvecklingsstadium som erfordras för att underhålla och underblåsa ett långvarigt gerillakrig. Nåväl: är detta det yttersta och definitiva argumentet? 1956 förelåg på Cuba än mindre förutsättningar för en socialistisk revolution än det fanns för ett revolutionärt krig i Latinamerika 1966. Varför skulle vi inte kunna skapa de väsentliga förutsättningarna för ett folkkrig ”genom att i revolution erövra makten uppe i bergen”? Att skapa och underblåsa militär fiendskap mellan klasser och läger utan att vänta på att de politiskt-sociala kraftförhållandena uppnått motsvarande utvecklingsgrad är i grunden detsamma som att inta den hållning som driver det revolutionära ledarskapet i ett ”underutvecklat” land att föregripa utvecklingen av produktivkrafterna

genom att upprätta produktionsförhållanden ”i förväg”. I Ches tanke och handling fanns ett globalt sammanhang. Då han bekämpade tanken att förhållandet mellan de båda leden i en motsatspräglad utveckling var mekaniskt och passivt, och då han gjorde ”vilja”, ”avantgarde”, ”revolutionär plikt” till huvudbegrepp och till de enda förutsättningarna för att lösa motsättningen, då resonerade och handlade Che på den väpnade kampens plan med samma dialektiska djärvhets som då det gällde den ekonomiska uppbyggnaden. Den sammansmältning av de olika utvecklingsfaserna inom den bolivianska gerillan som jag tidigare nämnde (utbildning, rekognoscering av operationsområdet och de militära aktionerna skulle äga rum praktiskt taget samtidigt) skulle alltså vara en översättning till militärt språkbruk av den sammansmältning av objektiva och subjektiva faktorer, vars möjligheter Che under hela sitt liv som aktivist hade undersökt, och vars gränser han likaledes hade lärt känna.

”Om det verkligen skulle inträffa, att socialismen föds under dessa nya förutsättningar, beror det på att kraftigare motsättningar mellan produktivkrafternas utveckling och produktionsförhållandena uppstått, än man rationellt sett kunde ha förväntat i ett isolerat kapitalistiskt land. Vad händer? Att de revolutionära rörelsernas avantgarde, som alltmer kommer under den marxist-leninistiska grundsynens inflytande, i sin medvetenhet blir i stånd att förutse en lång rad mått och steg, som bör vidtas *för att påskynda händelseutvecklingen — men påskynda den inom ramen för det objektivt möjliga.*”⁷¹ De flesta gerillaföretagen under sextioalet kunde ha tagit som motto detta utdrag ur *Den socialistiska planeringen och dess betydelse* (1964) — där man kan lägga märke till såväl ett konstaterande som en föresats och en utmaning.

Lenin lyckades faktiskt ”våldföra sig på” den logik som före-stavades av Andra Internationals stolta banerförare, medan Che misslyckades. De efterföljande internationernas bålda riddersmän fick rätt gentemot hans ”dumdristighet”. Och varför? Bolsjevikerna fick stöd av vad Lenin kallar ett ”egenartat sammanträffande av tillfälligheter” året 1917, och kunde utnyttja detta unika sammanfallande av historiska motsättningar i ett visst ögonblick på en viss given plats: de imperialistiska staterna var upptagna av kriget, vilket innebar ett andrum; samma imperialistiska krig möjliggjorde en förening av ”bondekrig” och arbetaruppror; de demokratiska strävandena ingick en explosiv förening med de socialistiska; de undertryckta nationaliteterna inom ”folkens fängelse” sökte bryta sig ut, etc.

Någon sådan ansamling av bestämmande faktorer kom inte till stånd i Latinamerika av år 1965: inget världskrig, inga militära eller politiska nederlag för de nationella bourgeoisieerna, inga avledande manövrer som kunde distrahera en imperialism som redan alarmerats genom den kubanska revolutionen, alltså inget överraskningsmoment, och inget förbund mellan arbetarrörelse och bondekrig (för att gå tillbaka till de kriterier som Marx använde 1856 apropå Tyskland och som Lenin ständigt återopade då det gällde Ryssland). Che och hans kamrater lämnades således ensamma med sin ”plikt” och sin ”vilja”; inga kriser kom dem till hjälp — den unika fördelen av en världsomfattande kris med en efterföljande serie av nationella kristillstånd blev dem inte förunnad. Den historiska dialektiken hade, i det område och vid den tidpunkt som Che valde för sin aktion, inte samlat tillräckligt av motsättningar för att historien skulle kunna ledas in på en ny bana och ge ett positivt gensvar på den heroiska impulsen.

Che Guevara lät sig medvetet ledas in i en återvändsgränd beträffande förutsättningarna för sitt eget företag, han som i högre grad än många av dem som sedermera kritiserat honom från höjden av sina lärostolar studerat ”de lagar som styr samhällets omvälvningar med samma nödvändighet som naturens omvälvningar” (Marx). I den mån detta påstående inte är orimligt måste Ches öde betecknas som det mest koncentrerade uttrycket för tragiken i vår samtid — inte i den banala napoleonska meningen att en viss bestämd handlingslinje inte kan fullbordas

⁷¹ A.a., s. 159 (kurs. av R.D.). Ö.a.

annat än genom huvudaktörens död ("tragedin idag, det är politiken"), utan i den mening som Engels använde ordet tragedi om Thomas Münzer i *Das deutsche Bauernkrieg*, eller som Marx gjorde det i fråga om *Franz von Sickingen*, Lasalles historiska drama. Thomas Münzer såg som sin plikt att starta en borgerlig revolution, men han hade inte möjligheten att uppfinna en bourgeois som kunde genomföra den. Tragiken i historien visar sig *varje gång någon har plikten att göra mer än vad han har möjlighet till*. Varje gång som någon beslutsamt, intill slutet, med hela sin själ och intill det fullständiga uttömmandet av alla sina fysiska krafter, vill slutföra ett uppdrag, vars förutsättningar för framgång ännu inte är förhanden, *endast och allenast därför att underlåtenheten att fullfölja det skulle medföra än sämre förutsättningar i framtiden* än ett misslyckande skulle dra med sig. Det var fallet med Pariskommunen, detta omöjliga och nödvändiga företag, som innebar inledningen till den nutida socialismens tidevarv. Det var också fallet med Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht, som medvetet gick i döden genom att ställa sig i spetsen för ett spartakistuppror som de visste var dödsdömt på förhand. Och den hyllning som Lenin vid öppnandet i Moskva av den kommunistiska internationals första kongress 1919 bringade dessa det tyska proletariats och världsproletariats hjältar, den skulle ordagrant kunna överflyttas till att gälla den främste banbrytaren för idén om en revolutionär socialism i Latinamerika.

4. Stötar och riposter i den ideologiska kampen

En politisk tes utarbetas från början utifrån en antites. Det är en banalitet som inte saknar sina följdverkningar: antitesen sätter sin omvända prägel på den tes för vars tillblivelse den själv är en förutsättning — och vars förintelse den också just därigenom förutskickar. Ingen undslipper detta oundvikliga "döden är min vinning". Det är också i den meningen som historien — ett bestämt avsnitt av den ideologiska kampen i Latinamerika, vilken alltid är som mest hårdnackad under nedgångsperioderna — präglad de teser som jag sammanfattade i *Revolution i revolutionen?*

"Endast i striden kan marxismen utvecklas." Om man godtar detta påstående, nämligen: att kunskapen om den faktiska rörelseriktningen i sig själv är en rörelse, och sålunda underkastad samma pådrivande motsättning; att utvecklingen av den revolutionära teorin inte vandrar vid sidan av klasskampens utveckling, i någon slags neutral och aseptisk miljö och i oavbruten och rätlinjig fortgång; utan att samma lagar som gäller för klasskampens utveckling också gäller för utvecklingen av teorin om denna kamp — då medger man samtidigt att motsättningen förefinns även i de mest dogmatiska påståenden. Inte den abstrakta motsättningen, utan en bestämd, konkret motsättning som står i samband med kampen mot "huvudfaran" just nu, vilken inte var densamma för en stund sedan och inte kommer att förbli det om en stund. Varje politisk epok har sin egen teoretiska prioritetsordning, sin egen angelägenhetsgradering. Säg mig mot vem du måste försvara dig och jag skall säga dig vad du måste säga. Alla större eller mindre skrifter i marxismens historia, de som räknas liksom de som inte räknas, de teoretiska arbetena (termen "kritik" i undertiteln på *Kapitalet* bör få behålla sin — kantianska och polemiska — dubbeltydighet) liksom de ideologiska, de vetenskapliga skrifterna lika väl som tillfällighetsskrifterna, skulle antingen kunna föregås, eller föregås i själva verket, av prepositionen "mot". Det tillhör det fundamentala i varje materialistiskt-dialektiskt påstående att framställa sig som motsats, att framstå som ett förnekande av ett motsatt förnekande. Och därför blir det relativa, då det framställs utanför sitt sammanhang och offentliggörs vid en annan tidpunkt än "det rätta ögonblicket", skilt från den helhet vari det ingår och förvandlas till något absolut, till en dogm. Att avskilja en tes, vilken den sen må vara, från dess förutsättningar är att vanställa dess innehåll.

Det är inte min avsikt att erinra om dessa grundläggande principer för den historiska kritiken bara för att gömma mig bakom ett litet filosofiskt pekfinger och därigenom undandra mig ett personligt politiskt ansvar. Vi behöver inte be om ursäkt för den polemiska karaktären hos

Revolution i revolutionen?: polemiken är inte bara den atmosfär, det element, där varje form av ideologisk och politisk strävan av naturen rör sig, den är dess själva drivkraft, dess existensberättigande. Då de objektiva förutsättningarna för polemiken försvinner dör den marxistiska teorin med dem. Jag vill bara ta tillfället i akt att förklara vart polemiken har fört oss, vilket är något helt annat. Den har dragit in oss i denna för den ideologiska kampen typiska dynamik — som vi inte har kunnat kontrollera och som för övrigt inte är helt underkastad individens vilja — som innebär att tillrättaläggandet av en avvikelse medför en avvikelse åt andra hållet, att korrigeringen av ett misstag tenderar att ge upphov till det motsatta misstaget, ända till dess erfarenheten själv (ty dessa successiva korrigeringar görs, väl att märka, inte inom ramen för en teoretisk kontinuitet, utan efter kritiskt genomgångna faktiska erfarenheter) framtvingar en ny rättelse. Denna korrigering genom en vågrörelse med (förhoppningsvis) minskande amplitud är en *utvecklingsprocess* som ingalunda kan ske ögonblickligt: ett utarbetande av en korrekt linje förutsätter att den felaktiga linjen får tid på sig att utveckla sin felaktighet i praktiken, och därefter måste korrigeringen få tid att utvecklas intill dess den själv kan korrigeras.

Jag vill inte trötta läsaren med att återge de beryktade exemplen på giltigheten av denna elementära lag: han må roa sig med att studera historien om bildandet av bolsjevikpartiet, historien om Tredje internationalens olika faser eller ett mer samtida exempel, det kinesiska kommunistpartiets historia. Huvudsaken är att man inser varför man aldrig med första hammarslaget slår in spiken på rätt ställe. Men eftersom den ”man” som jag i det här fallet åsyftar uppenbarligen är alltför berömd, eller alltför högt uppsatt, för att utgöra en bevisning, skall vi ägna oss åt mera närstående exempel.

Vi skulle kunna anföra det teoretiska arbete ”uppifrån” (långt ovanom den praktiska politiken, på textanalysens nivå) som Louis Althusser bedriver, särskilt som jag själv dragit in honom i debatten: varför söka förneka att vad man kallar Althusserns teser eller angreppspunkter fört till en viss ”teoreticism”, *därför att* de tillkom i ett speciellt historiskt betingat sammanhang: nämligen det vari kampen mot pragmatismen och den ideologiska opportunisten ingår? Varför söka förneka att den ”korrekta” reaktionen mot dessa faror, vilka vid en viss tidpunkt var de största farorna, emedan de hotade den dialektisk-materialistiska teorins integritet, fört med sig ett förnyat uppsving för ultra-dogmatiska formuleringar? Till yttermera visso: när ”moderteorin” görs till ett mode eller till en ”skola” ser man dess begränsningar som i ett förstöringsglas, eftersom dess av det dåvarande skedets förhållanden bestämda avgränsningar upphöjts till principer, enligt lagen om att det inte finns någon värre otrohet än bokstavstroheten.

Men låt oss i stället ta våra exempel från vår egen nivå, på gräsrotsnivån i Latinamerika (alltså den praktiska politikens nivå, långt borta från de klassiska texterna och analyserna av dem). Alla känner vi, emedan vi alla är mer eller mindre utsatta för dem, de faror som är förbundna med den nuvarande reaktionen mot den revolutionära rörelsens ”missgrepp” under den tidigare perioden. Vi känner alla dessa kamrater, vilka efter att knappt ens hunnit överge ”avantgardismen” — som de med rätta, och utifrån sina egna bittra erfarenheter, kritiserar — plötsligt finner sig fångade av ”populistiska” ställningstaganden: efter att nyss ha befunnit sig på den revolutionära terrorismens ytterlighetsståndpunkt proppar de igen öronen så snart de hör talas om ”väpnad kamp” och lyssnar bara till dem som förordar den öppna, ”folkliga” agitationen på jämlika villkor. Efter att ha velat rätta massorna efter avantgardet — vilket är ”avantgardismens” förutsättning och tillika dess illusion — vill de nu rätta avantgardet efter massorna, vilket är ”populismens” förutsättning — och illusion. ”Vad som helst så länge vi har massornas gehör!” heter det hos dessa kamrater, vilka helt enkelt är oförmögna att klara en kurva och hålla sitt fordon under kontroll utan i stället slirar iväg mot lika fruktansvärda ”trafikolyckor” som i går, om inte ännu värre.

Visserligen bör avantgardet ta hänsyn till folkets grundläggande behov i en viss given

situation och uttrycka dem i slagord och appeller, visserligen kan man inte bygga upp en politisk linje på ”en enskild grupps eller ett enda partis aspirationer, åsikter, medvetenhetsgrad eller kampvilja”, visserligen måste man ”ta hänsyn till alla krafter, partier, klasser, alla massor som verkar i landet” (Lenin). Men att avantgardet skulle avstå från sin uppfostrande verksamhet, överge sina egna långsiktiga perspektiv till förmån för tillfälliga, omedelbara fördelar, och i alla sammanhang rätta sig efter hur det politiska medvetandet utvecklas hos de minst medvetna skikten bland massorna, det vore ett verkligt missgrepp. Att kritisera ”voluntaristerna” för att ha störtat ner i den socialdemokratiska fatalismens ravin, äventyrarna för att ha övergått till efterföljarna, upprorsmännen för att ha kapitulerat inför parlamentarismen i dess mest urtvättade form — det är lätt att hoppa fram och tillbaka mellan vänsteropportunist och högeropportunist alltefter som vågkammarna slår. Men den enda bestående grundfrågan är och förblir denna: hur skall kurvorna tas — eftersom kurvorna nu en gång finns där, först till höger, sedan till vänster, och så vidare — utan att man riskerar att slå ihjäl sig?

Vem var då huvudmotståndaren till det politiskt-militära företag som vi ville ge oss in på? Vad var det som skulle bekämpas år 1966? Vilka ”avvikelser” var det vi ville korrigera?

Vi utgick från ett skede, under vilket ett skal av föreställningar, överväganden och organisationsformer nästan överallt hade kvävt den väpnade kampens tillväxtpotentialiteter; under vilket den ”politiska” faktorn, i ordets ursprungliga mening, hade sprängt sönder potentialiteterna att utveckla den väpnade revolutionära kampens ”militära” sida; under vilket de etablerade avantgarderna i flera länder vid avgörande tillfällen hade legat efter massrörelserna, varit oförmögna att leda dem, organisera dem, med ett ord ”kapitalisera” dem, dvs göra dem till framskjutna stödtpunkter och samtidigt permanenta tillgångar. Misslyckandet var ibland en följd av bristen på framåtanda, men oftast kunde den hänföras till bristen på en till omständigheterna avpassad, riktig politisk linje.

Det *brådsnade* alltså med att påskynda likviderandet av dessa föreställningar, överväganden och organisationsformer, vilka lade hinder i vägen för den kamp som då ännu var möjlig, dvs att såväl i praktiken som i teorin lägga tonvikten vid den ”militära” faktorn snarare än den ”politiska”, vid ”initiativet” snarare än vid ”organisationen”, ”agitationen” eller ”propagandan”. Därvid var det oundvikligt att vi för att understryka vissa drag tvingades förstora och förgrova dem, att ensidigt utveckla en del dithills underutvecklade synpunkter på den politiska kampen på bekostnad av de redan utvecklade motsatta synpunkterna. För att exempelvis förstå hur man har kunnat lägga tonvikten vid den revolutionära ”strategin” på bekostnad av dess dialektiska komplement, ”taktiken”, måste man komma ihåg att inriktningen i den lokala politiska kampen på en trångt nationell och dödfödd ”tacticism” var det huvudsakliga kännetecknet för den organiserade ”vänsterns” handlande i Latinamerika ända fram till den kubanska revolutionen och även därefter. Man borde läsa den fräna och beundransvärt klara analys som Che Guevara gjorde härav i en viktig text som han skrev just efter oktoberkrisen 1962 och som publicerades efter hans död under titeln *Taktik och strategi i den latinamerikanska revolutionen* och med detta motto från Clausewitz: ”Taktiken lär ut användandet av de väpnade styrkorna i drabbningarna, och strategin användandet av drabbningarna för att uppnå krigets mål.”

Efter att ha definierat den revolutionära rörelsens strategiska uppgift såsom upprättandet av en folkarmé som förmår bryta statsapparatusens ryggrad och erinrat om den kontinentala ramen för denna uppgift, som uppställdes i Andra Havannadeklarationen,⁷² karakteriserade han den ”andra sidan” (inte komplementet till denna revolutionära målsättning utan dess motsats, vilket den vid denna tid också i verkligheten var) på följande sätt:

”Gentemot denna kontinentala strategi och taktik sätter man upp ett antal begränsade mål: en

⁷² Återgiven i *Kontinent i uppror*, TEMA/Rabén & Sjögren 1967, s. 13 f. Ö.a.

liten valframgång, två riksdagsmän, en senator och fyra borgmästare; en stor folklig demonstration som skingrats med vapenmakt; ett val, som man förlorar men där man får lite fler röster än förra gången; en framgångsrik strejk och tio misslyckade; ett steg framåt och tio tillbaka, en valseger här och tio förluster där. Och precis innan man har nått målet ändrar de spelets regler och man får ta om alltsammans från början igen.

Varför detta slöseri med folkets krafter? Jo, av ett enda skäl. Det finns bland de framstegsvänliga krafterna i vissa länder i Latinamerika en fruktansvärd sammanblandning mellan taktiska och strategiska mål. Små taktiska målsättningar har man velat uppfatta som stor-slagna strategiska riktmärken. Det är ett bevis på reaktionärernas intelligens att de har lyckats förvandla små ynkliga försvarsställningar till ett grundläggande mål för sin klassfiende.

Överallt där så grava fel får förekomma förbereder folket sina trupper år ut och år in för framgångar som kostar oerhörda offer och som inte har den ringaste betydelse. Man vill erövra små obetydliga stödjepunkter som alla befinner sig under det fientliga artilleriets eld: stödjepunkten ”parlament”, stödjepunkten ”legalitet”, stödjepunkten ”laglig ekonomisk strejk”, stödjepunkten ”befrielse av en folkhjärte”. Och, vad värre är, för att erövra dessa positioner tvingas man spela med i den borgerliga statens politiska rävspel, och för att få tillåtelse att ta del i denna farliga lek måste man kunna bevisa att man är beredd och kapabel att stanna inom den borgerliga legalitetens ramar, att man är snäll, att man är ofarlig, att det aldrig skulle falla en in att storma ett fängelse, överfalla ett tåg, spränga en bro, avrätta en polisspion eller en tortyrexpert, eller att ge sig iväg upp bland bergen ...

En motsägelsefylld tavla, detta Amerika: ledare för de progressiva krafterna som står långt bakom dem de är satta att leda; människor och folk som brinner av längtan efter att få uträtta något och ledare som håller dem tillbaka; lärda och intellektuella som så långt de förmår söker bromsa massornas hänförelse och förvilla deras oemotståndliga behov av de stora strategiska erövringarna — det politiska maktövertagandet, krossandet av armén och av det system som bygger på människans exploatering av människan. En motsägelsefylld tavla, men ändå fylld av hopp, ty massorna vet att ”Jobs roll är ovärdig en revolutionär”, och de förbereder sig för kampen.”⁷³

Ingen, som inte har fått känna på konsekvenserna av dessa kortsiktiga politikernas kriminella närsynthet, har någon rätt att kalla felaktig den tonvikt vi lägger på den strategiska, kontinentala, väpnade sidan av den revolutionära kampen. Det är sant att man måste kunna slåss, veta att kombinera taktik och strategi, legalt och illegalt arbete, att vid tillfälle besätta en eller annan liten parlamentarisk kulle utan att någonsin vända ryggen åt den proletära maktens berg. Men den som aldrig fått känna på hur mycket man verkligen måste kämpa för att inte vid varje steg krossas av reformismens Sisyfosklippa ältar bara ett läroboks-ABC, vars berättigande han inte ens kan gissa sig till. Vore de än så i grunden identiska, kunde de än uttryckas i samma ordalag, har den sanning som framkommer genom den historiska prövningens arbete och mödor ingenting gemensamt med den som plötsligt ramlar över en i form av ett flygblad ur en grundkurs i marxism-leninism.

Om man inte själv deltar i en klasskamp där, om än inte alla slag är tillåtna, motstötter dock alltid är oundvikliga, löper man mindre risk att själv hamna i ”felaktiga” positioner, eftersom man då inte tvingas att bekämpa de farligaste misstagen genom att hävda deras *motsats*. De mera uppmärksamma av våra kritiker har påtalat motsägelserna mellan våra första arbeten (*Castrismen, den långa marschen och Strategiska problem*)⁷⁴ och *Revolution i revolutionen?*. 1965 påpekade vi omöjligheten av att upprepa den kubanska lyckträffen, behovet av en proletär ideologi, nödvändigheten av att ge det politiska arbetet försteget framför det militära,

⁷³ Che, anteckningar från oktober-november 1962, publicerade i *Verde Olivo*, den kubanska försvarsmaktens tidskrift, (6 okt. 1968).

⁷⁴ I Régis Debray: *Essäer om Latinamerika*, Coeckelberghs 1969. Ö.a.

etc. Skarpsinne kan uppnås av vem som helst som ”studerar” tidigare erfarenheter utan att själv engagera sig i något företag. Men den klarsynthet som samtidigt kan överblicka helheten, alla enskildheter i ett och samma problem, som mitt uppe i polemiken och aktivistarbetet kan inse hur och i vad mån dessa enskildheter kompletterar varandra, den är förbehållen proletärledare med utomordentlig teoretisk kunskap och begåvning. Man torde ursäkta oss att vi inte understödjer uppfattningen att småborgarna inte kan vara anhängare och samtidigt objektiva. Man får också ursäkta oss om vi påpekar för en del av våra häcklare att de flesta av deras invändningar mot *Revolution i revolutionen?* inte precis var oss obekanta, i och med att vi några år tidigare redan hade formulerat dem apropå ”fokistiska” överilningar i spåren av den kubanska revolutionen.

Att de välgenomtänkta övervägandenas konst, konsten att utnyttja de kloka ”å ena sidan ... men å den andra” och de betänksamma ”inte bara ... utan även” inte är så svår att lära bevisas av att det inte behövs mera än en tids vila från kampens och förhoppningarnas stormar för att den skall komma tillbaka. I början av 1968, under inflytandet av fängelsets enformiga sysselslöshet, genomförde vi en revidering, en korrigering om man så vill, av *Revolution i revolutionen?* under följande fyra kapitelrubriker:

1. *Ge åt staden dess plats* (inskränk inte städernas eftertrupp till blott och bart en underhållsapparat, förbättra kommunikationerna och vaka över förbindelselederna som över din ögonsten, samordna fronten på landsbygden med fronten i städerna, etc.);
2. *Samordna organiskt strategin och taktiken* (undvik den övernationella utopin utan att hamna i den ”revolutionära nationalismens” rävsax, samordna den stora, grundläggande målsättningen med ett övergångsprogram för att tillgodose massornas omedelbara krav, utnyttja motsättningarna inom motståndarlägret, för en klok allianspolitik, etc.);
3. *Infiltrera dig lokalt bland massorna* (förbered politiskt operationsområdet, utbilda ledare i byarna, bilda underjordiska understödsgrupper, etc.);
4. *Slå rot i nationens historia* (förstå känsligheten när det gäller utländsk intervention, ty den ”externa orsaken” verkar endast genom den ”interna”, eftersom massorna skapar historien endast där de själva befinner sig, innanför sin egen horisont).

Dessa i och för sig förnuftiga anmärkningar utgick ännu från en kortsiktig teoretisk reformism. Vi hade ännu inte nått in till folkkrigets rationella kärna — LIKVIDERINGEN AV IDENTITETSPRINCIPEN. Vi kunde därför inte tränga in till den avantgardekrigens rot som gör det omöjligt att undgå sådana sprickor och som gör det hopplöst att försöka täta dem genom att slå dem samman.

Appendix: Brev från Louis Althusser med anledning av *Revolution i revolutionen?*

Den 1 mars 1967.

Min käre Régis,

jag har läst din lilla bok *Revolution i revolutionen?* med det intresse som du säkert kan föreställa dig. Jag anser att den innehåller det viktigaste av de teser du antydde då vi träffades i Paris i oktober. Det är en utomordentligt klar text, levande, och lika passionerande som passionerad. Detta är inte endast formella förtjänster, utan lika mycket, om jag förstår dig rätt, politiska. Jag känner inte till vad det finns för kubanska eller latinamerikanska texter som behandlar de frågor du tar upp, men jag betvivlar att de har sådana förtjänster och, därigenom, samma effektivitet och samma politiska betydelse som din.

Emellertid har läsningen inte lämnat mig helt och hållet tillfredsställd. Jag bör säga med en

gång att det är mycket möjligt att denna min känsla beror på en dubbel omständighet: 1) min okunnighet om de politiska förhållandena i Latinamerika (jag känner dem enbart genom dina tidigare artiklar och genom de få artiklar som man kan läsa i Frankrike — i *Le Monde*, i *Les Temps Modernes* — samt genom de av Fidels tal som behandlar ämnet); 2) de anspelningar som din text utan tvivel innehåller på förhållanden som torde vara välkända för dina läsare men som för mig är praktiskt taget helt okända (på flera ställen i din bok tycks du sålunda anspela på händelser eller förhållanden som jag av uppenbara skäl inte kan känna till). Lägg till denna dubbla omständighet allt vad som kan vara förorsakat av mina egna ”reflexer” (jag använder ditt eget uttryck) eftersom jag inte är ”inne i leken”, alltså står utanför och på en gång är skyddad och förblindad av detta ”utanför”.

Med dessa reservationer skulle jag vilja göra följande anmärkningar om *din text*:

Jag skall inordna dem under följande allmänna anmärkning: det är möjligt att dina teser är riktiga, men din text ger i själva verket ingen *positiv demonstration* av dem, den nöjer sig allmänt sett med att ge vad man kan kalla en *negativ demonstration*.

Låt mig förklara: du arbetar med successiva *elimineringar* av felaktiga politiska handlingslinjer, dels opportunistiska, dels spontanistiska (väpnat självförsvar, trotskistiska fackliga uppror, väpnad propaganda, etc.). I dessa fall kan man säga att din demonstration är övertygande: du inför argument och fakta som både är ovedersägliga och framförs i en ordningsföljd som gör att de löper samman och ger din framställning den självklarhetens kraft som följer med ditt resonemang. Jag har lärt mig mycket av dessa mycket klara och väl underbyggda kapitel. Det är därför jag säger att din *negativa demonstration* är väl genomförd.

Resultatet av detta förfaringssätt är att frilägga ett teoretiskt och politiskt område. Då man har avvisat den och den linjen återstår bara att man undersöker ett antal andra linjer (i ditt fall den vietnamesiska och den kinesiska), och om man avvisar även dessa återstår endast ett fritt fält, vilket man *då* kan fylla med en ny tes.

Men låt oss inte ha för bråttom. Ett av de intressantaste avsnitten i din bok är när du går igenom de vietnamesiska och kinesiska teserna. De intressantaste, därför att du där ger dig in på en undersökning av och en jämförelse mellan de historiska förutsättningarna i de ifrågavarande länderna. Det är själva arten av de teser som du skärskådar i avsikt att kritisera dem som nödvändiggör denna *historiska* undersökning av ländernas respektive förutsättningar. Tidigare hade du så att säga inte haft behov av en *historisk* prövning. Det räckte med att kritisera de föregående teserna och positionerna *utifrån deras egna inre motsägelser* för att vederlägga dem: ”det väpnade självförsvaret” — sådant du definierar det — vederläggs sålunda genom själva sin *grundidé* (orörligheten, som förutsätter en underförstådd kompromiss med klassfienden, eller tvärtom en utpräglad sårbarhet); på samma sätt med trotskismens permanenta revolution: det är dess *grundidé* som dömer den (det faktum att man anser varje bonde och varje arbetare vara socialister till själva sin natur, det faktum att man tror att det räcker med en generalstrejk för att gripa makten — och till sist trotskismens fundamentala brist på historiskt sinne, dess ständiga återfall i ”metafysiken”, etc.). Samma sak gäller en viss mytisk uppfattning av förhållandet mellan parti och gerilla (där partiet och dess ledning sitter i staden och leder gerillan på avstånd, etc.). Men då det gäller Kina och Vietnam har vi att göra med historiska framgångar, dvs med realiteter, som, långt ifrån att kunna fördömas med hänvisning till *grundidéerna* tvärtom bekräftas av dem, och som man därför inte kan avvisa genom en enkel analys av *motsättningen inom idéerna* såsom i de tidigare fallen (först och främst går det inte att hävda att kampens ledare sitter ”i staden” med alla de risker som det för med sig ...). Det är följaktligen inte på grund av deras begrepp som du avvisar dem, utan på grund av de *historiska realiteter* som dessa begrepp var anpassade till. Kärnan i din argumentering blir därför: under *helt andra* historiska betingelser erfordras uppenbarligen andra begrepp, andra politiska teser. Det är av den anledningen som du är

tvingad att ge dig in på en kort men betydelsefull jämförande analys av de respektive historiska förutsättningarna. När jag säger att du är ”tvingad” *menar jag inte att du gör det motvilligt*. Jag menar att ditt syfte gör det nödvändigt för dig att slå in på denna väg, enligt min mening den enda fruktbara vägen eftersom syftet därigenom blir historiskt sanningssökande och allvarligt menat.

Men låt oss lämna denna punkt, till vilken jag återkommer. Låt mig först exakt tala om var mina reservationer, eller i vart fall det jag ställer mig frågande inför, ligger.

Då du alltså efter dina successiva kritiska genomgångar (inberäknat de nyss nämnda) har gjort rent hus med en rad teorier och teser säger du: det finns bara en väg, gerillans väg, det är den som måste spela huvudrollen, det är den som är den viktigaste länken i kedjan, det är den som skall understrykas, det är gerillan som är det politiska partiet ”in nuce”, etc. Med andra ord, du fyller det område som du har städat rent med en positiv tes som skall ta de vederlagdas plats. Vad som intresserar mig är det sätt varpå du då presenterar denna tes, det sätt varpå du bevisar den. Det är där som vad jag sade tidigare kommer in: bristen på *positiv demonstration*.

Det är givetvis inte så att du nöjer dig med att nämna gerillan vid namn, du beskriver den ingående. Emellertid talar du om den på ett alldeles särskilt sätt (om vilket jag har en del att säga) som när allt kommer omkring inte kan avhålla läsaren från känslan att gerillans fördelar mindre har *bevisats av gerillan själv* än av svagheterna i de andra kampformer som tidigare har presenterats, att den står sig mindre på grund av sina positiva förtjänster än på grund av konstaterandet av det negativa i de andra kampformerna. Jag försäkrar dig, käre Régis, att då man läser dig (och jag har läst dig så uppmärksamt som mina ”kunskaper” i spanska tillåter, det vill säga desto uppmärksammare!) har man ett intryck av att din ”lösning” kommer *in i din text*, jag upprepar: i din text, litet grann som en ”*deux ex machina*”, som en helt fix och färdig lösning som ifall man bara tillämpar den innebär att alla problem åtminstone i princip, dvs. på sikt, redan är avklarade. Paradoxalt nog är din lösning på *de problem som är betingade av Latinamerikas särskilda historiska förutsättningar beroende av att alla andra möjligheter visat sig vara ogenomförbara*.

Den historiska giltigheten av din lösning är givetvis oantastlig när det gäller Cuba, eftersom kubanerna följt just den gerillans väg som du beskriver. Givetvis märker man att den framgångsrika revolutionen på Cuba ligger bakom dina argument för gerillan. Men denna känsla bara förstärker det intryck jag gav uttryck för alldeles nyss: den ”lösning” som du förordar får inte sin genomslagskraft genom en *positiv demonstration* av dess förtjänster, utan snarare genom alla de andras misslyckanden (alltså genom att du klargör deras negativa karaktär), och den stöds i själva verket bara av den kubanska revolutionens (teoretiska) tyngd och prestige, vilken för oss beklagligtvis stannar i skymundan, ett vittnesbörd som skulle kunna tala, men som (utom i vissa fall, såsom uttalanden av Fidel och av Che, den stora strejken och ett fåtal andra exempel) *tiger*, i vart fall *tiger den om de historiska betingelserna* för sin egen framgång. Även i det fallet är denna tystnad kanske en tystnad *bara för mig*, okunnig som jag är om den kubanska revolutionens verkliga historia. Denna tystnad är måhända fylld av anspelningar och lärdomar för dina kubanska och latinamerikanska läsare — men jag ställer mig ändå en smula tvivlande när jag läser Retamars förord och dina egna utläggningar i *Granma*, där ni envetet hävdar att den kubanska revolutionen aldrig blivit på ett genomgripande sätt studerad och förstådd. Resultatet av dessa omständigheter är att den ”lösning” du presenterar hänger i luften i brist på en *positiv bevisning*, det vill säga i brist på inte bara en *begreppsmässig bevisning* (av att grundidén inte innehåller några motsägelser) utan också en bevisning grundad på *historisk analys*.

Jag skulle vilja åskådliggöra denna brist på två sätt.

Till att börja med kan det *sätt* på vilket du talar om gerillan och dess berättigande inte undgå att förvåna mig. Det existerar för dig uppenbarligen en gerillans *grundidé*, jag skulle till och

med vilja säga en "ren" grundidé, vilken kännetecknas av att den är "själv tillräcklig" på det sättet att den: 1) i sig innefattar principen för alla sina bestämmningar, och 2) i och genom sig själv löser alla sina inneboende motsägelser. Denna "rena" grundidé kan, liksom alla "rena idéer", bara försvaras därigenom att man ställer den *i motsats till* en "mot-idé", vilken man tillägger alla "oren-heter". Denna "rena" grundidé, är kampen "uppe i bergen"; den orena idéen är "livet i staden" med alla dess klassiska politiska verkningar (partipolitik, demokratisk centralism, kongresser, överläggningar, tendenser, konflikter, mödosamma upprättanden av diverse Enhetsfronter, delegationer och proklamationer i utlandet, etc.). Hur stort *intryck* man än kan ta av gerillans självuppoffrande arbete och dess fruktansvärt farofyllda tillvaro i bergen, dess broderskap i striden, i lidandena och i offervilja, tror jag inte, min käre Régis, att man, som du gör, *utan vidare* kan göra allt detta *till politiska* egenskaper. Det är inte helt enkelt den gemensamma kampen för att "överleva", natt och dag, minut för minut, som ger gerillasoldaternas brödraskap i kampen ett politiskt innehåll. Att de "upplever" det så är uppenbart och nödvändigt; men vad de upplever kommer av *något annat* än av att de lever tillsammans i en farofylld terräng, där allt måste erövras, timme för timme, minut för minut, det kommer *åtminstone* av de objektiva historiska orsaker som *fört dem samman* i denna tillvaro. Vad du i det sammanhanget säger om det "fysiska" (det "biologiska"), de "nya reflexerna", den "nya andan", och deras bestämmande roll, vad du säger om den gripande sammansmältning som stridens brödraskap åstadkommer, om hur indianerna slutligen blir kamrater med folket från städerna som inte förstår deras språk, och framför allt vad du säger om "sammanslagningen" mellan arbetarklassen och bönderna till följd av närmandet under den gemensamma militära kampen — allt det som du framställer såsom resultatet av levnadsvillkor helt skilda från dem man är van vid i staden (där man bara behöver gå till slaktaren för att få sin biff styckad och färdig eller till närmaste apotek för att få medicin ...) — allt detta blir för dig en direkt funktion av en *grundidé* om gerillan *som förklarar alla dessa företeelser*, medan det i själva verket förhåller sig så, att dessa företeelser själva, under inflytandet av levnadsvillkoren under kampen i bergen, är resultat *av andra, mer allmänna förutsättningar*, det vill säga, för att vara exakt, just de förutsättningar som legat till grund för, inte bara gerillans uppkomst, men framför allt för dess fortvaro och dess eventuella slutliga seger, det vill säga de *historiska förutsättningarna* i ett land som äger förmågan att skapa en gerilla, och framför allt att underhålla den fram till segern.

Jag skulle kunna illustrera denna samma anmärkning på flera olika sätt. Först genom att säga att den solidaritet som skapas mellan vapenbröder under vidriga stridsförhållanden inte räcker till (Barbusse var en av de första som upptäckte det under första världskriget) för att *av sig själv* åstadkomma en politisk effekt (och du erkänner själv det tvivelaktiga i sådana effekter då du erinrar om gerillarörelser som låtit sig utnyttjas för smutsiga politiska syften, eller om gerillarörelser som under vissa givna omständigheter glömmer bort innebörden av sin kamp: det är alltså *dessa omständigheter* som utgör de bestämmande faktorerna, och det är dem som man borde analysera för att finna förändringarnas lag, det vill säga *lagen om det normala och det patologiska* inom gerillan). Men jag föredrar att begagna ett mer abstrakt språkbruk, vilket du förstår lika bra. Jag skulle vilja säga att din analys av gerillans grundidé är en *abstrakt* analys, i det att du analyserar gerillans idé (och dess följdföreteelser) oberoende av de *historiska betingelserna* för gerillans existens. Protestera inte: jag förstår att min förebräelse kan förefalla dig överdriven. Men för ögonblicket vill jag säga att du visserligen drar fram gerillans *existensvillkor*, men dessa villkor är tyvärr dess levnadsvillkor och kampvillkor i bergen, inte de historiska villkoren utan i första hand de *naturliga* villkoren. I analysen av gerillaidéns existensvillkor har du på något vis en benägenhet att göra ungefär som Feuerbach (utan alla jämförelser i övrigt): *det är naturen som träder i historiens ställe*. Detta svarar visserligen säkert inte mot dina ursprungliga intentioner, men det kan inte undvikas att det är *på det sättet* man måste läsa din bok, och det är inte utan en viss ironi som jag då och då under läsningen drar mig till minnes din i övrigt utmärkta kritik av trotskisterna, vilka simmar

omkring i metafysiken utan varje hållpunkt i historien. Din analys av gerillans idé och av dess motsats (livet i staden och dess politiska inflytelser) hänger för läsaren helt enkelt i luften, tillräckligt oberoende av den konkreta historiens alla materiella betingelser för att själv kunna ge upphov till teoretiska slutsatser och praktiska konsekvenser.

Ändå är de konkreta historiska betingelserna inte helt och hållet frånvarande i din analys. Det står klart att *folkkrigens* historiska betingelser, som du analyserar och därefter avvisar såsom ”olämpliga under den latinamerikanska kampens förutsättningar”, till och med i din egen framställning av gerillans idé, underförstått påverkar dina argument genom att tvinga dig att redogöra för de förutsättningar som gäller för Latinamerika. Men när vi kommer till den *absolut avgörande punkten* måste du hålla med om att din argumentering inte alls ligger i nivå med vad problemet kräver. Jag skall bara ta ett exempel. Upprepade gånger påstår du att de vietnamesiska och kinesiska metoderna är oanvändbara i Latinamerika, ty revolutionären kan där inte ”simma bland folket som fisken i vattnet”, eftersom folktätheten är så ytterligt låg. Även där förefaller det mig som naturen (i det här fallet demografin) trädde i historiens ställe. Jag påstår inte att argumentet saknar relevans, men uppenbarligen kan det bara vara ett *tecken* på historiska betingelser, det kan inte träda i deras ställe. Vi vet sedan Marx att demografin i sig själv inte är sin egen förklaring. Vad du däremot säger om de betingelser under vilka de olika kommunistpartierna bildats, betingelser som fortfarande behärskar deras tillvaro och deras kampformer, liksom deras fel, det är betydligt mer övertygande, eftersom det är historiskt belagt. Men även i detta fall är din analys knappast mer än ett utkast, och i vilket fall som helst är det bara en rent *politisk* analys, och, vad mera är, den berör politiken enbart genom förhandenvaron av dessa partier (medan politiken går långt utöver de politiska partierna). Man söker i din text förgäves en analys eller ett utkast till en analys, eller till och med en antydning om nödvändigheten av en analys som går *till botten med förhållandena*, det vill säga angriper det som politiken, som Lenin sade, bara är en ”sammanfattning” av, nämligen de ekonomiska förutsättningarna. Du nämner på något ställe nödvändigheten av att analysera de särskilda kombinationer av produktionssätt som råder i Latinamerika, men du kommer tyvärr inte längre än till detta omnämnande, och det är synd, ty detta är ju den helt avgörande frågan. I själva verket är det bara en analys av dessa särskilda kombinationer som kan hjälpa oss att förstå orsakerna till de traditionella former som klasskampen antagit i Latinamerika, i synnerhet sådana klassiska företeelser som arméns behärskande av statsapparaten och staskuppena, för att inte tala om arbetarpartiernas och om fackföreningskampens och studentkampens så egenartade historia. Det räcker inte med att säga att förhållandena är olika och att mäta denna olikhet i *avsaknader* genom att som jämförelsematerial ta förhållandena i andra länder (Ryssland, Vietnam, Kina). Man måste gå utöver dessa rent *negativa* jämförelser för att i stället komma fram till en *positiv* analys av Latinamerikas särskilda förhållanden. I synnerhet måste man till varje pris undvika denna ideologisjuka som kännetecknar den latinamerikanska politiska traditionen och vilken utgår från att allting helt enkelt *handlar om politik*, denna Latinamerikas barnsjukdom som kallas *politicism* och som det ännu långt ifrån har övervunnit. Om jag rätt förstår din kritik av de traditionella politiska partiernas ”stadsbundna” och ”internationella” beteende avser den just *följderna av denna barnsjukdom*. Du hänför dessa följder till en karakteristisk egenskap: ”stadslivets” grundbetingelser (i städer som ”blåsts upp” på konstgjord väg genom förhandenvaron av en compradorbourgeoisie knuten till Förenta staternas imperialistiska ekonomi). Det finns inga allmängiltiga ”stadslivets betingelser”: däremot finns det historiskt betingade stadsbildningar, vilkas levnadsförhållanden bestäms av nationella och internationella klassförhållanden. Du berör dessa klassförhållanden bara med några ord i förbigående, och du är till och med nästan frestad, om jag minns rätt, att låta klassgränsen gå mellan staden och bergstrakterna. Det skulle vara mera fruktbart och värdefullt att företa en marxistisk analys av stadsbildningarna i Latinamerika, och studera *vilka följder* deras klasstruktur, på grundval av deras egenartade ekonomiska ställning och genom ”levnadsförhållandena” i

dessas städer (vilka inte är vilka städer som helst, och inte heller städer i allmänhet) fått för de traditionella kampformerna, såväl fackföreningarnas som de politiska, liksom för de traditionella statskupperna med armés hjälp och för de förhoppningar som vissa partier, även kommunistiska, kunnat fästa vid dessa ”statskupper”. På exakt denna punkt har Fidel en mycket djup och riktig politisk klarsynthet: han trodde inte på ”militärkuppen”, och hela historien om förhållandet mellan rebellarmén och militären förklaras av denna utomordentligt riktiga politiska övertygelse. Du nämner den i din text, men du framställer denna ståndpunkt som ett slags konsekvens av gerillaidéns själva natur. Jag tror att Fidels politiska instinkt och insikt gick mycket längre än så. Det var inte som en följd av gerillans grundidé som han hade denna skarpa insikt, utan på grund av den särskilda historiska arten av de *förbindelser* som armén upprätthöll med den politiska makten på Cuba, förbindelser som bara kan förstås genom en analys av klassituationen på Cuba, och då speciellt i städerna.

Och eftersom jag är inne på Cuba och Fidel kan jag apropå dem upprepa samma anmärkning som jag gjorde tidigare. Retamar skriver att du är den förste som haft tillgång till originalkällor och originaldokument om den kubanska revolutionens historia. I din text finner man bara några spår härav (framför allt utdrag ur brev från Fidel), och det som du återger upplyser oss inte om något annat än de metoder som Fidel rekommenderade beträffande det sätt varpå gerillakriget borde föras (med ett eller ett par undantag). Vi väntar oss något helt annat, vi behöver något helt annat, just för att förstå vad du så riktigt framhåller: den *exceptionella, enastående*, karaktären av den kubanska revolutionens egenart och förutsättningar. Det är här vi väntar oss att du eventuellt korrigerar de analyser, de första analyser som har gjorts av de betingelser som möjliggjorde inte bara utbrottet av det av Fidel ledda upproret, utan också revolutionens vidare utveckling och seger, och däribland Arnaults analys, vilken du för övrigt omnämner för att markera såväl dess intresse som din egen oenighet med honom. Denna bok existerar. Den är vad den är. Du kan inte nöja dig med att lyfta på hatten för den och förklara att du inte håller med. Du måste gå in på detaljer och övertyga oss. Du får lov att åstadkomma någonting bättre. Ett påstående är ingen bevisning. För min egen del, och just med anledning av de få dokument du åberopar (jag tänker i första hand på Fidets inställning till 1) generalstrejken och 2) militärkupperna), är jag övertygad om att där finns material till betydelsefulla upptäckter, på villkor att man ägnar sig åt allvarliga, minutiösa och rationellt genomförda analyser, inte bara i fråga om Cubas och den kubanska revolutionens särskilda historiska betingelser utan också i fråga om *det sätt varpå Fidel lett de militära operationerna och de politiska aktionerna*. Därom är jag fullständigt övertygad, redan på grundval av de antydningar du själv lämnar (om hans inställning till generalstrejken och hans inställning till yrkesmilitärerna). Jag tar dig på *orden: det eller det beslutet, som till synes är rent militärt*, har ett politiskt innehåll och ett politiskt syfte. Vad man måste göra är att avslöja detta innehåll och detta syfte bakom vad som synes vara ett rent ”tekniskt” militärt beslut. Men detta är endast möjligt genom att man uppklarar vad som gav ett visst till synes militärt beslut en i djupaste mening politisk innebörd: de ekonomisk-politiska realiteterna inom dåtidens kubanska samhälle.

Endast genom att ställa de ekonomisk-politiska förutsättningarna å ena sidan och de militärpolitiska åtgärderna (inklusive den väpnade och den politiska kampens organisationsformer) å den andra emot varandra blir det möjligt att:

1. bestämma vad som kännetecknar den kubanska vägens egenart;
2. i förhållande därtill bestämma vad som kännetecknar situationen i de latinamerikanska länderna i allmänhet, liksom i det ena eller andra landet taget för sig;
3. bestämma vilken organisationsform och vilken kampform som är den rätta och om nödvändigheten av att förordna den, framtvinga den och utbreda den.

Jag vet mycket väl att omständigheterna inte alltid medger en att utföra detta arbete i lugn och

ro och vid den tidpunkt man behagar. Men du vet själv att det ibland är *politiskt brådskanie* att skaffa sig överblick, att ägna sig åt de studier varav allt beror. Marx och Lenin var de första att ge oss exempel härpå, och det är möjligt att Che å sin sida just nu följer detta exempel. Den tid som man på det sättet lånar av kampen kan till slut visa sig bli en tidsvinst för kampen själv. För mig råder det inget tvivel om att du, såväl genom din utbildning som genom de informationer du besitter, liksom genom ditt skarpsinne, är väl kvalificerad för att hjälpa till med detta outhärliga arbete.

An en gång upprepar jag att det mycket väl kan hända att dina teser är riktiga. Men jag påstår att de, just därför att du har valt ”den kortaste vägen”, inte har *positivt* bevisats. Det återstår att komma med denna positiva bevisning. Låt oss inte falla offer för några illusioner; denna positiva bevisning åstadkoms inte genom någon retorik, det är inte frågan om att visa framsidan av det som du har avvisat baksidan av. Det är frågan om att i dokument och, om jag så får säga, ”på fältet” undersöka dessa bestämmande, absolut bestämmande, historiska förutsättningar som praktiskt taget helt och hållet saknas i din bok. Det är alltså också frågan om att acceptera risken att, när det arbetet väl en gång är utfört, tvingas ompröva vissa slutsatser, *om så är nödvändigt*. Jag tror att detta är en skyldighet för alla arbetarklassens och revolutionens intellektuella. De har fått det vetenskapliga kunnandet i uppdrag av det kämpande folket. Deras plikt är att fullgöra detta uppdrag med den största omsorg och därvid efterlikna Marx, vilken ansåg att intet var viktigare för arbetarrörelsens och dess företrädarens kamp än den djupaste och strängaste kunskap, och vilken ägnade sitt liv åt den.

Louis Althusser

VI. Det chilenska sållet

”På det reaktionära våldet kommer vi att svara med det revolutionära våldet.”

Salvador Allende.

1. Ches återkomst

Med geväret i hand och stjärnan i sin basker har Ches vålnad kommit tillbaka. Genom att i gryningen spränga hans staty på torget i arbetarkommunen San Miguel gav fascistgeneralerna nytt liv åt den stora drömmen av sten. Major Guevara har återuppstått, återupplivad av det oundvikligas andedräkt: en dyster revansch för en profet som aldrig var avväpnad mer än för ett ögonblick. Revolutionen åter i brännpunkten: det kommer utan tvivel, och för lång tid framåt, att bli temat för den nya tid som denna septembermånad 1973 inleddes med det chilenska brännoffret. Genom sin brutala tillspetsning av frågan om statsmakten och dess krossande har det djuriska borgerliga våldet gjort slut på förhoppningen om en fridsam revolution, ”till minsta möjliga sociala kostnad”, och återfört frågan om det revolutionära våldet till första punkt på dagordningen. *Staten och revolutionen* är återigen dagens text, och *Gerillakriget, en metod*⁷⁵ förblir morgondagens. Den gamla leninska rösten, tålmodig men envis, ljuder högre än hans bakdantares, Ches appeller (”man kan inte hoppas på seger utan att skapa en folkarmé ...”) överlever belackarnas dödstrynad.

Dock är alltsammans inte så enkelt och okomplicerat.

Den lagliga vägen och den väpnade vägen är — som vi har framhållit — inte i sig själva avgörande digniteter, och sammanställningen mellan dem antyder en falsk symmetri.

Att under intryck av den chilenska chocken återgå till denna abstrakta ”dubbelspåriga järnväg” vore bara att visa att tio års diskussioner inte fört oss ett enda steg framåt. De former som klasskampen antar i ett visst givet land och vid en viss given tidpunkt beror av den

⁷⁵ Che Guevara: *Gerillakriget, en metode*, norsk utg. Pax Forlag 1970. Ö.a.

tidigare historien och av en global maktbalans. Varje etapp i en historisk utveckling betingas av den föregående och skapar i sin tur möjligheterna för en ny. Chile, där man tvingades vandra den institutionella och legala vägen intill det bittra slutet för att portarna skulle slås upp på vid gavel till en de väpnade massornas motståndsrörelse, är en läxa, visserligen, men en historieläxa, med andra ord en lektion i ödmjukhet.

Historien handlar om händelseutveckling (med etapper, trösklar, avbrott) och om konkreta händelser (enstaka och sällan ägnade att återupprepas). Alltför många är de som gjort Chiles väg (som aktivisterna på platsen så värtaligt kallade den) till en handelsvara (modell för vissa, skräckbild för andra, men ständigt en förevändning för att tjata om ett redan dammig slagord — Gemensamt program eller beväpning av proletariatet), ett ideologiskt varumärke att exporteras, inklusive beteckningar och rockuppslagsmärken. Det är dessa som i dag mästrar Chile. Låt oss för vår del vara mera blygsamma: låt oss först lyssna till vad försvararna av Folkets Enhet hade att säga oss — och verkligen också sade. Eftersom det var de som hade första repliken i detta skådespel, och eftersom de, tillsammans med åtskilliga andra, också kommer att få den sista.

2. Vilken var Chiles väg?

För att få reda på vad kontrarevolutionen den 11 september 1973 har vederlagt måste vi först och främst veta vad de medborgare ville bevisa som den 4 november 1970 framställde bildandet av en folkets regering som en revolution; de, för vilka övertagandet av en i val erövrad och med lagliga medel utövad regeringsmakt innebar, inte en taktik, men en strategi med internationell räck-

vidd: den ”demokratiska, frihetliga och pluralistiska” övergången till socialismen.

”Chile är i dag den första nation i världen som förverkligar den andra modellen för övergången till det socialistiska samhället.” Detta fastställs i president Allendes första budskap till kongressens plenarsession den 21 maj 1971, ett budskap som kan betecknas som Manifestet för denna historiska strävan. Där utmålas det chilenska perspektivet som ett äntligen upptäckt alternativ till proletariatets diktatur, en veritabel teoretisk utmaning och en upptäcktsfärd på okänd mark med ”vår trohet mot humanismen i alla tider och särskilt mot den marxistiska humanismen” som enda bagage.

Vidare bör vi uppmärksamma de analyser som gjorts av Juan Garcés, vars omätliga förtjänst är att han under loppet av och mitt uppe i sin dagliga regeringsgärning sökt klarlägga den chilenska vägens teoretiska berättigande. Den analys som han kallar *Upprorets väg och den politiska vägen — två former av taktik* utgör tillsammans med andra arbeten av samme författare, i förhållande till detta Manifest vad föreställningen utgör i förhållande till bilden.;

Det väsentliga i den chilenska utmaningen var inte att bygga upp socialismen på de ekonomiska och sociala produktionsförhållanden nivå och ändå på obestämd tid lämna den borgerliga statens politiska överbyggnad intakt. Den chilenska ambitionen var att omvandla statens klasstruktur *utan att först slå sönder den*. Den var att i första hand överta staten, i befintligt skick; och att därefter krossa den (eller krossa sig själv i egenskap av borgerlig regering för att återuppstå som revolutionär regering) under det oemotståndliga trycket av förändringarna i den ekonomiska infrastrukturen. Därigenom att det politiska maktcentrum, regeringen, befann sig i händerna på antikapitalistiska samhällskrafter skulle det bli möjligt att förändra statens grundläggande funktion såsom bevarare av kapitalismens samhälleliga produktionsförhållanden. Denna förändring skulle motsvaras av en *småningom fortgående* omvandling av statens karaktär.

1970 hade — fortfarande enligt denna uppfattning — folket erövrat den avgörande sektorn av den politiska makten, den verkställande, den som medför de största aktionsmöjligheterna på kort sikt. Den chilenska staten är, sade man, inte vilken stat som helst. Ett brokigt nationellt

förflutet och femtio års arbetarkamp hade tvingat den härskande klassen att tillerkänna folket vidsträckta medborgerliga rättigheter, samtidigt som statskapitalismens behov påfordrat en stark presidentmakt. Den som innehade presidentämbetet hade således möjlighet att, genom ett utnyttjande av redan existerande lagstiftning, inleda en ekonomisk offensiv mot det utländska och inhemska monopolkapitalets ställningar och därigenom underminera det borgerliga herraväldets materiella bas — att angripa trädet från dess rötter.

Ingen i Chile var alltså okunnig om det faktum att endast *en del* av makten hade erövrats. Det gemensamma målet för alla de i Unidad Popular (Folkets Enhet, UP) ingående parterna var att med regeringen som utgångspunkt och stödjepunkt vinna *hela* den politiska makten. Vissa såg denna övergång från stadiet av ”institutionell demokrati” till stadiet ”den nya folkstaten” såsom framväxten av en dubblerad folkmakt, utanför och oberoende av den existerande statsapparaten, och såsom ett successivt överförande av maktbefogenheter till dessa nybildade representativa organ för arbetarna, intill dess den som oundviklig uppfattade sammandrabbningen bröt ut med företrädarna för det gamla härskarsystemet: denna strategi omfattades av socialistpartiet och av vänsterflygeln inom Folkets Enhet. Andra åter ville se övergången såsom en fortskridande försvagning av den högre monopolistiska bourgeoisins ekonomiska och finansiella maktställning, neutralisering och småningom till och med en uppsugning av mellanskikten, och uppnåendet av en absolut röstmajoritet i allmänna val, vilket genom folkomröstning skulle säkerställa övergången till enkammarparlament: den linjen följdes av kommunistpartiet och av högerflygeln inom Unidad Popular.

Skillnaden mellan de båda linjerna var mera än en nyans. Den ena utgick, bakom sitt slagord ”avancera för att konsolidera”, från principen att staten fortfarande till sitt väsen var borgerlig; därav nödvändigheten av att upprätta parallella institutioner som en nödlösning. Den andra vägrade, under slagordet ”konsolidera för att avancera”, att riskera en säker och påtaglig vinst — kontrollen över regeringsmakten — till förmån för en hypotetisk folklig makt, och den insisterade också på nödvändigheten av en trots allt sund skötsel och förvaltning av landets ekonomi. För den senare var det otänkbart att den parallella makten skulle spelas ut mot den existerande statsmakten; det längsta man kunde sträcka sig till var en tudelad makt inom denna statsapparat.⁷⁶

Så snart som Unidad Popular uppnått kontrollen över det nervcentrum som regeringsmakten utgjorde var det otänkbart att den skulle träda i motsättning till sig själv genom att provocera fram en konflikt mellan sin socialrevolutionära makt och sin institutionella politiska makt. Mellan de båda borde råda ett tillstånd av relativt samförstånd, fixerat och utmätt av regeringen och på dess ansvar. Det var av den anledningen som anhängarna av denna senare strategi önskade förmå de s k arbetsplatsförsvaren⁷⁷ — och andra spontant uppkomna mobiliseringscentra som bildades under den stora lockouten i oktober 1972 — att återinträda inom ramarna för de redan existerande politiska och fackliga organisationerna, medan däremot anhängarna av den förra strategin ansåg det inte bara oundvikligt utan till och med önskvärt att övergrepp och sammanstötningar uppstod mellan å ena sidan arbetarna och å andra sidan ”ordningsmakten och de rättsvårdande myndigheterna”, dvs. förtryckarapparaten.

Om man bortser från denna skiljaktighet, vilken var latent sedan länge och blev uppenbar framför allt under det sista skedet (efter oktober 1972), men som aldrig tilläts hota den av båda parter såsom fundamental upplevda taktiska enigheten mellan socialister och kommunister, kan man konstatera att den chilenska utmaningen byggde på förutsättningen att tre villkor hade uppfyllts:

1. *Regeringsapparaten* är det förhärskande elementet inom staten, och att behärska den är den

⁷⁶ Se *Chile: una economía de transición?* av Sergio Ramos Córdova; en tolkning av utvecklingen i Chile av en kommunistisk ekonom, Casa de las Américas, Havanna 1972.

⁷⁷ ”Cordones industriales” Ö.a.

kortaste, snabbaste och billigaste vägen till kontrollen över den politiska makten i dess helhet.

2. *”Legalitetsprincipen”* kunde under övergångsperioden helt och fullt respekteras: i ett första skede kunde den borgerliga legaliteten vändas emot bourgeoisin själv, och vid en viss punkt i utvecklingen skulle mobiliseringen av massorna och en därmed förändrad maktbalans tvinga denna legalitet att utplåna sig själv och lämna plats för en ny, socialistisk legalitet (folkomröstning).

3. *Den författningsrättsliga kontinuiteten* skulle kunna upprätthållas genom att de redan förefintliga politiska organen och de gällande rättsliga normerna anpassades till den nya sociala regimen, liksom genom att regeringen efter hand finge en alltmer breddad folklig förankring i och med anslutningen av vissa småborgerliga skikt, vilka inte hade några som helst objektiva gemensamma intressen med storgodsägarna eller den monopolistiska storbourgeoisin. På det sättet behövde inga våldsamma slitningar uppstå i den samhälleliga och institutionella väven. För att använda Allendes egna ord i det nämnda budskapet var den målsättning man hade 1971 att ”genom ett urvalssystem nå fram till något bättre än vårt nuvarande system. Genom att överge eller göra slut på dess negativa eller förtryckande inslag, stärka och utvidga dess positiva sidor”. Detta framtidsmål utgavs för övrigt aldrig av Allende och hans rådgivare för att vara säkerställt eller garanterat: alla visste, och sade det också, att utgången i sista hand var avhängig av det val som den härskande klassen skulle komma att träffa.

3. Tre lektioner i en

A. STATEN behärskar regeringen

Stat och regering är två olika saker — det visste vi redan. Numera vet vi dessutom att regeringen inte alls är något ”nervcentrum” eller något statsmaktens ”fokus”; eller vi kan uttrycka det så här: regeringens och förvaltningsorganens politiska makt är inte alls Makten. Den verkställande myndigheten är aldrig den härskande, den överskuggas ständigt — liksom parlamentet, liksom den dömande makten — av en annan, vilken vakar över dem alla, militärmakten.

Att erövra regeringsmakten är därför icke ett strategiskt mål.

Det är ingen tvekan om att kontrollen av den verkställande makten gör det möjligt att sätta igång en betydande ekonomisk offensiv överallt där statskapitalismen redan är i besittning av dominansen inom de etablerade produktionsformerna. Därav illusionen om makten — till att börja med. Men om man lyckas med och vill fullfölja en första ekonomisk offensiv slår man förr eller senare huvudet i det tak som de existerande institutionerna utgör. I början av 1972 kunde man i Chile konstatera en markant skillnad mellan framgångarna för Folkets Enhet då det gällde den ekonomiska offensiven och dess politiska stagnation. Om de ekonomiska framgångarna senare förbyttes i svårigheter och misslyckanden beror det just på att de politiska utvägarna var blockerade. En urredvridning av den kapitalistiska ekonomin som inte åtföljs av en motsparande urredvridning av den kapitalistiska staten synes utmynna i en förflamning av båda. Man stoppar en maskin utan att sätta igång en annan, man river ner utan att på kort sikt kunna bygga upp något annat i stället. I brist på en effektiv centralisering av de ekonomiska resurserna och en verklig planering försvinner den kapitalistiska arbetsdisciplinen utan att bli ersatt av en proletär disciplin. Den parlamentariska och juridiska obstruktionen urskuldar och rättfärdigar det ekonomiska sabotaget genom att vägra att acceptera det som brottsligt. En omfördelning av skattebördan kan inte genomföras till de privilegierades nackdel, företagsledarnas investeringar kan inte kontrolleras eller kanaliseras så länge som de ”nationaliserade” ägarna måste gottgöras till fulla värdet: finansieringen av statliga projekt blockeras. Det är, kort sagt, omöjligt att göra slut på den utvidgade reproduktionen av de kapitalistiska produktionsförhållandena utan en politisk revolution; dvs. utan att man i första hand och främst av allt gör slut på bourgeoisins militära makt.

Slutsats: en härskande klass kan tillfälligt förlora kontrollen över den skenbara politiska händelseutvecklingen, t ex vid ett valnederlag, utan att fördenskull förlora kontrollen över staten, vars verkliga nervcentrum är den väpnade förtryckarapparaten — vilket visas i varje tillspetsat politiskt krisläge, då sanningens ögonblick kommer och då samhällets röntgenfotografi hängs upp. I ett krismoment (då motsättningen förvandlas till antagonism och de spridda konfliktsituationerna utkristalliseras i den enkla formen av en *duell*) har en folklig regering utan vare sig milis eller folkarmé inte längre någon möjlighet att regera, dvs att över huvud taget bestå. På den statliga byråkratins kropp betyder växlingar på ministerposter mycket mindre än en ansiktslyftning, knappast mer än en tvättning. Att begära av statsapparaten att den fysiologiskt skall fungera på ett nytt sätt utan att göra något ingrepp i dess anatomi är att låta viljan bedra förnuftet. Den borgerliga statens "neutralitet" — vars uttryck och probersten är "lydnad inför ordningsmakten och inför de lagligt tillsatta myndigheterna vilka dessa än är" — gäller bara i politiskt normala situationer, om ens då. Men själva kännetecknet på en folkets regering, även om den är frukten av den representativa demokratin och själva beviset för att denna befinner sig vid god hälsa, är just att den genom sin reformverksamhet skall frigöra en motsättningarnas dynamik som vänder upp och ned på det normala och skapar en glödhet, intensiv och i högsta grad "onormal" situation. Även om erövringen av den verkliga politiska makten genom sin allsidighet och sin varaktighet går utöver blott och bart störtandet av den gamla statens förtryckarapparat (militär, politisk och rättslig) och även om en sådan omstörtning aldrig försiggår från en dag till en annan, i flammorna av en upprorets stora Bartolomeinatt, så kan den inte undvikas såsom en *förutsättning* — otillräcklig om man så vill, men nödvändig.

Ett århundrade efter Pariskommunen, som uppenbarade för Marx att proletariatet "inte kan helt enkelt bara lägga beslag på en 'fix och färdig' statsapparat, utan måste bryta söner den borgerliga statens militära och byråkratiska apparat", tvingar herr Pinochet de glömska att återvända till klassikerna. Den chilenska militärjuntans konstitutionsdekret i september 1973 — vars pedagogiska klarhet man verkligen måste uppskatta — är den strängt logiska tillämpningen av det berömda marxistiska teoremet: Den som inte krossar Apparaten kommer själv att bli krossad av den:

.. Enär 1. Ordningsmakten, författningsenligt bestående av armén, flottan och flygvapnet jämte karabinjärbåren, utgör den organisation staten skapat åt sig för att garantera sin fysiska och moraliska integritet liksom sin historiskt-kulturella identitet,

2. således dess främsta uppgift är att till varje pris bevara den chilenska nationens eviga värden,

3. Chile hade dragits in i ett förlopp som innebar ett systematiskt förstörande av dessa värden till följd av införandet av en dogmatisk ideologi inspirerad av marxism-leninismens utländska principer,

har Militärjuntan, i medvetande om sin uppgift som Statens försvarare, upprättat följande dekret: Denna dag har en regeringsjunta bildats, etc." (AFP, Santiago, 19 september).

B. LAGEN sitter i spjutstångs ände

Frågan om lagligheten har aldrig varit en principfråga — allra minst för dem som gör den till de fyrtio tavlornas lag, en lag given av Gud. Den är meningslös så länge den inte sätts i samband med etapperna i en utvecklingsprocess. Det faktum att det otvivelaktigt är en riktig och omistlig taktik att från början — i avsaknad av en revolutionär situation som automatiskt skulle försätta vanliga juridiska normer ur spel — undvika att skänka sin motståndare alla fördelar av gällande lagar och bestämmelser, kan inte undanskymma ett annat faktum, nämligen att de borgerliga formerna för politisk legitimering (allmänna fria val, respekt för majoriteten och för procedurregler, etc) i sista hand saknar giltighet för en folkets regering så snart den hotar eller ifrågasätter den härskande klassens vitala intressen.

Av den enkla anledningen att ett utvecklat borgerligt samhälle i normal fredstid inte kan tänkas ge upphov till en övergångsregim annat än inom sig självt och inom de objektiva ramarna för de etablerade institutionerna, löper de folkliga krafterna, då de övertar regeringsmakten på konstitutionell väg, på längre sikt alltid risken att bli insnörda i den tvångströja som motståndarens lagstiftning utgör. 1970 och 1971 hade Allendes regering, den skönaste pärlan i den chilenska liberalismen — vars tänjbarhet och tolerans den just var beviset för — otvivelaktigt en fördel av att bibehålla det rådande systemet. På det sättet kunde den förverkliga sitt program genom att fånga bourgeoisin i dess egen fälla, i Lagens och Ordningens namn, samtidigt som den slog gräset under dess fötter. Genom att utnyttja vissa lagtexter och vissa exceptionella befogenheter som följde med författningens tonvikt på den verkställande makten, ”presidentregimen”, tillsammans med utnyttjandet av alla ”resquicios legales” (kryphål och luckor i lagen och i de processrättsliga reglerna), kunde man i själva verket genomföra en rad nationaliseringar och åtminstone för en tid täppa till munnen på de härskande intressena med deras egna argument. Staten vändes sålunda mot sina tidigare besittningshavare och ägare, och exploatörernas lagar bringades att objektivt tjäna de exploaterades intressen.⁷⁸ Samtidigt sattes förtryckarapparaten ur spel, och den parlamentariska oppositionen neutraliserades.

”Historiens ironi vänder upp och ner på allting”, skrev Engels i en text som utan tvekan kan betecknas som ”revisionistisk” (förordet till *Klasstriderna i Frankrike*, 1895). ”Vi, 'revolutionärerna', 'omstörtarna', vi är mycket framgångsrikare, när vi använder oss av lagliga medel, än när vi tillämpar olagliga metoder och omstörtningar. De samhällsbevarande partierna, som de kallar sig själva, går under på grund av det lagliga tillstånd som de själva skapat. De utbrister förtvivlat med Odile Barrot: 'La légalité nous tue!' (Lagligheten blir vår död), medan vi socialister under detta lagliga tillstånd blir rödblommiga och ser ut som det eviga livet självt.” Men, förutseende som han var, tillade han: ”Och om vi inte är så vassinniga att vi gör dem till viljes och låter dem driva ut oss i gatustrider, så återstår för dem ingenting annat än att själva bryta sig loss ur denna för dem så ödesdigra laglighet.”⁷⁹

Det är inte ur vägen att ha Montesquieu på sin sida i en liberal demokrati grundad på jämvikten mellan de tre maktfaktorerna. Olyckan vill emellertid att bourgeoisin inte är liberal av naturen eller av övertygelse, utan bara i en viss situation: i den mån och i den utsträckning som liberalismen är förenlig med upprätthållandet av dess herravälde. Vid en viss kritisk punkt i utvecklingen av klassmotsättningarna blir det skilsmässa mellan herraväldet och legaliteten, och vem skulle förebrå bourgeoisin för att den hellre offerar den senare än den förra? Men varför då fordra av folket att det inte skall svara med samma mynt, så mycket mer som den legalitet det är frågan om ju inte är deras? Åt helvete med konstitutionen och maktfördelningsprincipen när det gäller att störta en presidentregim (som tillåter en minoritetsregering, vilket alla chilenska regeringar har varit, men Allendes i mindre grad än de övriga)! Åt helvete med de allmänna valen om man inte kan vinna dem, åt helvete till och med med parlamentet om man inte kan uppnå den två tredjedels majoritet som författningens enligt är nödvändig för att avsätta presidenten! Åt helvete också med författningsdomstolen om den i de flesta fall ser sig nödsakad att ge den verkställande makten rätt i den konflikt som på vissa bestämda punkter uppstår mellan den och den lagstiftande! Bourgeoisin är leninistisk av ren och skär instinkt, och den vet fuller väl att utgången av en politisk maktkamp beror av

⁷⁸ Juan Garcés: ”... Det var absolut nödvändigt att ställa statens tvångsmakt i tjänst hos regeringens politiska linje. Till den ändan var det nödvändigt att regeringen tog till vara allt det i den ideologiska statsapparaten som var användbart, dvs alla de ideologiska inslag och värden som inom det politiska systemets ram kunde underlätta den revolutionära utvecklingen. Det var viktigt för Folkets Enhet att dess politiska aktioner och dess politiska ideologi stod i överensstämmelse med den respekt för den representativa demokratin som utgör den chilenska statens ideologiska bas och som i detta fall legitimerade den lagligen utsedda regeringens handlingar via det gällande systemets normala organ.” (*Voie insurrectionnelle et Voie politique: deux tactiques.*)

⁷⁹ Inledningen till *Klasstriderna* ..., Gidlunds 1971, s 59. Ö.a.

den föreliggande maktbalansen och inte av konstitutionella texttuttolkningar.

Man skall göra som bourgeoisin, man får inte vara ”laglydig” in absurdum, ty de som begär av dig att du skall bevisa din trohet mot den republikanska legaliteten tror inte själva på den.

Den laglydighet som intill dess hade bundit bourgeoisin till händer och fötter skulle snart komma att rasa ner över proletariatet. Den som gräver en grop ... Den borgerliga oppositionen hade en mycket större rörelsefrihet, eftersom den nu åtnjöt hela den manöverfrihet och ansvarslöshet som gäller för revolutionärer: den kunde välja tid och plats för drabbningarna, den kunde när och var som helst övergå till brottslig aktivitet. Den folkliga regeringen tvingades på defensiven, den blev ideologiskt förlamad, ensam som den var om att respektera de spelregler som ingen annan längre brydde sig om. Fången som den var i själva den lagenlighet som bragt den till makten kunde den svårigen ge fritt utlopp åt de proletära initiativen utanför de författningsenliga ramarna utan att utsätta sig för samma anklagelser för dubbelspel och egenmäktighet som just varit dess käpphäst i kampen mot den borgerliga oppositionen. Den gällande lag, för vilken den av taktiska skäl gjort sig till språkrör och försvarare, vände sig på sikt emot den strategiska mobiliseringen av massorna, som var på väg att spränga gränserna för det ”tillåtna” och det ”ansvarsmedvetna”. Folkets regering blev ansvarig för upprätthållandet av borgerlighetens ordning. Medan borgarna å sin sida skrålar och ställer till med kaos på gatorna och skriker om mördare, ifall regeringen hindrar dem, och om anarki, om regeringen låter dem skråla.

1970 bestod klasskampen i Chile av ett presidentval och av en kamp inom kongressen för att få valresultatet definitivt godkänt. Att inte ha insett detta var den extrema vänsterns ”misstag” — och den har också sedermera begått sin självkritik.⁸⁰ Men 1973 betydde en överenskommelse mellan pamparna i de olika partierna, en debatt om tolkningen av någon viss paragraf i författningen eller något hårklyveri om en parlamentarisk procedurfråga inte längre ett dugg, vare sig för folket eller — främst av allt — för reaktionärerna. Den parlamentariska debatten hade blivit meningslös, den politiska kampen hade övergått till handgemäng; kampens utgång avgjordes på gatorna och inte längre i kongressen och tillhyggena var eldvapen, inte advokatpennor. Att inte ha dragit alla konsekvenser härav var utan tvekan det ”misstag” som begicks av reformisterna inom UP. Juntan begick inget helgerån då den upplöste senaten och deputeradekammaren eller när den slängde domstolarna och författningen i sopnedkastet. Den undertecknade bara den formella dödsattesten över organ som var avlidna för länge sedan. Genom att över en natt upphäva och förklara för ogiltig en författning som under tre års tid legat till grund för oppositionens hela korståg har en trio av kantiga generaler givit oss alla den bästa lektion i historisk materialism som över huvud taget är tänkbar. Den skenbara inkonsekvensen är den vackraste hyllning som den legalistiska lasten kan ge åt den leninistiska dygden: i ett klassamhälle är det maktförhållandena som underbygger och behärskar den legala överbyggnaden, innehållet bestämmer över formen.

Att på ett ögonblick kunna övergå från en taktik till en annan, att kombinera det ideologiska arbetet med det politiska och militära, att länka samman den lagliga kampen med den olagliga, att kunna motsäga sig i fråga om olika aktionsformer för att rädda det väsentliga, att underordna alla medel det eftersträfvade målet, att ha förmågan att kullkasta sina egna avgudar och övervinna traditionernas förklarning, att kunna predika fred och samlevnad i motståndarens läger medan man samtidigt förbereder sig själv för strid, att ha djärvhet nog att skärpa motsättningarna steg för steg och samtidigt hela tiden behålla initiativet — från bojkotten av parlamentet (1971) över den civila motståndsrörelsen (arbetsgivarstrejkerna under 1972) till det väpnade upproret (1973) — utan att rygga tillbaka för ytterligheterna: i Chile som annorstädes är bourgeoisin exemplarisk i sitt sätt att föra sin klasskamp. Den har ännu mycket

⁸⁰ Se *El Mir y el resultado electoral*, i *Punto Final* nr 115, okt. 1971 (i sin helhet återgivet i övers. som appendix till Régis Debray: *Samtal med Allende*, TEMA/Rabén & Sjögren 1971, ss. 187-225 Ö.a.)

att lära oss.

Och i första hand detta: folkets styrkor måste kunna skifta krigsskådeplats lika snabbt och lika lätt som sina motståndare och om möjligt bibehålla initiativet vid dessa krysslag utan att låta sig översegas. Är inte själva revolutionen i sig en historisk omvandling? Hur skulle den då kunna mötas med välvilja, neutralitet eller vanlig mänsklig respekt av dem som den förfördelar?

En av UP-regeringens svagheter, vilken var en logisk följd av det sätt varpå den kom till makten, var att den sökte vända sina fienders ideologi mot dem själva i stället för att skapa sig en egen och i och med det kapa alla förtöjningar. President Allende själv utnyttjade till exempel ofta sin rätt till genmäle för att personligen besvara de tarvliga och lumpna angrepp som han utsattes för i oppositionspressen, där man inte drog sig för att baktala hans familj, hans privatliv och hans vänner, liksom om han trodde att han offentligt kunde övertyga bourgeoisin om det omoraliska i deras lögner. Som om man kunde vänta sig något slags sanningsenlighet eller god tro från det hållet. Som om man kunde fordra av en gentleman att han bibehöll sina goda seder även efter det man har stuckit näsan i hans bankkonto! Hur tror man att man skall bära sig åt för att slå *El Mercurio*⁸¹ på dess egen hemmaplan? Det låg någonting på en gång ömkligt och gripande i denna förtvivlade förhoppning om fair play. Det går inte att bygga socialismen och på samma gång upprätthålla vanliga anständiga förbindelser med motståndarlägret. Det är lika bra att lära sig läxan i förväg: om man vill tävla med borgarna, det må vara i vilket land som helst, i fråga om ”etiketten” (som de har monopol på) åker man dit i varenda omgång. Om du, som socialist, på ett eller annat sätt kommer till makten, blockerar de dig i ditt dilemma: antingen respekterar du deras medborgerliga rättigheter, deras press, deras radio, deras domstolar och deras sabotörer — då har man strax anarki och kaos på halsen, en allmän auktoritetskris (där kan man lita på dem, den saken sköter de själva), och de träder in i ditt ställe med sin terror i ordningens och disciplinens namn; om du i stället går till motattack för att försvara dig, om du övervakar dina gränser och uppdrar åt folket självt att sörja för sitt försvar (som med de revolutionära försvarskommittéerna på Cuba till exempel), om du tillämpar fiendernas egna metoder på dem själva, öga för öga och tand för tand, intill dess du har reducerat dem till noll, då undgår du den borgerliga diktaturen, vars hämnd är tusen gånger blodigare och mer ohygglig än proletariats diktatur, men du kommer att framstå som en totalitär och paranoid despot och nystalinist, och i frihetens och de mänskliga rättigheternas namn kommer du att smutskastas av de välsinnade, man kommer att blockera dina kuster, man kommer att infiltrera ditt land med spioner och i det ögonblick man får chansen kommer man att, som i fallet Cuba, skicka på dig en expeditiönskår av ”befriare”. Vänsterintelligentsian i Europa, de påpassliga övervakarna av världsrevolutionens arkivmeter, kommer till och med — utan att rodna — att uppvakta dig med vittnesbörd om sin ”avsmak” och sin ”indignation” över att en författare suttit häktad i tretti sju dagar, även om ingen människa krökt ett hår på honom under den tiden.⁸²

Eftersom man på det här området i vilket fall som helst aldrig kan tänkas ta hem spelet är det bättre att förlora sitt anseende som människovän och humanist än att förlora sin maktställning och sitt liv. Det är bättre att avstå från att be om ursäkt för att man existerar än att bli höjd till skyarna efter sin död. Vredens tårar är mer värda än de som krokodilen gjuder.

Du blir tvingad att välja mellan de lismare som, såsom vi sett när det gällde Allende, skenheligt hyllar din moraliska integritet — och detta med så mycket större erkännande, eftersom

⁸¹ Chiles ojämförligt största och mest betydande dagstidning, borgerligt-liberal och våldsamt Allende-fientlig. Ö.a.

⁸² Debray syftar här på Heberto Padilla, som 1971 arresterades med anledning av en mot regimen kritisk diktsamling. Han släpptes emellertid efter ”avbön”. Hans fall väckte på sin tid en viss uppståndelse bland västeuropeiska intellektuella och föranledde en petition till Fidel, undertecknad av bl a Jean-Paul Sartre och Simone de Beauvoir. Ö.a.

du inte längre innebär någon polisk fara för dem — och det frustrerade och bittra hatet från dem som du förstår att inge respekt — såsom vi ser när det gäller Fidel Castro. Med ett ord: var och en som vill genomföra socialismen, med de otillräckliga medel som han har till sitt förfogande och med de misstag som han inte kan undvika att göra, måste räkna med att få dåliga recensioner av sina naturliga motståndare och att utsättas för en samtidig korseld från såväl höger som vänster. Antingen blir man förhårdad eller också går man under. Personligen kunde Allende aldrig någonsin komma över att han i tre års tid släpades i smutsen av sitt lands massmedia. Denna överkänslighet var vittnesbörden om ett temperament, men därutöver också ett uttryck för godtrogenhet, vilket betyder en fundamental politisk svaghet. Socialismen har att välja mellan att — med båda fötterna på jorden — göra sig avskydd av sina motståndare och att mottaga välsignelsen från all världens liberaler — men då sex fot under jorden.

Dilemmat är svårt, och vi vore de sista att vilja kränka de oskyldigas sinnen. I de former vari den hittills har uppträtt — och, vilket vi alla är medvetna om, varken är särskilt upphetsande eller särskilt marxtrogna — är proletarietets diktatur hård, tung och svår, i synnerhet för oss intellektuella. Men vem har påstått att revolutionen skulle vara en dans på rosor? Kanske en dag ... om hundra år, eller tvåhundra.

C. KRISEN är den enda lösningen

Övergången till socialismen antar en kritisk karaktär, i det den under varje etapp på nytt ifrågasätter allt det som uppnåtts under den tidigare etappen. Övergången från ett produktionssätt till ett annat liknar, i den mån den är ett styrt och medvetet företag, inte en jämnt uppåtstigande kurva utan snarare en bruten sicksacklinje. Det existerar ingen kontinuitet mellan de olika etapperna i en revolutionär utveckling, ingenting som liknar ett oavblått, rätlinjligt uppbyggande:

— *inte på det politiska planet* i form av byggstenar, murade en efter en (såsom: upprättandet av ett gemensamt program, valseger, växling vid regeringsmakten, demokratiska reformer, inbrytningar i nya samhällsskikt, upprättandet av en socialistisk författning efter intensiv mobilisering av folket och med majoritetens samtycke, etc.), och där varje etapp förbereder nästa så att möjligheterna till en blockering av processen med tiden blir allt mindre och de objektiva och subjektiva förutsättningarna för en ”övergång till socialismen” samtidigt växer;

— *inte heller på det ekonomiska planet*: man gör sig inte undan för undan av med kapitalismens nackdelar genom att en och en ersätta dem med socialismens fördelar. Som Allende yttrade mot slutet av 1972: ”Vi har inga av de fördelar som ligger i båda dessa system, och samtidigt dras vi med bristerna hos dem båda.” Det bittra och växande, nationella och internationella motståndet från dem som fränhånds sina privilegier kan leda till att den gamla ekonomin paralyseras innan det ännu är möjligt att genast ersätta den med en annan, eftersom den förra fortfarande har tillräckligt mycket liv för att hindra den senare från att fungera, och denna inte tillräckligt för att neutralisera verkningarna av den förra.

De successiva etapperna i en bitter klasskamp är med andra ord ingalunda förenade med varandra genom något mekaniskt och ändå dialektiskt band. Kriserna växer i intensitet vid varje steg, intill en bristningsgräns, intill ett radikalt dilemma då ett språng, framåt eller tillbaka, blir nödvändigt, en våldsam gir åt höger eller vänster. Mot en bakgrund av historiskt-kulturell kontinuitet är varje steg avskuret från det närmast föregående, liksom i en trappa där man varje gång måste göra ett språng i luften för att *hoppa över* de trappsteg som saknas, ett ständigt lika riskfyllt språng (eftersom man varje gång under denna ”uppstigning” mot socialismen riskerar att ramla hela vägen ner igen med buller och bång).

Vilket bland annat innebär att tiden inte alltid arbetar för en folkets regering, att det inte alltid är förmånligt att uppskjuta vissa avgöranden eller riskfyllda beslut i hopp om att dessa avgöranden eller beslut kommer att visa sig mindre riskfyllda vid en senare tidpunkt: att man

inte bör inbilla sig att man alltid har tiden för sig eftersom man representerar Historiens mening eller eftersom Rättvisan alltid segrar över orättvisan. Ibland är det fördelaktigare att handla mycket snabbt, under de allra första månaderna — innan motståndarklassen fått tid att åter bygga upp sin enighet och återta initiativet — ty en kris som man inte tar itu med vid ett visst tillfälle kan med tiden bli helt olöslig. Ur praktisk synvinkel är revolutionärens politiska tempus ”nu eller aldrig” och inte ”låt oss vänta tills i morgon, det kanske klarnar upp till dess”. På det sättet kan en lineär och aritmetisk uppfattning av den historiska utvecklingen, stödet för alla reformistiska och elektorala illusioner, ses som den omedvetna ideologiska kärnan i en regim där beslutet ständigt fattas för sent (och från vissa taktiska utgångspunkter skulle man kunna kalla Folkets Enhets regering för de försuttna tillfällenas regering).

På tal om begreppet ”kris” har vii annat sammanhang på det teoretiska planet försökt kritisera denna spekulativa uppfattning av tiden med dess religiösa eller hegelianska underbyggnad, vars empiriska förlängningar i arbetarrörelsens historia kallas ”revisionism” och ”ekonomism”.⁸³ Må det tillåtas oss att upprepa oss själva: ”I ett samhälles historia sker inte övergången mellan gammalt och nytt genom tillägg eller bortopererande av enskilda element eller företeelser, genom påbyggnad (av nya element ovanpå den gamla strukturen) eller genom avskiljande (av föråldrade företeelser). I ett visst ögonblick under loppet av en sammanhängande, latent omvandlingsprocess, som 'arbetar med sordin', uppträder en öppen utkristallisering på ytan av samtliga de historiska element som ingår i konflikten, krisens bristningsgräns och kritiska moment. Inget återvändande till den tidigare jämvikten är då längre möjligt, men det är därmed inte alls säkert att den kommer att ersättas av en ny jämvikt, överlägsen och historiskt progressiv i förhållande till den gamla.” Det är alltså omöjligt att ta en omväg förbi dessa ”strategiska vägsål”, där historien spelar kvitt eller dubbelt med sig själv.

Krisen i Ryssland 1917 under Kerenskij föranledde Lenin att skriva: ”Antingen Kornilovs diktatur eller proletariats diktatur: för ett land som utvecklas med svindlande fart, med så tvära kastningar och mitt uppe i den ekonomiska katastrof som förorsakats av det grymmaste av alla krig finns ingen annan utväg.”⁸⁴ Den ekonomiska och politiska krisen i Chile 1973 kunde, ehuru den inte hade samma omfattning, ställa samma alternativ i öppen dag: ”Antingen proletariats diktatur eller militärdiktatur.” Kännetecknet på ett krisläge är i själva verket att det framstår som en gordisk knut som måste huggas av omedelbart, som ett strategiskt alternativ i form av ett taktiskt avgörande där det långsiktiga måste beslutas på mycket kort sikt. Endast det mest drastiska tvång kunde i Chile ha kommit till rätta med svarta börshandeln, effektivt rekvirera åkarnas lastbilar, åstadkomma en rättvis ransonering (vilket bland annat skulle ha förutsatt en nationalisering av detaljhandeln), återupprätta arbetsdisciplinen, hindra och bestraffa det ekonomiska sabotaget. Det var nödvändigt att bringa ordning i denna röra: den uppfattningen delas utan tvivel av militärdiktaturen, som hotar var och en som tränger sig fram i en kö eller handlar på svarta börsen med summarisk avrättning på platsen. Det är bara det att ”ordningen” är inget abstrakt begrepp. Den militära ordningen innebär att man fryser lönerna, upplöser fackföreningarna, upphäver strejkrätten och återupprättar en ”rättvisande prisnivå”, som man dygdädel uttrycker det: de upprätthåller ordningen på arbetarnas bekostnad. Den proletära ordningen skulle ha upprättats på borgarnas bekostnad: genom att införa ransoneringskort i de rikas stadsdelar, genom att bestraffa de hjälmförsedda borgarynglen ur ”Fosterland och Frihet” som brände bilar på gatorna, genom att krossa obstruktionsmanövrerna i parlamentet för att tvinga de rika att betala skatt, genom att bryta upp dörrarna till butikerna för att göra deras lagstridigt undanhållna förråd tillgängliga, genom att ta upp kampen mot de vita gardena som terroriserade landsbygden i södra delen av landet.

⁸³ Se *Temps et politique* i *Les Temps Modernes*, maj 1970.

⁸⁴ *Sovjetmaktens omedelbara uppgifter*.

Visst behövdes det ordning, och det snabbt, men: det var bourgeoisin som hade de materiella möjligheterna att upprätta sin egen ordning, den hade en armé — tvångsmedlet befann sig i dess händer. Arbetarna hade knappt ens börjat skapa sitt eget, genom att försöka utnyttja vad som fanns till hands, och deras befälskadrer var splittrade, inte koncentrerade under en enhetlig ledning som de väpnade styrkornas.

Polarisering av samhällskrafterna i två antagonistiska läger; radikaliserings av de politiska positionerna som utesluter alla nyanser och alla möjligheter till undanflykter i båda lägren; en svindlande accelerering av händelseutvecklingen: det är kännetecknen på en allmän och avgörande krissituation, oundviklig därigenom att motsättningarna — som är all social utvecklings drivkraft — inte kan lösas genom en naturlig process utan endast genom att tillspetsas intill dess den gamla enheten sprängs sönder. Så säger motsättningens lag ”i tingens själva väsen”, den som fortfarande går under benämningen Dialektiken. Man blir inte reformist bara därför att man genomför reformer i stället för att ”göra revolution”. Man blir reformist om man inbillar sig att dessa reformer inte en vacker dag kommer att utmynna i en revolutionär situation och att samma metoder som medger tillämpningen av reformer också medger en upplösning av en revolutionär krissituation, där vad som står på spel inte längre är en eller annan författningsreform eller det exakta antalet företag som skall nationaliseras, utan en fråga om liv eller död, seger eller nederlag för ett av de båda motsatta lägren.

En revolutionär situation är inte en situation där revolutionen hänger på armlängds avstånd som en mogen frukt färdig att plockas. En situation kan sägas vara revolutionär, inte från det ögonblick då revolutionen är oundviklig, utan i det ögonblick då det blir oundvikligt att välja mellan ett revolutionärt språng framåt och ett kontrarevolutionärt språng bakåt — eftersom alla möjligheter till kompromisslösningar och medelvägar är uttömda. I den meningen är varje revolutionär situation också samtidigt en kontrarevolutionär situation: den kris som inte kan lösas av sig själv kan lösas i den ena eller andra riktningen beroende på den aktuella maktbalansen eller på den relativa skickligheten och beslutsamheten hos de båda motsatta parterna.

1970 gick den ännu flytande gränslinjen mellan anhängarna till sociala framsteg (de som samtyckte till ”förändring”, demokraterna) och de övriga. 1973 hade den antagit den för krissituationerna karakteristiska, extrema formen av ett alternativ mellan socialism och fascism, mellan revolution och kontrarevolution. Ovedersägligt var att de mellanskikt som till en tid varit neutraliserade delvis hade drivits över till det kontrarevolutionära lägret, och såtillvida var maktbalansen ofördelaktig för det folkliga lägret. Det allt avgörande försöket att skapa en allians mellan arbetarklassen och småbourgeoisin i en gemensam antimonopolistisk och patriotisk front hade misslyckats; en ny allians höll samtidigt på att bildas mellan de skilda former av ”folkmakt” som hade uppstått under tiden — mellan det utarmade lumpproletariatet, industriarbetarna och lantarbetarna. Men allt detta spelade inte längre någon roll, krissituationen 1973 lämnade inte längre något utrymme för de taktiska manövrer och de subtila transaktioner som 1971 hade varit nödvändiga för att nå regeringsmakten (under tecknandet av ”garantistadgan” innan kongressen kunde förmås bekräfta utgången av presidentvalet), för att neutralisera de kristligt-demokratiska mellanskikten och för att kringgå den parlamentariska oppositionens bakhåll och obstruktionsförsök. 1973 hade den politiska kampen antagit formen av en omedelbart strategisk duell mellan två klassfronter som stod mot varandra i ömsesidigt ointagliga positioner.

Och dock ville en stor del av UP möta den revolutionära krissituationen med samma metoder som kunde användas i normala tider: möta 1973 med kampformer och reaktioner som var tillämpliga 1971. Dessa former var inte längre användbara, de hade blivit föråldrade, kraftlösa, till och med löjeväckande. Liksom dessa namnlistor mot inbördeskriget som gick runt några dagar före kuppen, de sentimentala moralpredikningar i vilka man vädjade till motståndarnas humanitet, de patetiska förebråelserna, uppvaktningarna hos kardinalen ... Man

hejdar inte fascismen genom att skriva på petitioner, genom att vädja till världssamvetet eller till Guds försyn. Man likviderar den med våld, eller också blir man själv likviderad av den. Om man inte har tillräcklig styrka för att avvärja den drar man sig tillbaka i god ordning för att vinna tid och organisera sin motståndsrörelse, i avsikt att lägga grunden för ett återvändande till makten.

I den skala av valmöjligheter som kan inverka på de ”rationella” avgörandena motståndarna emellan har avstånd och riktningar ändrat natur. I normala tider har de politiska kalkylerna sin egen rationalitet, som emellertid försätts ur spel i krisögonblicket. Den oemotståndliga dragningen mot ytterligheterna förkastar allt sunt förnuft, gör kompromisslösningar, som ännu i går föreföll rimliga, skrattretande och försätter de ”centerbetonade” ledarna inom de politiska organisationerna i tvånget att underkasta sig eller avgå. Under normala förhållanden borde till exempel de kristliga demokraterna ha mer att vinna än att förlora på att fortsätta sin dialog vid avgrundens rand med UP. Om denna dialog avbröts och kristdemokraterna anslöt sig till oppositionen ”med alla medel” skulle det innebära militärens inträde på scenen, massaker, installerandet av krigsmakten som i praktiken det enda partiet, alltså upplösning av kristdemokratiska partiet och den parlamentariska demokratins politiska institutioner, på vilka kristdemokraterna grundade sina förhoppningar om att återkomma till makten. Var och en var medveten om att Unidad Popular vid en sådan eventualitet skulle dra med sig de kristliga demokraterna i fallet, ty det är regel i Latinamerika att militärdiktaturerna allierar sig med teknokraterna men eliminerar de traditionella politiska partierna och själva tar hand om alla de funktioner som vanligen brukar ligga i händerna på den parlamentariska demokratins ombudsmän och koryféeer. Denna terrorbalans borde, liksom förbindelserna mellan stormakterna vid en militär konflikt, förmå båda parter att göra upp och garantera en fortsatt ”dialog” — emedan hotet om en kupp skulle spela samma ömsesidigt avskräckande roll som vätebombshotet på det internationella planet. Man skulle därför ”logiskt” ha väntat sig att en ”centerledning” inom det kristligt demokratiska partiet hade fått övertaget över partiets extrema högerflygel, representerad av Frei (som 1964 var inkarnationen av alla ”tredje vägens” dygder och den gyllene medelvägen och hyllades som sådan av liberalismen över hela världen, men som även den föll offer för de historiska krisernas centrifugala krafter). Ändå var det den senare strömningen som tog överhanden — och män som Fuentealba, Tomic och Leighton ratades — mot kristdemokraternas egna politiska intressen. De skulle ha föredragit att slippa välja; men då de tvingades beslöt de sig för det värsta och tog det för det minst onda. Kerenskij hatade Kornilov (en republikansk advokat har bara förakt till övers för en stupid mörkman), men han var beredd att sätta Kornilov vid makten för att hindra Lenin från att uppnå den — och det fastän han visste att Kornilov hade måst likvidera honom själv, Kerenskij, så snart han likviderat Lenin. Krissituationer är ödesdigra för ”den gyllene medelvägen”, för Träskan i parlamenten⁸⁵: under franska revolutionen hade man att välja mellan Berget i Valfärdsutskottet eller hertigens av Brunswick⁸⁶ intåg i Paris, i dag mellan ”socialism eller barbari”.

Det chilenska experimentets framgång berodde således, rättsligt och i praktiken, på en enda strategisk förutsättning, nämligen att de borgerliga institutionerna — de politiska (partierna), de författningsenliga (parlamentet) och de militära (krigsmakten) — kunde förmås att vittra sönder, upplösas respektive splittras av sig själva ”under trycket från massorna”. Den förhoppningen var detsamma som att rycka på axlarna åt dialektiken, dvs åt tillspetsningen av motsättningarna på klasskampens område — och i den nonchalansen ligger möjligen den omärkliga men avgörande glidningen mellan en reformpolitik, det enda konkreta sätt varpå en

⁸⁵ ”Träsket”, *Le Marais*, kallades under franska revolutionen de mer eller mindre odeciderade centerkrafterna inom Nationalkonventet. Ö.a.

⁸⁶ ”Berget”, *La Montagne*: Nationalkonventets yttersta vänsterflygel, jakobinerna; Brunswick, Karl, hertig av Braunschweig (1735-1806), ledare för den kontrarevolutionära koalitionen mot Frankrike 1792, besegrades av fransmännen i slaget vid Valmy s. å. Ö.a.

på objektiva förutsättningar byggd revolutionär utveckling i dåtidens Chile kunde manifesteras sig, och en reformistisk uppfattning av utvecklingen i dess helhet. Den oundvikliga upp-trappningen av motsättningarna i det sociala skeendet visar sig i det dagliga politiska livet genom att positionerna hårdnar alltmera och genom en exempellös polarisering ut mot ytterlighetsriktningarna av de krafter som kallar sig "neutrala", "opolitiska" eller "legalistiska" (som den chilenska krigsmakten kallade sig själv intill den 11 september 1973). Denna polarisering får alla åsiktsskiljaktigheter inom varje enskild organisation att förblekna — en dialektisk paradox av omätlig räckvidd — i det den inom var och en av dem gynnar de hårdaste och de mest oförsonliga — och skoningslöst eliminerar alla som söker medla. Därför är förnuftet aldrig förnuftigt i en krissituation, och det är mindre välbetänkt att låta en folkrörelses framtid vara beroende av en möjlig anslutning från de neutrala leden (centrister och lojalister) inom de småborgerliga partierna, krigsmakten eller kyrkan, ty långt ifrån att kunna neutralisera "extremisterna" (en roll som de dock faktiskt kan spela under ett inledningsskede) blir de tvärtom absorberade och neutraliserade av dessa. Med andra ord, det enorma sug som krisens annalkande för med sig sopar med sig alla dem som i vanliga fall genom sin mellanställning såsom språkrör för en majoritet av obeslutsamma, avvaktande och försiktiga är tungan på vågen eller tyngdpunkten mellan de skilda tendenserna. I en krissituation bestämmer de inte längre någonting, de blir själva "bestämda" av extremisterna.

För att säga det i klartext: 1971 anmodade man general Prats, kardinal Silva Enríquez och f d presidentkandidaten Tomic att hålla fast vid den position av samtycke eller välvillig neutralitet som de dittills intagit; 1973 hade ingen någonting till övers för Prats, Silva Enríquez och Tomic annat än beklaganden eller fromma förhoppningar. Att under dessa omständigheter föreställa sig att det vore möjligt att neutralisera krigsmakten, eller till och med att vinna över en del av den på sin sida, enbart därför att en eller annan general med rykte för att vilja upprätthålla konstitutionen eller "representera sitt lands finaste militära traditioner" fick sitta kvar på sin post — det var bara att vägra inse den rent kvalitativa skillnaden, "åtskruvningen". Ty för att en Prats skulle få fortsätta att spela sin roll måste han helt enkelt förändra den. Den enda möjligheten för en högre officer att förbli lojal till slutet, det var 1973 att förklara sig vara revolutionär socialist. Att fortsätta att kalla sig "opolitisk" betydde bara att man omedvetet ställde sig på deras sida som förberedde den borgerliga terrorn. Genom att vägra välja mellan "revolutionen" och "fascismen" föll man ohjälpligt ner i fallgropen, genom sin egen neutrala tyngd. Exit Prats.

Det var därför som de befintliga organisationerna hårdnade och skärptes i stället för att omärkligt, osynligt, vittra sönder; i stället för att ruttna bort svetsades de samman. Trots att kristdemokraterna hämtade sina anhängare ur olika samhällsklasser splittrades de inte såsom man hade förutsett, de "legalistiska" ledarna inom centerfalangen drevs obönhörligt bort eller förbigicks ("mot bättre vetande", mot all logik, mot partiets eget intresse!) och den profascistiska flygeln tog överhand. Och trots att extremhögern sålunda lade vantarna på partiapparaten visade det sig att organisationen var starkare än dess inre splittringstendenser till följd av klasstillhörighet eller ideologiska övertygelser: partiloyaliteten visade sig, hur långt åt höger den än drevs, alltför grundmurad för att ta intryck av de maningar till besinning som dock framfördes av många partimedlemmar. Vi vet att denna kollektiva identifiering med den politiska ursprungsgruppen — parti, nation eller armé — kan vara frivillig eller påtvingad, underförstådd eller uttalad, men att den uppenbarligen är starkare än klasstillhörigheten eller alla personliga lojaliteter och att den bryter fram med brutal styrka så snart något verkligen står på spel för ett parti, en armé eller en nation. Detta fenomen är fortfarande ett "teoretiskt" mysterium för många "marxistiska" teoretiker, och de aktar sig noga för att tala om det; vilket är logiskt — eftersom det varje gång det uppträder kortsluter deras egen logik.

Samma fenomen ger sig tillkänna inom den militära sektorn: trots vissa betänkligheter, ja till

och med öppet motstånd, mot militärkuppen, som uppstod inom vissa enheter, särskilt bland underofficerarna och inom karabinjärkåren, var sammanhållningen inom krigsmakten den 11 september i stort sett intakt. Kårandan segrade. Det stod sedan slutet av juni 1973 klart att marinen och flygvapnet, som redan då praktiskt taget offentligen vägrat att underordna sig de civila myndigheterna, i sin helhet var engagerade för kuppen, utan möjlighet till återvändo. Däremot byggde planerna på ett organiserat folkligt motstånd mot den kupp som alla förutsåg på förhoppningen om en splittring inom armén och karabinjärkåren mellan en kuppvänlig majoritet och en lojalistisk minoritet, vilken senare under veckorna före kuppen uppskattades till mellan 10 och 30 procent av de ingående styrkorna. En sådan splittring var förutsättningen för att få till stånd ett långsiktigt, organiserat motstånd, i den mån som en samordning med endast några få enheter ur de landbaserade styrkorna skulle ha gjort det möjligt att dela ut tunga vapen till de organiserade arbetarna, att upprätta ett centralt och effektivt befäl över motståndsstyrkorna, att till en del kompensera motståndarens förkrossande övermakt i fråga om eldkraft, att skydda de lagliga civila myndigheterna och att stålsätta och konsolidera motståndet runt om i landet. Men framför allt skulle en dylik splittring gjort det omöjligt för kuppmakarna att åberopa något slags ”konstitutionell legalitet” genom att uppträda som företrädare för en enad krigsmakt. Som vi vet blev därav intet.

Mot slutet av sommaren (på södra halvklotet vintern) 1973 tydde alla tecken på en förestående förbättring av den ekonomiska konjunkturen (stigande kopparpriser på den internationella marknaden, en god vårskörd, betalningarna av utrikesskulden uppskjutna, de europeiska krediterna lösgjorda, lättnader i den inhemska priskontrollen, etc.) och man kunde skönja slutet på en period av svårigheter, tväremot den bild av ekonomiskt sammanbrott som så villigt utmålades av de av reaktionen behärskade massmedia. Det var följaktligen ingalunda orimligt att vilja vinna tid i avsikt att genom förhandlingar söka splittra centerkrafterna och isolera den ytterlighetsriktning som förordade ett omedelbart störtande av den lagliga regeringen med våld. Men krisens blinda logik visade sig vara övermäktig den jämförande kostnadskalkylen, de dialektiska motsättningarnas logik var starkare än den förnuftsmässiga uppskattningen av chanserna till framgång. I kraft av sin ”relativa autonomi” drev politiken igenom sin järnhårda lag.

4. Beväpningen av proletariatet eller cirkelns kvadratur

Med lättsinnig dumdryghet kunde kammarrevolutionärerna, innan ännu den chilenska revolutionens främste förkämpes, president Allendes lik kallnat, ikläda sig domarens kappa och beväpna sig med skolmästarens pekpinne. Var och en tänker som han lever: alla dessa professorer i någonting, som har råkat tillbringa en semestermånad i Santiago och som därför vill ha — eller anser sig tvungna att ha — sitt ord med i leken, säger det med tonfallet hos en den där rättar en uppsats: ”Det var *nödvändigt* att krossa armén och beväpna arbetarna”, eller ”Allende begick ett kapitalt fel: han *ville* inte påverka sammansättningen av armén och polisen”, eller ”Allende *borde ha* upprättat en milis: se där vart reformismen leder”, etc. Med andra ord: det var synd att han inte tänkte på det. Det är beklagligt att de ansvariga inom UP inte i tid konsulterade denna expertbrigad så att de kunde upptäcka Kolumbi ägg och rätta till så oförlåtliga förbiseenden som att ha ”glömt bort” att upplösa armén, krossa staten och underteckna ett dekret genom vilket Hawker-Hunter-jaktplanens piloter ersattes med textilarbetare. Så tråkigt att den chilenska arbetarklassen inte var bosatt i Quartier Latin: där skulle de ha fått lära sig hur man gör revolution.⁸⁷

⁸⁷ Detta har ingenting att göra med kamraterna i MIR, som är konsekventa gentemot sina principer och kommer att utgöra en del av det kommande folkliga motståndet. Man bör noga skilja mellan å ena sidan MIR, som, framför allt under den sista perioden, sökte förena arbetet bland massorna med avantgarde-aktioner, och vars analyser på ledarplanet oftast tar hänsyn till det konkreta och sammansatta i de politiska situationerna, och å andra sidan den vaga ”mirismen”, som härjar i utkanterna, långt borta från slagfältet, och som man är tvungen att

Men allvarligt talat: beväpna ett proletariat? Vart och ett av dessa tre ord var ett huvudbry.

”*Beväpna*”: med vilka vapen? Om bara alla dessa som så frikostigt delar ut sina goda och dåliga betyg också i premier kunde stå till tjänst med gevär och ammunition, bazookas, luftvärnsskulsprutor, bombplan och stridsvagnar! Och lär man sig hantera dessa vapen på två månader? Och under den tiden skulle en intakt armé — som på intet sätt försvagats genom inbördeskrig eller yttre militära nederlag — suttit med armarna i kors och tittat på medan vapnen transporterades (under vilken budgetpost skall man bokföra fraktkostnaderna?) och distribuerades och medan man öppnade utbildningsläger för friställda arbetare för att lära dem (med vilka instruktörer?) handha dessa invecklade vapen? Kanske skulle denna armé till och med applådera? Eller erbjuda sina tjänster för att påskynda förloppet (i första hand sitt eget självmord som kår) och till ett minimum reducera semesterveckorna mellan slutet på bourgeoisins makt och början på proletariats?

”*Ett*”: det existerar över huvud taget inget enhetligt proletariat, ”globalt sett”, som kår betraktat. Vad det är frågan om är olika skikt och sektorer, mer eller mindre utvecklade och ofta i konflikt med varandra — allt efter industrigrenar, landsändar, fackförbund, ibland inom en och samma fabrik. Det fanns visserligen bara en gemensam landsorganisation, men vid de sista allmänna valen inom CUT, Central Unica de Trabajadores, hade mer än en tredjedel av rösterna gått till det kristdemokratiska partiets kandidat. De övriga fördelades mellan kommunister och socialister, plus några (marginella men aktiva) sektorer från FTR,⁸⁸ vilket, i all synnerhet om man betänker splittringen mellan de olika socialistiska tendenserna, knappast gjorde arbetarna villigare att anta en gemensam strategi och än mindre underkasta sig ens det minimum av militär disciplin gentemot ett centralt kommando utan vilken ingen armé — även om den är en friskyttekår — kan fungera med någon effektivitet. Mellan 1970 och 1972 fanns det knappast en enda medveten arbetare ens inom det bäst utbildade avantgardet av det chilenska proletariatet som vare sig ansåg det nödvändigt att gripa till vapen eller var beredd att göra det. Endast en handfull ”professionella revolutionärer” med småborgerligt eller högborgerligt ursprung och utan kontakt med verkstadsgolvet kunde på grund av sitt levnadssätt känna ett politiskt behov av, och samtidigt skaffa sig de materiella möjligheterna till en underjordisk militär utbildning. Dessa politiska kadrer fick också i själva verket under denna tid en sådan utbildning, och det var utifrån dem som arbetarna utvecklade sina självförsvarsorganisationer. Det var inte förrän i och med den oavslåliga skärpningen av klassmotsättningarna, den ständigt ökande förbittringen i de politiska sammandrabbningarna och, främst av allt, oktoberlockouten 1972, som frågan om en ”milis” blev aktuell och började kännas angelägen för majoriteten av de medvetna arbetarna.

Det är uppenbart att regeringen inte vädjade till arbetarklassens styrka och kamplust i den utsträckning som den hade kunnat (och, kan man tillägga, hade bort). Det är också uppenbart att — även om man ingalunda undervärderar de objektiva faromoment som påbjöd försiktighet i den öppna användningen av vissa ”direkta metoder” — ingen efter oktoberhändelserna 1972 kunde känna sig tillfreds med det sätt varpå regeringen handlade situationen. Men att det till följd av missgrepp inte var möjligt att på några månader tillfredsställa denna objektiva och subjektiva ”efterfrågan” på handling innebär inte att det politiskt och materiellt skulle varit möjligt att tillfredsställa den.

”*Proletariat*”: Då det gäller industriproletariatet (arbetararistokratin i koppargruvorna alltså borträknad) bör vi erinra om att detta proletariat — även om vi antar att det varit homogent och inbördes solidariskt, stått under en enda, enhetlig ledning och varit till den grad genomsyrat av klassmedvetande att det hade nått upp till sitt eget teoretiska ideal — inte utgör den enda klassen i det chilenska samhället. Vad kunde det ensamt uträtta gentemot ett

föra upp på den oundvikliga debetposten ”fred hemma och revolution hos de andra”.

⁸⁸ Federación de Trabajadores Revolucionarios, MIR-ansluten landsorganisation. Ö.a.

sammansvetsat block av samhällsklasser där hela småbourgeoisin, såväl på landsbygden som i städerna, skulle ha ingått? Och vem kan förneka att proletariatet 1973 mer eller mindre stod på krigsfot med de övriga samhällsklasserna, att det hade att räkna med småborgerliga hjälptrupper som undan för undan visade sig alltmer motsträviga, och att det saknade det massiva stöd från bönderna som var det enda som gjorde det möjligt för den bolsjevikiska minoriteten i Ryssland 1917 att genomföra oktoberrevolutionen?

Att beväpna proletariatet — vilket givetvis i teorin tedde sig nödvändigt — var en åtgärd som i vilket fall som helst inte kunde genomföras utan en intensiv politisk bearbetning av alla eventuella bundsförvanter och utan en hög grad av virtuositet i manipulandet av motsättningarna inom motståndsläget.

I själva verket hade de mest medvetna inom UP beväpnat sig från första stund — så långt möjligt var. I betraktande av de komplotter och kupplaner som — under ivrig medverkan av regeringen Frei och med aktivt stöd av den nordamerikanska imperialismen — omedelbart föranleddes av valsegern den 4 september, skulle partiet som helhet varit svagsint om det inte hade gjort det. Allende var den förste chilenske presidenten som skaffade sig en personlig livvakt (åttio man med tung beväpning) — en ”olaglig” åtgärd som förorsakade en skandalkampanj i pressen och som han fick mycket svårt att få kongressen att godkänna (ingen är ju mera pryd än en glädjeflicka och ingen petigare i fråga om avdelningen lag och fredlighet än de härskande bourgeoisier som använder mord och laglöshet som sina främsta vapen och bästa utväg). Sen kom historien med dessa ”bultos cubanos”, förseglade lårar adresserade till presidenten som lossades ur ett flygplan från Cuba i vilket även chefen för ”Investigaciones” (den chilenska kriminalpolisen) — den militante socialisten Eduardo Paredes, sedermera skjuten av fascistjuntan — färdades: lårarna förtullades inte, vilket fick till följd att både skvallret och ett flertal skandalpamfletter gjorde sitt bästa för att bevisa att de minsann inte allesammans innehöll porslinsvaser. Efterspelet pågick i två års tid: polischefen anklagades inför domstol och parlament, de ansvariga inom tullen avskedades och den dåvarande inrikesministern blev föremål för en ”konstitutionell” prickning. Och detta var bara en av många ”skandaler”. I jämförelse med den utrustning som fanns att tillgå inom krigsmakten med dess tre vapengrenar och den beväpning som de högerterroristiska grupperna i överflöd försågs med från grannländerna Bolivia och Argentina, under statsmaskineriets beskydd och krigsmaktens medverkan, var det inte särskilt mycket, men det var ändå alldeles för mycket ...

Man bör veta att i Chile det sk ”Controlaría”, ett slags statsrevisionsverk och administrativ domstol i ett, har fullt överinseende över alla ekonomiska transaktioner inom samtliga statliga organ; att presidenten icke har rätt att disponera över några som helst hemliga fonder; att hela den administrativa apparaten behärskades av aktivister inom det kristligt-demokratiska oppositionspartiet, vilka tillsatts av den förutvarande regimen (”statstjänstemännens oavsättlighet” var ett av de villkor som kristdemokraterna uppställde för att i kongressen bekräfta valet av Allende och som ingick i den beryktade ”Stadgan om konstitutionella garantier” — en bitter och oundviklig kompromiss som nödvändiggjordes av röst- och styrkefördelningen och förutan vilken Allende helt enkelt aldrig kunnat tillträda sitt ämbete); att man i Chile kallar ”statshemlighet” en uppgift som icke offentliggörs inom 48 timmar (en öppenhet som var att arv från den liberal-patriarkaliska staten, en tradition i Chile tills helt nyligen); att arbetarna varit vana vid en öppen organisation och att de under årtionden blivit förskonade från blodiga dikaturer i egentlig mening, vilket kommit dem att glömma till och med de mest elementära reglerna för en underjordisk organisation, liksom de släppt efter på alla normer för en vänsterorganisations funktionssätt; att det militära underrättelseväsendet — givetvis — varken kunde kontrolleras eller öppet motarbetas. Att under sådana förhållanden ge sig in på en omfattande beväpning av de organiserade arbetarna skulle, även om det hade varit materiellt möjligt, bara ha påskyndat den statskupp som legat och grott alltsedan den 5 september 1970 på morgonen.

Att förebrå UP för att inte ha beväpnat sig i tid är därför tämligen lättfärdigt; i vilket fall som helst måste förebråelsen grundas på utomordentligt bristfälliga informationer. Problemet är att utröna *om och i vad mån* UP hade de materiella och politiska möjligheterna att göra det utan att påskynda den direkta militära intervention som en militarisering av de folkstödda partierna just hade till uppgift att förhindra. Inom dessa gränser gjordes allt som stod i mänsklig makt — eller närapå. Utanför dem hamnade man i den onda cirkeln. Man kan beväpna och utbilda femhundra aktivister utan att det blir alltför mycket bråk. Men om man gjort detsamma med femtusen skulle man ögonblickligen ha konfronterats med femtiotusen yrkessoldater (karabinjärer och krigsmakt tillsamman tagna) i besittning av en överlägsen utrustning. Man kan tillverka eldhandvapen på platsen i tillfälliga verkstäder eller man kan försöka införa dem utifrån så gott det går. Men kan man skaffa sig ett ”svartbyggt” flygvapen eller en ”oberoende” flottstyrka? I teorin och på papperet är det alldeles riktigt att man skulle, dels ha hävdat respekten för ”rättsstaten” och de författningsrättsliga reglerna (för att uppskjuta den oundvikliga kuppen genom att frånta den varje sken av legalitet och för att därigenom ge sig tid att vända maktbalansen till sin egen fördel och upprätta ett slags jämvikt), dels i hemlighet ha upprättat ett väpnat folkförsvar och en väpnad organisation inom vänsterpartierna. Dessa uppgifter, som rätteligen borde komplettera varandra, var i själva verket utomordentligt svåra att förena.

Därav detta dubbelspel mellan de båda lägren, vilket från början till slut bestämde deras diplomatiska förbindelser: allt medan var och en iakttog den andre och avvaktade minsta missgrepp från hans sida, utbytte de alla sedvanliga artigheter — och ingen av dem lät lura sig. Krigsmakten försummade inget tillfälle att offentligt tillkännage sin ”opolitiska” inställning och sin respekt för ”de lagliga institutionerna”, samtidigt som den under fältmässiga former repeterade den kommande interventionen och till det yttersta utnyttjade sin underrättelsetjänst, vilken uteslutande användes mot vänstern. Och då regeringen manifesterade sin tilltro till krigsmaktens lojalitet och gav uttryck åt sin erkänsla för dess yrkesmässiga karaktär kan bara den som inte vet vad maktförhållanden och politisk praxis vill säga framställa dessa deklarationer som ett tecken på godtrogenhet: Allende visste var han stod, och Altamirano, socialistpartiets generalsekreterare, visste det än bättre. Att vinna tid, att förbereda sig i hemlighet, att om möjligt nöta ut motståndaren genom att splittra hans styrkor, att avleda hans uppmärksamhet eller söva honom genom själva de hyllningar man bragte honom, — sådan var, från ömse håll, den taktik som nödvändiggjordes av denna vanskliga ”katastrofjämvikt” (Gramsci). *Do ut des*^{88a} — jag ger för att du må ge. Lenin tillrådde i dylika fall ett krompromissförfarande, och själv använde han många gånger sådana mot alla möjliga slags kanaler. Vi känner till hans jämförelse: ”Föreställ er att er bil hejdas av beväpnade banditer. Ni ger dem era pengar, ert pass, er revolver och er bil ... ”⁸⁹: är det rimligt att framställa er som banditernas ”medbrottsling”? En annan sak är frågan huruvida det verkligen var nödvändigt att — i Chile — ge dem tillfälle att hoppa in i bilen, genom att utnämna militära befattningshavare på viktiga administrativa poster — och därefter ta in dem i regeringen ... Problemet är gammalt: vem oskadliggör vem?” När man släpper in vargen i lammkätten vet man åtminstone var man har honom och det blir lättare att fila av tänderna på honom — men inte heller vargen bidar sin tid hur länge som helst.

Ett exempel på denna tvångssituation: i gryningen den 29 juni 1973 igångsattes det första kuppförsöket. På grund av ett missförstånd (en kontraorder i sista minuten hade inträffat för sent) körde Andra pansarregementet, i tron att de kunde räkna med hjälp av andra enheter som i själva verket i sista stund hoppat av, upp runt omkring Moneda-palatset, medan president

^{88a} ”Do ut des, do ut facias, facio ut des, facio ut facias”, latinskt uttryck: ”Jag ger för att du skall ge, jag ger för att du skall prestera; jag presterar för att du skall ge; jag presterar för att du skall prestera” (Citerat av Lenin efter *Kapitalet*, Bd 1 (Cavefors, s. 472). Ö.a.

⁸⁹ Lenin: *Barnsjukdomen*, TEMA, s. 32.

Allende fortfarande befann sig i sitt hem. Hans livgarde, bestående av socialistiska aktivister, hade tillräckligt med kampvilja, utbildning och vapen för att snabbt ha kunnat oskadliggöra stridsvagnarna, som besköt palatset under täckning av infanterigrupper, men som inte ryckte fram mot det och inte hade något flygunderstöd: det är väl värt att lägga märke till hur sårbara stridsvagnarna är inne i en stad, när väl den första skrämselchocken har gått över och de blir utsatta för raketgevärseld, eller till och med bara Molotovcocktails.

En sådan motattack skulle ha kunnat dra med sig många tränade och utbildade vänsteraktivister i en omfattande motoffensiv mot kuppmakarna, och även kunnat gå längre än så. Ändå beslöt Allende att inte beordra sitt garde till palatset. Vilka var hans skäl? Först och främst ville han inte att de ”illegala” vapen som innehades av folkförsvaret, och som egentligen inte skulle få finnas till, allt enligt en av parlamentet antagen lag,⁹⁰ vilken stadgade att endast krigsmakten hade rätt att uppspåra och beslagta dem. Att öppet visa detta vapeninnehav skulle på ett sätt ha givit kuppmakarna en förevändning, och i stället för att isolera dem skulle det ha givit dem ett stöd hos många av de ännu vacklande elementen inom administrationen. Vidare skulle regeringen, om den hade ”släppt lös” en civil massaktion mot de militära myteristerna, haft goda skäl att anta att kårandan skulle ta ut sin rätt och militären instinktivt skulle sluta sig samman så att den upproriska minoriteten skulle dra med sig majoriteten av armén i namn av yrkessolidariteten och för att skydda krigsmakten som institution. Allende ansåg det vettigare att överlåta undertryckandet av revolten på de lojala generalerna med Prats, den dåvarande överbefälhavaren, i spetsen: på det sättet skulle den militära sammanhållningen åtminstone temporärt brytas. Att välja den lösningen innebar oundvikligen att man förkastade den andra, mobiliseringen av folket, massuppbådet av UPIs aktivister; att man alltså avledde det folkliga vredesutbrottet till de existerande, redan döende, institutionerna, politiskt avrustade och avvärjade massorna och lurade dem på en seger som de trodde vara inom räckhåll.

Icke göra narr av, icke bli irriterad, endast söka förstå: Spinozas råd är tillämpligt här. Ty här är ett exempel på en konkret valsituation där en strategi sätts på spel (vilken var den största faran? Vilken metod skulle man välja för att uppskjuta, mildra eller avvärja den förestående kuppen, i medvetande om att om man väljer den ena metoden måste man ofta avstå från andra, som annars borde tillgripas jämsides, som komplement) men där redan fattade avgöranden (”de tidigare givna förutsättningarna”) i förväg bestämmer det beslut som skall fattas. Det är inte fråga om att rättfärdiga regeringens passivitet och förhållningstaktik under den sista perioden, då den till följd av bristande resurser praktiskt taget med armarna i kors bevitnade upptrappningen av den reaktionära terrorismen och sabotageverksamheten; det rör sig, ifall man inte vill bara leka revolution, om att ta hänsyn till alla de objektiva hinder som den chilenska nationens och arbetarrörelsens historiska utveckling lade i vägen, till den trånga farled i vilken regeringen tvingades navigera och i vilken den hade hamnat från första stund, i och med det sätt varpå den kommit till ”makten”.

”Lagen om vapenkontroll”⁹¹ gav armén rätt att företa husundersökningar på varje plats där en angivare, anonym eller inte, uppgivit förekomsten av illegalt vapeninnehav, utan att i förväg underrätta myndigheterna. Den kom inte till tillämpning förrän nära åtta månader efter utfärdandet, när bourgeoisin samlat tillräckligt många bevis för i vilken utsträckning folket organiserat och beväpnat sig. Vi måste beundra det väderkorn som klassinstinkten medför: förekomsten av väpnade grupper utanför krigsmakten blev de konservativas verkliga kriterium, tabu, den oöverstigliga gränslinjen mellan de båda lägren — allt annat kunde man förhandla om, bara inte detta. Det var attentatet mot Pérez Zújovic i juni 1971, begånget av en

⁹⁰ Jfr Debray: *Samtal med Allende*, förordet.

⁹¹ ”Ley de control de armas”, lagen om vapenkontroll, framtvungen av den oppositionella majoriteten: såväl sinnesnärvaron som den fysiska närvaron fattades hos Unidad Populares parlamentsledamöter, vilka annars hade kunnat förhindra att den utfärdades.

vänsterextremistisk grupp, infiltrerad av chilenska CIA-agenter (La Vanguardia Organizada del Pueblo), som markerade det ögonblick då vågskålen vägde över åt andra hållet och allianserna kastades om, just därför att det återuppväckte skräckbilden av ett massornas direkta våld. Från denna junidag 1971 daterar sig kristdemokraternas övergång till oppositionen: det räckte med en viskning om möjligheten av en direktaktion för att kullkasta maktbalansen inom det utslagsgivande mittenpartiet till förmån för dess högerflygel.

Monopolet på det legitima våldet är för varje härskande klass det enda privilegium som den aldrig kan tänkas förhandla om: den vet instinktivt att där går gränsen, och där slåss den för att överleva. Den kan dagtinga om allt (särskilt på det ekonomiska området: nationaliseringar, medbestämmanderätt, medinflytande i företagen, intet av detta är fundamentalt) utom om detta, ty den behöver inte ha läst Lenin för att veta att makten — den enda som räknas, dvs vapenmakten — är en och odelbar.

Det är sant att det mot slutet uppstod en parallellstat i Chile: hur stapplande, nyfödd och famlande den än var började den ändå växa fram, och efter den misslyckade arbetsgivarstrejken i oktober 1972 tog den fast form. Men en parallellstat betyder samtidigt en omedelbart förestående maktkonflikt, ty två väpnade och konkurrerande maktcentra kan inte vara annat än fiender: endera av dem är alltid ett för mycket, det är en historisk lag som är lika mycket en naturlag som tyngdlagen.

Många visste från början att denna maktkonflikt aldrig på kort sikt kunde lösas till arbetarnas förmån. Det vore löjligt att i efterhand tvista om vem som hade rätt. Men det är tämligen intressant att iakttä "revolutionärernas" besvärade grimas: "Se där, vad var det vi sa", och deras citerande: "Den som gör en revolution till hälften gräver sin egen grav" — allt enligt Saint-Just, som grävde sin just genom att driva sin revolution till dess yttersta konsekvens. Ty samma personer försäkrade tidigare att "folkmakten" stod för dörren, att den oundvikligen måste segra, med eller mot regeringen, att alla förutsättningar fanns för en segerrik revolutionär offensiv och att bourgeoisin inte var något annat än en papperstiger: subjektivism och voluntarism som inte fattade hur obeskrivligt bräckliga dessa "arbetsplatsförsvar" och dessa "kommunkommandon" var, och hur oförmögna de var att gå segrande ur en utdragen konfrontation med krigsmakten — och än mindre att genomföra en offensiv. Det borde annars vara uppenbart att ett statiskt försvar, utan möjlighet till rörliga manövrer — som till exempel att besätta fabriker och förvandla arbetsplatserna till fästningar — på den militära teknikens nuvarande ståndpunkt inte bara är hopplöst utan rena självmordet.

Många var på det klara med att statskuppen inte skulle bli ett inbördeskrig utan en massaker. Dessa medvetet förhalande "domedagsprofeter" förutsåg faktiskt "nederlaget" — vilket knappast kan betecknas som en seger för dem. Andra kan svara: "Men det är ju regeringens fel, som försatte sig i detta politiskt-militära underläge, resultatet av två års reträtter och förhållningspolitik inför fienden; och om folkfronten hade gjort en insats för att förstärka den folkliga förankring den hade och byggt sin taktiska planering på den så skulle det inte ha slutat på det här sättet." Det är möjligt. Men om man vill gå tillbaka i orsakskedjan måste man fullfölja klättringen ända upp: väl där uppe kommer man att inse att det inte var av en händelse, på grund av en missuppfattning eller ett bevis på förblindelse eller bristande vilja som regeringen faktiskt rasade utför som den gjorde. Ty i det stora hela hade den ingen annan möjlighet.

Ännu ett sista ord, fast det borde ha stått redan i början: men det var slutordet — slutordet i första akten, alltså ännu så länge helt provisoriskt — huvudpunkten i den dom som avkunnades den 11 september 1973. Den var lätt att förutse redan när det folkliga motståndet bröt samman i La Paz den 23 augusti året därefter, och när den revolutionära storstrejken i Montevideo i juni 1972 åtminstone militärt och temporärt krossades, men det var naturligtvis i Santiago som den väckte det största uppseendet, och det var där som insatserna var de största,

mer avgörande i Chile än någon annanstans.

Då Engels 1895 skrev sitt förord till Marx' Klasstriderna i Frankrike tog han avstånd från sin kamrats åsikter om Parisupproren 1848, eftersom de hänförde sig till en förgången tid, ”gatu-
stridernas klassiska epok”. Han förbisåg inte att klasskampens teknik utvecklas lika snabbt
som folkriget. ”Efter 1848 har förutsättningarna blivit mycket sämre för de civila och
mycket bättre för de reguljära förbanden.” Det enkla slaglåsgeväret hade ersatts med det
finkalibriga magasinsgewäret ”som skjuter fyra gånger längre, tio gånger säkrare och tio
gångar snabbare än det gamla” (sic); de nya granaterna har ersatt de gamla kanonkulorna som
hade föga räckvidd och sällan träffade sitt mål; dynamitladdningarna har förpassat
murbräcken till museerna; järnvägen har gjort det möjligt att på tjugofyra timmar fördubbla
styrkorna i en garnison och de breda boulevarderna medger numera att artilleri kan sättas in
mot vilka barrikader som helst. Dessa tekniska framsteg hade på trettio år gjort vissa marxiska
slutledningar ogiltiga och framtvingat nya kampmetoder, och till och med, enligt Engels,
utarbetandet av en ny strategi (med avseende på det tyska proletariatet).

De framsteg som stämde Engels till eftertanke till den grad att han fick anledning att rätta till
Marx' förlegade ställningstaganden är tuppfjät i jämförelse med de fantastiska språng utveck-
lingen gjort sedan 1895, med de *kvalitativa* förändringar som två eller tre på varandra följande
industriella revolutioner (oljan, elektriciteten, elektroniken — att inte tala om kärnkraften,
som väl dock ännu så länge inte funnit några användningsområden i de nationella
inbördeskrigen) medfört för den moderna krigsföringen. Och vi, vi fortsätter att älta våra
klassiker (Lenin, Neuberg)⁹² som om ingenting hade hänt, vi föreställer oss fortfarande det
väpnade upproret såsom något liknande Eisensteins scener från erövringen av Vinterpalatset,
mot en ljudkuliss av salvorna från kryssaren *Aurora* — en episod som bara åstadkommer
skratkramper hos vilken yrkesman av i dag som helst.

Möjligheten till ögonblicklig ordergivning och ögonblicklig information via radio, som tillåter
ett centralt militärt överkommando att omedelbart koordinera alla trupprörelser; spridningen
av operationsbaserna över ett vidsträckt område (militära flygfält, hangarfartyg, marina
enheter, bränsle- och vapenförråd) och möjligheterna att försvara garnisoner och materiel mot
varje tänkbar attack eller överrumpling från marken; ett fullständigt luftherravälde med stöd
av jaktflyg och även bombflyg som (eventuellt med självstyrande raketer) kan sättas in mot
civila mål till och med mitt inne i en stad, och pansrade helikoptrar som kan användas mot
krypskyttar på tak; möjligheten att kontrollera alla normala kommunikations- och
förbindelsevägar (post, telefon, vägförbindelser etc.) insättandet av pansarvapen mot fasta och
oförsvarade mål; och slutligen ett praktiskt taget obegränsat underhållsväsen: allt detta
gentemot utspridda civila styrkor med bräckliga inbördes förbindelser, utan luftvärn, utan
pansar, utan underjordiskt centralt kommando, utan elektroniska hjälpmedel och med
begränsad tillgång till ammunition — en väpnad konflikt av detta slag blir för en yrkesarmé
blott och bart en sadistisk barnlek. Om ledarna för en modern krigsmakt fattar det politiska
beslutet att sätta in hela den eldkraft den kan utveckla och åsidosätta varje form av
anständighet, alla mänskliga hänsyn, om den upphäver varje spår av medborgerliga rättigheter
(inför ståndrätt och summarisk massavrättning av alla motståndare, låter artilleri och
flygvapen bombardera den verkställande maktens och de största politiska partiernas lokaler,
ockuperar telekommunikationscentra och de viktigaste statliga organens ämbetslokaler, inför
strikt utgångsförbud under dagar i sträck, torterar sina fångar och utövar utpressning mot
deras familjer etc.) — då kan ingen och ingenting i världen hejda en dylik ångvält, *så länge
striden begränsas till huvudstaden och till ett konventionellt väpnat motstånd från fasta
försvarspunkter* (stadsdelar, fabriker eller departementsbyggnader).

Under sådana omständigheter kan en *statisk och utdragen* kraftmätning bara resultera i ett

⁹² A. Neuberg (pseudonym för en grupp inom Komintern): *Det väpnade upproret*, Cavefors förlag.

blodbad, så som upproret i Warszawas ghetto. Och detta likgiltigt hur många de civila stridande är, hur stort mod och hur stor självupppoffring de ger prov på och hur massivt det stöd är som de får från massorna. De palestinier som fick uppleva Svarta september och kung Hussein's pansar och flygvapen kommer — trots att de, mitt uppe i öppet krig som de var, var fullt utbildade och militärt väl utrustade — inte att motsäga oss på den punkten, lika litet som de upproriska i Hué eller i Saigon under den vietnamesiska Tét-offensiven 1968. Inga fraser om Rättvisan och Folkens frigörelse kan, hur vackra och högstämda de än är, undanskymma den skrämmande realiteten i denna fundamentala tekniska grundsats, vars politiska och strategiska konsekvenser ger sig tillkänna i varje väderstreck på denna ohyggliga jord — konsekvenser som dagspressen utminuterar åt oss med en trycksvärta, lika kall som blodet ibland sägs vara.

5. Myterna som dödar

Det sätt varpå ett visst samhällsskick blir till betingar dess möjligheter att slå in på en ny kurs. Därför finns det i politiken situationer som är ohjälpliga, och därför bär vissa segrar inom sig fröet till nederlaget. Den progressiva chilenska regimen var en hybrid och en bastard, frukten av en korsning mellan en borgerligt liberal statsbildning och en organiserad och klassmedveten arbetarklass, och den fick verkligen uppleva fadersauktoriteten intill det bittra slutet. Allt det som orsakade dess fall var redan tillstädes vid dess födelse, resultatet stämmer med förutsättningarna.

Det var inte av svaghet eller av böjelse som Allende kohandlade med den liberala staten: som individ och som offentlig person var han själv ett uttryck för just detta slags uppgörelse. Om han handlat annorlunda hade han helt enkelt inte varit chilensare, uppfödd och fostrad på samma sätt som hela sin generation; år 1970, då ingen revolutionär legitimitet var möjlig eller ens tänkbar annat än inom den representativa demokratins ramar, skulle han aldrig haft skuggan av en chans att få väljarnas sanktion på något annat sätt. Likaså kryssade och vacklade UP hela tiden mellan den proletära revolutionen och den borgerliga legaliteten, ty denna blandning var vad den själv blivit genom utvecklingen inom en nationell enhet med namnet Chile, en enhet som alltifrån Portalés och fram till Allende i sig utgjorde utövandet och resultatet av denna korsning. Om partiet handlat annorlunda hade det aldrig blivit annat än en parlamentarisk eller till hälften illegal front (beroende på den härskande klassens lynne eller behov). År 1970 var den chilenska klasskampen objektivt sett stöpt i de borgerliga institutionernas form, ty sådan var den prägel som samtiden, inklusive proletariatet, erhållit genom alla de redan givna förutsättningarna inom detta speciella samhälle.

För att Allende, och genom honom alla de medvetna arbetarna i maktens förgård, skulle nå presidentämbetet var det, i frånvaron av revolutionär situation, nödvändigt att deras politiska planer bringades i överensstämmelse med den härskande klassens ideologi, vilken logiskt nog behärskade även dem; och att man lyckades finna en jämviktspunkt mellan två motverkande krafter, en av naturen instabil balans mellan dagtingan och öppen fiendskap. Om arbetarrörelsen inte ville avstå från alla kortsiktiga planer hade den varken de militära möjligheterna eller den sociala styrkan för att bryta spelets regler: den måste alltså finna sig i dem. Man glömmer alltför ofta att den demokratiska småbourgeoisin (som väl kunde finna sig tillrätta med demokratin, men däremot inte med revolutionen) från början var situationens herre, att det var den som, i och genom det kristligt-demokratiska partiet, vid sin nationalkongress efter septembervalet 1970 med 271 röster mot 191 beslutade att öppna Monedapalatsets portar för UP genom att ge arbetarregeringen sitt förtroendevotum; och att, när vågskålen efter tre år vägde över åt höger och i stället gav högerflygeln inom partiet den nödvändiga två tredjedels majoriteten, så neutraliserades de obeslutsamma och isolerades ”demokraterna”; därmed kastades Unidad Popular automatiskt ut i tomma intet.

Om man lyssnar till vissa uttolkare låter det som om historien vore något slags varuhusskyltfönster, där vem som helst kan komma och välja ut sin sorts revolution. Dessa

högtidliga skälmar som kallar sig ”marxister” — och vem är egentligen inte det nuförtiden? — söker stöd i den historiska materialismens auktoritet för sitt fabulösa förakt för den vetenskap som kallas historia och som ännu hölls i helgd av våra farföräldrar, ett förakt som går hand i hand med denna obotliga idealism som gör medvetenheten till historiens skapande kraft. Enligt dem skulle Folkets Enhet i Chile ha föredragit lagligheten framför upproret av reformistisk oskuld (i sin enfald förstod man inte att den billiga varan alltid blir dyrare i det långa loppet eftersom kvaliteten är sämre) och av medfödd småskurenhet (av feghet vägrade man att göra de nödvändiga uppostringarna). UP skulle alltså 1970 ha gjort misstaget att inte ”välja” revolutionen, dvs. den väpnade kampen: olyckligtvis fanns i själva verket den varan inte alls i skyltfönstret, den fanns över huvud taget inte ens i lager. Ty ”människorna skapar visserligen sin egen historia, men de gör det inte godtyckligt, på sina egna villkor, utan endast under de villkor som är direkt givna och ärvda från det förgångna. Traditionerna från alla döda generationer vilar tungt på de levandes axlar.” År 1970 kunde vare sig tidsläget eller historiens arv ge de chilenska massorna någon annan valmöjlighet än den lagliga. I övertygelsen om att klasskampen vid den tidpunkten måste föras utanför vallokalerna (vilka man felaktigt ansåg från början förlorade) avskärmade sig ett avantgarde som MIR tillfälligt från de folkliga strömningarna och fann sig utestängt från de nationella realiteterna genom den dragningskraft som de ända till dess utsattes för från gerillarörelserna i grannländerna. Det var alltså ingen tillfällighet att femtio års arbetarkamp 1970 kunde utmynna i en valseger i ett land, som haft förmånen av en statsrättslig kontinuitet nästan utan motstycke (1833 års författning förblev giltig intill 1925, och 1925 års författning ändrade ingenting väsentligt i den tidigare), avbruten endast av tillfälliga tvister som aldrig blev så allvarliga att de kunde karakteriseras som uppsplitande. Och det är heller ingen tillfällighet att de chilenska arbetarna kunde uppleva en obetydlig förskjutning av röstandelen i valet som en seger med historisk innebörd: hur skulle ett folk, som aldrig erfarit vad den väpnade kampen om makten innebär, kunna undgå att kalla en så radikal förändring i regeringsmakten för en ”revolution”?

”Det som gjorde valsegern möjlig är också det som bromsar dess förvandling till seger kort och gott. Det som gjorde det möjligt att tillträda regeringen, är inte det något som kommer att hindra att man kommer till makten? Är inte betingelserna för att denna process skulle uppstå också betingelserna för att spärra dess väg?”, frågade vi några månader efter Salvador Allendes maktövertagande. Historien har besvarat dessa frågor. Men vid den tiden var det möjligt och nödvändigt att lämna ett utrymme för förhoppningar och frågetecken. Det hade varken varit rättvist eller värdigt att förolämpa framtiden eller förklara ett undantag från regeln omöjligt, eftersom ingenting gav vid handen att ”språnget”, hur svårt det än var, *under vissa förhållanden* skulle kunna genomföras *efteråt* i stället för i förväg. Men Allende befann sig i den mest egendomliga, exempellöst svåra situation som en revolutionär ledare någonsin fått i uppgift att komma tillrätta med. Han var tvingad att genomföra revolutionen ”uppiifrån”, utan att från början kunna räkna med vare sig en revolutionär situation inom landet eller ett revolutionärt instrument ägnat att lösa en eventuell kris, dvs en egen armé. De nämnda förhållandena — oundgängliga för att maktbalansen skulle kunna förmås att svänga över till förmån för det folkliga lägret — var, såvitt vi kan se, två:

Först och främst en *subjektiv* faktor: uppkomsten av ett centraliserat, homogent avantgarde som kunde visa vägen och ge utvecklingen en klar inriktning, detta så mycket mer som regeringen (Allende) inte gärna själv kunde utgöra organet för den politiska ledningen av en massrörelse (än mindre i en situation som tenderade att utkristalliseras i en ”dubbel maktutövning”, där regeringen vare sig den ville eller ej tvingades spela rollen av den borgerliga, negativa, polen). Låt oss uppriktigt erkänna att något sådant avantgarde aldrig kom till stånd — även om splittringen inom det socialistiskt-kommunistiska lägret kunde överbryggas — vilket fick till följd att Allende intill slutet förblev sittande i den mest omöjliga av alla situationer, mellan två stolar: i sin egenskap av president i en ofrånkomligen borgerlig republik kunde han aldrig bli den folkledare han önskade vara, och samtidigt var det honom

omöjligt att göra sig "åtlydd" såsom president av folkets massa så länge som denna förhöll sig lojal gentemot sina respektive partiers politiska ledning. Hans auktoritet var sålunda rent moralisk och personlig (och därigenom dominerande): men han hade inga politiska möjligheter att direkt verkställa sina beslut utan att i förväg konsultera de ledande organen inom UP, dvs en rad partiledningar som han i själva verket inte hade något inflytande över (hans eget partis minst av allt). Men han kunde inte heller hänskjuta avgörandena till en utomstående politisk ledning som åtminstone kunnat ha haft den förtjänsten att den existerade — den ledningen kom aldrig till stånd eftersom den aldrig kunde enas om en gemensam strategi.

Vidare en *objektiv* faktor: en sammansmältning av nationalkänslan och kampen mot kapitalismen, en intern klasskamp som hade övergått i en uppenbart patriotisk kamp, dvs i en öppen strid mot en utländsk fiende, skulle ha fått proletariatet att framstå som den "nationella" klassen (den som representerade nationens intressen gentemot utlandet), vilken kunde ha vunnit över den nationalistiska småbourgeoisin på sin sida och därmed neutraliserat den monopolistiska storbourgeoisin. En sådan utveckling skulle ha förutsatt en imperialistisk frontalattack av militär eller politisk natur. Men genom att välja utnötningstaktiken, undermineringen inifrån, de diplomatiska utfrysningssmetoderna och den finansiella strypningstaktiken, genom att koncentrera sina insatser på det ekonomiska området (kreditblockader, sabotage, överlagda sänkningar av kopparpriserna på världsmarknaden), lyckades Kissinger och hans medhjälpare skickligt avvärja den möjligheten.

Den kris som utvecklades kom därför försåtligt krypande, osynlig och ogripbar — de osynliga var de ansvariga. Fienden uppträdde maskerad: den yttre fienden förklädde sig till "husmorsdemonstrationer", den inre dolde sig bakom vad den kallade "naturkatastrofer", sådana som inflationen, varubristen, transportstrejkerna, de stängda bensinstationerna, ransoneringen. Obstruktionen i parlamentet, vilket anonymt och utan ansvar tillbakavisade alla försök till skattereformer och vägrade finansiera den samhällseliga sektorn, tvingade regeringen att som sista utväg tillgripa sedelpressarna; undanhållandet av varor, gulaschjobberiet, smugglingen, svartabörshandeln i överklasskvartären, allt detta förekom överallt och blev just därigenom ogripbart och opersonligt; CIA:s bidrag till arbetsgivarorganisationernas strejkfonder var hemliga och vittförgrenade. Alltså inga måltavlor, ingen identifierbar motståndare.

Häri ligger för Förenta staterna fördelarna med att "ligga lågt": att använda den omgivande miljön som camouflage, smyga sig undan i grenverket — gerillakrigarens huvudregel! — utgör en viktig del av den nya "low profile"-diplomatien.

Efter 1972 kunde i själva verket de ledande inte längre härska som de gjort tidigare (förlamningen av den politiska överbyggnaden); de andra kunde inte fortsätta att leva som de gjort tidigare (skärpningen av klassmotsättningarna); och massorna började dyka upp överallt på samhällets olika trappsteg. Situationen började med andra ord verkligen bli revolutionär, men den gagnade mera kontrarevolutionen än den folkvalda regeringen, vilken tvingades att söka hejda dess konsekvenser utan att ha någon möjlighet att bemästra dess orsaker — och detta på ett område där dess omedelbara handlingsfrihet var den minsta tänkbara, dvs ekonomin.

Tillsammans med hela sitt ansvar hade sålunda regeringskoalitionen alla krisens nackdelar och inga av dess fördelar. Eftersom den befann sig "i ledningen" var den ansvarig för krisens negativa sida — upplösningen — medan motståndaren, som hade alla möjligheter att fiska i grumligt vatten, kunde utnyttja de fördelar som dyker upp i alla krislägen: alla de förslag och initiativ som kommer "nerifrån". Regeringen tvingades på defensiven, den var tvungen att först och främst försvara det som den redan uppnått, och hade inte tillgång till de politiska och militära instrument som var nödvändiga för att den skulle kunna genomdriva en lösning av krisen till sin egen förmån, dvs en gång för alla avgöra frågan om statsmakten.

Sålunda bevittnade man i Chile ännu en gång hurusom bourgeoisins krafter tiodubblas inför

blotta hotet om dess störtande, medan motståndarens kraft inte växer lika snabbt. Frukten alstrar mer energi än förhoppningarna. Före den 11 september 1973 var arbetarna mycket mer hatade och avskydda av borgarna än tvärtom. Versaillesanhängare och kommunarder kan aldrig vara jämspelta, ty det revolutionära brödrskapet fungerar som ett lugnande medel, medan däremot den kontrarevolutionära frustreringen blir ett stimulerande retmedel. De samhällsbevarande instinkterna ger upphov till en nervstyrka, en uppfinningsrikedom och en djärvhet, med ett ord ett klassmedvetande som är än vaknare och än starkare än alla förhoppningar om nya sociala erövringar kan åstadkomma hos proletariatet. Man drömmer över sina lagrar, men vid avgrundens brant vaknar man upp. Den beryktade radikaliseringsinträffade alltså snabbare och mera drastiskt hos högern än hos vänstern.

I och med att imperialismen valt att bekämpa Allende med alla de mest oförsonliga medel den hade till sitt förfogande utom öppet krig och öppen utmaning, och i och med att det enade, fasta och beslutsamma avantgarde som alla hade förväntat sig i början av 1971 aldrig kom till stånd utan tvärtom med tiden alltmer föll offer för sina inre splittringstendenser — i och med allt detta inskränktes Allendes handlingsfrihet alltmer alltefter som månaderna gick. Med bakbundna händer kämpade han, ständigt två steg från bråddjupets rand, mot en skicklig och beräknande motståndare, utan det fasta stöd som hans bakre linjer kunde ha givit honom. Längre kommer man att tvista om huruvida alla utvägar var stängda, och i så fall sedan hur länge. I varje fall var Allende själv medveten om det öde som väntade honom: han vek aldrig undan. Den chilenska "tragedin" — i betraktande av den klarsynthet varmed så många av dess huvudpersoner förutsåg dess slut förtjänar den väl epitetet tragedi — är kanske den sista (i varje fall den senaste) yttringen av den hedniska avgud som bara kunde dricka sin nektar ur sina dödade offers huvudskålar och med vilken Marx sammanliknade de stora Framstegen inom klassamhället. Har denna avgud stiftat en lag som säger att varje regim som tillkommit utan våld måste förgöras med våld? Måste varje frigörelseprocess åtföljas av våld och tvång, av ett blodsoffer som, om det inte utkrävs från början av dem som frigör sig, kommer att utkrävas av dem — men i så fall hundrafalt?

Den chilenska processen passerade likväl under sitt förlopp mer än ett vägskäl — kanske till och med tre, vart och ett av dem av avgörande betydelse, och vid vilka Unidad Popular varje gång svängde åt höger; vi behöver här inte gå in på vilka av de i folkfronten ingående parterna som bar ansvaret. Första gången var efter segern i kommunalvalen i april 1971, då Allende på inrådan av ett av de mera betydelsefulla partierna inom koalitionen beslöt avstå från en folkomröstning. Det var utan tvivel vid den tidpunkten som tidvägen vände, då UP stod på sin höjdpunkt (man hade nära nog nått en absolut majoritet), då fronten började förlora initiativet genom att rygga tillbaka för en framstöt som kunnat betyda en stor omvälvning — bland annat och i varje fall en ändring av den gamla författningen. Om en sådan framstöt hade misslyckats hade det inneburit ett steg bakåt, det är sant; men tillfället kunde i alla fall aldrig ha varit gynnsammare: bourgeoisin hade ännu inte hunnit se om sina sår, den hade varken återvunnit sin enighet eller ens fått tillbaka tilltron till sin egen kraft. Nästa tillfälle kom efter den misslyckade arbetsgivarstrejken i oktober 1972, då man inte utnyttjade den folkstorm som hade växt fram under denna utdragna sammandrabbning, utan i stället lät "centerns" förslag till ett "nationellt utvecklingsprogram" gå igenom, eftersom det kunde accepteras av landets väpnade styrkor, armé, marin och flygvapen. Och den sista möjligheten kom — men då var det redan mycket sent — i juni 1973, då Allende, av skäl som vi redan redogjort för, avstod från att ta sin tillflykt till en direkt massaktion, vägrade att upplösa parlamentet, vägrade att "beväpna folket".

Man drar kanske slutsatsen att UP åkt nedför sluttningen. Och det är sant. Men var ändå inte sluttningen en smula för brant för att kunna bestigas? Vart och ett av dessa avgöranden — vilka deras konsekvenser än var och hur stor kritik, hur stort motstånd de mötte även inom UP:s egna led — överensstämde dock med den linje som koalitionen drivit ända från sin

tillblivelse, kan många hävda — andra säger att de betecknade dess från början beslutade högerlinje. Hur beklagliga, olycksaliga eller ”felaktiga” dessa avgöranden än varit, har de ändå hela tiden varit fullt logiska. Men det rör sig enligt vår mening lika mycket om historiens logik som om logiken i den förda politiken.

Fantasin, som gör människornas liv uthärdligt, gör dem samtidigt till odugliga verktyg för historien. En viss politisk frustrering, särskilt utbredd bland folk som inte lyckats finna en sysselsättning motsvarande deras ambitioner, har väckt till liv en sådan törst efter revolution hos dessa fantaster, besvikna av ett blodfattigt och öde historiskt förflutet — europeiskt för många av dem — att de tror sig se det Förlovade landet framför sig så snart de lyckas upptäcka en liten rännil någonstans i fjärran. Så uppstår alla dessa hägringar som så många i alla väderstreck låter sig tjusas av. Även nertonat till de dimensioner som bestämdes av dess historiska förutsättningar kunde det verkliga Chile inte undgå att stimulera denna mångfald av motsägelsefyllda fantasier.

Fantasteri inom arbetarrörelsens högerflygel, när man kallade ”socialistisk” och ”revolutionär” en vanlig enkel folklig övergångsregering, när man sökte göra ett undantag och ett provisorium till en generell regel, till prototypen för en universalmodell som i teorin skapats av Engels i hans sista skrifter (i själva verket av Kautsky och Bernstein) och trodde sig äntligen ha funnit gåtans lösning, den ”fredliga humanistiska och pluralistiska” vägen till socialismen. Eftersom fakta har visat vad modellen var värd är kommentarer överflödiga.

Fantasteri inom studentrörelsens ultravänster, när man utmålade Allendes regim som ett ”kontrarevolutionärt bedrägeri” och ersatte det vid den tidpunkten enda verkliga alternativet, ”folkvälde eller fascism”, med det subjektiva motsatsparet ”reformism eller revolution”. I allmänhet är det utmärkande för reformismen, den borgerliga ideologins trojanska häst inom arbetarrörelsen, att inte angripa bourgeoisins politiska härskarställning utan tvärtom på sikt konsolidera den. Men Allende, som av sina fiender under tre år betecknades som ”marxismens trojanska häst i den traditionella chilenska staten”, satte deras klassherravälde i fara till den grad att de drevs till att resa sig mot honom som en man. Vad som mera specifikt utmärker den latinamerikanska reformismen är att den undan för undan avslöjar sina intima förbindelser med Imperiet — även om den någon gång kan reta Pentagon får den alltid till sist State Departments förlåtelse. Här däremot utnämndes Allendes ”marxistiska regim” alltifrån den 5 september 1970 till den fiende som till varje pris måste nedkämpas, och den amerikanska imperialismen mobiliserade alla sina resurser för att nå sitt mål. Vi kan ha fullt förtroende för den: den är fullt kapabel att skilja mellan sina vänner och sina fiender. Bourgeoisins aggressiva intolerans mot folkets Chile, såväl på det nationella som på det internationella planet, gör det uppenbart att den ansåg Allende outhärdlig. Om ändå ultravänstern vore lika skarpsinnig som analytikerna i CIA när det gäller att fastställa vem som är huvudfienden!

Ledningen för MIR, som befann sig på platsen, hade självfallet aldrig en lika enkelspårig syn på läget som dessa handelsresande i en exportmytologi, vilka var oförmögna till någon som helst helhetssyn och vilka efter ett kort besök hos arbetsplatsförsvaret vid Cordón Cerrillo-fabriken trodde att det var samma sak som sovjeten i Petrograd. Det är förstås sant att den eviga klichén ”massorna” (begreppets symboliska tyngd gör det onödigt att analysera dess sociologiska innehåll) med deras naturliga tillstånd av ”jäsning”, som bryter sig mot byråkraternas fördämningar, det enda hindret för det folkliga upprorets genombrott och seger, är alltför förtrollande för fantasin för att kunna motsägas av torra tråkiga fakta.

Dessa båda förväxlingar förefaller utgå från en gemensam rot. Valsegern den 4 september 1970 var inte någon historisk slump, men fastän den innebar en obestridlig höjning av den politiska medvetenheten hos de chilenska arbetarna och deras organisationer medförde den ingen förändring i förhållandet mellan samhällsklasserna i Chile. På den politiska ytan —

regeringens sammansättning, slagord och symboler, kungörelser och diplomatiska förbindelser — allt ändrades i och med att Unidad Popular tog över den verkställande makten. Men vad hade ändrats i djupet av ett samhälle, som inte hade skakats av någon ekonomisk kris, som inte hade rubbats av något yttre eller inre krig? En helt liten tuva (40 000 röster mer i ett presidentval med tre kandidater) vände ett mycket stort lass (gav födelse åt ett nytt Chile och, för en del, åt ett nytt slags chilensare). En lätt förskjutning av röstetalet vid ett helt normalt och traditionellt demokratiskt val medförde en förändring i utövandet av den politiska makten och i tillämpandet av förhandenvarande juridiskt-politiska normer, allt i enlighet med respekten för majoritetens beslut. I efterhand frestades man därför att tro att den omvandling som kommit till stånd inom den institutionella överbyggnaden hade sin grund i en motsvarande omvandling i fråga om de allmänna maktförhållandena i samhället. Man uppfann en orsak som i tyngd skulle motsvara verkan.

Men i själva verket låg graden av politisk förändring långt, långt i förväg i förhållande till graden av medvetenhet och organisering hos de samhällskrafter som stödde den. Omkastningen i det sätt varpå statsapparaten utnyttjades motsvarades ingalunda av någon lika stor omkastning i styrkeförhållandet mellan de mot varandra stående samhällsklasserna. Och den chilenska situationen var inte, vilket tål att upprepas, revolutionär år 1969, och den blev det inte från en dag till en annan i september 1970: en valnatt kan inte ersätta en ”allmän nationell kris”, enligt Lenin, som visste vad han talade om, den första förutsättningen för revolutionen.

Långt ifrån att av den överväldigande majoriteten av folket uppfattas som föråldrad eller bakåträlvande tjänade den etablerade legaliteten som ett medel att kanalisera och mildra de viktigaste klassmotsättningarna: i 1917 års Ryssland hade massorna annat att bekymra sig om (sitt bröd, sin jord, kriget) än valen till den konstituerande nationalförsamlingen, och de brydde sig heller inte särskilt mycket om dem — men i Chile år 1970 kretsade hela nationens liv kring valkampen, och när valresultatet tillkännagavs stormade glädjefrusiga massor spontant in över Santiagos centrum — fast inte en enda bil brändes, inte en enda fönsterruta krossades. Vilket innebar att klasskampen vid den tidpunkten knappast hotade att spränga de ”normala”, dvs ”borgerliga” ramarna. Mer än så: tvärt emot vad vänsterns mytologi hävdar vidtog regeringsmakten under hela 1971 åtgärder som övergick allt vad dess egen samhällseliga bas hade hoppats på eller var mogen för. Och även om nationaliseringen av koppargruvorna gav anledning till att sextusen personer kom till ett solidaritetsmöte är det svårt att föreställa sig att ett förslag om att ”beväpna proletariatet för att försvara revolutionens erövringar” skulle ha väckt någon entusiasm — åtminstone inte hos proletärerna, vilka väl dock är de som främst åsyftas genom ordvalet ... Och därför var, till och med enligt många ledare inom UP, regeringens ekonomiska politik — dess beslut och dess dekret — före sin tid i förhållande till den politiska mobiliseringen av massorna och till den samtidigt pågående strukturomvandlingen inom statsförvaltningen. Därför att en juridisk förändring av äganderätten till produktionsmedlen kan bestämmas ”uppifrån”, medan däremot en ändring av de politiska maktförhållandena mellan olika samhällsklasser bara kan göras ”nerifrån”. För att genomdriva det ena behövs bara en framstegsvänlig regering. Men för att genomdriva det andra — av vilket det första i grund och botten är beroende — behövs en revolution. Och en revolution åstadkommer man inte genom att vinna ett val, sätta sig på en ministertaburett och underteckna ett dekret.

Och, i så fall? ”En enda lösning, Revolutionen”? Truismen är meningslös. Ty vad återstår att göra då lösningen, på grund av frånvaron av de nödvändiga historiska förutsättningarna, själv är olöslig? En *allmän nationell kris* kommer inte över en som manna från himlen; den måste förberedas, underblåsas, utlösas. Men det har aldrig funnits — om man får tro på samtidens historia (Cuba är undantaget) — en revolutionär situation utan en allmän ekonomisk kris, och, åtminstone vad beträffar stormakterna, utan en internationell militär kris: rysk-japanska kriget

1905, första världskriget 1917, japansk-kinesiska kriget 1935, etc. Ordets makt över tanken ger oss alltså ingen lösning. Och ändå är denna makt evig och oemotståndlig: magiken bländar oss, då ordet tycks skapa just det som det försöker åskådliggöra. Eller åtminstone träda i dess ställe — möten bakom stängda dörrar, och eldande paroller som aldrig tänt en eld någonstans, den mest försåtliga formen av intellektuell bekvämlighet.

För det fall begreppen ”reformist” och ”revolutionär” inte bara betyder värdeomdömen, utan återger enkla tekniska termer för att beskriva de taktiska medlen för att handla i en viss, objektivt given situation, då skulle man kunna säga att i Chile endast en ”reformistisk” (lagligen utsedd) regering skulle ha kunnat åstadkomma en ”revolutionär” dynamik, vilken för att behärskas skulle ha erfordrat ”utomparlamentariska” metoder och en ”utomparlamentarisk” mentalitet. Om man på egen risk skulle vilja utvidga denna tes till att omfatta även de utvecklade representativa demokratierna, fungerande under normala villkor (i fredstillstånd), där de ”borgerliga” fri- och rättigheterna inte bara är en fras — då kunde man till äventyrs dra slutsatsen att bara ”reformismen” är i stånd att ta upp en systematisk, organiserad och långsiktig offensiv mot den härskande klassens ekonomiska, politiska — och, varför inte, ideologiska — positioner. Men denna kast av strupavskärare, som bara väntar på sitt tillfälle att utlösa sin ”de långa knivarnas natt”, och som enligt vad historien visat ständigt föredragit barbariet framför socialismen, besitter en sådan makt, att varje ”reformistiskt” försök som inte stöds av en minst lika stark makt kommer att dränkas i ett av de blodbad som bourgeoisin vid det här laget nästan vant oss vid. Bourgeoisin, den vet att politiken är konsten att blixtnabbt kunna ersätta ett slags taktik med en annan, så snart en ny situation uppstår. Om den ändå kunde lära sin motståndare att inte försöka göra reformismen till en strategi!

Allende kom till Monedapalatset med den folkvalde presidentens insignier och han fördes därifrån, mördad, med sin kulsprutepistol fortfarande i handen: det var symbolen för en gärning. Och detta så mycket mera som han aldrig gav upp eller drog sig undan när den väpnade kampen blev oundviklig: pacifisten blev soldat, och besvarade steg för steg den brutala upptrappning som den historiska utvecklingen drev fram — intill dess han offrade sitt liv.

Om man inte ryggade tillbaka för generaliseringar (som ju, vilket alla vet, alltid vilseleder) och om man begränsade sig till de utvecklade samhällen där en socialistisk revolution skymtar vid horisonten — åtminstone i tanken, eftersom arbetarrörelsen i dessa länder i början av vårt århundrade anammade den marxistiska ideologin (vi utesluter alltså de skandinaviska och anglosaxiska länderna, där revolutionen inte synes ha någon framtid på grund av dessa länders steriliserande förflutna) — skulle man komma fram till en förvirrande dialektik: man måste uppträda som reformist för att, med utgångspunkt från en statlig ledarposition, kunna frigöra en alltmer skärpt klasskampsdynamik; och man måste uppträda som revolutionär för att inte överflyglas och slås sönder av själva denna dynamik. Som reformist för att lägga ut och sätta segel, som revolutionär för att stå vid rodet under stormen och föra fartyget i hamn. De som gör reformismen till en strategi glömmer medaljens baksida, och de som gör revolutionen till en taktik som kan användas när som helst glömmer dess framsida. Denna besvärliga men mycket vanliga klyvning är upphovet till många av de skenbara dilemman vi ständigt får höra talas om: till att börja med det som ställer mot varandra upprorsmakarnas utopi och reformisternas utopi — utopier just i den meningen att de medvetet utesluter varandra, medvetet har beslutat klara sig utan varandra.

Den farligaste av dessa utopier är för övrigt inte alltid den man inbillar sig. När allt kommer omkring, säger sig måhända någon spydig pessimist som glömmer att det värsta inte alltid inträffar, gör upprorsmakarnas utopi inte någon större skada, den håller tiotusen personer varma som ändå inte har någon funktion i produktionen och ingen förankring i nationen: att kontrollera dem är för den borgerliga staten, för vilken de knappast utgör något allvarligt hot, instängda i det intellektuella ghattet som de är, bara en vanlig polisangelägenhet. Några

batongslag här, någon månads fängelse där, femtio ilska men kortlivade tidskrifter, och nästa år tar vi om det från början igen.

Men den reformistiska utopin kan i en industrialiserad borgerlig demokrati mobilisera fram miljoner arbetare kring ett genomförbart program, som till skillnad från det revolutionära kan praktiskt sättas i verket: här eller där, i morgon eller i övermorgon, kan man vinna ett val, en regering kan bildas, man kan börja förstatliga företag. I det fallet är den borgerliga staten verkligen — om också på lång sikt — i fara: alltså är också de folkliga krafterna i fara, och av samma anledning. För en skräckslagen bourgeoisie blir det, då det gäller att kontrollera en sådan utveckling och hindra dess följder på det nationella och (om det rör sig om en stormakt) *det internationella planet*, inte längre en polisangelägenhet utan ett militärt problem: pansarvagnar och flygvapen. För att komma tillrätta med denna utopi räcker det inte längre med att skicka fram poliser med tårgasgranater, då blir man tvungen att hävda sig genom sådana mellanhänder som tortyrexperter med generals rang — som alltid finns på lager i Republiken — för att åstadkomma högar av lik.

Det verkliga, det enda, problemet — som ställdes i och med att de chilenska fascisterna tog makten, men som inte bara angår det chilenska folket — är att veta *hur* en folklig regering som kommit till makten på ”reformistisk” väg (= inom ramen för den borgerliga staten, vilken därigenom bevisar att den inte är sjuk) skall

kunna förvandla sig till ”revolutionär” (= frigöra sig från den tvångströja i vilken den fötts och genom vilken den dittills kunnat hävda sin laglighet) för att därigenom sätta sig i stånd att motstå den oundvikliga och fruktansvärda motoffensiven från en bourgeoisie som ännu har i sin hand alla de verktyg som en oförändrad statsapparat begåvat den med. Denna ”åtstramning”, detta språng, denna brytning, kunde inte genomföras i Chile. Kan de genomföras annorstädes, i länder där de historiska förutsättningarna är ojämförligt mycket större — i Västeuropa?

Om vi ser tillbaka på samtidens revolutionära historia kan vi i varje fall konstatera att övergångsperioden till socialismen är lång och snårig, och att den försiggår i successiva etapper. Dessa övergångsregimer, som varken är fågel eller fisk, som i de ena fallen kallas ”nationella demokratier” eller till och med ”folkdemokratier” och i andra ”framstegsdemokratier”, motsvarar faktiskt historiskt nödvändiga stadier: varje land där socialismen är under uppbyggnad har genomgått dem. Men: dessa demokratiska övergångsstadier som påstås bereda vägen för socialismen synes alla ha den tämligen genanta egenheten att de alltid uppträder i spåren efter någon uppskakande och mer eller mindre långdragen tilldragelse då någonting har förändrats, dvs statsmakten — en tilldragelse som man kallar en revolution. En sak har Chile lärt oss: en dörr skall vara öppen eller stängd. Den dörr som leder till socialismen öppnar sig inte förrän den borgerliga statens regler och lås har ”forcerats”. Under tiden kan det aldrig skada att försöka göra allt för att slå in den eller öppna den på glänt; men du får ständigt hålla i minnet att dörren kan slå igen mitt i ansiktet på dig och att du kan få fingrarna ordentligt sönderklämda.

Marxismen är, säger Althusser, vetenskapen om de olösliga problemen. Det är inte historievetenskapen vi skall anförtro oss åt, utan snarare historien själv, den som slår upp dörrar som förut verkade ogenomträngliga, den som skriker fram på fel väg och därmed gäcker alla förhoppningar och all förtvivlan hos varje generation. Finns det, tvärt emot vad den unge Marx trodde, ögonblick i mänsklighetens historia då den själv ställer upp för sig problem som den inte förmår lösa? Men i så fall glömmer vi bort att den verkliga historien liknar konstnären, i det att den aldrig söker, den finner, och lösningen på problemet finns där innan problemet ens har ställts. Historiens uppgift är att lämna svaren, men de blir aldrig svaren på de frågor som teoretikerna ställde.

Det vore också i så fall att glömma att det existerar en nation som redan har överraskat och

lärt ut en hel del åt dessa det förflutnas teoretiker, ”det land, där klasskampen ständigt och i högre grad än någon annanstans drivits till det slutliga avgörandet”, den utopiska socialismens vagga och den vetenskapliga socialismens smältdegel, det land där gåtan kanske en gång kan lösas — och det land vi avser är Frankrike.

De som bortser från engångsfallet Chile men som ändå allt mindre kan fördrå den förruttnelsens stank som vissa borgerliga europeiska regimer sprider kring sig, de som anser denna återvändsgränd i valet mellan reformismens pest och ultravänsterns kolera vara outhärdlig och skandalös, och som anser att den är omoralisk som efter moget övervägande hamnar i den återvändsgränden — och till på köpet vågar erkänna det — de kan möjligen däri finna något mera än en tröst: en övertygelse.